

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

GORAZD MEŠKO
UREDNIK

VARNOST V LOKALNIH SKUPNOSTIH-

MED RURALNIMI IN URBANIMI PERSPEKTIVAMI

Univerza v Mariboru

Fakulteta za varnostne vede

Varnost v lokalnih skupnostih – med ruralnimi in urbanimi perspektivami

Urednik

Gorazd Meško

Julij 2021

Naslov <i>Title</i>	Varnost v lokalnih skupnostih – med ruralnimi in urbanimi perspektivami <i>Safety and Security in Local Communities – Between Rural and Urban Perspectives</i>
Uredniki <i>Editors</i>	Gorazd Meško (Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede)
Recenzija <i>Review</i>	Darko Maver (Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede)
	Zoran Kanduč (Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta)
Jezikovni pregled <i>Language editing</i>	Barbara Erjavec (Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede)
Tehnična urednika <i>Technical editors</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)
	Iza Kokoravec (Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede)
Oblikovanje ovitka <i>Cover designer</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)
Grafika na ovitku <i>Cover graphic</i>	Foto Piran, Slovenija; Avtor: vdugrain z Pixabay.com CC0
Grafične priloge <i>Graphic material</i>	Avtorji prispevkov
Založnik <i>Published by</i>	Univerza v Mariboru Univerzitetna založba Slomškov trg 15, 2000 Maribor, Slovenija https://press.um.si , zalozba@um.si
Izdajatelj <i>Co-published by</i>	Univerza v Mariboru Fakulteta za varnostne vede Kotnikova ulica 8, 1000 Ljubljana, Slovenija https://www.fvv.um.si , fvv@fvv.uni-mb.si
Izdaja <i>Edition</i>	Prva izdaja
Vrsta publikacije <i>Type of publication</i>	E-knjiga
Dostopno na <i>Available at</i>	http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/588
Izdano <i>Published at</i>	Maribor, julij 2021

© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba
/ University of Maribor, University Press

Besedilo / Text © Avtorji in Meško, 2021

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav 4.0 Mednarodna. / This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International License.

Uporabnikom je dovoljeno reproduciranje brez predelave avtorskega dela, distribuiranje, dajanje v najem in priobčitev javnosti samega izvirnega avtorskega dela, in sicer pod pogojem, da navedejo avtorja in da ne gre za komercialno uporabo.

Vsa gradiva tretjih oseb v tej knjigi so objavljena pod licenco Creative Commons, razen če to ni navedeno drugače. Če želite ponovno uporabiti gradivo tretjih oseb, ki ni zajeto v licenci Creative Commons, boste morali pridobiti dovoljenje neposredno od imetnika avtorskih pravic.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

351.78:352 (082)

VARNOST v lokalnih skupnostih - med ruralnimi in urbanimi perspektivami
[Elektronski vir] / urednik Gorazd Meško. - 1. izd. - E-publikacija. - Maribor :
Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 2021

Način dostopa (URL): <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/588>

ISBN 978-961-286-495-8

doi: DOI: 10.18690/978-961-286-495-8

1. Meško, Gorazd

COBISS.SI-ID 70001923

Knjigo je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

ARRS

JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST
REPUBLIKE SLOVENIJE

ISBN 978-961-286-495-8 (pdf)
978-961-286-496-5 (trda vezava)

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-495-8>

Cena Brezplačni izvod
Price

Odgovorna oseba založnika prof. dr. Zdravko Kacič,
For publisher rektor Univerze v Mariboru

Citiranje Meško, G. (ur.) (2021). *Varnost v lokalnih skupnostih – med*
Attribution ruralnimi in urbanimi perspektivami. Maribor: Univerzitetna založba. doi: 10.18690/978-961-286-495-8

Kazalo / *Table of Contents*

Uvodnik <i>Editorial</i> Gorazd Meško	1
Varnost ruralnih skupnosti v vse bolj urbaniziranem svetu <i>The Security of Rural Communities in an Increasingly Urbanized World</i> Joseph F. Donnermeyer	5
Sociološki vidiki življenja in občutkov ogroženosti v ruralnih in urbanih skupnostih v Sloveniji <i>Sociological Perspectives on the Life and Threat Perceptions in Rural and Urban Communities in Slovenia</i> Aleš Bučar Ručman	27
Pravica do varnosti – sinteza pravne ureditve na mednarodni, državni in lokalni ravni <i>The Right to Security – A Synthesis of the Legal Regulation at the International, State and Local Levels</i> Benjamin Flander in Bojan Tičar	53
Zaznavanje varnosti v Sloveniji – od nacionalnih k lokalnim varnostnim pojavom <i>Security Perception in Slovenia – From National Towards Local Security Phenomena</i> Andrej Sotlar in Bernarda Tominc	81
Kriminaliteta in zaznava varnostnih groženj pri policistih v urbanih in ruralnih skupnostih <i>Crime and Police Officers' Perception of Security Threats in Urban and Rural Communities</i> Rok Hacin in Katja Eman	107
Zaznave družbenih procesov, varnostnih težav in policije v urbanih soseskah – primer Ljubljane <i>Perceptions of Social Processes, Security Issues and the Police in Urban Communities – the Case of Ljubljana</i> Urška Pirnat in Gorazd Meško	135
Modeli, pristopi in izzivi policijske dejavnosti v Sloveniji <i>Models, Approaches and Challenges of Policing in Slovenia</i> Branko Lobnikar in Kaja Prislan	165
Mladoletniško prestopništvo v Sloveniji skozi leta <i>Juvenile Delinquency in Slovenia Over the Years</i> Iza Kokoravec in Gorazd Meško	199

Uvodnik

GORAZD MEŠKO

Pričujoča zbirka esejev o urbani in ruralni kriminologiji oz. kriminologiji prostora (ang. *criminology of place*) z naslovom *Varnost v lokalnih skupnostih – med ruralnimi in urbanimi perspektivami* je rezultat dela raziskovalcev programske skupine Varnost v lokalnih skupnostih – primerjava ruralnih in urbanih okolij ter vzpostavljanja mednarodnega sodelovanja z raziskovalci s področja ruralne kriminologije. Pisec uvodnega prispevka, Joseph Donnermeyer, predstavlja avtoriteto v mednarodnem okolju kot predsednik Oddelka za ruralno kriminologijo pri Ameriškem kriminološkem združenju (ang. Division of Rural Criminology, American Society of Criminology), dolgoletni raziskovalec na področju ruralne kriminologije na Šoli za okolje in naravne vire (ang. School of Environment and Natural Resources) ter zaslužni profesor Ohio State University v ZDA.

V času od začetka raziskovalnega programa v letu 2015 smo obravnavali številne perspektive varnosti v lokalnih okoljih, v zadnjem obdobju po letu 2019 pa prehajamo na področje ruralne kriminologije, ki poudarja, da so bili začetki kriminologije posvečeni ruralnim in urbanim perspektivam, potem pa se je kriminologija zaradi urbanizacije ukvarjala predvsem z odklonskostjo, kriminaliteto in družbenim nadzorstvom v urbanih okoljih. Pričujoča publikacija odraža misel Jeana-Jacquesa Rousseauja nazaj k naravi, torej iz urbanega v ruralno okolje, okolje, ki si ga ljudje praviloma predstavljajo kot idiličnega, vendar skriva številne pasti, predvsem za urbanega človeka, za raziskovalca pa učenje o novih perspektivah, dinamiki odnosov med ljudmi, solidarnosti, odklonskosti in moči družbenega

nadzorstva, najsi bo to neformalno ali formalno in javno ali zasebno. Joseph Donnermeyer v pričujoči publikaciji uvodoma predstavi prispevek o varnosti v ruralnih skupnostih v vse bolj urbaniziranem svetu, pri čemer poudarja, da pregled literature o ruralnih perspektivah na področju odklonskosti, kriminalitete in družbenega nadzorstva kaže na dokaj veliko zanemarjenost ruralnih perspektiv v primerjavi z urbanimi. Sledi razprava Aleša Bučarja Ručmana o socioloških vidikih življenja in občutkov ogroženosti v ruralnih in urbanih skupnostih v Sloveniji. Benjamin Flander in Bojan Tičar razpravljata o pravici do varnosti z vidika pravne ureditve na mednarodni, državni in lokalni ravni. Andrej Sotlar in Bernarda Tominc sta prispevala razpravo o zaznavanju varnosti v Sloveniji – od nacionalnih k lokalnim varnostnim pojavom. Rok Hacin in Katja Eman se v svojem delu osredotočata na kriminaliteto in zaznavo groženj pri policistih v urbanih in ruralnih okoljih. Prispevek o zaznavanju družbenih procesov, varnostnih težav in policije v urbanih soseskah sta prispevala Urška Pirnat in Gorazd Meško. Branko Lobnikar in Kaja Prislan dodajata pisanje o modelih, pristopih in izzivih policijske dejavnosti v Sloveniji. Zadnje poglavje pričujoče knjige obravnava pregled študij o mladostniškem prestopništvu v Sloveniji, ki sta ga prispevala Iza Kokoravec in Gorazd Meško. Slednji prispevek poudarja pomen novega raziskovanja odklonskosti mladih v ruralnih okoljih.

Pri oranju ledine na katerem koli področju se pojavijo številne dileme. V našem primeru se prve nanašajo na prevajanje pojmov, konceptov in idej iz angleškega jezika v slovenski jezik. V angleškem jeziku se ruralna kriminologija imenuje »rural criminology«. Pri pisanju osnutkov prispevkov je bilo nekaj jezikovnih dilem, ali uporabljati izraze urbano, semiurbano, ruralno ali mestno, primestno in podeželsko pa tudi vaško. Držali smo se logike iz sociologije, ki obravnava ruralne značilnosti in se v slovenskem okolju imenuje ruralna sociologija (sociologija, ki preučuje družbene odnose o kmečkem, ruralnem okolju). Tako je možno razumeti tudi ruralno kriminologijo kot kriminologijo, ki obravnava pravila, kršenje pravil in odziv družbe na kršitve v ruralnem okolju, pa tudi kot hitro razvijajočo se družboslovno disciplino, ki obravnava kriminaliteto v ruralnem okolju z zgodovinske perspektive – tako glede kriminalitete in odzivanja nanjo kot preučevanje ruralnih kriminoloških tem in ne nazadnje tudi razvijanje konceptov za boljše razumevanje obravnavane problematike. Poleg kriminoloških perspektiv se vsebina povezuje z varnostnimi, kjer gre za ogrožanje varnosti, razumevanje varnosti ter individualnih in institucionalnih odzivov na varnostne grožnje in dejansko vire nevarnosti, ki ogrožajo življenje, zdravje in kakovost življenje prebivalcev. S končnim

oblikovanjem terminologije in razrešitvijo konceptualnih vprašanj s področja varnosti v ruralnih okoljih in ruralne kriminologije se bomo ukvarjali tudi v zaključni publikaciji programske skupine Varnost v lokalnih skupnostih – primerjava ruralnih in urbanih okolij, ki jo načrtujemo ob zaključku projekta leta 2024 in bo kot pregledna in na raziskovanju temelječa publikacija o ruralni kriminologiji v Sloveniji sklepno dejanje programske skupine. Poleg slovenskih perspektiv letos organiziramo tudi mednarodno konferenco Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe – Perspectives of rural safety, security and rural criminology (Kazensko pravosodje in varnost v Srednji in Vzhodni Evropi – perspektive varnosti v ruralnih okoljih in ruralne kriminologije), ki bo osvetlila regionalne in mednarodne perspektive varnosti v ruralnih okoljih.

Pričujočo publikacijo je treba razumeti kot proces preučevanja izbranih perspektiv varnosti v urbanih in ruralnih okoljih v Sloveniji, ki temeljijo na uvodnem raziskovanju programske skupine po letu 2019, s teoretskim uvodom cenjenega kolega in profesorja ruralne kriminologije Josepha Donnermeyerja.

V sklepnem delu uvodnika se želim zahvaliti vsem, ki so sodelovali pri nastajanju te publikacije, predvsem avtorjem, recenzentoma zasl. prof. dr. Darku Mavru in doc. dr. Zoranu Kanduču, tehnični urednici Izi Kokoravec, lektorici Barbari Erjavec in kolegom z Univerzitetne založbe Univerze v Mariboru. Za podporo pri raziskovalnem delu se zahvaljujem tudi slovenski policiji in občanom, ki so sodelovali v raziskavah, ki jih avtorji predstavljajo v tej publikaciji. Ne nazadnje se zahvaljujem tudi Agenciji za raziskovanje Republike Slovenije, ki financira raziskovalno delo programske skupine Varnost v lokalnih skupnostih, ki jo vodim od leta 2015 dalje.

VARNOST RURALNIH SKUPNOSTI V VSE BOLJ URBANIZIRANEM SVETU

JOSEPH F. DONNERMEYER

Državna univerza Ohio, Šola za okolje in naravne vire, Columbus, Ohio, Združene države Amerike

E-pošta: donnermeyer.1@gmail.com

Povzetek Avtor skuša v poglavju problematiko kriminalitete v ruralnih okoljih nadgraditi s sociološkim pojmovanjem skupnosti, kjer je kriminaliteta povezana s strukturo družbe. To prispeva k boljšemu razumevanju kriminalitete in nudi vpogled v dojemanje policije in varnosti med prebivalci iz različnih okolij, od najmanjših vasi do največjih mest. Avtor s sklicevanjem na različna dela znanstvenikov in s predstavitvijo teorije skupnosti obravnava ključna vprašanja kriminalitete v ruralnih okoljih, kot so proizvodnja, zloraba drog, nasilje nad ženskami in kriminaliteta na področju kmetijstva, prav tako pa preučiti tudi vprašanje o dostopu do pravnega varstva in vseh njegovih razsežnosti. Čeprav smo priča vedno večji urbanizaciji in preseljevanju prebivalstva v urbana okolja, se avtorju zdi raziskovanje kriminalitete v ruralnih okoljih smiselno, saj tam še vedno prebiva veliko število ljudi in se vedno bolj čutijo učinki razraščanja predmestij, ruralnega turizma in razvoja energetike.

Ključne besede:

varnost,
ruralna
skupnost,
ruralna
kriminologija,
urbana
skupnost,
urbanizacija

THE SECURITY OF RURAL COMMUNITIES IN AN INCREASINGLY URBANIZED WORLD

JOSEPH F. DONNERMEYER

The Ohio State University, School of Environment and Natural Resources, Columbus,
Ohio, United States of America
E-mail: donnermeyer.1@gmail.com

Abstract In the chapter the author tries to upgrade the issue of crime in rural areas with a sociological conception of the community, where crime is related to the structure of society. This contributes to a better understanding of crime and provides insight into the perception of police and security among residents from a variety of backgrounds, from the smallest villages to the largest cities. By referring to various works of researchers and presenting the community theory, the author addresses key issues of crime in rural areas, such as production, drug abuse, violence against women and crime in agriculture, as well as the issue of access to justice and all its dimensions. Although we are witnessing increasing urbanization and a large population moving to urban areas, the author believes that researching crime in rural areas is sensible, as there are still large numbers of people who are increasingly feeling the effects of suburban expansion, rural tourism and energy development.

Keywords:

security,
rural
community,
rural
criminology,
urban
community,
urbanization

1 Uvod

Charles Wright Mills (1959) je bil mednarodno priznan ameriški sociolog, ki je s svojim delom pred več kot šestdesetimi leti korenito preoblikoval tok socioloških razprav. V svojem vplivnem delu z naslovom »The Sociological Imagination« (Sociološka imaginacija) je skušal »javna vprašanja« povezati z »zasebnimi težavami«. Trdil je, da zasebnih težav ali socialnih skrbi posameznikov – ki lahko vključujejo tudi strah oziroma zaskrbljenost posameznika, da bi bil žrtev kaznivega dejanja, ter pomisleke in strahove glede varnosti – ni mogoče razumeti, ne da bi upoštevali tudi obsežne in dolgoročne strukturne, kulturne in ekonomske spremembe v družbi. Millsovo pojmovanje sociološke imaginacije je močno vplivalo tudi na kriminološko teorijo v ZDA, ki se je začela oddaljevati od razlag, ki so vzroke za kriminaliteto iskale zgolj v posamezniku, in prispevalo k vznikanju novih načinov razmišljanja v kriminologiji, vključno s številnimi pristopi, ki so danes del »kritične kriminologije«. Nedavno preminuli Jock Young (2011) je po navdihu C. W. Millsa (1959) dejansko zagovarjal takšno kritično kriminološko stališče, ko je v svoji knjigi »Criminological Imagination« (Kriminološka imaginacija) preučeval vzročne zveze med močjo oblasti, neenakostjo in kriminalnim vedenjem, pa tudi problematiko zaporov, obsojencev in njihove rehabilitacije ter pravosodja nasploh.

Kljub temu lahko obema vrstama »imaginacije« očitamo pomembno pomanjkljivost. Nobena namreč ni upoštevala vprašanja skupnosti, tj. prostora. Mogoče je ta ocena preostra, saj je pomen prostora nekako nakazan skozi celoten nabor njenih teoretičnih razprav, vendar ni nikdar tako izrecno in neposredno izražen, kot bi si zaslužil.

Kdor se poda na znanstveno popotovanje raziskovanja in preučevanja kriminalitete v ruralnem okolju, bo neizogibno začel razmišljati o tem, kako različne skupnosti – od najmanjših do največjih – blažijo učinke, ki jih imajo obsežne družbene spremembe na viktimizacijo posameznikov in njihovo zaznavanje varnosti, kar nedvomno vpliva tudi na stališča o delovanju policije in sistema kazenskega pravosodja nasploh.

Preučevanje ruralne kriminalitete je razmeroma novo poglavje ruralne kriminologije, čeprav so se znanstveniki in raziskovalci skozi dolgoletno zgodovino kriminologije občasno posvečali tudi kriminaliteti v različnih ruralnih okoljih. Na primer, Pitirim Sorokin, teoretik sociologije iz zgodnjega 20. stoletja, je skupaj s sodelavci objavil

knjigo »The Systematic Sourcebook of Rural Sociology« (Sistematični pregled ruralne sociologije) (Sorokin, Zimmerman in Galpin, 1930–1932), v katero je vključil tudi poglavje o kriminaliteti v ruralnih okoljih različnih držav, ki je temeljilo na tedaj razpoložljivih statističnih podatkih državnih organov. Bruce Smith, ki je sodeloval pri vzpostavitvi sistema Zveznega preiskovalnega urada za enotno poročanje o kriminaliteti (Federal Bureau of Investigation's Uniform Crime Reporting) (Wilson, 1956), je leta 1933 napisal knjigo »Rural Crime Control« (Obvladovanje ruralne kriminalitete). Precej pred njim, leta 1839, če smo natančni, je R. W. Rawson v reviji »Journal of the Statistical Society of London« (revija londonskega statističnega društva) objavil analizo statističnih podatkov o kriminaliteti v skupnostih delavcev v proizvodnji, rudarstvu in kmetijstvu v Veliki Britaniji (Rawson, 1839). Na podlagi te analize je ugotovil, da se v različnih skupnostih kažejo različni obrisi kriminalitete, kar danes sicer ni nič nenavadnega, vendar je to v času objave izsledkov njegove študije pomenilo pomembno prelomnico. Dejansko je bila že objava te študije prelomna, saj razen posameznih avtorjev, ki so skušali vzpostaviti povezavo med fiziološkimi in genetskimi lastnostmi posameznika ter njegovim kriminalnim vedenjem, oziroma v pravniškem smislu znaki kaznivih dejanj, kriminologija kot znanstvena veda takrat sploh še ni obstajala.

Približno 165 let pozneje so Jobes, Barclay, Weinand in Donnermeyer (2004), ki so se zgledovali po Rawsonovih (1839) delih, s pomočjo analize skupin razvili tipologijo »lokalnih upravnih območij« na podeželju avstralske zvezne države New South Wales, na podlagi katere so nato s statističnimi metodami opredelili šest tipov neurbanih prostorov.¹ Z analizo skupin je mogoče prostore na podlagi njihovih socialnih in ekonomskih značilnosti uvrstiti v skupine, kar raziskovalcem pomaga, da v okviru preučevanega pojava – v tem primeru je šlo za ruralne prostore – določijo značilne tipe. V tej analizi so zadevne skupine zajemale vse od »urbanih središč« do »majhnih ruralnih skupnosti«. Raziskovalci so na podlagi primerjave različnih tipov ugotovili, da so med njimi pomembne razlike z vidika kriminalitete. Kar je še pomembneje, ko so skušali svoje izsledke preizkusiti z uporabo teorijo družbene dezorganiziranosti, tj. teorije, ki se je v zgodnjem 20. stoletju oblikovala v urbanem

¹ Lokalno upravno območje (ang. *local government area* (LGA)) je regija, določena na podlagi popisa prebivalstva, v kateri se nahajata tako trgovsko središče kot tudi središče lokalne uprave skupaj z okoliškimi območji oziroma »zaledjem«, ki lahko zajema številne manjše kraje. V navedeno analizo so bila vključena le lokalna upravna območja z manj kot 50.000 prebivalci. Raziskovalci so določili šest skupin in jih poimenovali glede na njihove socialne in ekonomske lastnosti. Raziskava, ki so jo opravili Jobes et al. (2004), je tako obsegala naslednje skupine (povprečno število prebivalcev vsakega lokalnega upravnega območja je navedeno v oklepajih): urbana središča (33.250), obalne skupnosti (12.100), satelitske skupnosti (8.500); srednje velike skupnosti s stabilnim prebivalstvom (11.050), srednje velike skupnosti, katerih prebivalstvo upada (8.115), in majhne kmečke skupnosti (3.990).

okolju Chicaga, so ugotovili, da z njo v bistvu ne morejo statistično pojasniti razlik v stopnjah kriminalitete. Natančneje, v srednje velikih skupnostih, katerih prebivalstvo upada (to so skupnosti z zmernim zmanjševanjem števila prebivalcev, ki glede na število prebivalcev predstavljajo drugi najmanjši tip), je bilo število napadov in tatvin motornih vozil višje od povprečja, v tej skupini pa je bila tudi sicer zabeležena višja stopnja kriminalitete kot v najbolj urbani skupini. Čeprav so bile stopnje kriminalitete v vseh šestih skupinah še naprej povezane s številom prebivalcev (če se je to povečalo, je narasla tudi stopnja kriminalitete), pa so bile ugotovljene številne »anomalije«. Raziskovalci so tako prišli do naslednjega sklepa: »Razpravljanje o ruralni kriminaliteti na eni in urbani kriminaliteti na drugi strani preprosto ne zadostuje /.../ razlike v kriminaliteti, ki se pojavljajo znotraj ruralnih okolij, so namreč samo po sebi zapleten pojav, ki ga je treba celovito analizirati in pojasniti.« (Jobs et al., 2004: 134)

Pozneje sta Wells in Weisheit (2012) prišla do skorajda enake ugotovitve, ko sta preizkušala tako teorijo družbene dezorganizacije (Kubrin in Weitzer, 2003) kot tudi različico te teorije, ki jo poznamo kot teorijo skupnosti (ang. *civic community theory*) (Lee, 2008).² Pri tem je treba opozoriti, da sta Wells in Weisheit (2012) ugotovila, da je bil obseg pojasnjene variance tako pri stopnji nasilnih kaznivih dejanj kot tudi pri stopnji kaznivih dejanj zoper premoženje, pa tudi pri številu obravnavanih mladoletnikov, višji v metropolitanskih okrožjih in nižji v treh različnih vrstah nemetropolitanskih okrožij.³ Pomembna je tudi njuna ugotovitev, da se je z

² Teorija, ki jo je razvil Lee (2008), se osredotoča predvsem na pojasnjevanje kriminalitete in razlik med stopnjami kriminalitete v ruralnem okolju. Gre za eno od zgolj treh »prvobitnih ruralnih« kriminaloloških teorij, ki so se razvile v razmeroma kratki zgodovini kriminologije (Donnermeyer, 2019a). Poleg navedene teorije pa sta se razvili tudi teorija vrstniške podpore med moškimi (ang. *male-peer support theory*), ki se uporablja na področju nasilja nad ženskami (DeKeseredy, Hall-Sanchez, Dragiewicz in Rennison, 2016), in teorija primarne socializacije (ang. *primary socialization theory*), ki pojasnjuje zlorabo drog med mladostniki (Oetting, Donnermeyer in Deffenbacher, 1998). Teorija skupnosti je ena od priredb sistemske različice (Bursik, 1999) teorije družbene dezorganizacije, pri čemer se tako pristop skupnosti kot tudi pristop sistemske različice v večji meri osredotočata na kazalnike notranje dinamike v skupnosti ne glede na njeno velikost. Razlika med pristopoma in t. i. strukturno predhodnico teorije družbene dezorganizacije izhaja iz dejstva, da se navedena pristopa v večji meri opirata na »napovedne« kazalnike družbene dezorganiziranosti, kot nestabilnost prebivalstva in delež družin, ki jih vodijo ženske (matrifokalnih družin). Teorija skupnosti pa se opira na kazalnike, za katere se predpostavlja, da merijo »civiliziranost«, kar med drugim vključuje delež lastniških stanovanj, delež odraslih, ki so pripadniki verskih skupnosti, in stopnjo volilne udeležbe na volitvah na državni ravni.

³ Wells in Weisheit (2012) sta svojo analizo izvedla na ravni okrožij. V ZDA so okrožja posledica politične delitve ozemlja na lokalne upravne enote, ki jih praviloma sestavljajo večji kraj ali mesto, ki ima vlogo »okrožnega središča«, kjer imajo sedež vladne oblasti in organi, ter več drugih (večinoma manjših) skupnosti in zaledje oziroma podeželje. V tem smislu so ameriška okrožja podobna lokalnim upravnim območjem v Avstraliji. Wells in Weisheit (2012) sta se v svoji analizi oprla na metropolitanska okrožja, ki so opredeljena kot območja z urbanim središčem, v katerem živi najmanj 50.000 prebivalcev, in na tri kategorije nemetropolitanskih okrožij, in sicer nemetropolitansko okrožje – mesto (največje mesto ima najmanj 20.000, vendar ne več kot 50.000 prebivalcev), nemetropolitansko okrožje –

upadanjem števila prebivalcev v nemetropolitanskem okrožju zmanjševal tudi obseg pojasnjene variance. Z drugimi besedami, obe teoriji sta v vse bolj ruralnih okoljih vse manj primerni za pojasnjevanje kriminalitete.

2 Urbanizacija in razvoj ruralne kriminologije

Naslov tega poglavja se nedvomno zdi protisloven, čeprav temu ni tako. Razvoj kriminologije je bil namreč izrazito pristranski, saj je dajal prednost urbanemu okolju, medtem ko je večina prebivalstva v skoraj vseh družbah tega sveta dejansko živela v ruralnih okoljih. Kljub temu je bila ruralna kriminologija kot posebna veja kriminologije priznana šele v tem stoletju, ko so se prebivalci večine družb začeli seliti v urbana okolja. Zato lahko naslov tega poglavja izraža določeno mero ironije, nikakor pa ni protisloven.

Kot prva se je urbanizirala država, ki se je nedvomno tudi prva industrializirala, tj. Velika Britanija. Po ocenah Svetovne banke (World Bank, 2018) je do leta 1855 večina njenega prebivalstva živela v mestih. Bučar Ručman (2021) opozarja na pomen tega temeljnega demografskega trenda, ko se sklicuje na Marxovo (1876/2015) obsodbo kapitalizma in škodljivih posledic, ki so nastale zaradi izгона kmetijskih delavcev in kmetov z vasi in kmetij, ne nazadnje pa tudi zaradi izvajanja zakonov, kot so bili zakoni za revne, s katerimi so se v družbi vzpostavili strukturni pogoji (oziroma, kot trdi Marx, potrebna disciplina), kar je prispevalo k nastanku oblike kapitalizma, ki je omogočal izkoriščanje množic kmečkega in ruralnega prebivalstva, ki so prihajale v mesta, kot poceni delovno silo. Prikaz vloge, ki jo ima država pri vzpostavljanju okvira za izvajanje policijske dejavnosti in zagotavljanje varnosti v različnih skupnostih v Sloveniji, ki ga podajata Flander in Tičar (2021), je zgleden pregled elementov prava, ki so danes bistveni za ustvarjanje pogojev, ki vsaj teoretično prispevajo k zagotavljanju varstva pravic državljanov in njihove varnosti tako v ruralnih kot tudi v urbanih okoljih, ter h krepitvi njihovega zaupanja v legitimnost policije. To je sicer ravno tako ena od oblik discipline, o kateri je razpravljal Marx, ki pa nima ideološke podlage.

manjše mesto (največji kraj ima več kot 2.500 in manj kot 20.000 prebivalcev) in nemetropolitansko okrožje – podeželje (največji kraj ima manj kot 2.500 prebivalcev).

Glede na zgodnji začetek urbanizacije v Veliki Britaniji ni presenetljivo, da ta država pogosto velja za zibelko sodobne policijske dejavnosti, zlasti zaradi truda, ki ga je Sir Robert Peel v prvi polovici 19. stoletja vlagal v vzpostavitev nove policijske organizacije v Londonu. Njegova prizadevanja so v 19. stoletju vplivala na izvajanje policijske dejavnosti v mestih po vsej Veliki Britaniji, del njegove zapuščine pa so načela policijske dejavnosti, ki se še danes odražajo v delu policistov širom sveta (Hurd, 2008). Načelo, ki določa, da je zagotavljanje varnosti državljanov, ne glede na to, ali živijo v mestih, predmestjih, vaseh ali na odmaknjenem podeželju, temeljna dolžnost policije, je danes del poslanstva policijskih organizacij številnih držav, čeprav ta ideal morda ni vedno dosežen.

Sir Robert Peel je tako na položaju predsednika vlade kot tudi na drugih vodilnih položajih v Veliki Britaniji, pa tudi skozi celotno poklicno pot v službi te države, zastopal interese poslovnega sveta oziroma gospodarstva, ki jo v okviru politične filozofije imenujemo merkantilizem. Na Sira Roberta Peela se sklicujeta Prislan in Lobnikar (2021), ko zagovarjata stališče, da sta legitimnost policije, posledično pa tudi njena učinkovitost, v precejšnji meri odvisni od podpore prebivalcev. Na drugi strani pa je to, kako prebivalci zaznavajo policijo, odvisno od njenega delovanja. Raziskovalci v ZDA ugotavljajo, da pri tem ni toliko pomembna narava stika med prebivalcem in policistom (npr. voznik, ki ga policist ustavi zaradi prehitre vožnje), ampak spoznanje, da zakoni ali predpisi veljajo za vse enako (Skogan in Frydl, 2004; Skogan, 2005). Prav zato so raziskave, opravljene v sklopu projekta *Varnost v lokalnih skupnostih* iz leta 2017, za slovensko okolje bistvenega pomena za razumevanje dejavnikov, ki vplivajo na stike in odnose med policijo in prebivalci. Kako lahko okoliščine v različnih skupnostih, v katerih ljudje živijo, vplivajo na njihovo zaznavanje policije in, če pogledamo širše, lastne varnosti? To je najpomembnejše sporočilo, na katerem bi morala temeljiti znanstvenoraziskovalna prizadevanja na tem področju in ki bi ga morala, kot poudarjata Pirnat in Meško (2021), pri oblikovanju politik in praktičnih usmeritev upoštevati tudi policija.

Urbanizacija je brezkompromisno potrkala na vrata skoraj vseh družb na svetu. ZDA so postale pretežno urbana družba nekje v obdobju med letoma 1910 in 1919 (najverjetneje leta 1917) in so bile druga država, ki je pridobila ta status. Zelo hitro sta jim namreč sledili Kanada (1925) in Francija (1932) (World Bank, 2018). V preteklih desetletjih je delež urbane populacije v državah, kot so Brazilija (1964), Iran (1980), Bocvana (1996), Mavretanija (2001), Albanija (2009), pred kratkim pa tudi v najštevilčnejši družbi na svetu, tj. na Kitajskem (2011), presegel 50 odstotkov. Po

podatkih Svetovne banke (World Bank, 2018) je Slovenija ta »mejnik« med ruralnim in urbanim dosegla konec osemdesetih let prejšnjega stoletja.

Urbanizacija je najpomembnejša družbena sprememba zadnjih dvesto let, ker je tesno povezana s preobrazbo gospodarskih sistemov iz kmetijskih v industrijske. Vzporedno s temi trendi pa ni potekal le razvoj sodobne policijske dejavnosti, ampak tudi razvoj kriminologije kot znanstvene vede in razvoj kazenskega pravosodja nasploh. Vsak profesor lahko svojo celotno poklicno pot, od pridobitve doktorata do upokojitve, posveti zgolj razpravi o tem, kdo je ustanovitelj kriminologije in kazenskopравnih študij kot znanstvenih disciplin. Je to Beccaria, Lombroso, Quetelet, Durkheim ali kateri drugi filozof, teoretik ali raziskovalec, ki je deloval v 18. ali 19. stoletju? Ali se je to zgodilo z objavami profesorjev čikaške univerze, kot so W. I. Thomas, Ernest Burgess ali Robert Park, ki so oblikovali poseben teoretični pristop? Ali pa šele takrat, ko so svoj pečat na razvoju kriminološke znanosti v Angliji pustili Karl Mannheim in ostali teoretiki (Garland, 2002)?

V zvezi s tem je treba opozoriti, da so odgovori na vprašanja glede zgodovinskega razvoja kriminologije z vidika razprav o preteklosti, sedanjosti in prihodnosti ruralne kriminologije, zlasti tiste, ki se pri preučevanju varnosti ruralnega prebivalstva in skupnosti v vse bolj urbaniziranem svetu opira na lokalne pristope, povsem brezpredmetni. Z gotovostjo lahko trdimo, da je bila začetna pozornost kriminologije, ki je vplivala na njen nadaljnji razvoj, v času, ko je bil svet povečini ruralen, usmerjena skoraj izključno v urbana okolja. Zato trditev, da je kriminologija dajala prednost urbanemu okolju, ni očitek, temveč dejstvo.

Po ocenah se je leta 2008 prvič zgodilo, da je večina svetovnega prebivalstva živela v urbanem okolju, napovedi pa kažejo, da bo do leta 2050 v mestih živelo skoraj 70 odstotkov prebivalstva, pri čemer bo pomemben delež ljudi živel v t. i. mega mestih, ki bodo imela več kot 10 milijonov prebivalcev (United Nations, 2018). Ker pa naj bi svetovno prebivalstvo po različnih ocenah takrat štel nekje od 10 do 11 milijard ljudi, to pomeni, da bo na podeželju še vedno živelo od 3 do 4 milijarde ljudi.⁴

⁴ Pred leti sem imel (po mojem mnenju) zabavno izkušnjo, ko me je zelo ugleden kriminolog vprašal, zakaj je raziskovanje kriminalitete v ruralnem okolju glede na širitev mest in povečevanje števila kriminogenih dejavnikov, ki po njegovem mnenju obstajajo le v urbanih okoljih, sploh pomembno. V bran ruralni kriminologiji sem najprej navedel nekaj demografskih podatkov (»leta 2050 bo na podeželju še vedno živelo od 3 do 4 milijarde ljudi«), nato pa še omalovažujoče pripomnil: »V skladu z vašim površnim razmišljanjem bi se morala kriminologija skozi celotno 19. in 20. stoletje skoraj izključno ukvarjati le s kriminaliteto na podeželju, saj je tam živelo največ ljudi, ne pa s kriminaliteto v urbanih okoljih, kot je, recimo, Chicago, ki bi ga morali takratni teoretiki kriminologije šteti za nepomembnega, tako kot danes to po vašem mnenju velja za ruralno kriminologijo, kar pa se meni zdi povsem

Pri teoretičnem preučevanju in empiričnem raziskovanju vprašanj na področju kriminalitete in kazenskega pravosodja v različnih ruralnih okoljih si lahko pomagamo s poglobitnim razumskim orodjem, in sicer z Millsovim pojmovanjem sociološke imaginacije, in ga povežemo s pojmom prostora oziroma skupnosti.⁵ Natančneje, pojem prostora je mogoče pojasniti in razumeti tako, da gre za posrednika med javnimi vprašanji in zasebnimi težavami, tj. za enoto analize s srednjo variabilnostjo, ki se lahko uporabi tako v kvantitativnih kot tudi v kvalitativnih analizah stališč državljanov in policistov o učinkih, ki jih imajo obsežne strukturne spremembe v družbi na zaznavanje varnosti ter na stopnjo kriminalitete in na število obravnavanih storilcev kaznivih dejanj in prekrškov. To je v bistvu pristop, ki se odraža tudi v statističnih analizah, ki so jih opravili Sotlar in Tominc (2021) ter Hacin in Eman (2021). Na primer, Sotlar in Tominc (2021) ugotavljata, da so anketiranci, ki živijo v suburbanih in ruralnih naseljih, v raziskavah leta 2011 in 2017 podali podobne odgovore, medtem ko se odgovori anketirancev, ki živijo v mestih, razlikujejo. Vsi anketiranci so se nekako strinjali glede različnih virov ogrožanja varnosti, vendar je primerjava odgovorov, ki so jih podali anketiranci v mestih, z odgovori anketirancev iz suburbanih in ruralnih območij pokazala, da prihaja do razlik glede stopnje resnosti, ki so jo pripisali obravnavanim pojavom. Do podobnih ugotovitev sta prišla tudi Hacin in Eman (2019), ko sta analizirala in primerjala policiste, ki delujejo v urbanih in ruralnih okoljih. Razlike v zaznavanju so bile stopenjske oziroma, povedano drugače, zmerne, ni pa prihajalo do nasprotujočih si stališč.

Kako naj si torej razlagamo ugotovitve teh statističnih analiz in ostalih raziskav, opravljenih na drugih koncih sveta, ki skušajo odgovoriti na vprašanje, kaj je lahko vir strahu pred kriminaliteto (Lee, 2001, 2007; Wooff, 2016). Zdi se, da bolj, kot se raziskovalci osredotočajo na morebitne ločnice med ruralnimi in urbanih okolji, bolj zamegljene postajajo razlike med njimi, zaradi česar se lahko vprašamo: kakšen je sploh pomen prostora in, gledano širše, raziskav na področju ruralne

nesmiselno. To, kar šteje, je namreč prostor, zlasti pa raznolikost prostora, saj drugače niti s kvantitativnimi niti s kvalitativnimi podatki sploh ni mogoče pojasniti razlik v kriminaliteti.« To, vključno z opazko v narekovajih, je seveda rekonstrukcija mojega videnja tega dogodka, vendar služi kot prikaz, kako lahko sodobni znanstveniki in raziskovalci utemljijo pomen in vlogo svojega dela na področju ruralne kriminologije.

⁵ Za potrebe tega poglavja je mogoče izraza »prostor« in »kraj« zamenjati z izrazom »skupnost«. Ironija je v tem, da prvi zametki intelektualnega razvoja socioloških razprav o skupnosti izvirajo iz t. i. čikaške sociološke šole, kjer je bil poudarek na družbenem in kulturnem okolju različnih sosesk v Chicagu, ki so nastale zaradi množičnega priseljevanja v zadnjih desetletjih 19. stoletja in na začetku 20. stoletja. Velika večina priseljencev je v Chicagu in druga ameriška mesta pripotovala iz evropskih ruralnih okolij, kot sta v svoji knjigi *The Polish Peasant in Europe and America (Poljski kmet v Evropi in Ameriki)* ugotovila W. I. Thomas in Florian Znaniecki (1918).

kriminologije? Odgovor se skriva v vključevanju pojma skupnost oziroma prostor v kriminološke teorije. Lahko bi sicer trdili, da je do tega prišlo že pred mnogimi leti, zlasti v času razvoja teorije družbene dezorganiziranosti. Vendar je treba upoštevati, da teorija družbene dezorganiziranosti najprej daje prednost kriminaliteti in šele nato prostoru. Te logike torej ni treba obrniti na glavo le zato, da bi spodbudili znanstvenoraziskovalni napredek ruralne kriminologije, ampak tudi zato, da bi se ugotovitve in dognanja raziskav, opravljenih v zvezi z ruralno kriminaliteto, prenesli na področje prevladujoče kriminološke teorije oziroma če se izrazimo drugače, da bi spoznali, da so temeljni sociološki elementi ali značilnosti prostora enaki v vseh kategorijah skupnosti, in nato doumeli, da se z medsebojnim prepletanjem teh elementov ustvarja neskončna množica na prostoru temelječih okolij. Prav ta variabilnost je torej tisti dejavnik, ki zagotavlja neposrednejše vključevanje prostora v razmišljanja, ki se opirajo tako na sociološko kot tudi na kriminološko imaginacijo, s čimer dejansko omogoča nadaljnji razvoj ruralne kriminologije, pa tudi spoznanje, da lahko z empiričnimi raziskavami dejansko ugotovimo, da razlike, povezane z izkušnjo viktimizacije, zaznavanjem varnosti ter ostalimi kriminološkimi in kazenskopравnimi pojavi, morda niso tako jasne, kot smo pričakovali glede na pretekle opredelitve temeljnih lastnosti ruralnosti in urbanosti.

Če se vrnemo k ideji, da je skupnost posrednik med obsežnimi družbenimi spremembami na eni in izkušnjami posameznika na drugi strani, predlagam, da si zaradi lažjega razumevanja tega temeljnega načela v mislih predstavljamo peščeno uro. Drobna peščena zrna sprememb se z vrha peščene ure neenakomerno usipajo na dno, v katerem so posamezniki, in sicer skozi ozek, srednji del peščene ure, ki ima tako kot skupnost, v kateri ti posamezniki živijo, vlogo sita.

Ideja posredniške vloge prostorov je zgolj nadaljevanje razmišljanj Marxa, Polanyija, Tönnies, Durkheima in drugih, na katere se v svojem prispevku sklicuje Bučar Ručman (2021), ki so vsak na svoj način skušali opisati bistvene oziroma osrednje značilnosti ruralnih prostorov ter razlik med temi prostori in mesti. S konceptualno umestitvijo skupnosti v srednji del peščene ure lahko bolj neposredno prikažemo, kako se z upoštevanjem raznolikosti ruralnih prostorov in, gledano širše, urbanih krajev, oblikuje doslednejši konceptualni pristop, na katerega se lahko oprejo prihodnje raziskave na področju varnosti in virov ogrožanja varnosti. Vse skupnosti so namreč nastale kot posledica treh osrednjih elementov, (Durkheim (1895/1938) bi najverjetneje rekel kot produkt »družbenega dejstva«, ki predstavlja nekaj več, kot le vsoto vseh svojih delov), ki so povezani z ljudmi, ki živijo v neposredni bližini

drug drugega, oziroma, povedano drugače, z družbenimi odnosi, ki temeljijo na medsebojni povezanosti. Ti trije elementi so: prostor in objekt, sporočilnost in praksa.⁶ Vzročna zveza oziroma součinkovanje med temi tremi elementi je vselej vzajemno, kar pomeni, da: 1) sporočilnost pomeni podlago za legitimnost prakse; 2) praksa omogoča kroženje in nenehno izpodbijanje sporočilnosti; 3) praksa nastaja v prostorih in objektih ter oblikuje nove prostore in objekte; 4) prostori in objekti vplivajo na nastanek prakse; 5) prostori in objekti omogočajo materializacijo sporočilnosti; 6) sporočilnost predstavlja sestavni del prostorov in objektov. Bralec je verjetno že spoznal, da je mogoče s temi šestimi razmerji opisati ne le kriminološke pojave, ampak tudi splošne družbene pojave. Zato se vse teorije kriminalitete, ki temeljijo na prostoru, ne glede na to, ali se osredotočajo na ruralno ali urbano okolje, začnejo s pojmovanjem skupnosti in nadaljujejo z uporabo tega pojma za pojasnjevanje kriminoloških pojavov, kar je ravno nasprotno, kot pri ostalih na prostoru temelječih teorijah, ki večinoma najprej obravnavajo kriminaliteto in se šele nato ukvarjajo z vlogo prostora in njegovim vplivom na kriminološke pojave.

Kakšne so torej prednosti tega pristopa k preučevanju kriminalitete v različnih ruralnih pa tudi urbanih okoljih? Bučar Ručman (2021), ki obravnava prebivalce ruralnih, suburbanih in urbanih naselij ter analizira njihovo zaznavanje socialne distance v odnosu do pripadnikov različnih družbenih skupin, ki si jih ti prebivalci ne želijo imeti za sosede, ugotavlja, da so njihova stališča podobna in da se pojavljajo le nekatera odstopanja, ki so razmeroma majhna in nepomembna, zaradi česar se lahko vprašamo, zakaj bi se sploh osredotočali na ruralno prebivalstvo, če pa se zdi, da so njihove zaznave podobne zaznavam prebivalcev urbanih naselij, ki danes predstavljajo glavnino prebivalstva v Sloveniji in v večini drugih držav. Lahko se tudi vprašamo, kako lahko povečamo spoznavnoteoretsko vrednost izsledkov diskriminantne analize, ki sta jo opravila Hacin in Eman (2021), predvsem pa dejstva, da imajo policisti, ki delujejo v ruralnih okoljih, »enotnejša stališča« glede virov ogrožanja varnosti kot policisti, ki delujejo v ruralnih okoljih, in da policisti na podeželju varnost v ruralnih skupnostih zaznavajo bolj pozitivno? Odgovor na to se glasi, da je prav možnost posplošenega razumevanja socioloških razsežnosti skupnosti tista, ki omogoča primerjavo izsledkov enakovrednih študij in raziskav, opravljenih v drugih državah/družbah. Kako torej policisti drugje po svetu zaznavajo ruralna okolja in skupnosti, v katerih delujejo? Če so njihove zaznave

⁶ Za podrobnejši opis teh osrednjih elementov skupnosti glej izvorni članek R. Liepinsa (2000), za bolj poglobljeno razpravo o možnostih uporabe Liepinsovega pojmovanja skupnosti pri pojasnjevanju kriminoloških pojavov glej Donnermeyer (2016, 2019a).

enake tem, ki jih predstavljajo slovenski avtorji, ali je potem mogoče trditi, da so razlike med ruralnim in urbanim okoljem odraz nekega bolj univerzalnega načela, ki ga je mogoče empirično dokazati?

Prednost študij o varnosti v lokalnih skupnostih, ki sta bili opravljene leta 2011 in leta 2017, izhaja iz dejstva, da je besedilo posameznih vprašanj in trditev v anketnem vprašalniku podobno besedilu raziskav, izvedenih v drugih državah, vendar se prav zato poraja dvom glede tega, kakšna je dodana vrednost rezultatov, ki so bili tako na splošno kot v okviru konkretnih skupnosti pridobljeni z raziskavami v Sloveniji, v okviru znanstvenoraziskovalnega dela, ki je bilo že opravljeno v drugih državah, in kako rezultati raziskav, izvedenih v Sloveniji, prispevajo k prihodnjim raziskavam v drugih družbah (ter kaj to pomeni za njihovo citiranje)? Na vsa ta vprašanja lahko odgovorimo le tako, da se pri razlagi raziskovalnih rezultatov vsakič znova spomnimo na vlogo skupnosti v srednjem delu pečene ure, ki deluje kot posrednik med učinki obsežnih družbenih sprememb in posamezniki »na terenu«, tj. v skupnostih, v katerih živijo. Le tako lahko z razpravami o pomenu tovrstnih raziskav presežemo raven preprostih primerjav med ruralnim in urbanim okoljem.

To načelo, s katerim je pojem skupnosti oziroma prostora idealen za navzkrižno primerjanje izsledkov onkraj geografskih meja, lahko uporabimo za preučevanje skoraj vseh kriminoloških pojavov. Na primer, zakaj je pojav proizvodnje, preprodaje in zlorabe drog postal tako očiten prav na območju Apalačev in planote Ozark v ZDA (Weisheit in Brownstein, 2016)? So etnografske raziskave, v katerih se je Stallwitz (2012, 2014) osredotočila na asimilacijo uporabe drog (heroina) med delavci na naftnih ploščadih vzdolž severne obale Shetlandskih otokov, prispevale k študijam, ki se izvajajo v ZDA in na drugih koncih sveta? Groves (2019) je v raziskavah, ki jih je opravil v Avstraliji, na primer ugotovil, da se zloraba alkohola in drugih drog v ruralnih predelih Avstralije povečuje, narašča pa tudi število kaznivih dejanj in prekrškov, ki jih storijo prebivalci te države, ki ne živijo v mestih. Kako je torej mogoče ugotovitve različnih študij o zlorabi drog v ruralnih okoljih umestiti v teorijo skupnosti, ki, kot je bilo zgoraj že navedeno, temelji na splošnem okviru, sestavljenem iz šestih vzajemnih odnosov, s katerimi lahko opišemo konkretna ruralna okolja, na način, ki bi hkrati zagotovil enotnejši pristop k izvajanju raziskav na področju zlorabe drog? Natančneje, raziskave, ki jih je na Shetlandskih otokih opravila Stallwitz (2012, 2014), kažejo, kako drugi vzajemni odnos (praksa, ki omogoča kroženje in nenehno izpodbijanje sporočilnosti) in četrti vzajemni odnos

(prostori in objekti vplivajo na nastanek prakse) dejansko opredeljujeta in določata lokalno okolje, v katerem postane uživanje drog sprejemljivo.

Pomislimo na kriminaliteto na področju kmetijstva in na morebitno uporabo pojma skupnosti pri obravnavi tega vidika. Bunei in Barasa (2017) sta teorijo običajne dejavnosti, ki podobno kot teorija družbene dezorganiziranosti daje poudarek pomenu prostora, uporabila kot podlago za preučevanje znatnega števila dejavnikov, povezanih z viktimizacijo kmetijskih dejavnosti in opravih na kenijskem podeželju. Čeprav so primeri, ki jih navajata, značilni za ta del sveta, pa je mogoče njune ugotovitve v veliki meri posplošiti, kar zlasti velja za spoznanje, da so selitve mladih s podeželja v prestolnico Nairobi, visoka stopnja brezposelnosti med mladimi ter želja po nakupu mobilnih telefonov in ostalih dobrin, ki simbolizirajo »zahodnjaški« način življenja, močno povečali pripravljenost nekaterih posameznikov, ki so se preselili iz ruralnega v urbano okolje, da se vrnejo tja, kjer so odraščali, in sicer zaradi izvajanja tatvin s kmetij, na katerih je zaradi težav pri zagotavljanju varovanja slabo poskrbljeno za varnost, zaradi česar so številni pridelki in živali privlačne tarče tatov, saj jih lahko zlahka prodajo za gotovino. Povsem enake težave pestijo kmetijska gospodarstva po vsem svetu, ki se soočajo s tatvinami, kakršne so tatvine živine v Nigeriji (Bamidele, 2018), ki so povezane z nasiljem in celo umori ter imajo izrazito versko in etnično ozadje, tatvine pobranih pridelkov v Avstraliji, ki so povezane s prevozom požetih žit (Harkness in Larkins, 2019), in nezakonit ladijski prevoz ukradene kmetijske mehanizacije z otoka Angeley v Walesu v kontinentalno Evropo (Holmes in Jones, 2017). Izziv, s katerim se je treba spoprijeti v okviru raziskav na področju viktimizacije, do katere prihaja na kmetijah in kmetijskih območjih širom sveta, se torej nanaša na določitev stičnih točk med tovrstnimi pojavi ter na umestitev vseh dejavnikov, opredeljenih na podlagi pristopa običajne dejavnosti, v enega od šestih vzajemnih odnosov znotraj teorije skupnosti. Na primer, težnje mladih Kenijcev, ki so se preselili iz ruralnega v urbano okolje, da se vrnejo v vasi svoje mladosti in ukradejo kmetijske pridelke in drugo blago, da bi z zaslužkom od prodaje tega blaga kupili oblačila, alkohol, mobilne telefone in ostale stvari, povezane z zaželenim načinom življenja, so v bistvu odraz spremembe sporočilnosti, ki se pripisuje določenim prostorom in objektom. Ti mladeniči namreč pogosto kradejo s kmetij, ki so v lasti njihovih družin ali sosedov, s katerimi so odraščali (Bunei in Barasa, 2017). Dinamika tega pojava pa je konkretnije povezana s prvim (sporočilnost je podlaga za legitimnost prakse) in šestim vzajemnim odnosom (sporočilnost je sestavni del prostorov in objektov).

Nasilje nad ženskami v različnih ruralnih okoljih je še en primer, ki kaže tako na potrebo po umestitvi empiričnih ugotovitev študij, opravljenih v ruralnem okolju, v okviru enotne teorije prostora kot tudi na potrebo po razširitvi teh ugotovitev na izsledke raziskav, opravljenih v različnih urbanih okoljih. To sta z razvojem teorije vrstniške podpore med moškimi med drugim dosegla DeKeseredy in Schwartz (2009). S to teorijo sta dokazala, da se zaradi patriarhalne kulture vzpostavlja toleranca do nasilja in drugih oblik odklonskega ravnanja (Bučar Ručman, 2021). Študija, ki jo je opravil Campbell (2000), ravno tako kaže, kako se tovrstni kulturni vzorci oblikujejo v različnih skupnostih ne glede na njihovo velikost in, natančneje, kako se ti vzorci v posebnih prostorih skupnosti dejansko izražajo. Treba je opozoriti, da v skladu z okoljsko kriminologijo (ang. *environmental criminology*) (Brantingham in Brantingham, 1991) velja, da se kriminaliteta pojavlja v obliki vzorcev, za katere se pogosto uporablja izraz »kriminalna žarišča« (Patten, Mckeldin-Coner in Cox, 2009). Tako se tudi izmenjava informacij, s katerimi povzročitelji nasilja, kakršni so moški, ki telesno, verbalno ali kako drugače zlorablajo svoje žene in dekleta, razumsko pojasnjujejo in upravičujejo svoja dejanja, pojavlja v določenih prostorih znotraj skupnosti, kot so bari in podobni lokali. To pomeni, da obstajajo javni prostori in objekti, ki dopuščajo in omogočajo določeno obliko kriminalitete, do katere pogosteje prihaja v zasebnih prostorih in objektih (npr. v domačem okolju). To teorijo, pod okrilje katere je resnično mogoče združiti vso svetovno literaturo na področju nasilja nad ženskami na podeželju, lahko razumemo kot neposredno uporabo splošnejše teorije skupnosti, ki tudi v tem primeru temelji na že predstavljenih vzajemnih odnosih. Natančneje, s teorijo vrstniške podpore med moškimi je mogoče pojasniti, kako se sporočilnost uporablja kot podlaga za utemeljevanje (legitimnost) prakse (prvi odnos) in kako prakse nastajajo v prostorih in objektih (tretji odnos).

3 Vprašanje, ki se poraja: Dostop do pravnega varstva

Za kaj sploh gre pri dostopu do pravnega varstva? Gre za idejo, da na področju kazenskopравnih služb in storitev, zlasti pa v okviru izvajanja policijske dejavnosti in različnih socialnovarstvenih programov, kot so centri za zdravljenje odvisnosti od drog, obstaja sistemska nepravilnost. Flander in Tičar (2021) v svojem očrtu razpravljata o tem, da morajo biti pravni akti in predpisi posamezne države ne le celoviti, ampak da se morajo v večini primerov tudi enotno uporabljati, s čimer se predvsem v demokratičnih družbah zagotavljajo idealni pogoji, ki omogočajo uveljavljanje dostopa do pravnega varstva. Vendar lahko pravni akti nekatere

družbene skupine postavljajo v slabši položaj, obenem pa se lahko spreminjajo in dopolnjujejo, kar pomeni, da se lahko opredelitev nekega ravnanja za kaznivo dejanje spremeni praktično čez noč. Na primer, z zakonodajo, ki ureja posedovanje drog, so se v mnogih ameriških zveznih državah drastično znižale sankcije za posedovanje majhnih količin drog, danes pa je vse bolj razširjeno kupovanje marihuane na maloprodajnih mestih, ki so pridobila zakonsko predpisano dovoljenje za prodajo medicinske konoplje. Drugi primer je povezan z odločitvijo vrhovnega sodišča ZDA, ki je že davnega leta 1968 razsodilo, da to, da policisti posameznika, za katerega sumijo, da bi lahko storil kaznivo dejanje, vključno z nezakonitim nošenjem orožja, ustavijo, ugotovijo njegovo identiteto in opravijo pregled (varnostni pregled ali pregled osebe), ni nezakonito. Tovrstne prakse smo običajno povezovali s kriminološko teorijo, ki jo poznamo kot teorijo »razbitih oken« (Kelling in Coles, 1997). Zaradi očitkov, da se policija v mestih, kakršno je New York, pri izvajanju policijskih postopkov nesorazmerno osredotoča na temnopolte in pripadnike drugih manjšin, je izvajanje te prakse znatno upadlo, okrnjena pa sta bila tudi verodostojnost omenjene teorije ter njen pomen pri oblikovanju politik policijske dejavnosti (Harcourt, 2005).

V zvezi s preučevanjem ruralnih skupnosti po vsem svetu in napredkom na področju ruralne kriminologije je treba poudariti, da pri vprašanju dostopa do pravnega varstva ne gre le za to, pri kom obstaja večja verjetnost, da ga bodo prijeli in ovadili zaradi kaznivega dejanja, ampak tudi za položaj običajnih državljanov, ki nastopajo v vlogi prič in žrtev oziroma oškodovancev (Camilleri, 2019). Zato se je treba pri vzpostavljanju širokega nabora znanja glede dostopa do pravnega varstva med ruralnim prebivalstvom in v ruralnih skupnostih osredotočiti na neenakopravno zagotavljanje storitev in izvajanje zakonov ter na morebitne vplive teh pojavov na zaznavanje varnosti.

Camilleri (2019) preučuje dostop do pravnega varstva v povezavi z vprašanjem, ki se morda na prvi pogled zdi precej zanemarljivo, in sicer z dostopom invalidov, ki živijo v ruralnih okoljih, do pravnega varstva. Obravnava očitne ovire, s katerimi se invalidi srečujejo v vsakodnevem življenju v bolj oddaljenih (tako geografsko kot tudi družbeno) okoljih, in preučuje, kako to vpliva ne le na dostopnost policije, ampak tudi na dostopnost ostalih socialnih služb in storitev. Camilleri (2019) med drugim ugotavlja, da obstaja večja verjetnost, da bodo policisti prijavo kaznivega dejanja, tudi če je prijavitelj žrtev oziroma oškodovanec tega kaznivega dejanja, šteli za manj verodostojno, če ima ta prijavitelj katero izmed oblik invalidnosti (telesno,

duševno ali kombinacijo obeh). V svojem članku se osredotoča na primer posameznika z motnjo avtističnega spektra. Camilleri (2019: 94) opozarja, da se omejitve v dostopu do pravnega varstva izražajo na različne načine in lahko med drugim vključujejo izražanje dvoma v resničnost navedb, obravnavanje osebe kot nezanesljive in nevredne zaupanja, zaznave policistov glede sposobnosti invalidov, da nastopajo kot verodostojne pričë, in zaznave, zaradi katerih se ustvarjajo zadržki v zvezi z zaslišanjem invalidne pričë v policijskem postopku ali njenim pričanjem v kazenskem postopku pred sodiščem. Zato so ugotovitve, do katerih je prišla Camilleri (2019), na splošno zelo pomembne.

Ugotovitve zgodnejše študije, ki so jo izvedli Barclay, Donnermeyer in Jobes (2004), kažejo, da policija kmetov, ki prijavijo tatvino, ne jemlje resno, če ti kmetje hkrati delajo v bližnjem mestu, tj. če kmetovanje ni njihova glavna dejavnost, ali če kmetijo vodi ženska. Pri tem sta pomembni tudi geografija in razdalja, saj lahko policisti potrebujejo več ur, da prispejo na kmetije v oddaljenih regijah Avstralije, zberejo obvestila o domnevnem kaznivem dejanju in se nato vrnejo na policijsko postajo. Na številnih policijskih postajah ruralnih in odmaknjenih predelov sta morda zaposlena največ dva policista, ki morata skrbno premisliti, koliko časa bosta namenila posameznim nalogam in čemu bosta dala prednost. Žal so odgovori na vprašanja v zvezi s tem, kdo pripada oziroma ne pripada določeni skupnosti (in kdo si bolj oziroma manj zasluži pozornost policije), pogosto odvisni od dejavnikov, ki niso vnaprej predpisani, kot je diskriminacija manjšin, žensk in celo invalidov.

Zanimiva ugotovitev, do katere sta na podlagi raziskave, opravljene v Ljubljani, prišla Pirnat in Meško (2021) in je neposredno povezana z ruralno kriminologijo, se nanaša na razlike med zaznavami varnostnih pojavov (ropov, vlomov, nadlegovanja na ulici ipd.), o katerih so poročali prebivalci manj problematičnih sosesk, in zaznavami bolj problematičnih sosesk v slovenskem glavnem mestu, pri čemer je bilo tveganje opredeljeno na podlagi števila kaznivih dejanj, ki jih je zabeležila policija. Anketiranci manj problematičnih sosesk v večji meri verjamejo, da je verjetnost pojava kaznivega dejanja nižja, obenem pa, kar je še pomembneje, v večji meri zaupajo policistom in izražajo prepričanje, da policisti korektno obrazložijo svoje odločitve. Te in podobne ugotovitve so z vidika dostopa do pravnega varstva in ruralne kriminologije zanimive zato, ker omogočajo preučevanje lastnosti prebivalcev bolj oziroma manj problematičnih urbanih sosesk. Na eni strani kažejo, da se med prebivalci teh sosesk pojavljajo razredne razlike oziroma razlike zaradi drugačnega socialnoekonomskega položaja, pa tudi razlike na podlagi rasne in narodnostne pripadnosti, na drugi strani

pa tudi študije najbolj urbanih okolij v državi pomembno prispevajo k razvoju ruralne kriminologije, saj sta, kot poudarjata Pirnat in Meško (2021), v preteklih desetletjih približno dve tretjini vseh priseljencev v Ljubljano prišli s slovenskega podeželja. Ali obstaja večja verjetnost, da živijo v eni ali drugi vrsti soseske; ali pa so bolj enakomerno porazdeljeni po celotnem območju mesta? Kot ugotavljata Pirnat in Meško (2021), se na področju pravnega varstva ne odpira le instrumentalna, ampak tudi normativna razsežnost; prav na slednjo pa bi se moralo v večji meri osredotočati znanstvenoraziskovalno delo na področju ruralnosti in dostopa do pravnega varstva.⁷

4 Prihodnost raziskovanja ruralne kriminalitete v vse bolj urbaniziranem svetu

Kakšna je prihodnost ruralne kriminologije, ki se je začela razvijati šele pred kratkim⁸ in to v času, ko po vsem svetu nismo le priča pojavu urbanizacije, ampak tudi zamegljevanju ločnic med ruralnimi in urbanih okolji, do česar prihaja zaradi preseljevanja, ki mu botrujejo najrazličnejši razlogi, tudi tisti, povezani z iskanjem dela in načinom življenja? Tudi če se več milijonov prebivalcev s podeželja preseli v mesta, imamo navsezadnje še vedno opravka s številnimi ruralnimi okolji, ki čutijo učinke razraščanja predmestij, naraščanja ruralnega turizma in sezonskih namestitvev, ter razvoja na področju energetike, za katerega so značilni delavci (tj. začasni delavci, ki niso iz lokalnega okolja), ki »priletijo« na delo in nato »odletijo« drugam (Jones, 2016; Ulrich-Schad, Fedder in Yingling, 2019).

Če naj se ruralna kriminologija še naprej razvija ter prispeva k splošnemu napredku kriminologije in kazenskopравnih študij, morajo biti izpolnjeni trije temeljni pogoji. Vsi ti pogoji so na prvi pogled samoumevni, vendar si zaslužijo podrobnejšo obravnavo. Prvi se nanaša na obstoj primerne teorije, ki upošteva raznolikost ruralnega prostora. To je tudi razlog, zakaj obstaja potreba po prilagojeni različici sociološke imaginacije, v kateri bo pojem skupnosti bolj neposredno zastopan. Dalje, v okviru ruralne kriminologije je treba že zaradi dejstva, da milijarde ljudi živijo v milijonih različnih krajev z manjšim številom prebivalstva in manjšo gostoto poseljenosti, razviti primerno teorijo skupnosti in kriminalitete. To najverjetneje ni (in tudi ne bi smela biti) teorija družbene dezorganiziranosti, saj jo pestita dve

⁷ Na selitve prebivalstva iz ruralnih v urbana okolja sta se, tako kot Pirnat in Meško (2021), pred več kot sto leti osredotočala tudi Thomas in Znaniecki (1918).

⁸ Za shematski prikaz zgodovine razvoja ruralne kriminologije glej Donnermeyer (2019a: 6).

konceptualni pomanjkljivosti. Prvič, ta teorija najprej obravnava kriminaliteto, nato pa skuša značilnosti na ravni skupnosti pojasniti tako, kot da gre za medsebojno odvisne dejavnike, pri čemer predpostavlja, da med njimi obstaja vzročna zveza. Kriminalitete pa se je treba lotiti z druge strani, in sicer tako, da se najprej oblikuje primerna teorija skupnosti, nato pa se na podlagi te teorije obravnava vrsta različnih ruralnih okolij in izrazov oziroma znakov kriminalitete, ki se v njih pojavljajo (Donnermeyer, 2019b). V tem članku je prikazano, kakšna bi lahko bila teorija skupnosti, če bi se uporabila za obravnavo kriminalitete v ruralnih okoljih, vendar bo treba za vzpostavitev bolj izpopolnjenega in dovršenega teoretičnega okvira opraviti še veliko dela.

Druga pomanjkljivost teorije družbene dezorganizacije izhaja iz dejstva, da dezorganiziranost oziroma nered velja za vzrok pojava kriminalitete. V zvezi s tem lahko zagovarjamo tudi nasprotno stališče – kriminaliteta je znak družbene organiziranosti, dezorganiziranost pa je pojem, na katerega se avtorji sicer pogosto sklicujejo, a nima nikakršne stvarne podlage. Na primer, trditev, da je hitra rast prebivalstva kazalnik dezorganiziranosti, ne drži. Hitra rast prebivalstva je odraz družbenega reda, ki je drugačen od tistega, ki ga običajno povežemo z nizko ali ničelno (tj. stabilno) spremembo v številu prebivalstva. Res je, hitra rast lahko privede do večjega obsega kriminalnega ravnanja in občutka ogroženosti zaradi kriminalitete, kar pomeni, da je rast prebivalstva kazalnik, s katerim opisujemo relativne stopnje ali variance različnih oblik družbene organiziranosti ali družbene strukture, do katerih prihaja skupaj z rastjo ali padcem različnih oblik kriminalitete, neodvisno od tega, ali jo merimo z uradnimi statističnimi podatki policije ali kako drugače.

Drugi pogoj se nanaša na potrebo po večjem številu študij, ki bi se osredotočale na ruralna okolja, in, kar je še pomembneje, na potrebo po zagotavljanju medsebojno povezanega in celovitega nabora znanja o ruralni kriminaliteti ter o izvajanju policijske dejavnosti in reševanju kazenskoopravnih vprašanj v ruralnih okoljih. Čeprav je delež raziskav o ruralni kriminaliteti majhen v primerjavi z obsegom raziskav o prebivalstvu urbanih okolij in urbanih skupnosti, pa so številne teme izdatno raziskane. Večinoma pa ni nikakršnega pregleda, tj. celovitega nabora ugotovitev različnih raziskav, opravljenih v ruralnem okolju, v katerem bi zaobjeli kar največ ruralnih okolij. Kriminaliteta na področju kmetijstva je nedvomno eden od tovrstnih primerov. Raziskave na tem področju so bile opravljene širom sveta, od Etiopije do Anglije, vendar študije viktimizacije na kmetijah in objave izsledkov

v recenziranih publikacijah v državah, kot je Indija (in v azijskih državah nasploh), ter v državah Vzhodne in Srednje Evrope in Južne Amerike (kolikor mi je znano), sploh ne obstajajo. Brez celovitega pregleda izsledkov in ugotovitev literature (Donnermeyer, 2018) pa je praktično nemogoče oceniti morebiten obstoj in naravo vrzeli.

Tretji pogoj pa se nanaša na potrebo po ohranjanju in podpiranju nedavnih prizadevanj raziskovalcev, ki se tako ali drugače zanimajo za ruralno kriminaliteto. Prvi primer tovrstnih prizadevanj je nedavna ustanovitev Mednarodnega združenja za preučevanje ruralne kriminalitete (*International Society for the Study of Rural Crime*), drugi pa zagon Oddelka za ruralno kriminologijo (*Division of Rural Criminology*) pri Ameriškem združenju za kriminologijo (*American Society of Criminology*). Obe organizaciji si morata v čim večji meri prizadevati za združevanje članov z najrazličnejših vsebinskih in geografskih območij, ki si bodo lahko izmenjevali informacije in razmišljanja o teorijah, raziskavah, virih financiranja in ostalih vidikih, potrebnih za vzpostavitev tesno povezane znanstvenoraziskovalne skupnosti.

Ruralno kriminologijo v prihodnjih treh desetletjih čaka svetla prihodnost, tudi če bo delež svetovnega prebivalstva, ki živi v mestih, v tem času poskočil na skoraj 70 odstotkov. Ne gre namreč pozabiti, da bo na podeželju v milijonih najrazličnejših ruralnih okoljih še vedno živelo kar tri milijarde ljudi.

Literatura

- Bamidele, S. (2018). Grazing with bullets in Africa: Fulani herdsman-community killings and state response in Nigeria. *Acta Criminologica: Southern African Journal of Criminology*, 31(4), 55–71.
- Barclay, E. M., Donnermeyer, J. F. in Jobes, P. C. (2004). The dark side of *gemeinschaft*: Criminality within rural communities. *Crime Prevention and Community Safety: An International Journal*, 6(3), 7–22.
- Bučar Ručman, A. (2021). Sociološki vidiki življenja in občutkov ogroženosti v ruralnih in urbanih skupnostih. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – med ruralnimi in urbanih perspektivami* (str. 27–52). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Bunci, E. K. in Barasa, F. O. (2017). Farm crime victimisation in Kenya: A routine activity approach. *International Journal of Rural Criminology*, 3(2), 224–249.
- Brantingham, P. J. in Brantingham, P. L. (1991). *Environmental criminology*. Prospect Heights: Waveland Press.
- Bursik, R. J. (1999). The informal control of crime through neighborhood networks. *Sociological Focus*, 32(1), 85–97.
- Camilleri, M. (2019). Disabled in rural Victoria: Exploring the intersection of victimisation, disability and rurality on access to justice. *International Journal of Rural Criminology*, 5(1), 88–112.
- Campbell, H. (2000). The glass phallus: Pub(lic) masculinity and drinking in rural New Zealand. *Rural Sociology*, 65(4), 562–581.

- DeKeseredy, W. S., Hall-Sanchez, A., Dragiewica, M. in Rennison, C. M. (2016). Intimate violence against women in rural communities. V J. F. Donnermeyer (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 235–244). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- DeKeseredy, W. S. in Schwartz, M. D. (2009). *Dangerous exits: Escaping abusive relationships in rural America*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Donnermeyer, J. F. (2016). Without place, is it real? *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 5(3), 27–40.
- Donnermeyer, J. F. (2018). The impact of crime on farms: an international synthesis. *Acta Criminologica: Southern African Journal of Criminology*, 31(4), 1–22.
- Donnermeyer, J. F. (2019a). The international emergence of rural criminology: Implications for the development and revision of criminological theory for rural contexts. *International Journal of Rural Criminology*, 5(1), 2–18.
- Donnermeyer, J. F. (2019b). What's place got to do with it? Explaining violence in a rural context. V W. S. DeKeseredy, C. M. Rennison in A. K. Hall-Sanchez (ur.), *The Routledge international handbook of violence studies* (str. 95–120). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Durkheim, E. (1895/1938). *The rules of the sociological method* (prevod S. A. Solvay in J. H. Mueller). Chicago: University of Chicago Press.
- Flander, B. in Tičar, B. (2021). Pravica do varnosti – sinteza pravne ureditve na mednarodni, državni in lokalni ravni. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – med ruralnimi in urbanimi perspektivami* (str. 53–79). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Garland, D. (2002). Of crimes and criminals: The development of criminology in Britain. V M. Maguire, R. Morgan in R. Reiner (ur.), *The Oxford Handbook of Criminology* (3rd ed.) (str. 7–50). Oxford: Oxford University Press.
- Groves, A. (2019). More than just a 'city problem': Drugs and alcohol (mis)use in rural and regional Australia. *International Journal of Rural Criminology*, 5(1), 114–139.
- Hacin, R. in Eman, K. (2021). Kriminaliteta in zaznava varnostnih groženj pri policistih v urbanih in ruralnih skupnostih. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – med ruralnimi in urbanimi perspektivami* (str. 107–134). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Harcourt, B. E. (2005). *Illusion of order: The false promise of broken windows policing*. Cambridge: Harvard University Press.
- Harkness, A. in Larkins, J. (2019). Farmer satisfaction with policing in rural Victoria, Australia. *International Journal of Rural Criminology*, 5(1), 47–68.
- Holmes, T. in Jones, J. (2017). Farmers' experiences as victims of crime: An exploratory study on the isle of Anglesey. *International Journal of Rural Criminology*, 3(2), 114–130.
- Hurd, D. (2007). *Robert Peel: A biography*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Jones, M. (2016). Anomie in the oil patch: A preliminary analysis. *International Journal of Rural Criminology*, 3(1), 68–91.
- Kubrin, C. E. in Weitzer, R. (2003). New directions in social disorganization theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 40(4), 374–402.
- Jobes, P. C., Barclay, E., Weinand, H. in Donnermeyer, J. F. (2004). A structural analysis of social disorganisation and crime in rural communities in Australia. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 37(1), 114–140.
- Kelling, G. L. in Coles, C. M. (1997). *Fixing broken windows: Restoring order and reducing crime in our communities*. New York: Simon and Schuster.
- Lee, M. (2001). The genesis of 'fear of crime'. *Theoretical Criminology*, 5(4), 467–485.
- Lee, M. (2007). Fear, law and order and politics: Tales of two rural towns. V E. Barclay, J. F. Donnermeyer, J. Scott in R. Hogg (ur.), *Crime in rural Australia* (str. 115–126). Sydney: Federation Press.
- Lee, M. R. (2008). Civic community in the hinterland: Toward a theory of rural social structure and violence. *Criminology*, 46(2), 447–478.
- Liepins, R. (2000). New energies for an old idea: Reworking approaches to 'community' in contemporary rural studies. *Journal of Rural Studies*, 16(1), 23–35.

- Lobnikar, B. in Prislan, K. (2021). Modeli, pristopi in izzivi policijske dejavnosti v Sloveniji. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – med ruralnimi in urbanimi perspektivami* (str. 165–197). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Marx, K. (1867/2015). *Capital: A critique of political economy: Volume I, Book One: The process of production of capital*. Pridobljeno na <https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/Capital-Volume-I.pdf>
- Mills, C. W. (1959). *The sociological imagination*. New York: Oxford University Press.
- Oetting, E. R., Donnermeyer, J. F. in Deffenbacher, J. L. (1998). Primary socialization theory. The influence of community on drug use and deviance. *Substance Use and Misuse*, 33(8), 1629–1665.
- Patten, I. T., Mckeldin-Coner, J. M. in Cox, D. (2009). A micro spatial analysis of robbery: prospects for hot spotting in a small city. *Crime mapping: A journal of research and practice*, 1(1), 7–32.
- Pirnat, U. in Meško, G. (2021). Zaznave družbenih procesov, varnostnih težav in policije v urbanih soseskah – primer Ljubljane. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – med ruralnimi in urbanimi perspektivami* (str. 135–163). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Rawson, R. W. (1839). An inquiry into the statistics in England and Wales. *Journal of the Statistical Society of London*, 2(5), 316–344.
- Skogan, W. G. (2005). Citizen satisfaction with police encounters. *Justice Quarterly*, 8(3), 298–321.
- Skogan, W. in Frydl, K. (ur.) (2004). *Fairness and effectiveness in policing: The evidence*. Washington, D.C.: The National Academies Press.
- Smith, B. (1933). *Rural crime control*. New York: Institute of Public Administration, Columbia University.
- Sorokin, P., Zimmerman, C. C. in Galpin, C. J. (1930–1932). *A systematic sourcebook of rural sociology* (Volume 1 & 2). Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Sotlar, A. in Tominc, B. (2021). Zaznavanje varnosti v Sloveniji – od nacionalnih k lokalnim varnostnim pojavom. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – med ruralnimi in urbanimi perspektivami* (str. 81–106). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Stallwitz, A. (2012). *The role of community-mindedness in the self-regulation of drug cultures: A case study from the Shetland Islands*. New York: Springer.
- Stallwitz, A. (2014). Community-mindedness: Protection against crime in the context of illicit drug culture? *International Journal of Rural Criminology*, 2(2), 166–208.
- Thomas, W. I. in Znaniecki, F. (1918). *The Polish peasant in Europe and America*. Boston: Gorham Press.
- Ulrich-Schad, J. D., Fedder, M. in Yingling, J. (2019). »You shouldn't worry walking a block and a half to your car«: Perceptions of crime and community norms in the Bakken oil play. *International Journal of Rural Criminology*, 4(2), 193–216.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs. (2018). *68% of the world population projected to live in urban areas by 2050, says UN*. Pridobljeno na <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>
- Weisheit, R. A. in Brownstein, H. (2016). Drug production in the rural context. V J. F. Donnermeyer (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 235–244). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Wells, E. L. in Weisheit, R. A. (2012). Explaining crime in metropolitan and non-metropolitan communities. *International Journal of Rural Criminology*, 1(2), 153–183.
- Wilson, O. W. (1956). Bruce Smith. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 47(2), 235–237.
- Wooff, A. (2016). The importance of context: Understanding the nature of antisocial behaviour in rural Scotland. V J. F. Donnermeyer (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 55–64). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- World Bank. (2018). *Rural population (% of total population)*. Pridobljeno na <https://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS>
- Young, J. (2011). *The criminological imagination*. Cambridge: Polity Press.

SOCIOLOŠKI VIDIKI ŽIVLJENJA IN OBČUTKOV OGROŽENOSTI V RURALNIH IN URBANIH SKUPNOSTIH V SLOVENIJI

ALEŠ BUČAR RUČMAN

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija
E-pošta: ales.bucar@fvv.uni-mb.si

Povzetek Avtor postavi teoretično izhodišče in konceptualizacijo ruralnega in urbanega družbenega življenja izpelje iz tez klasičnih avtorjev (Marx, Tönnies, Durkheim, Polany, Weber). V poglavju se osredotoča na vprašanje pojmovanja in razumevanja ruralnosti, temeljne značilnosti skupnostnega življenja v slovenskih ruralnih in urbanih skupnostih ter na iskanje razlik med ruralnimi, suburbanimi in urbanih območji. S pomočjo sekundarne analize podatkov raziskave Varnost v lokalnih skupnostih (2017) in Slovensko javno mnenje 2016/1 (Kurdija et al., 2016) prikazuje in razlaga razlike o zaznavanju varnostnih groženj med ruralnimi in urbanih skupnostmi v Sloveniji. Zaključuje, da je mogoče opaziti demografske razlike (vera, stopnja izobrazbe, narodnost itd.) in tudi razlike v razumevanju življenja v skupnosti. Ob koncu se avtor dotakne tudi prednosti in slabosti ter pomena podeželja ob soočanju z ukrepi za preprečevanje širjenja novega koronavirusa in covid-19.

Ključne besede:

ruralna
sociologija,
skupnost,
ruralna
skupnost,
urbana
skupnost,
varnost

SOCIOLOGICAL PERSPECTIVES ON THE LIFE AND THREAT PERCEPTIONS IN RURAL AND URBAN COMMUNITIES IN SLOVENIA

ALEŠ BUČAR RUČMAN

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana, Slovenia
E-mail: ales.bucar@fvv.uni-mb.si

Abstract Author sets the theoretical starting point and derives the conceptualization of rural and urban social life from the theses of classical authors (Marx, Tönnies, Durkheim, Polany, Weber). Author focuses on the understanding of rurality, presents the basic characteristics of community life in Slovenian rural and urban communities and searches for differences between rural, suburban and urban areas. With the help of secondary data analysis, research Safety in Local Communities (2017) and Slovenian Public Opinion 2016/1 (Kurdija et al., 2016) author presents and explains the differences in the perception of security threats between rural and urban communities in Slovenia. He concludes that demographic differences (religion, level of education, nationality, etc.) as well as differences in attitudes and perceptions of community life can be observed. At the end, author also brushes up on the pros and cons, and the importance of rural areas when confronted with measures to prevent the spread of the novel coronavirus and Covid-19.

Keywords:

rural
sociology,
community,
rural
community,
urban
community,
safety and
security

»Veš, Watson,« je dejal [Sherlock Holmes], »/.../ Gledaš po pokrajini posejane biše, in si pod vtisom njihove lepote. Jaz jih tudi gledam, a prva misel, ki se mi rodi, je, kako so samotne in kako nekažnovano se v njih dogajajo zločini.« /.../ »Vedno me navdajajo z nekakšno grozo. Prepričan sem, Watson, in moja izkušnja to potrjuje, da najbolj razpita ulica v Londonu nima tako groznega spiska grehov kot ta smehljajoča se, lepa podeželska pokrajina.« /.../ »Razlog za to je očiten. V mestu pritisk javnega mnenja doseže to, kar zakon ne more. Ni tako zloglasne ulice, da ne bi kriki zlorabljenega otroka ali težki udarci pijanca med sosedi ne vzbudili sočutja in ogorčenosti. Poleg tega je pravna služba vedno tako blizu, da jo pritožba lahko spravi na delo; med zločinom in zatožno klopjo je en sam korak. Zdaj pa poglej te samotne biše, vsaka stoji na svojem polju in v njih živijo revni ljudje, ki se ne spoznajo na zakone. Pomisli na dejanja peklenške krutosti, na skrivno pokvarjenost, ki na takih krajih dela zlo leta in leta in za to nihče ne ve ...«

Doyle, 1892/2015: 152: *Sherlock Holmes: Pustolovske zgodbe II: Krvave bukve.*

1 Uvod

Kdor je nekaj časa živel v večjem mestu in se nato preselil na podeželje (ali obratno), je zagotovo zaznal razlike med obema družbenima okoljema. Takoj lahko opazimo razliko v gostoti prebivalstva,¹ povsem različno stopnjo urbanizacije in jasno drugačen transportni sistem. Poleg vseh vidnih in očitnih razlik, ki izhajajo iz prostorskih in krajevnih značilnosti, pa so prisotne tudi druge pomembne ločnice, ki se kažejo v družbenih stikih, (samo)pripisanih identitetah, drugačnih družbenih vezeh, prevladi različnih oblik solidarnosti ter domnevno drugačnih vrednot, tradicij in oblik družbenega nadzorstva. Uršič (2015) navaja, da naj bi se pomembne distinkcije oziroma življenjski vzorci in orientacije, ki veljajo za posameznike, ki

¹ Med slovenskimi občinami je 81 % redko poseljenih območij in 18 % območij s srednjo gostoto poselitve, medtem ko med gosto poseljena območja spadata le dve največji mestni občini (Ljubljana in Maribor). Naselja so v Sloveniji praviloma majhna (95 % naselij ima manj kot 1.000 prebivalcev, 47 % naselij ima manj kot 100 prebivalcev, 59 naselij pa je brez prebivalcev) (Ministrstvo za okolje in prostor, 2016). Več kot 62 % (1.230.000) prebivalcev Slovenije živi v gravitacijskih zaledjih, ki so od lokalnih urbanih središč oddaljena manj kot 2 kilometra (Uršič, 2014: 39).

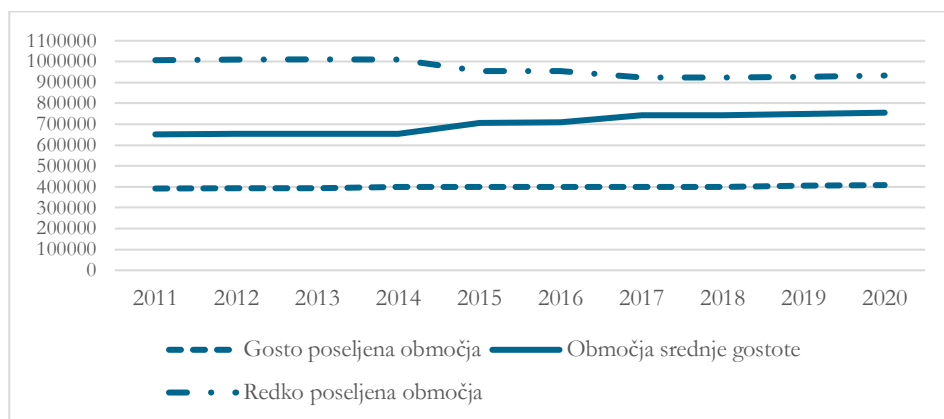
živijo v urbanih, suburbanih in ruralnih območjih, v kontekstu Sloveniji odražali na ravni med večjima mestoma (Ljubljano in Mariborom) in preostalimi okolji v državi.

Eurostatova (2018) tipologija mest in podeželja potrjuje, da je stopnja urbanizacije v Sloveniji v primerjavi z drugimi državami Evropske unije nizka. Glede na tipologijo, ki jo uporablja Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD), v Sloveniji ni pretežno urbanih območij, saj 42,4 % ozemlja dosega srednjo raven urbanizacije, 57,6 % ozemlja pa predstavlja ruralno okolje. Druga tipologija kaže, da je mogoče med vsemi regijami v Sloveniji za urbano šteti le osrednjeslovensko regijo. Podrobnejši pregled prebivalstva Slovenije in vrste naselij je razviden iz podatkov Statističnega urada Republike Slovenije, na podlagi katerih smo gosto poseljena območja opredelili kot urbana (mestna) območja, območja s srednjo gostoto poselitve kot suburbana (primestna) območja, redko poseljena območja pa kot ruralna (podeželska) območja (glej tabelo 1). Večina slovenskega prebivalstva (44 %) živi na redko poseljenih (ruralnih) območjih, malce nižji delež prebivalstva živi na (suburbanih) območjih s srednjo gostoto poselitve, medtem ko na gosto poseljenih (urbanih) območjih živi zgolj 19,5 % prebivalcev. Podatki v tabeli 1 razkrivajo tudi bistveno značilnost slovenskega prostora – čeprav v Sloveniji vlada dokaj razširjeno stališče, da mladi zapuščajo podeželje, pa porazdelitev prebivalstva po starostnih skupinah in različnih vrstah naselij kaže precej podobne vzorce. Pregled skozi obdobje zadnjega desetletja nam razkrije tudi trend gibanja prebivalstva v posameznih okoljih. Tako lahko s slike 1 razberemo, da se je število prebivalcev redko poseljenih ruralnih območij po letu 2015 postopoma zmanjšalo za več kot 75.000 prebivalcev, skoraj sočasno pa se je začelo povečevati število prebivalcev suburbanih območij.

Tabela 1: Prebivalstvo Slovenije glede na stopnjo urbanizacije in starost (2020)²

Gosto poseljena območja (urbana območja)	0–14 let	57.026 (2,7 %)
	15–64 let	267.246 (12,8 %)
	65 in več let	83.914 (4,0 %)
	Skupaj (vse starosti)	408.186 (19,5 %)
Območja s srednjo gostoto poselitve (suburbana območja)	0–14 let	116.141 (5,5 %)
	15–64 let	485.939 (23,2 %)
	65 in več let	153.195 (7,3 %)
	Skupaj (vse starosti)	755.275 (36,0 %)
Redko poseljena območja (ruralna območja)	0–14 let	142.635 (6,8 %)
	15–64 let	602.870 (28,8 %)
	65 in več let	186.895 (8,9 %)
	Skupaj (vse starosti)	932.400 (44,5 %)
Skupaj		2.095.861

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2021

Slika 1: Trend gibanja prebivalcev v gosto, srednje in redko poseljenih območjih

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2021

² Statistični urad Republike Slovenije (2017) vodi podroben seznam vseh slovenskih občin, ki so glede na stopnjo urbanizacije razdeljene v tri skupine, in sicer gosto poseljena (urbana) območja, območja s srednjo gostoto poselitve (suburbana) in redko poseljena (ruralna) območja. Za potrebe tega poglavja se s predlagano razdelitvijo občin strinjamo, vendar poudarjamo, da se izraz »urbana območja« uporabljata za večja mesta (z izjemo 11 mestnih občin, izmed katerih sta v skupino urbanih območij vključeni le mestni občini Ljubljana in Maribor, čeprav se izraz »mesto« v tem poglavju uporablja tudi v zvezi z ostalimi 9 občinami), izraz »suburbana območja« se uporablja za manjša mesta in kraje, izraz »ruralna območja« pa označuje vasi, trge, zaselke in posamezne kmetije.

V Sloveniji (in v drugih državah) se ruralnost praviloma razume kot pojav, ki je tesno povezan s kmetovanjem in kmetijstvom. Barbič (2005) pravi, da je kmetijstvo sicer še vedno tipična, vendar ne edina, gospodarska dejavnost ruralnih skupnosti v Sloveniji. V preteklih desetletjih so ruralna in suburbana območja postala vse bolj priljubljen prostor za življenje in delo. Nekatere gospodarske dejavnosti so sicer še vedno vezane na kmetijstvo, vendar se pomen in vloga nekmetijske gospodarske dejavnosti povečujeta. Razmere v Sloveniji tako potrjujejo ugotovitev, do katere sta že pred desetletji prišla Bakker in Winson (1993), ko sta preučevala razmere v Kanadi. Zaključila sta, da številni posamezniki, ki živijo na podeželju, niso kmetje, medtem ko so številni posamezniki, ki živijo na ruralnih in suburbanih območjih, del kmetijsko-živilskega sistema. Če upoštevamo, da so globalizacija, masovna proizvodnja hrane ter boljše, hitrejša in cenejše možnosti prevoza močno vplivale na kmetijske gospodarske dejavnosti in kmetovanje, hitro ugotovimo, da je ideja o ruralnih skupnostih, ki zagotavljajo hrano za odvisne meščane povečini zgolj romantična predstava preteklosti. Kljub nekaterim lokalnim pobudam za pridelavo lokalne hrane in dejstvu, da nekatere trgovske verige prek številnih različic oglasa »100 % slovensko«, »lokalno«, »domače« ta trend tudi izkoriščajo, pa kmetovanje in prehranska samooskrba upadata. Slovenija je tako vse bolj neto uvoznica hrane (Kuhar, 2014). Tudi v Sloveniji smo torej priča temu, da se vloga kmetijstva, ki je tradicionalno prevladovalo na podeželju, postopoma spreminja, saj se podeželje iz območja kmetijske pridelave vse bolj preoblikuje v območje porabe (Cloke, 2006: 18). Še bolj pa je to značilno za suburbana območja. Kljub vsemu ne gre spregledati kulturne specifikke in tradicionalne navezanosti na zemljo in vrtnarjenje. Za slovensko podeželje sta še naprej značilna vrtnarjenje in lastna pridelava hrane, pri čemer je treba razumeti, da ne gre za poklicno in množično gospodarsko dejavnost, ampak predvsem za način življenja, s katerim se zadovoljujejo potrebe družin po kakovostnejši, doma pridelani in cenovno dostopni hrani.

V obdobju po drugi svetovni vojni je prišlo do procesa t. i. deagrariacije slovenske in jugoslovanske družbe, ki je najprej privedel do izseljevanja ljudi s slovenskega podeželja v mesta, nato pa še do priseljevanja ljudi iz drugih jugoslovanskih republik v Slovenijo. S krepitvijo industrije so se v urbanih središčih ustvarjala nova delovna mesta, zaradi česar se je vanje selilo vse več ljudi. Deagrariacija je povzročila rast števila in velikosti mest, hkrati pa je v ruralno okolje vnesla urban način življenja (Čepič, 2005; Rebernik, 2014). Po mnenju Uršiča (2014) pa urbanizacija v Sloveniji ni sledila vzorcu zahodnih industrijsko razvitih držav. Slovenija je namreč namesto

razvoja velikih urbanih in strnjenih naselij prešla v policentrični razvoj z zmerno rastjo urbanega prebivalstva. Rebernik (2005) ugotavlja, da sta policentrični razvoj in razpršenost industrializacije v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja predstavljala osrednji koncept urbanističnega in regionalnega načrtovanja, kar je privedlo do ustvarjanja delovnih mest in vzpostavljanja javnih storitev v manjših mestih in upravnih središčih ter do upočasnitve izseljevanja s podeželja v mesta in obratno. Zato ima Slovenija danes le dve veliki mesti (Ljubljana, Maribor) in več regijskih središč. To se odraža tudi v razvoju in razpršenosti gospodarstva in industrije v manjših mestih (npr. Gorenje, pomemben proizvajalec gospodinjskih aparatov in bele tehnike, ima sedež v Velenju; podjetje Revoz, ki proizvaja vozila Renault, in farmacevtska družba Krka sta v Novem mestu; sedež Kolektor holdinga je v Idriji, kovinskopredelovalno podjetje Impol ima sedež v Slovenski Bistrici, podjetje Talum, ki proizvaja in predeluje aluminij, ima sedež v Kidričevem, v Zrečah je podjetje Unior, ki izdeluje ročno orodje, prodajna veriga Lidl ima v Sloveniji sedež v Komendi itd.).

Slovenija je bila po osamosvojitvi leta 1991 priča hitri posodobitvi avtocestnega omrežja, kar je skupaj z ostalimi dejavniki (npr. visokimi cenami nepremičnin v Ljubljani, razvojem komunikacijskih in informacijskih tehnologij) sprožilo proces suburbanizacije. Ljudje in podjetja so se iz urbanih središč selili v suburbana in ruralna okolja (Rebernik, 2014; Uršič, 2014). Podeželje je postajalo vse bolj priljubljeno prebivališče posameznikov, ki so svoje delovne obveznosti opravljali zunaj teh naselij, in tudi tistih, ki so se tja preselili po upokojitvi (Barbič, 2005). To prehajanje iz mesta v (sub)ruralno okolje za Slovence očitno ne predstavlja večjega izziva, saj so tudi tisti, ki živijo v večjih mestih, identitetno in kulturno še vedno močno povezani s podeželjem. To povezanost je mogoče prepoznati tudi že iz pogleda na slovensko pokrajino, kjer lahko neposredno ob večjih urbanih soseskah največjega urbanega središča v Sloveniji (Ljubljane) najdemo velike kmetijske površine in kmetije (npr. ob koncu Šiške, Bežigrada, Rudnika, Jarš). Mnogi na življenje na podeželju, zlasti v bližini mest, s katerimi so vzpostavljene dobre prometne povezave, gledajo kot na priložnost za doseganje kompromisa med prednostmi življenja v mestu (npr. dostop do več delovnih mest, višje plače, boljša ponudba storitev) in dobrimi platmi ruralnega okolja (npr. življenje v bolj neokrnjeni naravi, pogostejše in tesnejše vezi med ljudmi v skupnosti, manj kriminalitete). Lobnikar, Prislan in Modic (2016) na podlagi svoje raziskave ugotavljajo, da imajo prebivalci ruralnih skupnosti kakovostnejše odnose s policijo. Navajajo tudi, da

anketiranci v ruralnih okoljih načeloma bolje ocenjujejo stopnjo implementacije policijskega dela v skupnosti kot v urbanih okoljih. Prav tako opažajo, da ta ugotovitev sovpada z zaznavanjem kriminalitete in nereda v lokalnem okolju, ki sta pogosteje zaznana med prebivalci urbanih okolij, medtem ko je za urbana okolja značilna šibkejša skupnostna povezanost kot v ruralnih okoljih. Meško, Pirnat, Erčulj in Hacin (2019) k temu dodajajo, da se razlike v zaznavanju medsebojnih odnosov med policisti in prebivalci kažejo le pri policistih, ne pa tudi pri prebivalcih (skupini sta bili anketirani ločeno). Ko se začnejo iz mest v ruralne skupnosti seliti novi prebivalci, s seboj prinesejo ključne prednosti urbanega življenja in pričakovanja, ki pogosto privedejo do preobrazbe skupnosti, v katere so se preselili (Cloke, 2006: 19). Končni rezultat tovrstnih selitev iz mesta – tj. procesa, ki ima po mnenju Rebernika (2014: 76) vse lastnosti in slabosti »razraščanja mest« – je vzpostavitev hibridnega družbenega okolja, v katerem se stare ločnice med ruralnim in urbanim povsem zabrišejo.

Selitvi urbanega prebivalstva na ruralna in suburbana območja je botroval tudi hiter razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije. Razdalje so se namreč zmanjšale, saj lahko danes z ljudmi po vsem svetu precej poceni in v trenutku komuniciramo, informacije pa so prek računalnikov in pametnih telefonov na voljo vsem. Če je podeželje v preteklosti le s težavo sledilo tekočemu dogajanju na svetovni, regionalni in celo državni ravni (npr. ker je bilo težje zagotoviti dostop do najnovejših izdaj časopisov, revij ipd.), pa so se z digitalizacijo odprle nove razsežnosti, ki zagotavljajo večjo enakopravnost prebivalcev ruralnih in urbanih okolij. Digitalizacija poleg tega omogoča, da vse več ljudi dela na daljavo, opravlja poslovno dejavnost neposredno s podeželja in jo obenem oglašuje na globalnem trgu. Cloke (2006: 18–19) v zvezi s tem ugotavlja, da so ruralna območja v zahodnem svetu s kulturnega vidika dejansko urbanizirana in da je ideja ruralnosti v smislu osamljenega otoka, ki ga zaznamujejo kulturne posebnosti in tradicionalizem, preživeta. Čeprav nekateri strokovnjaki opozarjajo na »digitalni razkorak« med podeželjem in mestom (Philip, Cottrill, Farrington, Williams in Ashmore, 2017), so razmere v Sloveniji, zlasti če primerjamo dostop do širokopasovnega interneta, precej spodbudne. V preteklih nekaj letih so namreč različni ponudniki posodobili in nadgradili svoje storitve, zato je dostop do širokopasovnega interneta na voljo tudi gospodinjstvom na podeželju. Poleg tega podatki Statističnega urada Republike Slovenije (2019) kažejo, da delež gospodinjstev z dostopom do interneta ni povezan s stopnjo urbanizacije. Največji delež gospodinjstev z dostopom do interneta je na (suburbanih) območjih s srednjo

gostoto poselitve (88 %), ki jim sledijo gospodinjstva na gosto poseljenih (urbanih) območjih (86,3 %) in gospodinjstva na redko poseljenih (ruralnih) območjih (85,6 %). Kljub prednostim, ki jih prinaša vsesplošna uporaba IKT na podeželju, pa so posamezniki ravno tako izpostavljeni enakim globalnim izzivom in varnostnim grožnjam (Choi, Martins in Bernik, 2018: 752). S širitvijo uporabe IKT se namreč tudi na podeželju povečujejo možnosti za viktimizacijo, ki je posledica večjega obsega kaznivih dejanj, storjenih prek ali z uporabo spleta in mobilnih telefonov.

Glede na to, da se pri uporabi različnih izrazov, s katerimi opisujemo značilnosti ruralnih območij, pogosto srečujemo s pomenskimi odtenki in podtoni (npr. podeželje, ruralno okolje, vas), je treba oblikovati jasno akademsko in teoretično opredelitev pojma ruralnost. Klasična sociologija daje zanimiv – čeprav pogosto napačno razumljen – vpogled v različne oblike in vrste življenja v skupnosti, ki ga lahko uporabimo kot izhodišče za preučevanje razlik in podobnosti med družbenim življenjem v slovenskih urbanih in ruralnih skupnostih (npr. Tönniesovo pojmovanje Gemeinschaft (skupnosti) in Gesellschaft (družbe), Durkheimova razlaga organske in mehanske solidarnosti ter Webrovo razlikovanje med komunalizacijo in agregacijo). V tem poglavju so v nadaljevanju najprej predstavljena raziskovalna vprašanja in metodologija, čemur sledi prikaz teoretičnih okvirov in različnih pojmovanj ruralnosti in ruralnih skupnosti. Nato je podan pregled značilnosti ruralnih skupnosti v Sloveniji s poudarkom na zaznavanju varnosti, kriminalitete in strahu pred kriminaliteto v različnih kategorijah (urbanih, suburbanih, ruralnih) lokalnih skupnosti v Sloveniji.

2 Raziskovalna vprašanja in metodologija

V tem poglavju skušamo poiskati odgovore na naslednja raziskovalna vprašanja: kako lahko s sociološkega vidika pojmujeemo, razumemo in pojasnimo ruralnost? Katere so temeljne značilnosti skupnega življenja in solidarnosti v slovenskih ruralnih skupnostih in kakšne razlike razkriva primerjava med ruralnimi, suburbanimi in urbanih območji? Katere so najpogostejše grožnje varnosti, ki jih zaznavajo prebivalci ruralnih skupnosti? Ali med ruralnimi, suburbanimi in urbanih območji prihaja do razlik v zaznavanju dejavnikov ogrožanja varnosti?

Pri iskanju odgovorov na ta vprašanja se opiramo na izčrpen pregled literature in sekundarno analizo že zbranih podatkov (za podroben opis metodologije in njene uporabe v kriminoloških raziskavah glej Hagan, 2003). V ta namen smo uporabili nize podatkov, zbranih v raziskavi Varnost v lokalnih skupnostih (2017), ki jo je izvedla Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru,³ in raziskave Slovensko javno mnenje 2016/1 (Kurdija et al., 2016), ki sta jo opravila Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij Univerze v Ljubljani ter Center za proučevanje organizacij in človeških virov Univerze v Ljubljani.

Terenska raziskava Varnost v lokalnih skupnostih je potekala od aprila do julija 2017 na reprezentativnem vzorcu polnoletnih prebivalcev 24 občin. Realizirani vzorec je na koncu sestavljalo 1.266 izpolnjenih anketnih vprašalnikov. Raziskava Slovensko javno mnenje 2016/1 se je izvajala med aprilom in junijem 2016, podatki pa so se ravno tako zbirali z anketiranjem polnoletnih prebivalcev v 150 izbranih krajevnih okoljih v Sloveniji. V realiziranem vzorcu je sodelovalo 1.070 anketirancev (Kurdija et al., 2016).

V obeh raziskavah smo pozorno analizirali podatke, povezane z zastavljenimi raziskovalnimi vprašanji, in jih primerjali z opisom, ki so ga anketiranci sami podali glede kraja, v katerem živijo. Podatke, zbrane v zvezi s krajem prebivanja, smo nato razdelili v tri skupine: 1) v raziskavi Varnost v lokalnih skupnostih (2017) smo odgovore na vprašanje »Velikost naselja, kjer živite?« združili v skupine urbana naselja (odgovor »večje mesto/mestna občina«), suburbana naselja (odgovor »suburbano naselje ali manjše mesto«) in ruralna naselja (združena odgovora »strnjeno vaško naselje (vas, kraj, trg) s šolo, pošto, trgovino« in »hiša na samem, zaselek ali manjša vas (oddaljena od pošte, šole, trgovine)«); 2) v raziskavi Slovensko javno mnenje 2016/1 pa smo odgovore na vprašanje »Kako bi opisali kraj, v katerem živite? Ali je to ...« združili v tri kategorije, in sicer urbano naselje (odgovora »veliko mesto« in »obrobje velikega mesta«), suburbano naselje (odgovor »manjše mesto«) in ruralno naselje (odgovora »podeželski kraj, vas« in »osamljena kmetija oziroma hiša na podeželju«).

³ Avtor tega poglavja je kot raziskovalec dejavno sodeloval v raziskovalnem projektu Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru »Varnost v lokalnih skupnostih« (P5-0397, 2015–2018, ki ga je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije).

3 Sociološko razumevanje in pojmovanje ruralnosti

Če želimo ruralnost preučevati skozi prizmo socioloških teorij, ugotovimo, da lahko pri obravnavi ruralnih skupnosti in njihove vloge v sodobnih družbah uberemo več različnih – nasprotujočih si – poti (Barbič, 2014: 332–341). Morda lahko to popotovanje začnemo z obravnavo kritične marksistične perspektive in se osredotočimo na vlogo podeželja v kapitalistični produkciji. S tem se neizogibno odpirajo vprašanja proizvodnje in distribucije blaga, blagovne menjave na globalnih kapitalističnih trgih in vloge podeželja kot pomembne (biopolitične) zibelke moči, ki svojo moč črpa iz dveh izjemno pomembnih virov (kapitalov), in sicer obdelovalne zemlje in ljudi (t. i. delovne sile).⁴ Če sledimo Marxovi (1867/2012) razlagi, lahko zemljo razumemo kot kapital, ki ga je mogoče na eni strani opredeliti kot produkcijsko sredstvo (tega Marx imenuje konstantni kapital), na drugi strani pa kot blago, s katerim se lahko trguje. Drugonavedena opredelitev v bistvu odpira dodaten pogled na (zlo)rabo moči ter na določena dejanja in ravnanja nosilcev moči, ki so sicer zakonita, a pravno in etično sporna. V Sloveniji je bilo kar nekaj predstavnikov lokalnih oblasti v mestnih in vaških občinah vpletenih v različne sumljive posle ter preprodajo nepremičnin in zemljišč (npr. nakup kmetijskih zemljišč po razmeroma nizki ceni, katerih namembnost se je nato v občinskih prostorskih načrtih spremenila iz kmetijskega v stavbno zemljišče, ta pa so bila na koncu za precejšen dobiček prodana vlagateljem). Druga vrsta kapitala (variabilni kapital), ki izvira s podeželja, pa je »delovna moč« (delovna sila). Marx je seveda razumel, da delo samo po sebi ni blago, ampak je neločljivo povezano z nosilcem te delovne sile (sposobnosti za delo). Trdil je, da to, s čimer se lastnik kapitala na trgu neposredno sooči, ni delo, ampak delavec, ki mu prodaja svojo delovno silo (Marx, 1867/2012: 441). Osnovni element tega zgodovinskega obdobja, povezanega z vzponom kapitalizma, so bili osebno svobodni mezdni delavci, v tem nasilnem procesu pa je podeželje odigralo ključno vlogo. Marx (1876/2012: 587, 603) je to obdobje prepričljivo opisal z naslednjimi besedami:

»... momenti, ki velike človeške množice nenadoma in nasilno odtrgajo od njihovih subsistenčnih sredstev in jih vržejo na trg dela kot izobčene proletarce. Podlaga celotnega procesa je, da podeželski producent, kmet, ekspropriiran zemlje. /.../ Tako so kmečko prebivalstvo, ki so

⁴ Polanyi (1944/2001) je trdil, da so delo, zemlja in denar temeljni elementi industrije, ki jih je treba ravno tako organizirati v trge, ti pa dejansko predstavljajo bistven del ekonomskega (kapitalističnega) sistema.

ga nasilno ekspropriirali zemlje, ga pregnali in iz njega naredili potepuhe, groteskno teroristični zakoni z bičanjem, žigosanjem in mučenjem prisilili k disciplini, nujni za sitem mezdnega dela.«

Kmetje na podeželju so torej na silo postali nov pomemben element kapitalistične produkcije in nova skupina izkoriščanih proletarcev. Med raziskovalci, ki so preučevali podobne razdiralne vzorce in viktimizacijo kmečkega stanu, je treba opozoriti zlasti na Polanyija (1994/2001) in njegove ugotovitve glede preobrazbe kmečkih fevdalnih skupnosti v tržno-kapitalistične družbe. Za razliko od Marxa (1867/2012), ki je menil, da so največji družbeni problemi posledica kapitalističnega izkoriščanja, je Polanyi (1994/2001) zagovarjal stališče, da ti problemi nastajajo zaradi t. i. poblagovljenja odnosov (Selwyn in Miyamura, 2014). Trdil je, da so trpljenje velikih množic v Angliji, razčlovečenje ljudi na podeželju in njihovo izseljevanje v revne četrti industrijskih mest (Polanyi, 1944/2001: 41) posledica vzpostavitve tržnega gospodarstva. Po njegovem mnenju so zato vse transakcije postale denarne, kar je pomenilo, da je bilo treba v vsak vidik družbenega življenja vnesti menjalno sredstvo; strojna proizvodnja v tržni družbi namreč ne zahteva nič manjše preobrazbe, kakršna se zahteva v primeru poblagovljenja naravnega in človeškega bistva družbe.

Te ugotovitve, ki dajejo pomemben uvid v razumevanje podeželja, se na prvi pogled sicer zdijo preživete, vendar natančnejša analiza kaže precej drugačno sliko. Ruralne regije so še vedno neločljivo povezane s kapitalistično produkcijo. Čeprav so nekatere od opisanih okoliščin danes drugačne in manj očitne, kot so bile v preteklosti, ljudje v iskanju možnosti za zaposlitev zapuščajo podeželje in se selijo v mesta. Tovrstne selitve še vedno potekajo, čeprav ne v tolikšnem obsegu kot v preteklosti in ne izključno s slovenskega podeželja, ampak tudi iz gospodarsko opustošenih ruralnih območij v širši regiji (npr. iz Bosne in Hercegovine, Srbije, Severne Makedonije). Ljudje so se zaradi velikih razlik v gospodarski razvitosti, visoke stopnje brezposelnosti in odsotnosti vsakršnih možnosti za boljšo prihodnost dobesedno prisiljeni izseljevati. Delavci, ki so bili v številnih primerih državljani iste države, katere del je bila nekoč tudi Slovenija (tj. Socialistične federativne republike Jugoslavije), so danes pravnoformalno priseljenci iz tretjih držav in morajo kot taki izpolnjevati posebne pogoje za vstop na trg delovne sile (npr. pogoj, da so bili pred tem eno ali dve leti neprekinjeno zaposleni pri istem delodajalcu). Slovenski lokalni kapitalisti so tako dobili rezervno armado delavcev, katerih ekstremno izkoriščanje

je bilo (in je še vedno) formalno in pravno mogoče zaradi zakonodaje in dvostranskih sporazumov, sklenjenih med Slovenijo in ostalimi državami, ter zaradi nemoči državnih organov, da bi ustrezno uredili in sankcionirali kršenje pravic delavcev (Bučar Ručman, 2014; Kanduč in Bučar Ručman, 2016). Kritična analiza vloge, ki jo je odigralo podeželje, je tudi priložnost za uporabo številnih drugih pristopov. S tega vidika je pomembno vprašanje pomena in posledic samozadostnega kmetovanja v družinah, katerih člani so sicer polno zaposleni. Takšno prakso je morda res mogoče razumeti kot strategijo preživetja in način za zmanjšanje življenjskih stroškov, vendar lahko nanjo gledamo tudi kot na sistem kreditiranja in subvencioniranja kapitalistične produkcije. Takšna pridelava virov, potrebnih za preživetje, namreč zahteva vložek v obliki dodatnega dela in razpoložljivost ustreznega zemljišča. Kdor torej nima niti najmanjšega koščka obdelovalne zemlje (npr. t. i. urbani reveži) ali ne more opravljati dodatnega dela (npr. bolni, invalidi, starejši), je zaradi nelojalne konkurence nemudoma v slabšem položaju. Zaradi »strategije preživetja na podeželju« se tako zmanjšujejo možnosti za postavitev odločnejših zahtev po zvišanju plač ali (vsaj) ohranitev enakih plač.

Značilnosti ruralnih in urbanih skupnosti lahko pojasnimo tudi s sklicevanjem na druge sociološke teorije. Bakker in Winson (1993) navajata, da Ferdinand Tönnies po mnenju številnih ruralnih sociologov velja za avtorja razlikovanja med ruralno skupnostjo in urbano družbo. Tönnies (1887/2001) se v predgovoru k svoji knjigi »Skupnost in družba« (nem. *Gemeinschaft und Gesellschaft*) nedvomno pokloni Marxovemu delu, ko zapiše, da obstajata dva idealna tipa družbenih organizacij oziroma skupin, in sicer *Gemeinschaft* (skupnost) in *Gesellschaft* (družba). *Gemeinschaft* opredeljuje ideja, da v njenem prvotnem oziroma naravnem stanju združuje zaključeno celoto vseh človeških hotenj in prizadevanj ali t. i. skupne volje (Tönnies, 1887/2001: 22) in da ljudi pri tem vodita želja po neposrednem sodelovanju in iskanju konsenza. Združevanje in sodelovanje v takšni družbeni organizaciji je povečini naravno in spontano, saj temelji na *Wesenwille* (naravni volji). Obsega (le) nekatere elemente mišljenja in v glavnem izvira iz tradicije, mnenj, občutkov, nagonov in hotenj. Na drugi strani pa naj bi *Gesellschaft* določala *Kürwille* ali *Willkür* (racionalna volja), tj. abstraktna in nenaravna »volja«, ki predstavlja zgolj del procesa razmišljanja (Tönnies, 1887/2001: 98). V tej obliki skupnega življenja ljudje složno živijo drug ob drugem, vendar v bistvu niso povezani, marveč ločeni (Tönnies, 1887/2001: 52). Takšna družba obstaja na velikih, urbaniziranih območjih, kjer

imajo posamezniki čim manj neposrednih stikov in gojijo posebej neosebne odnose, ki temeljijo na preračunljivosti in iskanju osebnih koristi.

Tönnies je prepričan, da se *Gemeinschaft* iz skupnosti krvi (družine ali sorodstva) razvije v skupnost kraja oziroma prostora (kjer ljudje živijo blizu drug drugega), v nadaljevanju pa v skupnost duha (v kateri ljudje sodelujejo v prizadevanjih za doseganje skupnega cilja). Za potrebe pričujoče analize je najpomembnejša druga oblika skupnosti, in sicer prostorska skupnost. Tönnies (1887/2001: 28) trdi, da so seska predstavlja popoln zgled tovrstne skupnosti in jo opiše s temi besedami:

»Soseska je splošna značilnost skupnega življenja na vasi. Bližina prebivališč, skupna polja, celo način, kako so posesti razporejena druga od drugi, vodijo ljudi v medsebojna srečanja in jih pripravijo, da se navadijo drug na drugega in razvijejo intimna poznanstva. /.../ čeprav je osnovno pogojeno s skupnim življenjem, lahko takšna skupnost obstaja celo ko so ljudje odsotni iz soseke, vendar je to težje kot pri sorodstvenih vezeh; ohranjano mora biti preko določenih navad, ki določajo skupno druženje in običaje, ki se jih razume kot svete.«

Do podobnih ugotovitev je prišel tudi Durkheim (1893/1984). Na podlagi poglobljene analize družbene solidarnosti je sklenil, da ne obstaja le ena splošna oblika solidarnosti, ampak da je tip solidarnosti, ki prevlada, odvisen od družbenih vezi in drugih značilnosti posamezne družbe. V preprostejših družbah je solidarnost odvisna od podobnosti med pripadniki te družbe. Vezi med njimi tako temeljijo na podobnih prepričanjih, vrednotah in odnosu do sveta. V teh razmeroma homogenih družbah, v katerih ni skorajda nikakršne narodnostne, verske, kulturne, jezikovne, izobrazbene, poklicne ipd. raznolikosti med ljudmi, je povezanost med njimi posledica neposredne vzajemne pomoči, podpore in nekakšne soodvisnosti. Posameznik je v družbenem življenju predvsem član kolektiva, v katerem svojo individualnost in (morebitno) drugačnost podreja potrebam kolektivne zavesti. V takšnih družbah se vzpostavi moralni konsenz, ki je osnovna lastnost pojma, ki ga Durkheim imenuje mehanska solidarnost. Zaradi spreminjanja načinov proizvodnje, modernizacije, večje heterogenosti, pluralnosti, napredka na področju izobraževanja, tehničnih in tehnoloških inovacij ter postopnega vzpostavljanja vse bolj zapletenih družb (kar je najbolj očitno v visoko urbaniziranih okoljih ali državah) pa je prevladala druga oblika solidarnosti, in sicer organska solidarnost. Ta ni več odvisna od podobnosti, ampak od sposobnosti usklajevanja specializiranih in diferenciranih

vlog posameznikov. Bistven element takšne družbe pa je delitev dela. Obravnavana tipa solidarnosti se med seboj ne izključujeta, temveč organska solidarnost nadgrajuje mehansko solidarnost in z njo sobiva. Gofman (2014: 48) meni, da je mehanska solidarnost predpogoj za nastanek organske solidarnosti in zanjo značilne družbe. Po mnenju Thijssena (2012: 457) takšna ugotovitev izhaja tudi iz Durkheimovih poznejših del, v katerih razpravlja o tem, da sta obravnavani obliki solidarnosti v razmerju, ki omogoča njuno medsebojno uveljavljanje in krepitev. Thijssen (2012) to stališče dodatno nadgradi s pozivom po opustitvi enosmernega pogleda na prehod iz mehanske v organsko solidarnost in zagovarja »cikličnost« medsebojnega povezovanja med obema vrstama solidarnosti.⁵

Svoj pogled na razlikovanje med obema tipoma družbenih odnosov, ki se opira na Tönniesa in Durkheima, je razvil tudi Weber (1922/2002). Njegovo pojmovanje komunalizacije družbenih odnosov se nanaša na odnose in razmerja, za katere je značilen občutek solidarnosti, ki temelji na emocionalni, afektivni ali tradicionalni navezanosti pripadnika določene družbene skupine. Weber tovrstne družbene odnose poveže s tistimi dolgotrajnimi odnosi in razmerji, ki presegajo zgolj takojšnje doseganje ciljev in prispevajo k vzpostavitvi vezi med člani skupine. Weber (1922/2002: 92) v ta namen navede primere, kot so vojaške enote in šolski razredi, čeprav odločno zagovarja stališče, da je ta pojem namenoma nedorečen in da lahko obsega zelo raznolike skupine pojavov. Komunalnega (tj. skupnostnega oziroma skupinskega) družbenega odnosa ne opredeljujejo ali sestavljajo niti skupne lastnosti ali položaj posameznikov niti njihovi enotni odzivi ali načini ravnanja oziroma delovanja. Tak družbeni odnos nastane le, če posamezniki pri svojem delovanju upoštevajo delovanje drugih in če so usmerjeni v doseganje skupnih interesov (Weber, 1922/2002: 94). Prav to pa je tista prvina, na podlagi katere lahko to klasično sociološko teorijo povežemo s preučevanjem stanja (odnosov) v ruralnih skupnostih. Weber (1922/2002: 91) je opredelil še en pojem, ki je značilen za družbene odnose, in sicer agregacijo družbenih odnosov, ki je po njegovem mnenju posledica uskladitve in uravnoteženja interesov bodisi na podlagi racionalnih vrednostnih sodb bodisi zaradi preračunljivosti. Prav takšni odnosi namreč

⁵ Solidarnost je v glavnem povezana z altruizmom in moralnostjo (Alexander, 2014; Jeffries, 2014), vendar lahko poleg pozitivnih vidikov in posledic (npr. sodelovanje, podpora, izvajanje kompleksnih nalog) povzroči tudi negativne posledice. Lahko namreč vodi v prisilni konformizem članov skupine, kar pa v nadaljevanju privede do ekstremnih primerov žrtvovanja v smislu samomorov, delitev na »naše in vaše«, nečloveško izključevanje in omejevanje določenih skupin (npr. nižjih družbenih slojev ali razredov, žensk, narodnostnih in verskih manjšin, priseljencev, invalidov).

omogočajo, da se cilji (povečini) dosegajo na podlagi racionalnega dogovora in soglasja. Weber trdi, da lahko idealni tip tovrstnih odnosov najdemo v blagovni menjavi na svobodnem trgu, prostovoljnem združevanju posameznikov, ki si prizadevajo za doseganje konkretnih ciljev, in prostovoljnem združevanju, ki temelji na ideoloških vrednotah. Če predpostavljamo, da je prvi tip družbenih odnosov bolj značilen za manjše skupnosti in podeželje, potem drugi tip družbenih odnosov prevlada v heterogenem urbanem okolju, v katerem je treba cilje dosegati v družbenih skupinah, ki jih sestavljajo neznanci. Glede na to, da sta komunalizacija in agregacija družbenih odnosov po Webrovem mnenju skupna veliki večini družbenih odnosov, lahko sklepamo, da gre pravzaprav za dve plati medalje, zlasti če skušamo to razlikovanje upoštevati pri preučevanju ruralnih in urbanih skupnosti. Kot je bilo že navedeno, so danes tudi najmanjša in najbolj oddaljena ruralna območja povezana z informacijskimi tokovi, kapitalističnim trgom, potrošništvom ipd. Kljub temu predpostavljamo, kar bomo v naslednjem poglavju na podlagi empiričnih podatkov tudi analizirali, da med prebivalci urbanih in ruralnih skupnosti obstajajo nekatere razlike, ki so odvisne od njihovih osnovnih lastnosti, vrednot in stališč.

4 Značilnosti urbanih, suburbanih in ruralnih skupnosti v Sloveniji

Raziskava Slovensko javno mnenje 2016/1 (Kurdija et al., 2016) razkriva posebnosti družbenega življenja in družbenih vezi v ruralnih, suburbanih in urbanih okoljih. Pregled osnovnih demografskih kazalnikov pokaže, da med obravnavanimi okolji obstaja kar nekaj razlik. Seveda pa obstajajo tudi nekatere podobnosti. Na primer, kar zadeva zaposlovanje, je v urbanih okoljih zaposlenih 51,9 % ljudi, medtem ko je v suburbanih in ruralnih okoljih zaposlenih 51,3 % oziroma 48,5 % prebivalcev. V urbanih okoljih je 8,7 % anketirancev, ki niso bili nikdar zaposleni, medtem ko deleža v suburbanih in ruralnih okoljih znašata 5,9 % oziroma 11,2 %. V obravnavanih naseljih pa prihaja do razlik v doseženi stopnji izobrazbe. Večina anketirancev v vseh preučevanih naseljih je zaključila eno izmed oblik srednješolskega izobraževanja (54 % v urbanih, 52,1 % v suburbanih in 56 % v ruralnih okoljih). Delež anketirancev, ki so zaključili zgolj obvezno osnovnošolsko izobraževanje (osnovna šola ali manj), je v ruralnih (19,2 %) in suburbanih okoljih (17 %) višji kot v urbanih okoljih (8,6 %). V preučevanih naseljih prihaja tudi do razlik glede verskega prepričanja anketirancev. V mestih je vernih 55,7 % anketirancev, medtem ko jih je

21,9 % navedlo, da niso verni, 22,4 % anketirancev pa se je opredelilo za prepričane ateiste. Na podeželju je delež vernih anketirancev znašal kar 78,1 %, medtem ko je 12,1 % anketirancev navedel, da niso verni, 9,8 % pa se jih je opredelilo za ateiste. Deleži na suburbanih območjih dosegajo vmesne vrednosti (66,5 % vernih, 16,5 % nevernih, 17 % ateistov). V vseh obravnavanih naseljih prevladujejo pripadniki katoliške verske skupnosti (81,4 % v urbanih, 81,9 % v suburbanih in 95,9 % v ruralnih okoljih), ki jim sledijo pripadniki pravoslavne (8,5 % v urbanih, 11,1 % v suburbanih in 0,9 % v ruralnih okoljih), islamske (7,8 % v urbanih, 4,7 % v suburbanih in 0,6 % v ruralnih okoljih) ter protestantske verske skupnosti (0 % v urbanih, 1,8 % v suburbanih in 1,5 % v ruralnih okoljih). Za Slovence se je opredelilo 95,8 % anketirancev na podeželju, medtem ko sta deleža Slovencev v suburbanih naseljih in v mestih znašala 84,3 % oziroma 87,1 %.

Pomemben kazalnik družbenih razmer in stanja duha v skupnosti je tudi medsebojno zaupanje. Wilkinson in Pickett (2010: 57) menita, da visoka stopnja zaupanja pomeni, da se ljudje počutijo varno, imajo manj skrbi in druge dojemajo kot partnerje, ne pa kot tekmece. Zaupanje je gradnik, brez katerega ni mogoče ustvariti vezi med sosedi, in je zato pomemben element družbene solidarnosti. Podatki iz raziskave Slovensko javno mnenje 2016/1 (Kurdija et al., 2016) kažejo na nekatere razlike v zaupanju med tremi tipi naselij. Anketiranci v urbanih okoljih bolj zaupajo drugim kot anketiranci v suburbanih in ruralnih okoljih. Odgovori, ki so bili na Likertovi lestvici navedeni v razponu od 0 (»treba je biti zelo previden«) do 10 (»večini ljudi lahko zaupamo«), kažejo, da se največji delež zaupanja pojavlja med anketiranci v mestih: 13,9 % anketirancev namreč običajno zaupa večini ljudi (združeni odgovori za vrednosti 8, 9 in 10). Na podeželju delež zaupanja znaša 12,7 %, v suburbanih okoljih pa 10,6 %. S trditvijo, »da je treba biti z ljudmi zelo previden« (združeni odgovori za vrednosti 0, 1 in 2), se strinja 27,1 % anketirancev suburbanih območij, medtem ko ta delež na podeželju znaša 24,5 %, v mestih pa 21,5 %. Zaupanje se med različnimi okolji očitno razlikuje, pri čemer podeželje izstopa kot najbolj nezaupljivo.

V raziskavi Slovensko javno mnenje se za merjenje družbene distance do različnih skupin ljudi že več let uporablja vprašanje, koga anketiranci ne bi želeli imeti za soseda. Rezultati raziskave Slovensko javno mnenje 2016/1 (Kurdija et al., 2016) kažejo, da so nekatere družbene skupine v podobni meri nezaželeni v vseh treh obravnavanih okoljih (npr. narkomani, pijanci, ljudje, ki govorijo drug jezik), čeprav

se pri določenih skupinah pojavljajo znatne razlike med urbanimi, suburbanimi in ruralnimi okolji. Največje razlike se kažejo v zvezi z Romi, begunci, Muslimani, homoseksualci, Judi in ljudmi druge veroizpovedi. Romov si za sosede ne želi 34,2 % prebivalcev urbanih in kar 53,2 % prebivalcev ruralnih okolij. Begunci so nezaželeni pri 24,9 % prebivalcev urbanih in 43,6 % prebivalcev ruralnih okolij. Čeprav razmere v zvezi z epidemijo HIV/AIDS v Sloveniji niso posebej problematične in je okuženih zelo malo posameznikov (Ministrstvo za zdravje, 2019), pa si ljudi s HIV/AIDS za sosede ne želi več kot četrtnina anketirancev v mestih in skoraj tretjina anketirancev na podeželju. Rezultati za ostale skupine so prikazani v tabeli 2, iz katere je razvidno, da so anketiranci na podeželju manj naklonjeni prisotnosti vseh skupin (razen pijancev). Podatki za suburbana območja kažejo, da mnenja anketirancev v zvezi z vsemi skupinami dosegajo vmesne vrednosti.

Tabela 2: Koga si ne bi želeli imeti za soseda? (urbano, suburbano in ruralno okolje)

	Urbano (%)	Suburbano (%)	Ruralno (%)	Slovenija (skupaj) (%)	Razlika urbano/ruralno (%)
Narkomani	73,4	76,9	79,2	77,6	5,8
Pijanci	74,1	71,9	69,5	70,9	-4,6
Romi	34,2	37,9	53,2	46,1	19,0
Begunci	24,9	27,3	43,6	36,3	18,7
Ljudje z AIDS	26,6	30,1	34,3	31,9	7,7
Homoseksualci	19,4	24,0	34,8	29,4	15,4
Muslimani	9,9	9,8	26,2	19,3	16,3
Priseljenci, tuj delavci	12,1	12,6	19,8	16,7	7,7
Judje	7,8	5,9	21,6	15,5	13,8
Ljudje druge rase	10,2	8,9	19,7	15,5	9,5
Ljudje druge veroizpovedi	4,4	6,6	16,7	12,1	12,3
Ljudje, ki govorijo drug jezik	3,9	3,1	7,1	5,6	3,2
Skupaj živeči neporočeni pari	1,5	1,3	2,8	2,2	1,3

Vir: Kurdija et al., 2016

Stališča o tem, kako prihod beguncev vpliva na družbo, in strah, da »bi begunci ogrozili način življenja v Sloveniji«, v vseh treh obravnavanih okoljih ravno tako kažejo na obstoj določenih razlik. Anketiranci v mestih načeloma izkazujejo nižjo stopnjo strahu pred vplivom beguncev – 23,5 % anketirancev je namreč odgovorilo,

da jih je strah (združena odgovora »strah me je« in »zelo me je strah«) – medtem ko je občutek strahu prisoten pri 32,6 % anketirancev v suburbanih in 37,4 % anketirancev v ruralnih okoljih. Po drugi strani pa je 48,5 % anketirancev v urbanih, 47 % v suburbanih in 37,5 % v ruralnih okoljih navedlo, da jih ni strah (združena odgovora »ni me strah« in »sploh me ni strah«) tega vpliva.

Raziskava Varnost v lokalnih skupnostih (2017) daje zanimiv vpogled v posebne značilnosti življenja v skupnosti in solidarnosti, ki ga lahko uporabimo pri ugotavljanju, ali v določenem okolju prevladuje mehanska ali organska solidarnost. Rezultati, predstavljeni v tabeli 3, kažejo, da se dojemanje medsebojne pomoči med prebivalci razlikuje ($\chi^2(8) = 41,18; p < ,05$). Na podežlju se 48 % anketirancev strinja s trditvijo, da si ljudje pomagajo (15,6 % se jih celo popolnoma strinja),⁶ medtem ko se 16,1 % anketirancev s to trditvijo ne strinja. V mestih pa je stanje drugačno: 33,4 % anketirancev se strinja, da si ljudje med seboj pomagajo (le 7,5 % se jih popolnoma strinja), čeprav je kar 29,7 % anketirancev nasprotnega mnenja. Povezanost v soseski izkazuje statistično značilno korelacijo z vrsto naselja ($\chi^2(8) = 90,85; p < ,05$): 41,2 % anketirancev na podežlju namreč ocenjuje, da so ljudje v njihovi soseski tesno povezani, 20,7 % anketirancev pa se s to trditvijo ne strinja. Življenje in vezi med ljudmi na podežlju se očitno razlikujejo, saj se 46,5 % anketirancev ne strinja s trditvijo, da so ljudje v njihovi soseski tesno povezani, medtem ko 21,9 % anketirancev meni drugače in sosesko, v kateri živi, dojema kot tesno povezano. Statistično značilna korelacija se kaže tudi med medsebojnim poznavanjem in vrsto naselja ($\chi^2(8) = 145,69; p < ,05$). V manjših ruralnih skupnostih se sosedje med seboj poznajo pogosteje kot v večjih urbanih naseljih, saj se tem strinja 76,1 % anketirancev na podežlju (od tega se 43,5 % anketirancev celo popolnoma strinja), medtem ko je med anketiranci v mestih takšnih le 44,4 %. Območje, kjer ljudje živijo, pa je povezano tudi z dojetanjem pomoči, za katero lahko zaprosijo sosede ($\chi^2(8) = 78,25; p < ,05$): 64,7 % anketirancev na podežlju je namreč navedlo, da se lahko zanesejo, da jim bodo sosedje pomagali pri vsakodnevnih opravkih, če bi bili bolni (12,4 % anketirancev se s tem ne strinja). Na drugi strani se je s tem strinjalo 42,8 % anketirancev, ki živijo v mestih (medtem ko je nestrinjanje s to trditvijo izrazilo 30,2 % anketirancev). Občutek povezanosti in prepričanje, da prebivalci pri reševanju skupnih problemov stopijo skupaj, je bolj

⁶ Za potrebe te analize so bile vrednosti odgovorov »se strinjam« in »popolnoma se strinjam« združene; enako velja za vrednosti odgovorov »se ne strinjam« in »sploh se ne strinjam«.

značilen za ruralno okolje kot pa za urbana in suburbana območja ($\chi^2(8) = 70,51$; $p < ,05$), saj se je 53 % anketirancev na podeželju strinjalo, da ljudje pri reševanju problemov po potrebi stopijo skupaj (16,9 % anketirancev se s tem ni strinjalo), medtem ko je ta odgovor izbralo 30,9 % anketirancev v mestih (33,1 % anketirancev pa se ni strinjalo). V Sloveniji je občutek varnosti v vseh treh obravnavanih okoljih visok, čeprav med ruralnimi, suburbanimi in urbanimi območji obstajajo nekatere statistično značilne razlike ($\chi^2(8) = 80,27$; $p < ,05$). Na podeželju je 82 % anketirancev odgovorilo, da se počutijo varno (46,2 % anketirancev se je popolnoma strinjalo s to trditvijo), le 3,9 % anketirancev pa se s tem ni strinjalo. V mestih se varno počuti 62,6 % anketirancev (23,7 % anketirancev se s tem popolnoma strinja), 10,2 % anketirancev pa se s to trditvijo ni strinjalo; obenem je 73,5 % anketirancev na podeželju in 49,6 % anketirancev v mestih navedlo, da se počutijo varno, ko se ponoči sprehajajo po soseski.

Tabela 3: Značilnosti sobivanja v lokalni skupnosti

	Sploh se ne strinjam (%)	Se strinjam (%)	Niti-niti (%)	Se strinjam (%)	Popolnoma se strinjam (%)
Prebivalci si med seboj pomagajo. ($\chi^2(8) = 41,18$; $p < ,05$)					
Ruralna	2,8	13,3	35,9	32,4	15,6
Suburbana	5,0	16,9	38,8	29,2	10,0
Urbana	5,1	24,6	36,9	25,9	7,5
Soseska je tesno povezana. ($\chi^2(8) = 90,85$; $p < ,05$)					
Ruralna	5,9	14,8	38,0	27,1	14,1
Suburbana	10,6	26,1	36,2	21,1	6,0
Urbana	11,9	34,6	31,6	16,0	5,9
Prebivalci po potrebi stopijo skupaj in rešujejo skupne probleme. ($\chi^2(8) = 70,51$; $p < ,05$)					
Ruralna	3,5	13,4	30,1	33,1	19,9
Suburbana	7,7	16,8	37,7	24,1	13,6
Urbana	9,4	23,7	36,0	23,1	7,8

	Sploh se ne strinjam (%)	Se strinjam (%)	Niti-niti (%)	Se strinjam (%)	Popolnoma se strinjam (%)
Prebivalci se počutijo varno. ($\chi^2 (8) = 80,27; p < ,05$)					
Ruralna	0,7	3,2	14,2	35,8	46,2
Suburbana	2,3	4,6	21,5	43,4	28,3
Urbana	2,0	8,2	27,2	38,9	23,7

Vir: raziskava Varnost v lokalnih skupnostih, 2017

V raziskavi Varnost v lokalnih skupnostih (2017) so se raziskovalci ukvarjali tudi z občutkom ogroženosti in zaznavanjem ogrožanja varnosti v lokalnih skupnostih. Rezultati, predstavljeni v tabeli 4, prikazujejo podatke o izbranih vrstah morebitnih virov ogrožanja in deleže anketirancev v treh obravnavanih okoljih, ki so izpostavljene dejavnike ocenili kot grožnje varnosti v lokalnem okolju. Kot zanimivost je treba izpostaviti, da so si anketiranci iz vseh treh preučevanih okolij enotni, da največjo grožnjo varnosti predstavlja slabšanje socialnoekonomskih razmer. V tem smislu je 61 % anketirancev iz urbanih, 56 % anketirancev iz suburbanih in 38,3 % anketirancev iz ruralnih skupnosti menilo, da njihovo varnost najbolj ogroža brezposelnost. S tem vidikom so povezana tudi stališča anketirancev, ki navajajo, da varnost v njihovi skupnosti ogroža revščina (s tem se strinja 53,1 % anketirancev v urbanih, 44,5 % anketirancev v suburbanih in 38,3 % anketirancev v ruralnih skupnostih). Kar zadeva ostale oblike vedenja in ravnanja, so anketiranci kot vire ogrožanja varnosti pogosto navajali naslednje pojave: alkoholizem, pijančevanje na javnih mestih, preprodajo drog (zlasti v urbanih in suburbanih okoljih) ter tatvine in vlome. Čeprav so nekateri anketiranci navajali, da si beguncev, priseljencev in tujih delavcev ne želijo za sosede (pri čemer so bili ti občutki nenaklonjenosti najmočnejši na podeželju), pa prebivalci tuje delavce, migrante in begunce le v majhnem obsegu dojemajo kot vir ogrožanja varnosti, čeprav med preučevanimi vrstami naselij obstajajo nekatere statistično značilne razlike. Čeprav se je nestrpnost v okviru raziskave Slovensko javno mnenje 2016/1 v večji meri izrazila na podeželju, pa so bili tokrat prebivalci urbanih okolij tisti, ki so to družbeno skupino pogosteje dojemali kot grožnjo varnosti.

Tabela 4: Zaznavanje motečih pojavov v lokalnih skupnostih⁷

	Ruralna (%)	Suburbana (%)	Urbana (%)	Statistična značilnost (χ^2)
Alkoholizem	35,4	45,0	40,9	$\chi^2 (8) = 17,44$; $p < ,05$
Pijančevanje na javnih mestih	32,9	45,4	49,6	$\chi^2 (8) = 45,06$; $p < ,05$
Preprodaja drog	29,9	41,6	48,2	$\chi^2 (8) = 96,10$; $p < ,05$
Begunci	14,8	12,7	22,6	$\chi^2 (8) = 49,61$; $p < ,05$
Tuji delavci	11,5	11,4	22,6	$\chi^2 (8) = 29,39$; $p < ,05$
Migranti	12,2	12,9	21,7	$\chi^2 (8) = 56,61$; $p < ,05$
Berači ali klateži	10,4	15,0	24,9	$\chi^2 (8) = 103,66$; $p < ,05$
Pripadniki drugih narodnosti ali kultur	14,5	12,3	19,3	$\chi^2 (8) = 70,51$; $p < ,05$
Turisti	8,9	9,2	9,0	$\chi^2 (8) = 4,08$; $p > ,05$
Korupcija	23,8	42,2	53,4	$\chi^2 (8) = 80,28$; $p < ,05$
Gospodarsko nazadovanje	29,7	37,9	46,6	$\chi^2 (8) = 46,32$; $p < ,05$
Brezposelnost	38,3	56,0	61,0	$\chi^2 (8) = 72,18$; $p < ,05$
Revščina	32,2	44,5	53,1	$\chi^2 (8) = 69,49$; $p < ,05$
Nasilje v družini	22,2	32,7	36,2	$\chi^2 (8) = 73,44$; $p < ,05$
Skupine mladostnikov, ki se zbirajo na določenem območju	18,2	26,3	28,0	$\chi^2 (8) = 40,78$; $p < ,05$
Vandalizem	23,0	35,8	42,7	$\chi^2 (8) = 83,25$; $p < ,05$
Nasilje na ulici	12,0	20,7	25,1	$\chi^2 (8) = 94,17$; $p < ,05$
Organizirana kriminaliteta	14,6	20,4	36,0	$\chi^2 (8) = 138,55$; $p < ,05$
Prostitucija	8,4	9,1	14,5	$\chi^2 (8) = 71,30$; $p < ,05$

⁷ V odgovorih so združene vrednosti, ki so ustrezale trditvama »velik problem« in »zelo velik problem«.

	Ruralna (%)	Suburbana (%)	Urbana (%)	Statistična značilnost (χ^2)
Spolni napadi/posilstva	9,5	9,5	15,3	$\chi^2 (8) = 89,15$; $p < ,05$
Tatvine	32,3	40,5	42,2	$\chi^2 (8) = 38,59$; $p < ,05$
Ropi	15,9	19,1	24,7	$\chi^2 (8) = 57,43$; $p < ,05$
Vlomi	29,4	40,8	39,1	$\chi^2 (8) = 35,54$; $p < ,05$

Vir: raziskava Varnost v lokalnih skupnostih, 2017

5 Razprava in sklep

Empirični podatki kažejo, da med prebivalci slovenskih ruralnih, suburbanih in urbanih območij obstajajo določene razlike. Na eni strani so očitne nekatere demografske razlike, npr. višji delež vernikov na podeželju, višji delež pripadnikov katoliške verske skupnosti med verniki na podeželju, najvišji delež pripadnikov nekatoliških verskih skupnosti v mestih ter višji delež samoopredeljenih Slovencev med prebivalci na podeželju. Poleg različnih demografskih značilnosti pa so bile ugotovljene tudi nekatere razlike v stališčih in zaznavah, povezanih z življenjem v skupnosti. Odgovori na vprašanja o medsebojni pomoči, stališča glede povezanosti v soseski in skupnih prizadevanj za reševanje problemov ter dejstvo, da se ljudje na podeželju praviloma poznajo, kažejo, da v ruralnih skupnostih vladajo tesnejše in močnejše osebne vezi ter večja kohezija. Vendar to ne pomeni, da medsebojne povezanosti v urbanih naseljih ni. Opazimo lahko namreč različne oblike solidarnosti, sodelovanja in odnosov. V ruralnih okoljih gre za obliko solidarnosti, ki se nedvomno bolj sklada z Durkheimovo (1893/1984) razlago mehanske solidarnosti, te skupnosti pa so bliže Tönniesovemu (1887/2001) pojmovanju skupnosti (nem. *Gemeinschaft*). Po drugi strani sta za urbano okolje značilni pluralnost ter višja raven strpnosti do ljudi in zaupanja vanje. Razlike, ki so se pokazale v zvezi z medsebojno pomočjo, stiki in solidarnostjo med posamezniki iz ruralnih in urbanih okolij, je mogoče povzeti z zdravorazumskimi ugotovitvami, do katerih vsako leto pridejo študenti, ko se pogovarjamo, kako bi organizirali prevoz večjega kosa pohištva z drugega dela mesta/kraja/vasi do svojega doma. Skoraj vedno se namreč pojavita dve vrsti odgovorov: študenti iz manjših ruralnih naselij povedo, da bi jim na pomoč priskočili prijatelji ali da bi si pri znancu izposodili večje vozilo; v mestu

živeči študenti pa navajajo, da bi prek spleta poiskali možnosti za najem večjega vozila ali naročili selitveni servis.

Obravnavane razlike je torej mogoče pripisati različnim načinom življenja in raznolikosti odnosov, v katere ljudje vstopamo skozi vsakodnevno interakcijo in socializacijo. V preteklosti so si kmetje pomagali pri težkih in zahtevnih opravilih, danes pa se to odraža tako, da se prebivalci ruralnih skupnosti združujejo ali organizirajo nekatere prireditve (npr. sodelovanje v prostovoljnih gasilskih enotah, lokalnih športnih ali kulturnih društvih). Vendar podatki raziskav jasno kažejo, da imajo tesne družbene vezi in poznanstva tudi drugo plat, saj ljudje v ruralnih okoljih niso pripravljeni sprejeti različnih manjšin, oseb z drugačnim življenjskim slogom ali videzom, ki odstopa od poznanega in prevladujočega. Vključevanje v manjšo skupnost je za nekoga, ki se tja priseli iz druge vasi, kraja ali mesta, precejšen izziv, kar pomeni, da je to še toliko težje za tujce. Čeprav posameznikov, ki »Druge« (begunce, migrante, tuje delavce in pripadnike drugih narodnosti ali kultur) dojemajo kot grožnjo varnosti, ni veliko, pa teh skupin ne želijo v svojih soseskah, pri čemer to običajno utemeljujejo z razmišljanjem: »V ničemer si nisva podobna in nisem pripravljen sprejeti nikogar novega, drugačnega ali neznanega. V bistvu zavračam vse, kar bi zmotilo moje dojetje reda.« Tej ugotovitvi delno pritrjuje dejstvo, da je najpogostejši slovenski priimek »Novak« (tj. novinec, prišlelek). Če upoštevamo, da so se priimki v preteklosti uporabljali za podrobnejše opisovanje ljudi, hitro ugotovimo, da je bilo to, da je v skupnost prišel »novinec«, očitno tako pomembno, da je bilo treba vsem članom te družine nemudoma nadeti ustrezno oznako. Tudi danes se številni – zlasti na podeželju – razburjajo nad priseljenci in drugimi prišleki, ki jih ne želijo imeti za sosede.

Čeprav je solidarnost, ki temelji na sodelovanju in medsebojni pomoči, pod precejšnjim pritiskom, njen obstoj pa ogrožajo zlasti neoliberalna družbeno-ekonomska ideologija in na njej temelječe politike, pa ruralne skupnosti v Sloveniji tako ali drugače kljubujejo tem pritiskom (npr. s samozadostnim kmetovanjem in pridelavo hrane za družinske potrebe, izgradnjo in obnovo stanovanjskih hiš s pomočjo prijateljev, sosedov in sorodnikov, medsebojno pomočjo, prireditvami v skupnosti ipd.). Kako pomembno vlogo ima podeželje, je postalo jasno tudi spomladi 2020, ko smo se srečali s pandemijo koronavirusa. Za številne meščane je postala oskrba s svežo hrano ključnega pomena in razvile so se različne mreže in podjetja, ki so ponujala brezstično dostavo na dom. Še več, razlika med redko

poseljenim podeželjem, kjer prevladujejo družinske hiše in urbanimi, zlasti blokovskimi naselji, je postala očitna tudi pri občutku varnosti in realni nevarnosti širjenja virusa ter možnosti preživljanja časa, ko smo se morali osamiti in izogibati neposrednih fizičnih stikov. To je bilo bistveno lažje storiti tam, kjer so ljudje lahko stopili na dvorišče, odšli na sprehod v naravo, kot tam, kjer so bili vezani na stanovanja in le na bližnje sprehajalne površine. Ponovno se je pokazal tudi pomen in vloga ruralne samooskrbe s hrano, ki je tistim, ki so ob vzporedni gospodarski krizi ostali brez prihodkov, omogočala osnovno preživetje. S tovrstnimi strategijami preživetja na podeželju je mogoče pojasniti tudi razliko v stopnji zaznavanja socialnoekonomskih dejavnikov (brezposelnost, revščina in gospodarsko nazadovanje) tudi v času pred ukrepi za preprečevanje širjenja koronavirusa kot virov ogrožanja varnosti. Čeprav je ljudi, ki te pojave dojemajo kot grožnjo varnosti, v urbanih okoljih več kot v ruralnih skupnostih, pa ne gre spregledati dejstva, da ti dejavniki vzbujajo zaskrbljenost večine prebivalcev v vseh treh obravnavanih skupnostih.

Literatura

- Alexander, J. C. (2014). Morality as a cultural system: On solidarity civil and uncivil. V V. Jeffries (ur.), *The Palgrave handbook of altruism, morality, and social solidarity: Formulating a field of study* (str. 303–310). New York: Palgrave Macmillan.
- Bakker, J. I. in Winson, A. (1993). Rural sociology. V P. S. Li in B. S. Bolaria (ur.), *Contemporary sociology: Critical perspectives* (str. 500–517). Toronto: Copp Clark Pitman.
- Barbič, A. (2005). *Izzivi in priložnosti podeželja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Barbič, A. (2014). Ruralna sociologija v spoznavanju in spodbujanju razvoja kmetijstva in podeželja v Sloveniji. *Acta agriculturae Slovenica*, 2(103), 331–348.
- Bučar Ručman, A. (2014). *Migracije in kriminaliteta: Pogled čez meje stereotipov in predsodkov*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Choi, S., Martins, J. T. in Bernik, I. (2018). Information security: Listening to the perspective of organisational insiders. *Journal of information science*, 44(6), 752–767.
- Cloke, P. (2006). Conceptualizing rurality. V P. Cloke, T. Marsden in P. Mooney (ur.), *Handbook of rural studies* (str. 18–28). London: Sage.
- Čepič, Z. (2005). V znamenju socialističnega samoupravljanja 1971–1980: Demografske in socialne spremembe. V J. Fisher, Ž. Lazarevič, E. Dolenc, J. Perovšek, B. Godeša, Z. Čepič in A. Gabrič (ur.), *Slovenska novejša zgodovina 2: Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije* (str. 1127–1139). Ljubljana: Mladinska knjiga, Inštitut za novejšo zgodovino.
- Doyle, A. C. (1892/2015). *Sherlock Holmes: Pustolovske zgodbe II*. Ljubljana: Karantanija.
- Durkheim, E. (1893/1984). *The division of labor in society*. New York: Free Press.
- Eurostat. (2018). *Archive: Urban-rural typology*. Pridobljeno na https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Urban-rural_typology
- Gofman, A. (2014). Durkheim's theory of social solidarity and social rules. V V. Jeffries (ur.), *The Palgrave handbook of altruism, morality, and social solidarity: Formulating a field of study* (str. 45–69). New York: Palgrave Macmillan.
- Hagan, F. E. (2003). *Research methods in criminal justice and criminology* (6th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

- Jeffries, V. (2014). Altruism, morality, and social solidarity as a field of study. V V. Jeffries (ur.), *The Palgrave handbook of altruism, morality, and social solidarity: Formulating a field of study* (str. 3–20). New York: Palgrave Macmillan.
- Kanduč, Z. in Bučar Ručman, A. (2016). Razredna vojna, delo in migracije: Primer delavcev migrantov v Sloveniji. *Dve domovini: Razprave o izseljenstvu*, 43(1), 77–89.
- Kuhar, A. (2014). Competitiveness of Slovenian agro-food sector. *Review on Agriculture and Rural Development*, 3(1), 5–11.
- Kurdija, S., Hafner-Fink, M., Malnar, B., Podnar, K., Toš, N., Uhan, S. et al. (2016). *Slovensko javno mnenje 2016/1: Raziskava o odnosu delo-družina, stališča Slovencev o družinski problematiki in potrebah družin, stališča o izbranih vidikih zdravja in zdravstva, ogledalo javnega mnenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov.
- Lobnikar, B., Prislán, K. in Modic, M. (2016). Merjenje uspešnosti implementacije policijskega dela v skupnosti v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(2), 89–110.
- Marx, K. (1867/2015). *Kapital: Kritika politične ekonomije. Zvezek 1, Knjiga 1: Producerski proces kapitala*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Meško, G., Pirnat, U., Erčulj, V. I. in Hacin, R. (2019). Analiza kakovosti odnosov med policisti in prebivalci v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 70(2), 176–195.
- Ministrstvo za okolje in prostor. (2016). *Nacionalno poročilo o urbanem razvoju – habitat III*. Pridobljeno na http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/porocilo_urbani_ra_zvoj_HabitatIII.pdf
- Ministrstvo za zdravje. (2019). *HIV/AIDS*. Pridobljeno na http://www.mz.gov.si/en/areas_of_work/public_health/control_of_communicable_disease_s/hiv_aids/
- Philip, L., Cottrill, C., Farrington, J., Williams, F. in Ashmore, F. (2017). The digital divide: Patterns, policy and scenarios for connecting the 'final few' in rural communities across Great Britain. *Journal of Rural Studies*, 54(6), 386–398.
- Polanyi, K. (1944/2001). *The great transformation: The political and economic origins of our time* (2nd ed.). Boston: Beacon Press.
- Rebernik, D. (2005). Urbanisation trends and processes of population change in the Ljubljana Urban Region in the 1990s. *Geographica Polonica*, 78(1), 67–78.
- Rebernik, D. (2014). Population and spatial development of settlements in Ljubljana urban region after 2002. *Dela – Oddelek za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani*, 42, 75–93.
- Selwyn, B. in Miyamura, S. (2014). Class struggle or embedded markets? Marx, Polanyi and the meanings and possibilities of social transformation. *New Political Economy*, 19(5), 639–661.
- Statistični urad Republike Slovenije. (2017). *Stopnja urbanizacije, občine, Slovenija, 2017*. Pridobljeno na <https://www.stat.si/dokument/9487/Codelist%20of%20municipalities%20according%20to%20the%20degree%20of%20urbanisation%202017.xlsx>
- Statistični urad Republike Slovenije. (2019). *Obseg opremljenosti gospodinjstev z informacijsko-komunikacijsko opremo, po stopnji urbanizacije območja, v katerem gospodinjstva živijo, Slovenija, večletno*. Pridobljeno na https://pxweb.stat.si/SiStatDb/pxweb/en/20_Ekonomsko/20_Ekonomsko__23_29_informacijska_druzba__10_IKT_gospodinjstva__02_29739_opremljenost_IKT/2973902S.px/
- Statistični urad Republike Slovenije. (2021). *Prebivalstvo – izbrani kazalniki po stopnji urbanizacije, Slovenija, letno*. Pridobljeno na <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/05C1015S.px>
- Thijssen, P. (2012). From mechanical to organic solidarity, and back: With Honneth beyond Durkheim. *European Journal of Social Theory*, 15(4), 454–470.
- Tönnies, F. (1887/2001). *Community and civil society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uršič, M. (2014). Urbanisation history of Slovenia in the context of Eastern and South-Eastern European countries. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 1(1), 38–47.
- Uršič, M. (2015). Skriti pridih podeželja? Razrednost in »urbanost« v primeru Ljubljane in Maribora. *Teorija in praksa*, 52(1–2), 236–252.
- Weber, M. (1922/2002). *Basic concepts in sociology*. New York: Kensington.
- Wilkinson, R. in Pickett, K. (2010). *The spirit level: Why equality is better for everyone*. London: Penguin.

PRAVICA DO VARNOSTI – SINTEZA

PRAVNE UREDITVE NA

MEDNARODNI, DRŽAVNI IN

LOKALNI RAVNI

BENJAMIN FLANDER IN BOJAN TIČAR

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija
E-pošta: benjamin.flander@fvv.uni-mb.si, bojan.ticar@fvv.uni-mb.si

Povzetek Pravica do varnosti je kot temeljna pravica izrecno zapisana v Listini Evropske unije o temeljnih pravicah, Ustavi Republike Slovenije in ratificiranih mednarodnih konvencijah s področja človekovih pravic. Ta temeljna pravica se ustavnopravno in mednarodnopravno posredno zagotavlja tudi skozi varstvo drugih temeljnih pravic ter z nekaterimi določbami zakonov in drugih predpisov s področja kazenskega, prekrškovnega, civilnega in upravnega prava. Uresničevanje teh predpisov in njihovih določb je zagotovljeno z opravljanjem nalog ter izvajanjem pristojnosti in pooblastil organov in institucij nacionalnovarnostnega sistema ter drugih organov in institucij tako na državni kot tudi na lokalni ravni. V tem poglavju podrobneje analiziramo ustavne in zakonske naloge in pristojnosti policije in občin na področju zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih. Posebna pozornost je namenjena predpisovanju in sankcioniranju prekrškov, ki spadata v pristojnost občinskih in mestnih svetov, mestnih in (med)občinskih redarstev ter mestnih in (med)občinskih inšpektoratov.

Ključne besede:

varnost,
pravica do
varnosti,
ustava,
zakonodaja,
lokalne
skupnosti,
prekrški

THE RIGHT TO SECURITY – A SYNTHESIS OF THE LEGAL REGULATION AT THE INTERNATIONAL, STATE AND LOCAL LEVELS

BENJAMIN FLANDER & BOJAN TIČAR

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana, Slovenia
E-mail: benjamin.flander@fvv.uni-mb.si, bojan.ticar@fvv.uni-mb.si

Abstract As the fundamental right of an individual to personal safety and security, the right to security is explicitly determined in the Charter of Fundamental Rights of the European Union, Slovenian Constitution and international human rights treaties ratified by the Slovenian Parliament. In addition, it is also indirectly protected with other fundamental rights provided in the constitutional and international law, as well as with certain provisions of criminal law, minor offence law, civil law, and administrative law. In terms of implementation of these provisions, however, safety and security are ensured by institutions of the national security system and by other state authorities and self-governing local communities carrying out their tasks and powers. In this chapter, the constitutional and statutory tasks and powers of police and municipalities in ensuring safety and security in local communities are analysed in more detail. Among the competences of municipalities (e.g., the municipal councils, warden services and inspection services), special attention is drawn to the regulation and sanctioning of minor offences.

Keywords:

security,
the right to
security,
constitution,
legal
acts,
local
communities,
minor
offences

1 Uvod

Varnost je temeljna prvina in vrednota človekovega obstoja in razvoja, zato je razumljivo, da je pojem varnosti predmet preučevanja že vse od nastanka človeške družbe. Čeprav je razumevanje varnosti tradicionalno temeljilo predvsem na zagotavljanju državne in nacionalne varnosti, pa so številni politični, ekonomski in kulturni dejavniki v drugi polovici prejšnjega stoletja prispevali k spremembi tega pristopa. Poleg prvotnega pojma *nacionalne varnosti* in njegove sodobne izpeljanke, *mednarodne varnosti*, se je postopoma razvijal tudi pojem *človekove (osebne) varnosti*. Današnje razumevanje varnosti tako ni več povezano le z državo ter njeno notranjo in vojaško varnostjo, ampak tudi z drugimi akterji in vidiki varnosti, zlasti z osebno varnostjo posameznikov (Grizold in Bučar, 2011). Zato je celovito zagotavljanje osebne varnosti, ki ne zajema zgolj posameznikovega fizičnega obstoja, ampak tudi njegovo družbeno blaginjo ter blaginjo naroda in celotne mednarodne skupnosti, poglavitni cilj sodobne države in mednarodne skupnosti, ki pa pogosto ostaja neuresničen.

Sodobno pojmovanje osebne varnosti tako na eni strani zajema osebno varnost pred nasiljem ali škodo, na drugi strani pa dostop do osnovnih človekovih in družbenih dobrin. To med drugim vključuje zaščito pred osebnim in strukturnim (npr. državnim in korporativnim) nasiljem in kriminaliteto (zlasti zaščito pred različnimi oblikami terorizma in organizirane kriminalitete, politično korupcijo ipd.) ter varstvo pred drugimi družbenimi in naravnimi pojavi, ki ogrožajo posameznikovo osebno varnost (npr. varstvo pred naravnimi nesrečami, onesnaženjem, podnebnimi spremembami, nalezljivimi boleznimi, revščino, pomanjkanjem in socialno izključenostjo, poseganjem v osebno svobodo ipd.). Z razvojem pojma osebne varnosti se je razumevanje varnosti, ki je temeljilo na blaginji in moči države, preusmerilo k preživetju, dobrobiti in relativni svobodi posameznika (Bajpai, 2000; Grizold in Bučar, 2011). Vogrin, Prezelj in Bučar (2008) ob tem ugotavljajo, da je posameznikova osebna varnost zaradi sodobnega razumevanja varnosti – vsaj na deklarativni ravni – postala glavni cilj in končni smisel zagotavljanja varnosti. Znotraj tega pojma naj bi bile druge oblike varnosti (nacionalna, mednarodna, vojaška, korporativna itd.) zgolj sredstvo za doseganje človekove (osebne) varnosti kot končnega cilja. Sodobno razumevanje pojma osebne varnosti je v širšem smislu tesno prepletено tudi s pojmom trajnostnega človekovega razvoja.

Osebnostna varnost posameznikov je bila v drugi polovici 20. stoletja priznana kot človekova (temeljna) pravica. Pravica do varnosti spada v prvo generacijo temeljnih pravic (tj. med državljanske in politične pravice) in je izrecno določena v več mednarodnih in regionalnih konvencijah s področja človekovih pravic (glej naslednje poglavje). Razlaga pomena pojma pravice do varnosti kot temeljne človekove pravice pa še zdaleč ni preprosta. Čeprav se predpostavlja, da je pojem varnosti jasen, vsesplošno razumljiv in potemtakem samoumeven, pa pravo na področju človekovih pravic še vedno ne vsebuje natančne opredelitve tega pojma (Lazarus, 2012; Turner, 2016). Pravico do varnosti je mogoče najpreprostejše opisati kot zaščito pred grožnjo, nevarnostjo, ranljivostjo, silo in napadom. Vendar se v tej preprosti opredelitvi skriva več različnih vidikov varnosti, opredelitev te pravice pa se še vedno razvija in neprestano preizprašuje (Hein van Kempen, 2013).

V tem poglavju je pravica do (osebne) varnosti prikazana skozi prizmo pravne ureditve v mednarodnih instrumentih na področju človekovih pravic ter v notranjem pravu Republike Slovenije na državni in lokalni ravni. Posebej pozorno je obravnavana zakonska ureditev zagotavljanja varnosti in uresničevanja pravice do varnosti na lokalni ravni (tj. v lokalnih skupnostih). Poglavje se v koordinatah pretežno normativnega pravnega raziskovanja ukvarja s preučevanjem in razlago pravnih pravil, povezanih z osebno varnostjo, ki izhajajo iz mednarodnih listin na področju človekovih pravic, slovenske ustave, zakonov in drugih pravnih virov.

2 Pravica do varnosti v mednarodnih pravnih instrumentih na področju človekovih pravic ter v notranjem ustavnem in zakonskem pravu Republike Slovenije – kratek pregled

2.1 Pravica do (osebne) varnosti v mednarodnih instrumentih na področju človekovih pravic

Kot je bilo v uvodu že omenjeno, je pravica do varnosti izrecno določena v več mednarodnih in regionalnih instrumentih na področju človekovih pravic. Splošna deklaracija človekovih pravic (SDČP, 1948), ki jo je sprejela Generalna skupščina Organizacije združenih narodov in predstavlja pomemben mejnik v zgodovinskem razvoju človekovih pravic, v 3. členu določa: »Vsakdo ima pravico do življenja, prostosti in osebne varnosti.« Podobno tudi prvi odstavek 9. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP, 1966) določa: »Vsak

posameznik ima pravico do prostosti in osebne varnosti.« V preambuli Listine Evropske unije o temeljnih pravicah (LEUTP, 2000) je zapisano: »[Evropska unija] posameznika postavlja v središče svojih dejavnosti z [...] oblikovanjem območja svobode, varnosti in pravice.« Poleg tega 6. člen Listine določa: »Vsakdo ima pravico do svobode in varnosti.« V prvem odstavku 5. člena Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (v nadaljevanju: Evropska konvencija o človekovih pravicah [EKČP, 1950]), ki je nemara najpomembnejši mednarodnopravni dokument, je pravica do varnosti izražena dokaj podobno in ravno tako jedrnato kot v MPDPP in LEUTP, medtem ko se pretežni del besedila te obsežne določbe nanaša na pravico do prostosti.

Čeprav je že zaradi narave pravice do osebne varnosti jasno, da ji varstvo zagotavljajo tudi druge temeljne pravice, pa velja tudi obratno – pravica do varnosti namreč posredno varuje tudi ostale temeljne pravice, ki izhajajo iz mednarodnih instrumentov na področju temeljnih pravic: pravico do življenja, pravico do osebne svobode, pravico do enakosti pred zakonom in prepoved diskriminacije, varstvo človekovega dostojanstva, pravico do nedotakljivosti telesne in duševne celovitosti, varstvo pred mučenjem ter nečloveškim in ponižujočim ravnanjem in kaznovanjem, varstvo v primeru odstranitve, izгона ali izročitve, pravico mednarodne zaščite (azila), prepoved suženjstva in prisilnega dela ter pravico do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja, doma in dopisovanja (SDČP, 1948).

Pravica do osebne varnosti v širšem smislu vključuje tudi posameznikovo socialno varnost ter varstvo pred revščino, pomanjkanjem in socialno izključenostjo, onesnaženjem okolja ipd. V tem smislu pravico do človekove osebne varnosti ščitijo tudi nekatere temeljne pravice druge in tretje generacije: pravica do izobraževanja, svoboda izbire poklica in pravica do dela, pravica imeti v lasti premoženje, pravica do socialne varnosti in socialne pomoči, pravica do zdravstvenega varstva in pokojnine, pravice delavcev, pravice otrok in starejših, vključevanje invalidov in druge solidarnostne pravice, pravice potrošnikov in, ne nazadnje, varstvo okolja (SDČP, 1948).

Evropska konvencija o človekovih pravicah (EKČP, 1953) velja za najrazvitejši in kot rečeno najverjetneje tudi najpomembnejši mednarodni instrument na področju varstva človekovih pravic. S to konvencijo je bilo, med drugim, ustanovljeno tudi Evropsko sodišče za človekove pravice (v nadaljevanju: ESČP). ESČP obravnava

pritožbe, ki jih zaradi domnevne kršitve določb EKČP zoper države pogodbenice vložijo posamezniki ali druge države, s sprejetjem Protokola št. 16 k EKČP [Protokol št. 16 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (2013)] pa so se njegove pristojnosti razširile in zdaj vključujejo tudi pripravo svetovalnih mnenj za nacionalna sodišča. Pomen določb EKČP in dejanska vsebina pravic iz te konvencije izhajajo predvsem iz sodne prakse in svetovalnih mnenj ESČP, kar seveda velja tudi za pravico do varnosti.

V sodni praksi ESČP je zaščita posameznikove varnosti povezana predvsem s pravico do varnosti kot pravico »negativnega statusa« in pomeni predvsem varstvo pred samovoljnim poseganjem državnih organov v osebno svobodo posameznikov (glej na primer sodbo v zadevi *East African Asians* proti Združenemu kraljestvu). ESČP pravico do varnosti neredko povezuje tudi z drugimi določbami EKČP. To nakazuje, da ESČP kršitve pravice do varnosti obenem razume tudi kot samovoljno poseganje v druge temeljne pravice, pri čemer pa velja tudi obratno, saj je ESČP v svoji sodni praksi zavzelo stališče, da nedopustno poseganje v nekatere druge pravice, ki izhajajo iz EKČP, hkrati pomeni tudi kršitev pravice do varnosti (Turner, 2016).

Varnost pa se v sodni praksi ESČP uporablja tudi kot podlaga za upravičevanje omejevanja drugih človekovih pravic.¹ Svobodo izražanja, kot je določena v 10. členu EKČP (1950), je med drugim mogoče omejiti zaradi varnosti države, njene ozemeljske celovitosti ali zaradi javne varnosti, preprečevanja neredov ali kaznivih dejanj in podobno, če so takšni posegi »nujni v demokratični družbi«. Turner (2016) meni, da se politika nacionalne varnosti in pravo dejansko in najpogosteje osredotočata na iskanje ravnovesja med varnostjo na eni in svobodo na drugi strani. Tako tudi EKČP (1950) predvideva, da je mogoče med vojno ali ob drugi splošni nevarnosti, ki ogroža življenje naroda, odstopati od pravic in svoboščin ali jih začasno omejiti (EKČP, 1950: 15. člen).

¹ Država lahko na podlagi upravičenih in zakonitih razlogov, med katere spada tudi zagotavljanje varnosti, omejuje številne človekove pravice, ki jih posameznikom priznavajo bodisi mednarodni in regionalni instrumenti bodisi nacionalni pravni red (Turner, 2016).

Ne nazadnje, iz EKČP (1950) in sodne prakse ESČP izhajata tudi tako imenovana *pozitivna obveznost*, v skladu s katero mora država posameznikom nuditi zaščito oziroma jim zagotoviti varnost pred drugimi posamezniki. Turner (2016) pojasnjuje, da morajo države zaradi zaščite posameznikov pred komer koli, ki bi lahko kršili njihove pravice, ravnanja, kot so npr. usmrnitev, mučenje, prisilno izginotje ali suženjstvo, na splošno opredeliti kot kazniva dejanja ter dejavno pristopiti k sprejetju ukrepov za preprečevanje, preiskovanje, pregon, obsodbo in ustrezno kaznovanje odgovornih. V skladu s sodno prakso ESČP je pravica do svobode in varnosti, kot je določena v 5. členu EKČP (1950), tudi podlaga za nastanek pozitivne obveznosti države, da oblikuje politike in sprejme konkretne ukrepe za preprečevanje kršitev te pravice s strani tretjih oseb. Pozitivna obveznost države v podobnem smislu velja tudi za 2. člen (pravica do življenja), 3. člen (prepoved mučenja ter nečloveškega in ponižujočega ravnanja in kaznovanja), 4. člen (prepoved suženjstva in prisilnega dela, vključno s trgovino z ljudmi) in 8. člen (pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja, doma in dopisovanja).

2.2 Pravica do (osebne) varnosti v notranjem pravu Republike Slovenije

2.2.1 Ustavnoppravna ureditev pravice do osebne varnosti

V skladu s 34. členom Ustave Republike Slovenije (URS, 1991) ima vsakdo pravico do osebne dostojanstva in varnosti. To kratko in jedrnatostavno določbo vsebinsko napolnjujeta ustavna teorija in ustavno sodna praksa. Ustavno sodišče Republike Slovenije je v odločbi št. U-I-25/95 z dne 27. 22. 1997 med drugim pojasnilo, da je pravica do osebne varnosti v prvi vrsti pravica negativnega statusa. Kot taka ta pravica državi, lokalnim skupnostim, drugim nosilcem javnih pooblastil in na splošno vsakomur nalaga dolžnost vzdržati se naklepnih nedopustnih posegov v telesno integriteto in varnost posameznika. Po ustavi je prepovedan vsakršen poseg v pravico do osebne varnosti razen tistih, ki so izrecno dovoljeni (U-I-25/95). Po drugi strani pa je pravica do varnosti tudi pravica pozitivnega statusa, na kar je Ustavno sodišče opozorilo v odločbi št. Up-1082/12 z dne 2. 4. 2013. Državi (in prek nje lokalnim skupnostim) je naložena dolžnost, da si aktivno prizadeva zagotavljati najvišjo mogočo razumno dosegljivo stopnjo varnosti prebivalcev. V okviru te dolžnosti morajo državni organi in organi lokalnih skupnosti v skladu s svojimi pristojnostmi vsem prebivalcem zagotoviti učinkovito kazensko,

prekrškovno, civilno, upravno in drugo pravno varstvo pred posegi v njihovo osebno varnost (Up-1082/12).

Podobno kot v ureditvi, ki izhaja iz EKČP (1950), tudi v ustavnopravni ureditvi Republike Slovenije velja, da varstvo posameznikove pravice do osebne varnosti zagotavljajo – čeprav ne izrecno – tudi druge ustavne določbe in temeljne pravice. Varstvo te pravice med drugim izhaja iz ustavnopravnih načel pravne države, zakonitosti, enakosti pred zakonom ter prepovedi diskriminacije pred sodiščem in drugimi državnimi organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil. Varstvo ji prav tako nudi določba, v skladu s katero se posameznikom zagotavlja enako varstvo pravic v postopkih pred državnimi organi, ki odločajo o njihovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih (2., 14., 22. in 28. člen). Poleg tega se varstvo pravice do osebne varnosti zagotavlja na podlagi 5. člena, ki na splošno določa, da Republika Slovenija na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine. Obenem jo ščitijo tudi določbe o nedotakljivosti človekovega življenja (17. člen), prepovedi mučenja, nečloveškega ali ponižujočega kaznovanja ali ravnanja, ki prepoveduje tudi medicinske ali druge znanstvene poskuse na človeku brez njegove svobodne privolitve (18. člen), in 19. člen, ki določa, da se nikomur ne sme vzeti prostost, razen v primerih in po postopku, ki ga določa zakon. Varstvo pravice do osebne varnosti se prav tako zagotavlja na podlagi 20. člena, ki določa pogoje za odreditev in omejitve trajanja pripora, 21. člena, ki zagotavlja spoštovanje človekove osebnosti in dostojanstva v kazenskem in vseh drugih pravnih postopkih, ter med odvzemom prostosti in izvrševanjem kazni, ustavnih določb, ki zagotavljajo nedotakljivost človekove telesne in duševne celovitosti, njegove zasebnosti ter osebnostnih pravic (npr. nedotakljivost stanovanja, varstvo tajnosti pisem in drugih občil ter varstvo osebnih podatkov), ne nazadnje pa tudi na podlagi 47. člena, ki prepoveduje oziroma omejuje izročitev ali predajo državljanov Slovenije, in 48. člena, ki pod določenimi pogoji in v mejah zakona priznava pravico pribežališča tujim državljanom in osebam brez državljanstva (URS, 1991).

V primerih protipravnih posegov v posameznikovo osebno varnost in celovitost, zaradi katere ta utрпи premoženjsko ali nepremoženjsko škodo, pridejo do izraza tudi določbe 15., 26. in 30. člena ustave. Navedene določbe zagotavljajo sodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravico do odprave posledic njihove kršitve. Vsakdo ima pravico do povračila škode, ki mu jo v zvezi z opravljanjem službe ali kakšne druge dejavnosti državnega organa, organa lokalne skupnosti ali

nosilca javnih pooblastil s svojim protipravnim ravnanjem povzroči oseba ali organ, ki tako službo ali dejavnost opravlja. Kdor je bil po krivem obsojen za kaznivo dejanje ali mu je bila prostost neutemeljeno odvzeta, ima pravico do rehabilitacije, pravico do povrnitve škode in druge pravice po zakonu (URS, 1991).

Pravico do osebne varnosti v širšem smislu, ki obsega tudi posameznikovo socialno in ekonomsko varnost, zagotavljajo ustavnopravno načelo socialne države, pravica do zasebne lastnine in dedovanja (lastninska pravica na nepremičnini se lahko v javno korist odvzame ali omeji proti nadomestilu v naravi ali proti odškodnini pod pogoji, ki jih določa zakon), svoboda gospodarske pobude in določbe, ki prepovedujejo prisilno delo ter zagotavljajo dostop do vsakega delovnega mesta pod enakimi pogoji in prosto izbiro zaposlitve. Pravica do osebne varnosti se poleg tega uresničuje tudi skozi pravico do socialne varnosti, vključno s pravico do pokojnine in pravico do zdravstvenega, pokojninskega, invalidskega in drugega socialnega varstva in zavarovanja, ter na podlagi določb, ki se nanašajo na pravice in zakonsko varstvo vojnih veteranov in žrtev vojnega nasilja, invalidov in otrok (tudi otrok z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju), zakonske zveze in družine. Pravica do osebne varnosti se na ustavnopravni ravni, ne nazadnje, zagotavlja tudi s pravico do izobrazbe in šolanja (država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo) in z določbami, ki urejajo varstvo dela (država ustvarja možnosti za zaposlovanje in za delo ter zagotavlja njuno zakonsko varstvo) (URS, 1991).

V zvezi z zagotavljanjem pravice do osebne varnosti je treba posebej izpostaviti ustavne določbe, ki urejajo začasno razveljavitev in omejevanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin (15. in 16. člen). Človekove pravice in temeljne svoboščine, ki jih priznava Ustava Republike Slovenije, so omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa ustava. Poleg tega se smejo izjemoma začasno razveljaviti ali omejiti v vojnem in izrednem stanju (URS, 1991). V zvezi s tem velja opozoriti, da začasna razveljavitev ali omejitev nekaterih ustavnih pravic, s katerimi se zagotavlja osnovna osebna varnost posameznikov (npr. nedotakljivost človekovega življenja, prepoved mučenja, varstvo človekove osebnosti in dostojanstva), po ustavi ni dopustna.

Pravica posameznika do osebne varnosti je relativna pravica, kar pomeni, da je omejena s pravicami in svoboščinami drugih. V pravnem redu posledično prihaja do položajev, ko je pravica posameznika do osebne varnosti v koliziji z drugimi pravicami drugih posameznikov. Takšen položaj npr. nastane v primerih, ko je varnost opredeljena kot razlog, zaradi katerega se lahko omejijo druge temeljne pravice (v tem pogledu je slovenska ustavna ureditev zelo podobna mednarodnopravni ureditvi). Na primer, osebna svoboda oziroma prostost osebe, za katero obstaja utemeljen sum, da je storila kaznivo dejanje, se sme s priporom začasno odvzeti samo na podlagi odločbe sodišča, kadar je to neizogibno potrebno za potek kazenskega postopka ali za varnost ljudi (na zakonski ravni je ta ustavna določba konkretizirana kot ponovitvena nevarnost). Podobno velja v primeru pravice posameznika, da se prosto giblje in si izbira prebivališče, da zapusti državo in se vanjo kadar koli vrne, ter pravice do (mirnega) zbiranja. V skladu z 32. členom ustave se lahko pravica do svobodnega gibanja omeji z zakonom, če je to med drugim potrebno zaradi zagotavljanja varnosti, in sicer zaradi zagotavljanja poteka kazenskega postopka, zaradi preprečevanja širjenja nalezljivih bolezni, zaradi zavarovanja javnega reda ali če to zahtevajo interesi obrambe države. Podobno ustava določa tudi glede pravice do (mirnega) zbiranja, saj se tudi ta pravica lahko z zakonom začasno omeji, če to zahteva varnost države ali javna varnost ter varstvo pred širjenjem nalezljivih bolezni (URS, 1991).²

V odločbi št. Up-1082/12, ki smo jo že omenili, je Ustavno sodišče (2013) zavzelo stališče, da država posamezniku absolutne varnosti pred posegi drugih posameznikov v telesno integriteto in varnost ne more zagotoviti, mora pa poskrbeti, da zaščita, ki jo zagotavlja, ne pade pod ustavno zahtevani minimum.

² Od prve razglasitve epidemije v Republiki Sloveniji (12. marec 2020) dalje se ti dve temeljni pravici na različne načine omejujeta zaradi varnosti in varstva pred širjenjem okužbe z virusom SARS-CoV-2 in nalezljive bolezni COVID-19. Ti dve temeljni pravici se omejujeta tudi oziroma predvsem z ukrepi, ki jih na podlagi 39. člena Zakona o nalezljivih boleznih (ZNB, 2006) s podzakonskimi predpisi določa izvršilna veja oblasti. Na Ustavno sodišče Republike Slovenije se je obrnilo več pobudnikov, ki predlagajo, da sodišče oceni skladnost vladnih ukrepov in 39. člena ZNB (2006), na katerem ti ukrepi temeljijo, z Ustavo. V večini primerov, o katerih je že razsodilo, je Ustavno sodišče odločilo, da vladni ukrepi niso bili v neskladju z Ustavo.

2.2.2 Zakonsko varstvo pravice do osebne varnosti

Z Ustavo Republike Slovenije je zagotovljena predvsem osebna varnost posameznika v razmerju do (državne) oblasti. V skladu z načelom pozitivne obveznosti države in doktrino *Drittwirkung*³ pa ustava zagotavlja tudi varstvo osebne varnosti vsakogar v razmerju do drugih posameznikov, pravnih subjektov in katerih koli tretjih oseb. Zakonodajalec mora v skladu z omenjeno doktrino zagotavljati učinkovito varstvo pravice do osebne varnosti (in drugih temeljnih pravic) v razmerjih med posamezniki ter med posamezniki in pravnimi osebami z ustreznimi zakonskimi določbami na področju kazenskega, prekrškovnega, civilnega in upravnega prava (Ustavno sodišče, 2013).

Kazensko pravno varstvo pravice do osebne varnosti temelji na opredelitvi dejanj, ki tako v ožjem kot tudi v širšem smislu kakor koli ogrožajo posameznikovo osebno varnost, za kazniva dejanja. V Sloveniji so tovrstna kazniva dejanja del skoraj vseh poglavij Kazenskega zakonika (KZ-1, 2012), v katerih so opredeljena kazniva dejanja in predpisane kazni. Najdemo jih na primer v poglavjih, ki predpisujejo kazniva dejanja zoper človečnost, življenje in telo, zdravje, spolno nedotakljivost, čast in dobro ime, splošno varnost ljudi in premoženja, varnost javnega prometa, okolje, prostor in naravne dobrine, zakonsko zvezo, družino in otroke, delovno razmerje in socialno varnost, premoženje, gospodarstvo, pravni promet, suverenost Republike Slovenije in njeno demokratično ustavno ureditev ter obrambno moč države (KZ-1, 2012).

Kazensko pravno varstvo pravice do osebne varnosti se izvaja tudi na podlagi določb s področja kazenskega postopka (npr. določbe o policijskem pridržanju in priporu ter drugih ukrepih v zvezi s privedbo obdolženca) in izvrševanja kazenskih sankcij (npr. določbe o načinu izvršitve zaporne kazni, režimu prestajanja zaporne kazni, dolžnostih in pravicah obsojencev in priprtih oseb itd.). Podobno kot za kazensko velja tudi za prekrškovno pravo – uresničevanje in varstvo pravice do osebne varnosti se zagotavljata tudi s predpisovanjem prekrškov, ki ogrožajo osebno varnost

³ Ta doktrina se nanaša na učinke, ki jih imajo temeljne pravice posameznika na druge posameznike in pravne osebe (nemški izraz »Drittwirkung« v dobesednem prevodu pomeni »učinek na tretjega«). Povedano drugače, v skladu z doktrino *Drittwirkung* pravni učinki temeljnih pravic ne nastanejo in določbe o temeljnih pravicah niso zavezujoče le za državne organe, ampak tudi za posameznike in druge pravne subjekte, kot so npr. zasebne gospodarske družbe in druge pravne osebe zasebnega prava.

posameznikov in njihovo premoženje (npr. cestnoprometni prekrški, prekrški s področja javnega reda in miru), ter sankcioniranjem takšnih prekrškov.

Kot je bilo že navedeno, se varstvo pravice do osebne varnosti v slovenskem pravnem redu zagotavlja tudi v okviru civilnega prava. Takšno varstvo na temeljni ravni zagotavljajo nekatere zgoraj naštetе ustavne določbe, na zakonski ravni pa med drugim izhaja iz temeljnih in obsežnega nabora drugih določb ter načel Obligacijskega zakonika (OZ, 2001). Te določbe med drugim obsegajo splošno prepoved povzročitve škode, določbe o krivdni in objektivni odgovornosti za povzročitev (ne)premoženjske škode, določbo, v skladu s katero lahko vsakdo od drugega zahteva, da odstrani vir nevarnosti, od katerega grozi njemu ali nedoločenemu številu oseb večja škoda, določbo, na podlagi katere ima vsak pravico zahtevati od sodišča ali drugega pristojnega organa, da odredi prenehanje dejanja, s katerim se krši nedotakljivost človekove osebnosti, osebne in družinskega življenja ali kakšna druga osebna pravica, da prepreči tako dejanje ali da odstrani njegove posledice, določbo, na podlagi katere za škodo, nastalo s smrtjo ali telesno poškodbo kot posledico terorističnih dejanj ter ob javnih demonstracijah ali manifestacijah, odgovarja država oziroma tisti, ki bi jo po veljavnih predpisih moral preprečiti, določbo, v skladu s katero je za škodo, ki jo povzroči nevarna žival, odgovoren njen imetnik, določbe v zvezi z odgovornostjo imetnika stavbe ali prostora, določbe o odgovornosti zaradi opustitve nujne pomoči itn. (OZ, 2001).

2.3 Pravica do (osebne) varnosti skozi prizmo nacionalnovarnostnega sistema v Republiki Sloveniji

Državni zbor Republike Slovenije je zaradi zagotavljanja nacionalne varnosti sprejel Resolucijo o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (ReSNV-1, 2010) ter vzpostavil ureditev, ki obsega obrambni sistem Republike Slovenije, sistem njene notranje varnosti in sistem varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. Poleg tega se izvajajo tudi zunanjepolitične, gospodarske, informacijske in druge dejavnosti, ki neposredno vplivajo na nacionalno varnost.

Obrambni sistem je v pristojnosti Slovenske vojske in z njo povezanih civilnih zmogljivosti. Te oblikujejo in izvajajo obrambne politike ter zagotavljajo pogoje za delovanje celotnega obrambnega sistema. Notranja varnost se zagotavlja v okviru sodelovanja med institucijami javne varnosti, policijo, državnim tožilstvom,

inšpekcijskimi in nadzornimi organi, obveščevalno-varnostnimi službami, drugimi državnimi organi, organizacijami z javnimi pooblastili, organi lokalne samouprave (npr. občinskimi in medobčinskimi redarstvi) ter zasebnimi varnostnimi družbami in drugimi organizacijami zasebnega prava, ki delujejo na področju zagotavljanja varnosti. Za zagotavljanje javne varnosti je vzpostavljeno sodelovanje z organizacijami, združenji in iniciativami državljanov, lokalno skupnostjo ter različnimi javno-zasebnimi partnerstvi. Sistem varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami je namenjen zagotavljanju varstva ljudi, živali, premoženja, kulturne dediščine ter okolja pred naravnimi in drugimi nesrečami (kot nesreče se obravnavajo tudi posledice vojne, uporabe orožij ali sredstev za množično uničevanje ter posledice terorističnih napadov in drugih oblik množičnega nasilja) (ReSNV-1, 2010).

Subjekti nacionalnovernostnega sistema morajo poleg »nacionalne varnosti« zagotavljati tudi osebno varnost posameznikov, in sicer v skladu s svojimi zakonsko določenimi nalogami in pooblastili. To velja zlasti za Policijo in druge nosilce javnih pooblastil na področju zagotavljanja notranje varnosti. Na primer, Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol, 2013) določa, da so zagotavljanje varnosti posameznikov in celotne skupnosti, spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter krepitev Republike Slovenije kot pravne države v Republiki Sloveniji temeljne dolžnosti policije. Policija opravlja naloge in pooblastila zaradi preprečevanja in odpravljanja nevarnosti, ki ogrožajo zgoraj navedene dobrine. Naloge policije, ki izhajajo iz njenih temeljnih dolžnosti, so varovanje življenja, osebne varnosti in premoženja ljudi; preprečevanje, odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj in prekrškov; odkrivanje in prijemanje storilcev kaznivih dejanj in prekrškov; vzdrževanje javnega reda; nadzor in urejanje prometa; nadzor državne meje; naloge v zvezi z gibanjem in prebivanjem tujcev; varovanje določenih oseb, prostorov, objektov in okolišev objektov; varovanje tajnosti podatkov državnih organov; naloge ob naravnih in drugih nesrečah; in nekatere druge naloge. Policija pri opravljanju nalog sodeluje s posamezniki in skupnostjo ter izvaja preventivno dejavnost (ZNPPol, 2013). Naloge policije poleg ZNPPol (2013) ureja tudi Zakon o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol, 2013).⁴ Naloge, ukrepe in postopke, ki jih policija izvaja kot organ kazenskega pregona, ureja Zakon o kazenskem postopku (ZKP, 1994), medtem ko so naloge policije, povezane z vodenjem prekrškovnih

⁴ Navedena zakona sta leta 2013 nadomestila nekdanji Zakon o policiji (ZPol, 1998).

postopkov, določene v Zakonu o prekrških (ZP-1, 2011). Delo policije urejajo tudi drugi pomembni zakoni, in sicer Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1, 2006), zakoni, ki urejajo cestni promet, že omenjeni Zakon o nalezljivih boleznih (ZNB, 2006) in številni drugi, za izvrševanje njenih nalog in pooblastil pa so pomembne tudi nekatere izvedbene in samostojne uredbe in odloki vlade ter odredbe posameznih ministrov.

3 Pregled pravne ureditve zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih

Tretja točka tega poglavja je posvečena pravni ureditvi zagotavljanja varnosti in uresničevanja pravice do osebne varnosti na lokalni ravni. Tukaj so podrobneje analizirane ustavne in zakonske pristojnosti policije ter občin na področju zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih. Natančneje so prikazane dejavnosti, potrebne za pravilno delovanje lokalnega pravnega reda na področju zagotavljanja varnosti, za izvajanje katerih so pristojne občine. Posebna pozornost je namenjena pravodajni moči občinskih svetov pri predpisovanju prekrškov ter zakonskim pooblastilom (med)občinskih redarstev ter inšpektoratov pri sankcioniranju prekrškov. V zadnjem delu tega poglavja so v preglednici predstavljeni zakonski predpisi, ki tako ali drugače urejajo zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih.

Varnost je tudi na lokalni ravni inkluzivna javna dobrina in človekova pravica, ki mora biti dostopna vsem prebivalcem lokalne skupnosti. Ustavnopравни okvir, ki se v Sloveniji uporablja za zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih,⁵ poleg temeljnih določb, ki vsakemu posamezniku podeljujejo pravico do osebne varnosti (glej zgoraj), obsega tudi nekatere določbe, umeščene v poglavju o državni ureditvi in samoupravi. Te določbe na temeljni (tj. na ustavni) ravni urejajo organiziranost, naloge in pristojnosti organov in subjektov, ki varnosti ne zagotavljajo le na državni ravni, ampak tudi v lokalnih skupnostih (URS, 1991). Organizacija, naloge in pristojnosti teh organov so podrobneje urejene v področnih zakonih.

⁵ Slovenija ima enostopenjsko lokalno samoupravo, v kateri so občine opredeljene kot osnovne enote lokalnih skupnosti. Občine v okviru ustave in zakonov samostojno urejajo in opravljajo svoje zadeve ter opravljajo naloge, ki so nanje prenesene z zakoni (Zakon o lokalni samoupravi [ZLS], 2007).

Varnost v lokalnih skupnostih so dolžne zagotavljati policija in občine. Medtem ko se policijska dejavnost izvaja na ravni območnih policijskih postaj, policijskih okolišev in policijskih pisarn, so za izvajanje nalog v zvezi z zagotavljanjem varnosti na ravni lokalnih skupnosti pristojni občinski organi, in sicer župan, občinska (in medobčinska) redarstva ter občinske inšpekcijske službe. Lokalne oblasti so po uveljavitvi Zakona o občinskem redarstvu (ZORed, 2006) postajale vse dejavnejši partner policije in drugih državnih organov, ki v lokalni skupnosti delujejo na področju javne varnosti, javnega reda in miru (Modic, Lobnikar in Dvojmoč, 2014). Organiziranost in naloge obeh ključnih akterjev na področju zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih so podrobneje predstavljene v nadaljevanju.

3.1 Policija kot osrednji organ za zagotavljanje varnosti na lokalni ravni

Kot je bilo že navedeno, se policijska dejavnost v lokalnih skupnostih izvaja na ravni območnih policijskih postaj, policijskih okolišev in policijskih pisarn. Območja policijskih postaj so usklajena z mejami občin tako, da ena policijska postaja izvaja naloge policije na celotnem območju ene ali več občin, ali pa tako, da na območju ene mestne občine izvaja naloge policije več policijskih postaj (ZODPol, 2013).⁶ Območje ene ali več občin tvori policijski okoliš, ki ga vodi vodja policijskega okoliša. Policijske pisarne predstavljajo posebno metodo policijskega dela. Gre za delovni prostor, namenjen policijskemu delu, ki obsega zlasti svetovanje, sprejemanje obvestil, zbiranje informacij in izvajanje drugih opravil, ki niso povezana z interventnim ukrepanjem policije.⁷

Območna policijska postaja izvaja naloge v skladu z letnim načrtom dela. Ta mora biti izdelan na podlagi ciljev generalne policijske uprave in policijske uprave, na območju katere zadevna območna policijska postaja deluje. Območna policijska postaja pred pripravo letnega načrta dela pozove občine, na območju katerih izvaja naloge, da podajo predloge prioriternih nalog pri zagotavljanju varnosti, ki jih nato preuči in jih po oceni vključi v letni načrt. Komandir območne policijske postaje po

⁶ Območja, ki jih pokrivajo policijske postaje, ne glede na navedeno niso nujno omejena na geografsko območje občine. Območna policijska postaja je organizacijska enota policije, ustanovljena za neposredno opravljanje nalog policije na določenem območju ali na določenem delovnem področju. Zato ni nobenih razlik v statusu posameznih policijskih postaj, ustanovljenih za opravljanje nalog na splošnem delovnem področju ali na posebnih področjih dela. Policijske postaje so bile ustanovljene, kjer je bilo to potrebno zaradi varnostnih, geografskih ali drugih okoliščin.

⁷ Tipičen primer lokacije policijske pisarne je na primer smučišče.

potrebi obvešča občinski svet o varnostnih razmerah na območju občine; vendar pa ne sme poročati o konkretnih zadevah, o katerih poteka predkazenski ali prekrškovni postopek. V okviru nekaterih policijskih postaj so organizirane tudi posebne skupine (npr. skupina za mejno kontrolo in skupina za varovanje državne meje). Te skupine niso organizacijske enote v smislu struktur z lastnim vodstvom, upravo in tehnično infrastrukturo, ampak notranje organizacijske enote, ustanovljene znotraj posameznih policijskih postaj, s skupnim vodstvom, upravo in tehnično infrastrukturo (ZODPol, 2013).

Zakon o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol, 2013) daje poseben poudarek pomenu sodelovanja z lokalnimi skupnostmi. Policijske uprave in območne policijske postaje v okviru svojih pristojnosti sodelujejo z organi samoupravnih lokalnih skupnosti na področjih, ki se nanašajo na izboljšanje varnosti v samoupravni lokalni skupnosti. Policijske uprave in območne policijske postaje sodelujejo tudi z drugimi organi, organizacijami in institucijami, civilno družbo in posamezniki, katerih dejavnost je usmerjena k zagotavljanju večje varnosti oziroma k spodbujanju varnostnega samoorganiziranja prebivalcev. Zakon o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol, 2013) zaradi spodbujanja sodelovanja med različnimi deležniki določa, da policijske uprave, območne policijske postaje, lokalne skupnosti, organizacije civilne družbe, interesne skupine ter ostale organizacije in institucije sporazumno ustanavljajo svete, sosvete, komisije ali druge dogovorjene oblike partnerskega sodelovanja za zagotavljanje večje varnosti. V skladu z 29. členom Zakona o lokalnih skupnostih (ZLS, 2007) je župan posamezne občine formalni ustanovitelj tovrstnega partnerskega sodelovanja.

Za zagotavljanje varnosti sta ključni dve obliki partnerskega sodelovanja med policijo in občinami, in sicer lokalni sveti za varnost in varnostni sosveti. Pred letom 1991, ko je bila Slovenija del nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije, so sveti za varnost delovali v vsaki lokalni skupnosti. Po razglasitvi samostojnosti Republike Slovenije leta 1991 pa so bili ti sveti ukinjeni. Ponovno so bili uvedeni leta 1997, od takrat je bilo ustanovljenih več kot 100 lokalnih svetov za varnost, kar kaže, da so prizadevanja za razvoj zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih, v skladu s katerimi naj bi lokalne skupnosti prevzele odgovornost za določanje prednostnih nalog v okviru politik za zagotavljanje varnosti, preprečevanje kaznivih dejanj ter kršitev javnega reda in miru, obrodila sadove (Meško in Lobnikar, 2005). Drugo obliko partnerskega sodelovanja pa predstavljajo varnostni sosveti. Njihova temeljna

naloga je povezovanje, usklajevanje in usmerjanje organov, organizacij in drugih strokovnih deležnikov, ki obravnavajo varnostna vprašanja, ter ostale subjekte, ki lahko kakor koli vplivajo na kakovost varnostne kulture v lokalni skupnosti. Člani varnostnega sosveta dejavno sodelujejo pri delu posvetovalnega telesa, dajejo pobude in predloge za reševanje varnostnih problemov, izvajajo naloge, ki so jih prostovoljno sprejeli, delujejo v korist splošne varnosti in ne zlorablajo članstva v lastno korist ali v korist organov ali organizacij, ki jih zastopajo. Njihova glavna naloga je vzpostaviti komunikacijo med občani in varnostnim svetom v smislu medsebojne izmenjave informacij in posledičnega izboljšanja varnostnih razmer v občini. V slovenskih občinah deluje 182 svetov za varnost. Člani lokalnih svetov za varnost so predstavniki javnih in zasebnih služb, kot so policisti, redarji, župani, občinski svetniki, predstavniki vzgojno-izobraževalnih zavodov, lokalnih pravnih oseb, medijev, političnih strank in nevladnih organizacij (Lobnikar, Sotlar in Meško, 2013).

3.2 Naloge in pristojnosti občin pri zagotavljanju varnosti v lokalnih skupnostih

Poleg policije so za zagotavljanje varnosti in pravice do osebne varnosti v lokalnih skupnostih odgovorne tudi občine. Občinski in mestni sveti so pristojni za sprejemanje temeljnih predpisov, ki urejajo zadeve lokalnega pomena na področju zagotavljanja varnosti, medtem ko so za njihovo izvrševanje in za izvajanje nalog na področju zagotavljanja varnosti pristojni župani in občinske uprave, ki med drugim vključujejo tudi občinska (ali medobčinska) redarstva in občinske inšpekcijske službe. Delovna področja, naloge in pooblastila občinskih in mestnih redarstev ter pristojnosti občin in županov v zvezi z zagotavljanjem varnosti so podrobneje urejeni v Zakonu o občinskem redarstvu (ZORed, 2006) in Zakonu o lokalni samoupravi (ZLS, 2007). V 21. členu nazadnje navedenega zakona so opredeljene zadeve javnega pomena (tj. izvirne naloge občine), ki se lahko določijo s splošnim aktom občine (tj. z občinskim odlokom). S splošno varnostjo lokalne skupnosti so povezane naslednje izvirne naloge občine:

- skrb za *varstvo* zraka, tal, vodnih virov, za varstvo pred hrupom, za zbiranje in odlaganje odpadkov in opravljanje drugih dejavnosti varstva okolja;

- zagotavljanje osnovnega *varstva* otrok in družine, socialno ogroženih, invalidov in ostarelih;
- zagotavljanje *varne* gradnje ter *varnega* vzdrževanja in urejanja lokalnih javnih cest, javnih poti, rekreacijskih in drugih javnih površin;
- opravljanje nalog občinskega redarstva, organiziranje komunalno-redarstvene službe ter skrb za *varnost in red* v občini;
- opravljanje *varnostnega nadzorstva* nad krajevnimi prireditvami;
- skrb za požarno *varnost* in organiziranje reševalne pomoči;
- zagotavljanje *varne* organizacije pomoči in reševanja v primeru elementarnih in drugih nesreč.

Ena izmed izvirnih nalog občin je tudi določitev prekrškov in glob za prekrške, s katerimi se kršijo (varnostni in drugi) predpisi občine. Če z zakonom ni drugače določeno, občina opravlja tudi inšpekcijsko nadzorstvo nad izvajanjem občinskih predpisov in drugih aktov, s katerimi ureja zadeve iz svoje pristojnosti. V preteklih letih je na tem področju prišlo do decentralizacije, tj. do prenosa pristojnosti z ravni državne uprave na raven lokalnih skupnosti. To je omogočila sprememba 121. člena Ustave Republike Slovenije (URS, 1991), ki določa, da se lahko naloge državne uprave prenesejo tudi na druge upravne organe in organe lokalnih skupnosti.

3.2.1 Pravodajna pristojnost občin na področju varnosti: določanje prekrškov

V skladu s predpisi, ki se uporabljajo v Republiki Sloveniji, je prekršek opredeljen kot dejanje, ki pomeni kršitev zakona, uredbe vlade ali odloka samoupravne lokalne skupnosti, ki je kot tako določeno kot prekršek in je zanj predpisana sankcija za prekršek (ZP-1, 2011: 6. člen). V Republiki Sloveniji je prekrškovno pravo del kaznovalnega pravnega reda; to pa občinam podeljuje pristojnost, da v okviru svojih izvirnih nalog z odloki določijo prekrške in sankcije za prekrške.

V skladu s 140. členom Ustave Republike Slovenije (URS, 1991) v pristojnost občine spadajo zadeve lokalnega pomena, ki jih lahko občina ureja samostojno in ki zadevajo samo prebivalce občine. Iz 21. člena Zakona o lokalni samoupravi (ZLS, 2007) izhaja, da je treba v zvezi s tem razlikovati med dvema vrstama izvirnih nalog občine (Cijan in Grafenauer, 2002):

- naloge, ki jih občina sama določi s splošnim aktom, za sprejem katerega ne potrebuje izrecne zakonske podlage, ker določitev takšnih nalog temelji neposredno na ustavi; in
- naloge, ki so kot take določene v posameznih zakonih in za nadaljnje urejanje katerih je potrebna izrecna zakonska podlaga.

Občinski svet s splošnimi akti ustanovi občinske organe ter določi njihovo notranjo organizacijo in delovna področja, ustanovi organizacije na področju opravljanja javne službe in tudi drugače ureja zadeve iz svoje pristojnosti. Kot je bilo že navedeno, lahko občina v skladu z Zakonom o prekrških (ZP-1, 2011) predpiše prekršek in globo zanj. V zvezi s tem pa navedeni zakon določa tri omejitve (Selinšek, 2003):

- 1) z odlokom lahko občina določi le prekrške za kršitve predpisov, ki jih sama izda v okviru svojih pristojnosti;
- 2) če zakon ali uredba že sankcionira ravnanje, ki predstavlja tudi kršitev občinskega odloka, občina takega ravnanja ne more ponovno opredeliti kot prekršek;
- 3) občina sme kot sankcijo za kršitev svojih predpisov predpisati le globo v določenem znesku.

Prva omejitev temelji na lokalni (tj. teritorialni) omejenosti veljave občinskih odlokov. Ta ne izhaja le iz že navedenih določb Ustave Republike Slovenije in Zakona o lokalni samoupravi (ZLS, 2007), ampak tudi iz prvega odstavka 5. člena Zakona o prekrških (ZP-1, 2011), v skladu s katerim določbe občinskih odlokov, ki predpisujejo prekrške in sankcije zanje, veljajo le na območju samoupravne lokalne skupnosti, ki jih je izdala.

Poleg tega se v občinskem odloku ne sme kot prekršek opredeliti ravnanje, ki je sankcionirano že z uredbo Vlade Republike Slovenije ali z zakonom, sprejetim v Državnem zboru Republike Slovenije. Uredba in zakon sta pravna akta, ki imata širšo (teritorialno) veljavo kot občinski odlok. Ponavljanje opisa prekrška iz zakona ali uredbe v občinskem odloku zato ni smiselno; kakršno koli spreminjanje hierarhično višjega pravnega akta z nižjim aktom, ki velja le v delu države, pa je pravno nedopustno (to zlasti velja za primere, ko bi na primer občinski odlok za isti prekršek določal višjo globo kot zakon). To izhaja tudi iz dejstva, da pravno podlago

za splošne podzakonske pravne akte (npr. uredbe, odloke itd.) zagotavlja ustrezen člen zakona; včasih pa je tako pooblastilo tudi že v ustavi (Igličar, 1994).

Nazadnje, z odlokom samoupravne lokalne skupnosti se lahko predpiše samo globa v določenem razponu. Takšna globa lahko znaša od 40 € do 1.250 € za posameznika; od 100 € do 30.000 € za samostojnega podjetnika posameznika in posameznika, ki samostojno opravlja dejavnost; od 100 € do 75.000 € za pravno osebo (oziroma od 250 € do 125.000 €, če pravna oseba po zakonu, ki ureja gospodarske družbe, šteje za srednjo ali veliko gospodarsko družbo); ter od 40 € do 2.500 € za odgovorno osebo pravne osebe ali odgovorno osebo samostojnega podjetnika posameznika oziroma posameznika, ki samostojno opravlja dejavnost, in za odgovorno osebo v samoupravni lokalni skupnosti. Globa se lahko v skladu z zakonom predpiše tudi v določenem znesku.

Pri tem je treba v primerih, ko prekrške določijo občine, posebno pozornost nameniti načelu zakonitosti. Načelo zakonitosti v primeru prekrškov ne zavezuje le zakonodajalca in uredbodajalca, ampak tudi občine kot odlokodajalce (Čas et. al., 2018). Pri predpisovanju prekrškov in njihovem sankcioniranju morajo občine strogo spoštovati standarde, ki jih obsega to načelo. Načelo zakonitosti ima štiri razsežnosti, ki jih je treba pri predpisovanju prekrškov absolutno spoštovati (Selinšek, 2003), in sicer:

- *lex scripta* – prekrški so lahko določeni le z zakonom, uredbo Vlade Republike Slovenije ali odlokom samoupravne lokalne skupnosti;
- *lex stricta* – opisi prekrškov morajo biti jasni in nedvoumni;
- *lex certa* – zahteva po določenosti prekrška v predpisu. Odločba o prekršku mora biti naknadno preverljiva na podlagi in s pomočjo predpisa, v katerem je prekršek določen;
- *lex praveia* – prepoved retroaktivne veljavnosti predpisa, ki določa prekršek.

Občina ne sme določiti prekrška z nobenim drugim pravnim aktom, razen z odlokom. Določitev prekrška v sklepu občinskega sveta ali v pravilniku o delovanju občinskega organa je nezakonita, prekrškovni organi pa takšne določbe ne smejo uporabiti. V primeru uporabe take določbe bi moral pritožbeni organ po uradni dolžnosti odpraviti odločbo prekrškovnega organa.

Za uspešno in korektno uporabo odloka, ki določa prekršek, je bistveno, da je opis prekrška jasen in nedvoumen (Selinšek, 2003). Iz opisa prekrška mora biti torej nedvoumno razvidno, kršitev katere določbe odloka je z njim inkriminirana in v kakem obsegu. Če je dejanski stan prekrška v odloku podan opisno in ne le s sklicevanjem na ustrezne določbe odloka, mora biti ta opis kratek, jedrnat in jasen. Občinski odlok mora biti dostopen na primeren način; posameznik mora imeti na voljo zadostne podatke o pravnih normah, ki so v danem primeru upoštevne.

Čeprav je pristojnost za predpisovanje prekrškov pomemben instrument za zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih, pa iz pravne literature izhaja, da to zakonodajno pooblastilo ni povsem nesporno. Dejstvo, da je prekrške mogoče določiti tudi s podzakonskimi akti, je bilo že pred leti izpostavljeno kot problematično (Jakulin, 2002). To zlasti velja za prekrške, ki jih na podlagi pooblastila iz 21. člena Zakona o lokalni samoupravi (ZLS, 2007) določajo občine. Občinski odloki se namreč pogosto objavljajo v različnih glasilih, katerih dostopnost je lahko v določenih primerih sporna. Čeprav je teh odlokov, s katerimi občine predpisujejo prekrške, zelo veliko, enotna in pregledna evidenca prekrškov, ki so jih z odloki predpisale občine, ni bila vzpostavljena.

Glede na majhnost Slovenije, veliko število občin in nedostopnost predpisov, v katerih so prekrški določeni, je mogoče sklepati, da bi pogosto nastal položaj, v katerem bi posamezniki storili prekršek, ne da bi vedeli, da je njihovo ravnanje protipravno. Takšno ravnanje bi pod določenimi pogoji lahko pomenilo opravičljivo pravno zmoto; 8. člen Zakona o prekrških (ZP-1, 2011) v povezavi z 21. členom Kazenskega zakonika (KZ-1, 2012) pa določa, da storilec ne more biti odgovoren za prekršek, za katerega velja, da je bil storjen zaradi opravičljive pravne zmete (Selinšek, 2003).

V pravni literaturi in praksi se občinam tudi očita, da sankcije za prekrške večinoma izrekajo zaradi fiskalnih razlogov, tj. zaradi polnjenja občinskih proračunov, ne pa zaradi zagotavljanja varnosti občanov, kar bi moral biti osnovni namen prekrškov. Če se tovrstni očitki v posameznih primerih izkažejo za resnične, se porodi dvom v legitimnost in zakonitost delovanja občin na področju prekrškov (Meško in Lobnikar, 2016). V zvezi s tem velja opozoriti na odmeven primer nesprejemljivega ravnanja lokalne skupnosti, ki se je zgodil leta 2012. V Mariboru je prišlo do poskusa izvršitve pogodbe o javno-zasebnem partnerstvu za namestitvev radarjev za merjenje

hitrosti vožnje, v kateri je bilo določeno, da se stroški namestitve teh radarjev krijejo iz naslova glob, izrečenih za cestnoprometne prekrške.

3.2.3 Sankcioniranje prekrškov: (med)občinska redarstva in občinske inšpekcijske službe kot prekrškovni organi na področju zagotavljanja varnosti in pravice do osebne varnosti

Kot smo navedli zgoraj, se na podlagi tretjega odstavka 3. člena ZP-1 (2011) lahko prekrški določijo tudi z odloki svetov samoupravnih lokalnih skupnosti ali občin. Pri tem morajo biti občinski sveti, ki so pristojni za sprejem takšnih odlokov, pozorni predvsem na to, da lahko določijo sankcije za občinske prekrške zgolj za kršitve predpisov, ki jih občine same sprejemajo v okviru svojih pristojnosti. Pri tem je pomembno tudi to, da teh kršitev zakon ali uredba vlade še ne sankcionirata.

Poleg upravnih in drugih državnih organov, ki so nosilci javnih pooblastil, lahko v prekrškovnih postopkih o prekrških odločajo tudi organi lokalnih skupnosti, če so jim s posebnimi predpisi podeljena ustrezna pooblastila. Občinski organi lahko izrečejo sankcije za storitev prekrškov, ki so kot taki določeni bodisi v občinskih odlokih bodisi v zakonu. Občinski organi, pristojni za izrekanje sankcij za prekrške, so:

- a) občinska inšpekcijska služba ter
- b) občinska in medobčinska redarstva.

Ad 1) Inšpekcijski nadzor je ena od izvirnih nalog samoupravnih lokalnih skupnosti, v okviru katere te nadzirajo izvajanje občinskih odlokov in nacionalnih predpisov v primerih, ki spadajo v njihovo pristojnost. Inšpekcijski nadzor se izvaja na podlagi inšpekcijskih postopkov, tj. upravnih postopkov, v okviru katerih se ugotavlja, ali je prišlo do morebitne kršitve predpisov in ali je treba izdati odločbo ali drugi ukrep za odpravo kršitve, če je bila kršitev ugotovljena (Tičar, Doljak in Rakar, 2016).

Pooblastila, pravice in dolžnosti občinskih inšpektorjev ureja Zakon o inšpekcijskem nadzoru (ZIN, 2007), ki v V. poglavju določa pooblastila inšpektorjev. Občinske inšpekcije lahko delujejo tudi kot medobčinski inšpektorati in opravljajo inšpekcijsko nadzorstvo v več občinah. Če občinski inšpektorji pri opravljanju inšpekcijskega nadzora naletijo na fizični odpor ali če tak odpor pričakujejo, lahko zahtevajo pomoč

policije. Policisti nudijo pomoč inšpektorjem skladno z določbami zakona, ki ureja delo in pooblastila policije.

Ad 2) Poleg občinskih inšpekcijskih služb so z vidika zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih pomembna tudi občinska redarstva. Naloga občinskih redarstev in področja njihovega delovanja urejajo Zakon o občinskem redarstvu (ZORed, 2006) in občinski odloki, sprejeti na podlagi 2. člena tega zakona. Dve ali več občin lahko ustanovita medobčinsko redarstvo kot organ skupne občinske uprave, ki ga enako kot druga občinska redarstva z odlokom ustanovita vsaj dve občini (Dvojmoč, 2017).

V skladu z Zakonom o občinskem redarstvu (ZORed, 2006) imajo občinski redarji in vodje občinskega redarstva status pooblaščenih uradnih oseb, občinsko redarstvo pa je prekrškovni organ. Če občina ne ustanovi občinskega redarstva ali skupaj z drugimi občinami ne ustanovi medobčinskega redarstva, mora v skladu s 4. členom Zakona o občinskem redarstvu (ZORed, 2006) določiti občinski prekrškovni organ, pooblaščen za odločanje o prekrških z delovnega področja občinskega redarstva.

4 Razprava

V slovenskem pravu je položaj pravice do varnosti nekoliko paradoksalen. V najpomembnejših pravnih instrumentih, kot so mednarodne konvencije o človekovih pravicah in Ustava Republike Slovenije, je pravica do varnosti zgolj omenjena, vendar ni vsebinsko opredeljena. Pravica do varnosti kot temeljna človekova pravica in vrednota kljub temu sega v vse segmente in na vse ravni pravnega reda, vključno z lokalno (občinsko) ravno. Medtem ko je pravno varstvo pravice do (osebne) varnosti vzpostavljeno na področjih kazenskega, prekrškovnega, civilnega in upravnega prava, pa dejansko varnost zagotavljajo institucije nacionalnovarnostnega sistema ter drugi organi na državni in lokalni ravni med izvajanjem svojih nalog in pooblastil.

V osrednjem delu poglavja je obravnavana zakonska ureditev zagotavljanja varnosti in uresničevanja pravice do varnosti na lokalni ravni (tj. v samoupravnih skupnostih oz. občinah). V analizi smo se osredotočili na dejavnosti policije in občin, ki so nujne za pravilno delovanje pravnega reda na področju varnosti v lokalnih skupnostih. Iz

našega pregleda izhaja, da je policija še vedno osrednji organ za zagotavljanje varnosti na lokalni ravni.

Poleg policije imajo pristojnosti za izvajanje nalog in pooblastil v zvezi z zagotavljanjem varnosti tudi občinski organi, in sicer župani, občinska (in medobčinska) redarstva ter občinske inšpekcijske službe. Po uveljavitvi Zakona o občinskem redarstvu (ZORed, 2006) so lokalne oblasti postale dejavnejši partner policije in drugih državnih organov, ki v lokalni skupnosti delujejo na področju javne varnosti.

Zagotavljanje varnosti in uveljavljanje pravice do osebne varnosti v lokalnih skupnostih ureja približno štirideset zakonov. Odlokov občin, kjer le-te avtonomno predpisujejo prekrške, ki niso zajeti v zakonih in uredbah vlade, nismo analizirali, ker jih je preprosto preveč in niso nikjer enotno evidentirani.

V skladu z zakonom so občine, med drugim, dolžne poskrbeti za varstvo zraka, tal in vodnih virov, za zbiranje in odlaganje odpadkov ter opravljanje drugih dejavnosti varstva okolja. Naloge in pristojnosti občin, ki so določene z zakoni, zajemajo tudi varstvo pred hrupom ter zagotavljanje varnosti in reda v občini, zagotavljanje varne gradnje, varnega vzdrževanja in urejanja lokalnih javnih cest, javnih poti, rekreacijskih in drugih javnih površin, organiziranje komunalno-redarstvene službe, opravljanje varnostnega nadzorstva nad krajevnimi prireditvami ter skrb za požarno varnost in organiziranje reševalne pomoči. Ne nazadnje morajo občine v skladu z zakonom zagotoviti tudi osnovno varstvo otrok in družine, socialno ogroženih oseb, invalidov in starostnikov.

Za sprejemanje temeljnih predpisov za urejanje zadev lokalnega pomena na področju zagotavljanja varnosti so pristojni občinski in mestni sveti, njihovo izvrševanje in izvajanje nalog zagotavljanja varnosti pa je v pristojnosti županov in občinskih uprav.

Eno od orodij za zagotavljanje varnosti, ki spada med pristojnosti občinskih in mestnih svetov, mestnih in občinskih redarstev ter mestnih in občinskih inšpektoratov, je tudi predpisovanje in sankcioniranje prekrškov. Občina lahko v skladu z Zakonom o prekrških (ZP-1, 2011) določi prekrške in predpiše globe zanje, če/ko so kršeni predpisi, ki jih je sama izdala v okviru svojih pristojnosti. Pri

predpisovanju prekrškov in njihovem sankcioniranju morajo občine strogo spoštovati standarde, zajete v načelu zakonitosti (to med drugim pomeni, da v občinskem odloku ne smejo kot prekršek opredeliti ravnanja, ki je sankcionirano že z uredbo Vlade Republike Slovenije ali z zakonom, sprejetim v Državnem zboru Republike Slovenije). Načelno se z odlokom občine lahko določijo le sankcije za kršitev tistih predpisov, ki jih občine v okviru svoje pristojnosti same sprejemajo, s tem, da zakon ali uredba vlade istih kršitev že ne sankcionirata.

Ker predpisi občine veljajo le na njenem ozemlju, je tudi krajevna veljavnost odlokov z določenimi občinskimi prekrški vezana le na območje občine. To izrecno določa tudi prvi odstavek 5. člena ZP-1 (Komentar ZP-1, 2018: str. 44).

Občinski predpisi se uporabljajo za vse, tudi za tiste, ki niso prebivalci določene občine. Kdor koli je odgovoren za prekršek, določen v tej občini. To pomeni, da je krajevna veljavnost občinskega odloka, ki določi občinske prekrške, omejena na ozemlje občine, njegova personalna veljavnost pa zajema vse, ki na območju občine storijo prekršek. Ne samo občane te občine. Z vidika 140. člena Ustave (URS, 1991), kjer je določeno, da so v pristojnosti občin samo lokalne zadeve, ki zadevajo samo prebivalce občine, je lahko takšna ureditev sporna. Zaradi velikega števila občin (teh je pri nas 212) in možnosti različnega urejanja določenih vprašanj z občinskimi odloki, je odprto vprašanje seznanjenosti neprebivalcev občine s prekrški, določenimi v občinskih odlokih. Občinski predpisi morajo biti po zakonodaji, ki ureja občine, javno objavljeni, vendar se zaradi ustavno varovane lokalne samouprave občine lahko odločijo, da bodo te objavljale drugje, ne samo v uradnem glasilu, kjer so objavljeni zakoni in uredbe vlade (tj. v Uradnem listu RS). Zaradi tega je treba sklicevanje na pravno zmoto v prekrškovnih postopkih za prekrške, določene z občinskimi odloki, ki jih storijo osebe, ki niso občani te občine, presoјati posebej skrbno (Komentar ZP-1, 2018: str. 55).

Čeprav je pristojnost za predpisovanje občinskih prekrškov pomemben instrument za zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih, pa to zakonodajno pooblastilo ni povsem nesporno. Na formalno vprašanje objave občinskih odlokov, ki določajo prekrške, smo v razpravi že opozorili. Opozorimo pa lahko tudi na problem praktičnega sankcioniranja državno in občinsko predpisanih prekrškov s strani občinskih prekrškovnih organov, kjer se poraja vprašanje, ali morda obstaja tveganje, da občinski organi sankcije za prekrške izrekajo zaradi polnjenja občinskih

proračunov, ne pa zaradi zagotavljanja varnosti občanov, kar bi moral biti osnovni namen prekrškov. Če se tovrstni očitki v posameznih primerih izkažejo za resnične, se lahko vzbudi dvom v legitimnost in zakonitost delovanja občinskih organov na področju sankcioniranja prekrškov. To je seveda treba dokazati. Pojavljajo pa se tovrstni indici, ki smo jih v tem poglavju nakazali.

Kljub takšnim dvomom mora varnost ne le na državni ravni, ampak tudi na lokalni ravni še naprej ostati inkluzivna javna dobrina in človekova pravica, ki je dostopna vsem prebivalcem lokalne skupnosti.

Literatura

- Bajpai, K. (2000). Human security: Concept and measurement. *Kroc Institute Occasional Paper*, 19, 1–64. Pridobljeno na http://www.conflictrecovery.org/bin/Kanti_Bajpai-Human_Security_Concept_and_Measurement
- Cijan, R. in Grafenauer, B. (2002). *Upravno pravo (splošni del)*. Maribor: Pravna fakulteta.
- Čas, P., Filipič, K., Fišer, Z., Gril, S., Jenull, H., Kovač, P., Maček Guštin, Š., Orel, N., Perpar, M., Selinšek, L. (2018). *Zakon o prekrških s komentarjem (Komentar ZP-1, 2018)*. Ljubljana: GV Založba.
- Dvojmoč, M. (2017). Občinska redarstva v Sloveniji – analiza dosedanjega razvoja in pogled v prihodnost. *Varstvoslovje*, 19(1), 80–98.
- Grizold, A. in Bučar, B. (2011). Izzivi sodobne varnosti: Od nacionalne in mednarodne do človekove varnosti. *Teorija in praksa*, 48(4), 827–851.
- Hein van Kempen, P. (2013). Four concepts of security – a human rights perspective. *Human Rights Law Review*, 13(1), 1–23.
- Igličar, A. (1994). *Zakonodajno odločanje*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Jakulin, V. (2002). Kazniva dejanja in prekrški zoper javni red in mir. *Podjetje in delo*, 28(6-7), 1457–1462.
- Kazenski zakonik (KZ-1). (2012, 2015 2016, 2017). *Uradni list RS*, (50/12, 6/16, 54/15, 38/16, 27/17).
- Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP)*. (2013). Ljubljana: Uradni list RS: 33. Pridobljeno na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/1994-02-0041?sop=1994-02-0041>
- Lazarus, L. (2012). The right to security – securing rights or securitising rights? V R. Dickinson, E. Katselli, C. Murray, in O. Pedersen (ur.), *Examining critical perspectives on human rights* (str. 87–106). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lobnikar, B., Sotlar, A. in Meško, G. (2013). Razvoj policijske dejavnosti v Srednji in Vzhodni Evropi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 5–18.
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP)*. (1966). Pridobljeno na https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/PRAVNE_PODLAGE/Mednarodne_konvencije_-_OZN/Mednarodni_pakt_o_drzavljanskih_in_politichnih_pravicah/Mednarodnipakt_drzavljanskih_politichnih_pravicah.pdf
- Meško, G. in Lobnikar, B. (2005). The contribution of local safety councils to local responsibility in crime prevention and provision of safety. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 28(2), 353–373.
- Meško, G. in Lobnikar, B. (2016). Police reforms in Slovenia in the past 25 years. *Policing: A Journal of Policy and Practice*. Pridobljeno na <https://doi.org/10.1093/police/pay008>

- Modic, M., Lobnikar, B. in Dvojmoč, M. (2014). Policijska dejavnost v Sloveniji: analiza procesov transformacije, pluralizacije in privatizacije. *Varstvoslojje*, 16(3), 217–241.
- Obligacijski zakonik (OZ). (2001, 2007). *Uradni list RS*, (83/01, 40/07). Protokol št. 16 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (2013). Pridobljeno na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2015-02-0002?sop=2015-02-0002>
- Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (ReSNV-1). (2010). *Uradni list RS*, (27/10).
- Selinšek, L. (2003). Predpisovanje prekrškov v odlokih samoupravnih lokalnih skupnosti skladno z ZP-1. *Lex localis*, 1(3), 103–119.
- Splošna deklaracija človekovih pravic (SDČP)*. (1948). Pridobljeno na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2018-02-0012/sklep-o-objavi-besedila-splosne-deklaracije-clovekovih-pravic>
- Tičar, B., Doljak, E. in Rakar, I. (2016). Inšpekcijski nadzor na centralni in lokalni ravni ter njegov prispevek k varnosti v občinah. V B. Flander, I. Areh in T. Pavšič Mrevlje (ur.), *Zbornik povzетkov: 17. Slovenski dnevi varstvoslojja* (str. 31). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Turner, I. (2016). A Positive, Communitarian Right to Security in the Age of Super-Terrorism. *Democracy and Security*, 13(1), 46–70.
- U-I-25/95. Ustavno sodišče Republike Slovenije (1997).
- Up-1082/12. Ustavno sodišče Republike Slovenije (2013).
- Ustava Republike Slovenije (URS). (1991, 1997, 2000, 2003, 2004, 2006, 2013, 2016). *Uradni list RS*, (33/91, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06, 47/13, 47/13, 75/16).
- Vogrin, A., Prezelj, I. in Bučar, B. (2008). *Človekova varnost v mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zakon o inšpekcijskem nadzoru (ZIN). (2007, 2014). *Uradni list RS*, (43/07, 40/14).
- Zakon o kazenskem postopku (ZKP). (1994, 1998, 1999, 2000, 2001, 2003, 2004, 2005, 2007, 2008, 2009, 2011, 2013, 2014, 2019). *Uradni list RS* (32/12, 47/13, 87/14, 22/19).
- Zakon o lokalni samoupravi (ZLS-UPB2). (2008, 2009, 2010, 2012, 2015, 2016). *Uradni list RS*, (76/08, 79/09, 51/10, 40/12, 14/15, 76/16).
- Zakon o nalezljivih boleznih (ZNB). (1995, 2004, 2005, 2020, 2021). *Uradni list RS*, (69/95, 47/04, 119/05, 49/20, 142/20, 175/20, 15/21).
- Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol). (2013, 2017). *Uradni list RS*, (15/13, 10/17).
- Zakon o občinskem redarstvu (ZORed). (2006, 2017). *Uradni list RS*, (139/06, 9/17).
- Zakon o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol). (2013, 2014, 2015). *Uradni list RS*, (15/13, 11/14, 86/15, 77/15, 77/16, 36/19).
- Zakon o policiji (ZPol). (1998, 2001, 2003, 2004, 2005, 2005, 2006, 2009, 2010). *Uradni list RS*, (66/09, 22/10).
- Zakon o prekrških (ZP-1). (2011, 2013, 2016). *Uradni list RS*, (29/11, 21/13, 111/13, 32/16).
- Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1). (2006). *Uradni list RS*, (70/06).

ZAZNAVANJE VARNOSTI V SLOVENIJI – OD NACIONALNIH K LOKALNIM VARNOSTNIM POJAVOM

ANDREJ SOTLAR IN BERNARDA TOMINC

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija
E-pošta: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si, bernarda.tominc@fvv.uni-mb.si

Povzetek Varnostna politika ne more biti legitimna, če ne upošteva tudi mnenj prebivalcev. Ti svoja stališča o varnostnih vprašanjih najpogosteje izražajo skozi zaznavo varnostnih pojavov. Oblikovalci varnostnih politik in varnostne organizacije, ki jih izvajajo, morajo zato dobro poznati varnostne pojave, kot jih zaznavajo prebivalci. V kratki zgodovini slovenske države je bilo sprva načrtno merjeno predvsem mnenje prebivalcev o varnostnih vprašanjih, v kasnejšem času pa so bile izvedene tudi raziskave, kjer so prebivalci in policisti iz istih lokalnih skupnosti ocenjevali istovrstne varnostne pojave. Praktično vse raziskave kažejo, da prebivalce motijo predvsem societalni (varnostni) pojavi, ki se nanašajo na ekonomsko-socialni položaj posameznika, raziskave o varnosti v lokalnih skupnostih pa pred kriminaliteto uvrstijo še moteče pojave, povezane z alkoholizmom in onesnaževanjem okolja. Pri tem je zanimivo, da prebivalci in policisti suburbanih in ruralnih okolij podobno zaznavajo varnostne pojave, v primerjavi s prebivalci in policisti iz urbanih okolij, ki večini pojavov tudi pripisujejo večjo resnost.

Ključne besede:

varnostni
pojavi,
javno
mnenje,
lokalna
skupnost,
prebivalci,
policisti

SECURITY PERCEPTION IN SLOVENIA – FROM NATIONAL TOWARDS LOCAL SECURITY PHENOMENA

ANDREJ SOTLAR & BERNARDA TOMINC

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana, Slovenia
E-mail: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si, bernarda.tominc@fvv.uni-mb.si

Abstract Security policy cannot be legitimate if it does not also take into account the public opinion. People mostly express their views on security issues through the perception of security phenomena. Security policy makers and the security organizations must therefore be well aware of security issues as perceived by people. In the short history of the Slovenian state, the opinion of residents on security issues was initially systematically measured. Later on, surveys were carried out where residents and police officers from the same local communities assessed similar security phenomena. Practically all surveys show that residents are disturbed mainly by societal (safety) phenomena related to the economic and social situation of the individual, while research on safety in local communities points out disturbing phenomena related to alcoholism and environmental pollution before crime. It is interesting that residents and police officers in suburban and rural areas have a similar perception of security phenomena, compared to residents and police officers from urban areas, who on the other hand, attribute more seriousness to most of the phenomena.

Keywords:

security
phenomena,
public
opinion,
local
community,
citizens,
police
officers

1 Uvod

Pojem varnosti je sam po sebi zapleten, saj ga določata prostor in čas, opredeljujejo pa ga posamezni subjekti (posamezniki, skupine, skupnosti, države, regije itd.), in sicer skozi prizmo lastnih vrednot in norm. Enako velja tudi za grožnje, ki so v bistvu zgolj druga plat medalje. Sodobno varnostno okolje zaznamujejo večdimenzionalne, nadnacionalne in kompleksne grožnje. Hkrati pa je zanj značilen tudi večji poudarek na zagotavljanju varnosti posameznika, kar v preteklosti ni bilo pravilo, saj se je vse vrtelo okrog držav (Grizold in Bučar, 2011). Zato je danes treba varnost obravnavati širše kot kdaj koli poprej (pri tem pa upoštevati družbeno blagostanje, tehnološki razvoj itd.). Varnost namreč ni koncept, katerega meje so jasno določene (Williams, 2012), ampak se neprestano spreminja in prilagaja (Smith, 2002). To pomeni, da ni le težko doseči soglasja o opredelitvi/pomenu določenega koncepta (Williams, 2012), ampak da na področju družbenih ved obstajajo izpodbijani koncepti, ki so predmet nenehnih razprav, saj se znanstveniki, raziskovalci, praktiki, politiki idr. ne morejo poenotiti glede opredelitve, ki bi bila sprejemljiva za vse (Smith, 2002).

Kljub temu praksa raziskovanja na tem področju kaže, da je treba pri preučevanju varnosti upoštevati določena pravila. V poglavju se ukvarjamo predvsem z viri ogrožanja in referenčnimi subjekti, vendar poleg tega različni avtorji navajajo, da je treba pri proučevanju varnosti upoštevati še druga merila. Na primer, Buzan in Hansen (v Grizold in Bučar, 2011) sta v zvezi s preučevanjem varnosti opredelila štiri temeljna vprašanja pri preučevanju varnosti: 1) vprašanje referenčnega objekta (komu ali čemu je treba zagotavljati varnost?); 2) vprašanje suverenosti držav, ali naj se obravnavajo tudi grožnje znotraj in zunaj ozemeljskih meja; 3) vprašanje, ali preučevanje varnosti presega vojaškopolitične razsežnosti; in 4) vprašanje, ali naj se varnost nujno veže na dinamiko groženj. Pavone, Degli-Esposti in Santiago (2015) se v okviru varnostnih študij osredotočajo na naslednje vidike proučevanja varnosti: kdo zagotavlja varnost (varnostni akterji/subjekti); pred kom ali čim je treba zagotavljati varnost (grožnje); komu ali čemu naj se zagotavlja varnost (referenčni objekt); zakaj je zagotavljanje varnosti potrebno; kakšne so morebitne posledice; in pod kakšnimi pogoji naj se zagotavlja varnost? Williams (2008, 2012) k temu dodaja še štiri vprašanja, na katera je treba pri preučevanju varnosti odgovoriti: 1) kaj je varnost; 2) za čigavo varnost pravzaprav gre; 3) kaj je po našem mnenju varnostno vprašanje; in 4) kako lahko dosežemo varnost?

Še posebej, ko gre za vprašanje referenčnega objekta zagotavljanja varnosti, se v zadnjem obdobju v ospredje postavlja človekova varnost. Človekovo varnost lahko opredelimo kot: 1) pristop, ki poudarja pomen temeljnih človekovih dobrin (blaginja kot kazalnik človekove varnosti); 2) dogmatični oziroma intervencionistični pristop (varnost se nujno osredotoča na posameznika); 3) pristop, v skladu s katerim je razvoj zgolj sredstvo za doseganje cilja, ne pa cilj kot tak; in 4) pristop, ki se osredotoča na netradicionalno varnost in civilno družbo (Newman, 2001 v Grizold in Bučar, 2011). Zato pojmovanje zagotavljanja varnosti v današnjem času vključuje različne humanitarne, ekonomske in socialne ukrepe, katerih namen je zmanjšati ali preprečiti trpljenje ljudi. Varnost namreč ne pomeni nič več in nič manj kot to, kar posameznik, ki govori o varnosti, šteje za varnostni problem, in je kot taka izrazito subjektiven pojem (Williams, 2012). Zato je varnost vedno opredeljena s stališča vsakega posameznika in glede na njegove potrebe, vrednote, pričakovanja in značilnosti. Henry Kissinger, politik, diplomat, strokovnjak za nacionalno varnost in prejemnik Nobelove nagrade za mir, je nekoč dejal, da v mednarodnih odnosih »ne šteje tisto, kar je res, ampak tisto, kar verjamemo, da je res« (Pilger, 2014). To pravzaprav velja tudi za zaznavanje varnostnih pojavov in zagotavljanje varnosti v lokalni skupnosti. Ko obravnavamo varnost posameznika, moramo upoštevati tudi sociološki pogled, ki ga lahko pojasnimo s t. i. Thomasovim teoremom. Ta predpostavlja, da če posameznik določen položaj opredeli kot resničen, potem je treba ta položaj z vidika vseh njegovih razsežnosti in morebitnih posledic obravnavati kot resničen (Merton, 1995; Prezelj, 2005; Scott in Marshall, 2009).

Posameznikovo dožemanje varnosti je močno odvisno od dogodkov in razmer na lokalni ravni, saj so posledice varnostnih pojavov najbolj očitne in zaznane prav na tej ravni. Varnost v lokalnem okolju lahko namreč bistveno vpliva na kakovost posameznikovega življenja. (Ne)varno okolje ne ogroža le temeljnih vrednot posameznika in družbe, ampak tudi močno vpliva na njun razvoj. Zato viri ogrožanja determinirajo varnostno politiko ter posledično tudi interese in cilje, ki si jih na področju varnosti zastavlja država (Sotlar, 2008), vse pogosteje pa tudi lokalna skupnost. Viri ogrožanja imajo namreč vedno lokalne posledice ne glede na njihovo globalno, nadnacionalno ali nacionalno poreklo (Sotlar, 2015). Nosilci odločanja (in subjekti zagotavljanja varnosti) morajo torej oceniti, kaj posameznike in družbo dejansko oziroma potencialno ogroža. Varnostni pojavi namreč družbi v veliki meri vsiljujejo, kako in s čim se jim bo zoperstavila, ta pa mora upoštevati svoje resurse in zmogljivosti (Sotlar, 2015).

Zato morajo oblikovalci politik upoštevati javno mnenje, da bi razumeli, zakaj in kako se celotna družba, konkretna lokalna skupnost in posamezniki obnašajo ali odzivajo v določenih okoliščinah. Nosilci odločanja ne smejo preslišati želja in potreb družbe, družbenih skupin in posameznikov. Varnostna vprašanja, kot jih zaznavajo prebivalci v različnih raziskavah, niso nujno vedno popoln odsev stvarnosti, vendar jih morajo oblikovalci politik upoštevati, če želijo zagotoviti legitimnost procesa odločanja in odločitev, sprejetih v zvezi z varnostno in širšo problematiko. Prav tako je pomembno, da v okviru razprav in sprejemanja odločitev ne ustvarjajo moralne panike. Včasih imamo opraviti tudi s sekuritizacijo. To je proces, v katerem politični voditelji in vlade (lahko tudi pod pritiskom interesnih skupin) določeno vprašanje opredelijo kot grožnjo varnosti oziroma ga razglasijo za dejanski varnostni problem. Na ta način lahko legalizirajo ukrepe, ki jih želijo izvesti. Sekuritizacija je odvisna tudi od tega, ali in v kolikšni meri je civilna družba pripravljena sprejeti tovrstne opredelitve političnih in drugih elit. Nevarnost namreč ni le neposredna posledica grožnje kot take, ampak rezultat (politične) razlage te grožnje (Buzan, Wæver in Wilde, 1998). Pri tem torej ne gre (vedno) za resničnost oziroma stvarnost grožnje, ampak za proces, v katerem se vzpostavi enotno razumevanje določenega pojava (Wæver, 2004). Enako pomembno je, da se oblikovalci varnostnih politik ne opirajo le na javno mnenje ali pa instrumentalizirajo proces odločanja za uresničevanje svojih ozkih, političnih ali celo ideoloških interesov. Če oblikovalci politik premorejo dovolj modrosti, upoštevajo tudi ocene strokovne javnosti, dolgoročne politične dogovore in zaveze, širše mednarodno varnostno okolje in izkušnje iz tujine.

Pričujoče poglavje skuša ponuditi odgovor na vprašanje, ali prebivalci in policisti določene varnostne pojave v svoji lokalni skupnosti zaznavajo kot grožnje varnosti ali ne. Pri tem je posebna pozornost namenjena raziskavam o zagotavljanju varnosti v lokalnih skupnostih, ki jih je Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru opravila leta 2011 (Meško, Sotlar, Lobnikar, Tominc in Jere, 2012; Tominc in Sotlar, 2012, 2017) in 2017 (Tominc in Sotlar, 2018), čeprav so predstavljene tudi ugotovitve nekaterih longitudinalnih raziskav o varnostnih pojavih v Sloveniji.

2 Javno mnenje o varnostnih pojavih v Sloveniji

2.1 Nekatere značilnosti slovenskega javnega mnenja o varnostnih pojavih

Malešič in Vegič (2007, 2009) sta na podlagi razprav o racionalnosti (odzivnosti), doslednosti, stanovitnosti in zanesljivosti javnega mnenja obravnavala tudi značilnosti javnomnenjskih raziskav v zvezi s skupinami spremenljivk, ki se nanašajo na občutke ogroženosti in zagotavljanje varnosti v Sloveniji, po letu 1990. Burk (v Malešič in Vegič, 2007) meni, da dolgoročni trendi javnega mnenja o varnostnih vprašanjih kažejo, da je javno mnenje zelo organizirano in da se racionalno odziva na dostopne informacije, obenem pa teži k stanovitnosti. Če se spreminja, gre običajno za razumen odziv na spremenjene okoliščine in nove informacije. Intenzivnost javnega mnenja kaže, da imajo posamezniki glede določenih varnostnih vprašanj trdna prepričanja. Zato so včasih določene ukrepe (npr. v zvezi s terorizmom) pripravljeni sprejeti, spet drugič pa imajo do nekaterih pojavov mlačen odnos brez vsakršnih motivacijskih vzgibov (Hartl v Malešič in Vegič, 2007). Ko gre za zapletena strokovna vprašanja (tudi glede varnosti), pa javnost pogosto nima ravno izoblikovanega mnenja, vendar anketiranci vseeno čutijo dolžnost, da vsebinsko odgovorijo na vprašanja (Malešič in Vegič, 2007; Page in Shapiro, 1983).

Malešič in Vegič (2007) na podlagi analize podatkov, pridobljenih z raziskavo *Slovensko javno mnenje*,¹ ugotavljata, da je javno mnenje v Sloveniji visoko organizirano in se racionalno odziva na dostopne informacije. Ugotavljata tudi, da je mogoče odzivanje slovenskega javnega mnenja na ključne varnostne teme označiti kot racionalno, saj so varnostne preference javnosti realne in imajo pomen. Spremembe v odnosu do varnostnih vprašanj so posledica odzivanja javnosti na spremenjene okoliščine in prejete informacije (na primer iz množičnih medijev), kar kaže na precejšnjo stanovitnost mnenja. O tem pričajo številni varnostni pojavi, ki so med drugim zaznani kot grožnja varnosti. Slovensko javno mnenje kaže smiselne (logične) vzorce in ni notranje protislovno, kar kaže na njegovo doslednost (Malešič in Vegič, 2007).

¹ V Sloveniji se kontinuirano in sistematično raziskovanje javnega mnenja o varnostnih pojavih (in seveda o ostalih varnostnih, obrambnih in vojaških vprašanjih) izvaja na Obramboslovnem raziskovalnem centru Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani (običajno v okviru raziskovalnega programa *Slovensko javno mnenje*, ki poteka vse od leta 1968).

V tem smislu se lahko politične elite pri reševanju ključnih varnostnih vprašanj oprejo na javno mnenje. Slovenska javnost ključne projekte države na področju varnosti podpira, vendar ne sledi vedno mnenju političnih elit. Lahko bi rekli, da gre za pragmatičen odnos do konkretnih vprašanj v danem (vrednotnem) kontekstu (Malešič in Vegič, 2009).

2.2 Ugotovitve raziskave Slovensko javno mnenje o (ne)varnosti v Sloveniji

Izsledki longitudinalne raziskave Slovensko javno mnenje med letoma 2001 in 2015 kažejo, da se velika večina anketirancev (prebivalcev Slovenije) na splošno počuti varno (tabela 1).

Tabela 1: Zaznava varnosti/ogroženosti glede na podatke raziskave Slovensko javno mnenje

Se počutite varno ali ogroženo? (v %)	2001	2003	2005	2007	2009	2012	2015
Varno	71,9	81,9	81,8	78,4	72,0	68,0	78,8
Ogroženo	10,9	13,8	9,4	10,4	17,2	22,3	14,0
Ne vem; ne morem odgovoriti; brez odgovora	17,2	4,3	8,8	11,2	10,8	9,7	7,2

viri: Hafner Fink in Malešič, 2016; Hafner-Fink et al., 2013; Jelušič et al., 2005; Malešič et al., 2007, 2009; Toš et al., 2001, 2003

Delež anketirancev, ki se počuti varno, se je med letoma 2001 in 2003 povečal za 10 % in je tudi leta 2005 presegal 80 %. Vendar pa se je trend v letih 2007 in 2009 obrnil in leta 2012 je samo 68 % anketiranih prebivalcev ocenilo, da se počutijo varne. Razloga za to sta lahko nastop gospodarske krize v Sloveniji (in svetu) ter posledično slabšanje socialnih razmer. To je mogoče pojasniti tudi s podatki glede dejavnikov ogrožanja, ki so predstavljeni v tabeli 2. Največje odstopanje od dolgoletnega povprečja je razvidno v letu 2012, ko je dobra petina anketirancev (22,3 %) odgovorila, da se v danih socialnih in političnih razmerah na splošno počutijo ogroženo, pri čemer je bila brezposelnost, ki je tipičen kazalnik gospodarske krize, ocenjena za najbolj ogrožajoč dejavnik.

Tabela 2: Zaznani dejavniki ogrožanja glede na podatke raziskave Slovensko javno mnenje (N = 1.000)

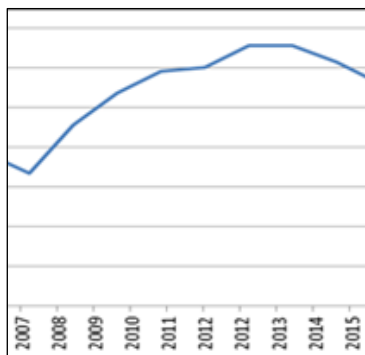
Grožnja/leto	1994	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2012
Brezposelnost	—*	3,35	3,14	3,26	3,24	2,97	3,46	3,73
Kriminaliteta	3,14	3,46	3,28	3,28	3,20	3,20	3,18	3,52
Mamila, narkotiki	2,95	3,45	3,41	3,28	3,21	3,17	3,12	2,95
Prometne nesreče	—*	3,21	3,24	3,16	3,12	3,34	3,22	2,88
Revščina	—*	3,13	3,05	3,08	3,05	2,99	3,25	3,51
Uničevanje okolja	3,17	3,35	3,07	2,91	3,06	3,04	3,12	3,03
Razprodaja državnega premoženja	3,01	3,14	2,87	3,06	2,96	3,03	3,19	3,17
Gospodarski problemi	3,08	3,22	2,99	2,92	2,85	2,69	3,14	3,54
Zmanjševanje števila rojstev	2,25	3,29	3,00	3,09	3,14	2,98	2,60	2,52
Samomori	—*	3,08	2,88	2,82	2,72	2,74	2,74	2,58
Notranjepolitična nestabilnost	2,89	2,94	2,53	2,59	2,45	2,51	2,61	3,06
Begunci, ilegalni priseljenci	2,68	2,98	2,74	2,59	2,49	2,52	2,47	2,01
Zaostajanje na področju znanosti in tehnologije	2,66	2,83	2,33	2,47	2,55	2,41	2,67	2,30
Naravne in tehnološke nesreče	2,80/ 2,76	3,19	2,76	2,62	2,73	2,85	2,83	2,68
Nalezljive bolezni (AIDS idr.)	—*	2,77	2,43	2,21	2,28	2,22	2,23	1,98
Konflikti na ozemlju nekdanje Jugoslavije	2,72	2,74	2,09	2,31	2,22	2,15	2,26	1,78
Skrajni nacionalizem	2,48	2,53	2,2	2,14	2,15	2,07	2,14	1,89
Terorizem	2,45	2,64	2,09	1,87	1,9	1,91	1,79	1,63
Vojaške grožnje s strani drugih držav	2,36	2,21	1,79	1,76	1,68	1,7	1,68	1,39
Spori s sosednjimi državami	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*	1,75
Napadi na računalniške sisteme in omrežja	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*	2,03
Energetska odvisnost od tujine	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*	2,54
Finančna kriza, recesija	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*	3,63

Lestvica: 1 – *sploh ne ogrožja*, 4 – *zelo ogrožja*; * – spremenljivka v raziskavi ni bila zajeta.

vir: Hafner-Fink et al., 2013; Jelušič et al., 2005; Malešič et al., 2007, 2009; Malešič in Vegič, 2009: 105; Toš et al., 1994, 1999, 2001, 2003

Kot je razvidno iz podatkov v tabeli 2, slovenska javnost meni, da na varnost in razvoj Slovenije najbolj vplivajo nevojaški viri ogrožanja, kot so kriminaliteta, socialnoekonomski dejavniki (brezposelnost, revščina, nizka rodnost), prometne nesreče in uničevanje okolja, tem pa sledijo samomori, naravne in tehnološke nesreče, gospodarski problemi ter begunci in ilegalni priseljenci.

Zaznavanje ekonomskih dejavnikov kot virov ogrožanja je bilo leta 1999 precej visoko, nato pa se je trend zlagoma obračal navzdol, dokler ni leta 2007 dosegel najnižje vrednosti. Leta 2009 se je trend ponovno obrnil navzgor, ekonomski dejavniki pa so v splošnem zaznavanju varnosti ponovno pridobivali pomen. Ta trend sovпада tudi z uradnimi statističnimi podatki o stopnji brezposelnosti v Sloveniji (graf 1).

Graf 1: Stopnja brezposelnosti v Sloveniji

Vir: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, 2017

Iz tabele 2 je tudi razvidno, da javnost kot najmanj pomembne pojave, ki vplivajo na varnost v Sloveniji, zaznava terorizem, vojaške grožnje drugih držav in spore z drugimi državami. Prav tako javnost dojema skrajni nacionalizem, nalezljive bolezni in konflikte na območju nekdanje Jugoslavije kot dejavnike, ki ne ogrožajo varnosti. Za najpomembnejše pojave, ki vplivajo na percepcijo varnosti, veljajo societalni dejavniki negotovosti, klasična kriminaliteta ter naravne in tehnološke nesreče. Ti varnostni pojavi izvirajo iz okolja, v katerem anketiranci živijo in delajo, tj. iz njihove lokalne skupnosti.

Podatki, predstavljeni v tabeli 2, razkrivajo še en zanimiv trend, in sicer da so pojavi, kot so kriminaliteta, mamila, narkotiki in uničevanje okolja, ki so leta 1999 veljali za najbolj problematične, postopoma izgubljali svoj pomen, čeprav so leta 2009 še vedno presegli povprečno vrednost. Po drugi strani pa so bili dejavniki, kot so brezposelnost, revščina in razprodaja družbenega premoženja, leta 2009 poleg prometnih nesreč ocenjeni z najvišjimi povprečnimi vrednostmi, kar pomeni, da so jih anketiranci zaznavali kot dejavnike, ki najbolj ogrožajo varnost v Sloveniji. Če

zaznavo prometnih nesreč, ki je vseskozi zelo visoka (čeprav se število prometnih nesreč s smrtnim izidom zmanjšuje), pustimo ob strani, ugotovimo, da je prebivalstvo leta 2009 že čutilo učinke globalne gospodarske in finančne krize, ki se je v Sloveniji odražala v višji stopnji brezposelnosti in revščine. Varnostni pojavi, ki so že desetletje pred tem veljali za pereče probleme, so leta 2009 v očeh anketirancev postali še pomembnejši in bolj ogrožajoči (Tominc in Sotlar, 2012).

Leta 2015 se je Slovenija soočila s posledicami migrantske krize, ki se je odražala tudi v spremembah javnega mnenja. Dogodki, povezani z množičnimi migracijami (begunci, ilegalni priseljenci), so tako na lestvici najbolj ogrožajočih dejavnikov prehiteli socialnoekonomske dejavnike (tabela 3).

Tabela 3: Zaskrbljenost zaradi naravnih nesreč in nesreč, ki jih povzroči človek (v %)

Kako zaskrbljeni ste ...	teroristični napadi	naravne nesreče (poplave, potresi)	tehnološke nesreče (razlitje nafte, jedrske nesreče)	oboroženi spopadi	socialno-ekonomska kriza (nižji standard, brezposelnost)	množične migracije (begunci, ilegalni priseljenci, ekonomski migranti)
Zelo sem zaskrbljen/-a.	16,5	10,6	13,7	14,8	29,9	33,9
Dokaj sem zaskrbljen/-a.	31,3	38,0	34,6	30,4	49,1	42,1
Nisem preveč zaskrbljen/-a.	38,0	39,6	40,0	38,7	18,0	20,2
Sploh nisem zaskrbljen/-a.	13,2	11,4	10,7	15,0	2,6	3,2
Ne vem; brez odgovora.	1,0	0,4	1,0	1,1	0,4	0,6

Vir: Hafner Fink in Malešič, 2015

Na podlagi zgornjih ugotovitev glede racionalnosti (odzivnosti), doslednosti, stanovitosti in zanesljivosti javnega mnenja so v nadaljevanju predstavljeni izsledki raziskovalne dejavnosti Fakultete za varnostne vede na področju zaznavanja (ne)varnosti v Sloveniji.

3 Preučevanje zaznavanja varnostnih pojavov v letih 2011 in 2017

Raziskovalci Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru so v preteklem desetletju opravili več javnomnenjskih raziskav, v katerih so se osredotočili tudi na vprašanja zaznavanja nekaterih varnostnih pojavov, ki v lokalnih skupnostih veljajo za dejavnike ogrožanja varnosti. Te raziskave vključuje Ciljni raziskovalni program *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni*, ki se je izvajal med letoma 2010 in 2012, v obdobju od leta 2015 do 2018 pa je zagotavljanje varnosti v lokalnih skupnostih preučevala tudi programska skupina Varnost v lokalnih skupnostih, ki deluje na Fakulteti za varnostne vede. Ugotovitve, predstavljene v nadaljevanju, so bile oblikovane na podlagi raziskav, opravljenih v letih 2011 in 2017.

3.1 Metoda in vzorec

V obeh raziskavah so sodelovali polnoletni prebivalci Republike Slovenije in policisti. Vzorca sta bila stratificirana, sistematična in naključna. Stratumi so definirani z območjem policijskih uprav (8 enot) in z vrsto občine v posamezni policijski upravi (po ena majhna, srednje velika in velika občina), tako da so v vzorec vključeni policisti 24 policijskih postaj in prebivalci 24 slovenskih občin. Vzorčenje v posameznem stratumu je neodvisno. Sodelovanje anketirancev je bilo prostovoljno, zagotovljena pa je bila tudi zaupnost podatkov. V kvantitativno analizo je bilo leta 2011 vključenih 1.542, leta 2017 pa 1.785 izpolnjenih anketnih vprašalnikov.

V anketi leta 2011 so anketiranci ocenjevali nabor 65 različnih pojavov, s katerimi se lahko srečajo v lokalni skupnosti, leta 2017 pa se je anketa osredotočila na 38 tovrstnih pojavov. Anketirance smo prosili, naj ocenijo, v kolikšni meri določen pojav po njihovem mnenju predstavlja varnostni problem v lokalni skupnosti, v kateri živijo oziroma delajo.

V nadaljevanju se osredotočamo zgolj na primerjalno analizo tistih pojavov, ki so jih anketiranci ocenjevali tako leta 2011 kot tudi leta 2017. Nekateri drugi pojavi, ki so bili morda poudarjeni v raziskavi iz leta 2011, ne pa tudi v raziskavi iz leta 2017, so omenjeni le v razpravi. Za analizo razlik smo uporabili t-test za neodvisne vzorce ($p \leq 0,05$) in test ANOVA ($p \leq 0,05$).

3.2 Zaznavanje varnostnih pojavov leta 2011

Na začetku prejšnjega desetletja so bili (po mnenju vseh anketirancev – tako policistov kot tudi prebivalcev) za največjo grožnjo varnosti v lokalni skupnosti opredeljeni naslednji pojavi: dejavniki negotovosti (kot sta brezposelnost ($M = 3,95$) in revščina ($M = 3,58$)), izzivi povezani z opojnimi substancami (alkoholizem ($M = 3,35$) in preprodaja drog ($M = 3,56$)), kriminaliteta (preprodaja drog ($M = 3,40$)), ogrožanje prometne varnosti (divjanje z avtomobili ($M = 3,53$)), ekonomski dejavniki tveganja (gospodarsko nazadovanje ($M = 3,41$), gospodarska kriminaliteta ($M = 3,39$) in korupcija ($M = 3,32$)). Za najmanj ogrožajoče dejavnike so bili ocenjeni turisti ($M = 1,85$), spolni napadi/posilstva ($M = 2,19$) ter pripadniki drugih narodnosti ali kultur ($M = 2,19$).

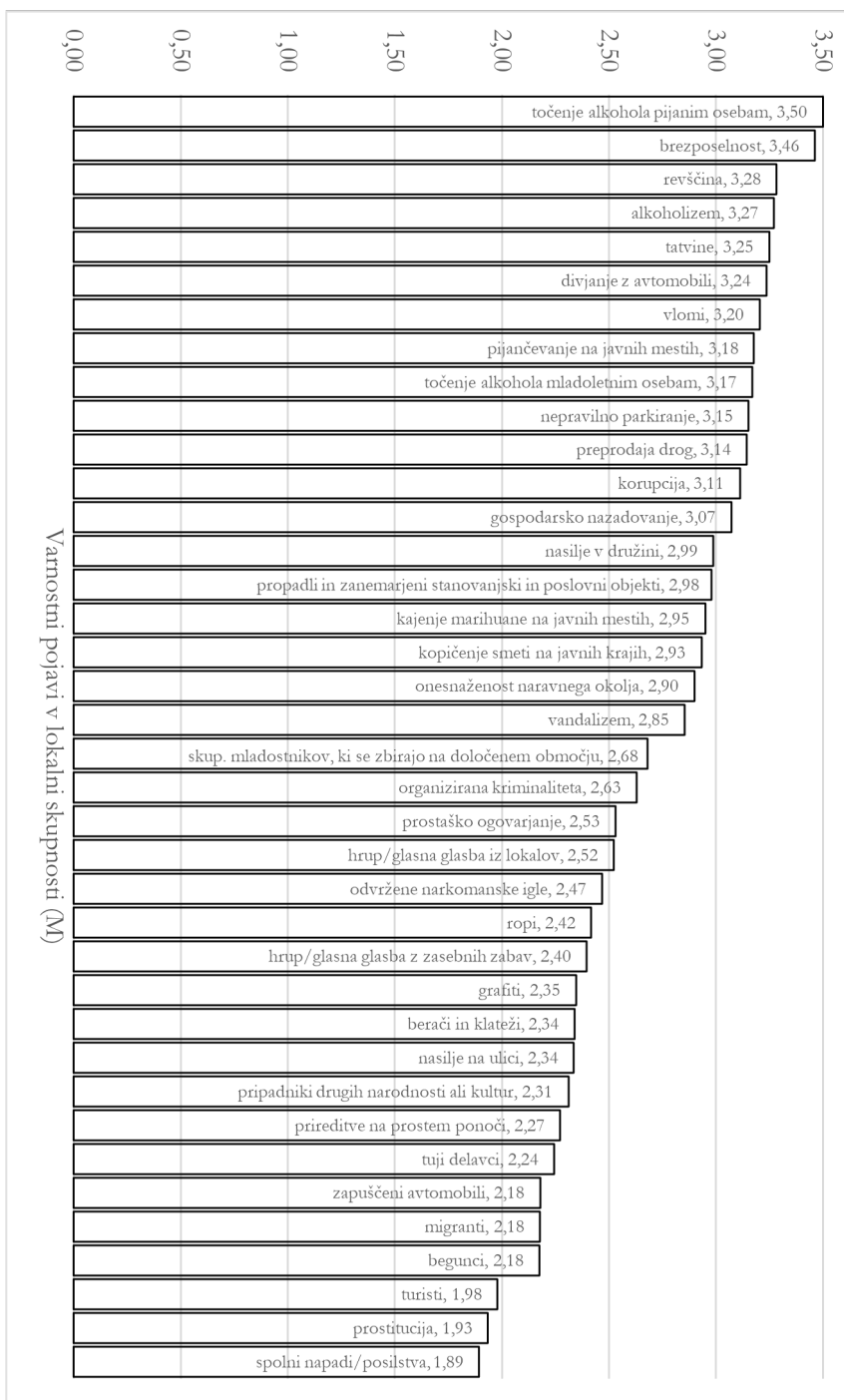
Statistično značilna razlika ($p \leq 0,05$) med stališči prebivalcev in policistov je bila ugotovljena v zvezi z revščino ($M_{(\text{prebivalci})} = 3,45$; $M_{(\text{policisti})} = 3,80$), pri čemer so policisti revščino ocenili za resnejši dejavnik ogrožanja varnosti kot prebivalci. Tudi sicer so policisti dejavnike tveganja in vire ogrožanja ocenili kot resnejše, razen pri pojavih, povezanih z ogrožanjem okolja, ki so jih prebivalci v primerjavi s policisti zaznavali kot bolj ogrožajoče (kopičenje smeti na javnih mestih ($M_{(\text{prebivalci})} = 3,09$; $M_{(\text{policisti})} = 2,91$) in onesnaženost naravnega okolja ($M_{(\text{prebivalci})} = 2,95$; $M_{(\text{policisti})} = 2,74$)). Stališča policistov in prebivalcev se razlikujejo tudi glede pojavov, povezanih z ogrožanjem življenja, telesa, zdravja in spolne nedotakljivosti oseb (nasilje na ulici ($M_{(\text{prebivalci})} = 2,44$; $M_{(\text{policisti})} = 2,82$), spolni napad/posilstvo ($M_{(\text{prebivalci})} = 2,12$; $M_{(\text{policisti})} = 2,31$), prostitucija ($M_{(\text{prebivalci})} = 2,22$; $M_{(\text{policisti})} = 2,49$) in nasilje v družini ($M_{(\text{prebivalci})} = 3,08$; $M_{(\text{policisti})} = 3,60$)). Policisti so te pojave ocenili za bolj ogrožajoče kot prebivalci, čeprav je treba poudariti, da je povprečna vrednost pri teh pojavih razmeroma nizka. To pa ne drži za nasilje v družini, ki je bilo v tej kategoriji dejavnikov zaznано kot najbolj ogrožajoče ($M_{(\text{skupaj})} = 3,28$).

Statistično značilne razlike so bile ugotovljene tudi v zvezi s pojavi na področju kriminalitete (organizirana kriminaliteta ($M_{(\text{prebivalci})} = 2,89$; $M_{(\text{policisti})} = 3,50$) in preprodaja drog ($M_{(\text{prebivalci})} = 3,42$; $M_{(\text{policisti})} = 3,79$)), migranti ($M_{(\text{prebivalci})} = 2,31$; $M_{(\text{policisti})} = 2,86$), alkoholizem ($M_{(\text{prebivalci})} = 3,25$; $M_{(\text{policisti})} = 3,52$) in kajenje marihuane na javnih mestih ($M_{(\text{prebivalci})} = 3,03$; $M_{(\text{policisti})} = 3,20$)). Tudi te dejavnike so policisti ocenili kot bolj ogrožajoče.

3.3 Zaznavanje varnostnih pojavov leta 2017

V raziskavi leta 2017 so prebivalci in policisti ocenjevali 38 različnih pojavov, ki jih lahko v lokalni skupnosti zaznavamo kot dejavnike ogrožanja varnosti. V nadaljevanju so predstavljene razlike med zaznavami (varnostnih) pojavov pri prebivalcih in policistih ter vpliv spola in življenjskega/delovnega okolja (urbano – ruralno) na zaznavanje različnih pojavov.

Graf 2: Zaznavanje resnosti varnostnih pojavov v lokalni skupnosti (prikaz aritmetičnih sredin (M))
 Lestvica: 1 – sploh ni problem; 5 – zelo velik problem.

Kot je razvidno iz grafa 2, so bili leta 2017 za dejavnike, ki najbolj ogrožajo varnost v lokalni skupnosti, opredeljeni točenje alkohola pijanim osebam ($M = 3,50$), brezposelnost ($M = 3,46$), revščina ($M = 3,28$), alkoholizem ($M = 3,27$), tatvine ($M = 3,25$), divjanje z avtomobili ($M = 3,24$) in vlomi ($M = 3,20$). Anketiranci pa so za najmanj ogrožajoče dejavnike ocenili spolne napade/posilstva ($M = 1,89$), prostitucijo ($M = 1,93$), turiste ($M = 1,98$), zapuščene avtomobile ($M = 2,18$), migrante ($M = 2,18$), begunce ($M = 2,18$) in tuje delavce ($M = 2,24$).

Da bi ugotovili, kako usklajene so zaznave prebivalcev in policistov glede varnostnih pojavov v lokalni skupnosti, smo pridobljene podatke analizirali z metodo t-test za neodvisne vzorce ($p \leq 0,05$). Primerjava je razkrila le 12 spremenljivk, pri katerih med zaznavami policistov in prebivalcev ni bilo statistično značilnih razlik, in sicer: prostaško ogovarjanje, grafiti, alkoholizem, vandalizem, odvržene narkomanske igle/injekcije, nasilje na ulici, brezposelnost, gospodarsko nazadovanje, nepravilno parkiranje, korupcija, revščina in pijančevanje na javnih mestih. Tako policisti kot prebivalci se strinjajo, da varnost v Sloveniji najbolj ogrožajo dejavniki negotovosti, kot sta brezposelnost in revščina.

Na splošno so bile statistično značilne razlike med stališči prebivalcev in policistov ugotovljene v zvezi s 26 pojavi. Med njimi je 21 pojavov, ki so se policistom zdeli bolj problematični kot prebivalcem. Med pojave, ki po mnenju policistov najbolj ogrožajo varnost, pa so se uvrstili alkoholizem, preprodaja drog, tatvine in vlomi.

V prvo petino najbolj ogrožajočih pojavov se po mnenju prebivalcev uvrščajo točenje alkohola mladoletnim osebam; kopičenje smeti na javnih mestih in divjanje z avtomobili. Med policisti in prebivalci so se v zvezi s temi pojavi pokazale statistično značilne razlike, saj so prebivalci za razliko od policistov menili, da so ti bolj ogrožajoči.

Sklepali smo, da anketiranci določen varnostni pojav zaznavajo kot dejavnik ogrožanja varnosti, če aritmetična sredina presega 3. Tako v tabeli 4 predstavljamo le tiste pojave, pri katerih so se pokazale statistično značilne razlike ($p \leq 0,05$) med policisti in prebivalci ter pri katerih aritmetična sredina presega 3.

Tabela 4: Razlike v zaznavanju pojavov, ki najbolj ogrožajo varnost, med policisti in prebivalci

Varnostni pojav	Prebivalci		Policisti		T-test za enakost aritmetičnih sredin
	M	S. O.	M	S. O.	
Alkoholizem	3,17	1,16	3,52	0,94	-6,15
Točenje alkohola mladostnim osebam	3,22	1,26	3,05	0,98	2,78
Kajenje marihuane na javnih mestih	2,89	1,31	3,11	1,03	-3,48
Preprodaja drog	3,05	1,38	3,36	1,04	-4,58
Kopičenje smeti na javnih mestih	3,01	1,28	2,74	1,00	4,34
Nasilje v družini	2,87	1,27	3,28	0,91	-6,78
Divjanje z avtomobili	3,33	1,24	3,02	0,94	5,03
Tatvine	3,10	1,19	3,61	0,96	-8,72
Vlomi	3,01	1,22	3,68	0,95	-11,23
Propadli in zanemarjeni stanovanjski in poslovni objekti	2,92	1,28	3,12	0,98	-3,17

Lestvica: 1 – sploh ni problem; 5 – zelo velik problem.

Zanimalo nas je tudi, ali prihaja do kakršnih koli večjih odstopanj med zaznavami moških in žensk? V večini primerov je aritmetična vrednost višja med moškimi, čeprav je mogoče statistično značilne razlike razbrati le v zvezi s 13 pojavi.

Moški so v primerjavi z ženskami statistično značilno kot bolj ogrožajoče zaznali preprodajo drog, organizirano kriminaliteto, pripadnike drugih narodnosti ali kultur, turiste, tuje delavce, prireditve na prostem ponoči in hrup/glasno glasbo z zasebnih zabav. Pri pojavih točenje alkohola mladostnim osebam, pijančevanje na javnih mestih, kopičenje smeti na javnih mestih, divjanje z avtomobili in onesnaženosti naravnega okolja pa se je tudi pokazala statistično značilna razlika, pri čemer so tokrat ženske te pojave ocenile za bolj ogrožajoče.

V tabeli 5 so predstavljene statistično značilne razlike med moškimi in ženskami, vendar le za pojave, pri katerih je aritmetična sredina preseгла 3.

Tabela 5: Razlike v zaznavanju pojavov, ki najbolj ogrožajo varnost, med moškimi in ženskami

Varnostni pojav	Moški		Ženske		T-test za enakost aritmetičnih sredin
	M	S. O.	M	S. O.	
Točenje alkohola mladoletnim osebam	3,10	1,15	3,27	1,23	-2,93*
Pijančevanje na javnih mestih	3,11	1,18	3,28	1,22	-2,96*
Preprodaja drog	3,20	1,24	3,06	1,36	2,22*
Kopičenje smeti na javnih mestih	2,83	1,15	3,07	1,28	-4,08*
Divjanje z avtomobili	3,17	1,12	3,33	1,23	-2,77*
Onesnaženost naravnega okolja	2,82	1,12	3,01	1,25	-3,47*

Lestvica: 1 – sploh ni problem; 5 – zelo velik problem.

* Skupini se med seboj v povprečju statistično razlikujeta pri stopnji značilnosti 0,05.

Če podrobneje pogledamo le populacijo prebivalcev, ugotovimo, da se statistično značilne razlike med spoloma pokažejo pri petih pojavih, ki jih ženske v primerjavi z moškimi zaznavajo kot bolj ogrožajoče (tabela 6).

Tabela 6: Razlike v zaznavanju pojavov, ki najbolj ogrožajo varnost, med prebivalci in prebivalkami

Varnostni pojav	Prebivalci		Prebivalke		T-test za enakost aritmetičnih sredin
	M	S. O.	M	S. O.	
Pijančevanje na javnih mestih	3,09	1,23	3,27	1,25	-2,63
Kopičenje smeti na javnih mestih	2,93	1,25	3,09	1,31	-2,23
Tatvine	3,03	1,16	3,17	1,21	-2,18
Vlomi	2,92	1,17	3,08	1,26	-2,33
Onesnaženost naravnega okolja	2,85	1,22	3,01	1,28	-2,30

Lestvica: 1 – sploh ni problem; 5 – zelo velik problem.

Če pa se osredotočimo le na populacijo policistov, ugotovimo, da je aritmetična sredina v večini primerov višja med policistkami, pri čemer se statistično značilne razlike ($p \leq 0,05$) v tem smislu pojavijo v zvezi s 15 pojavi. Statistično značilne razlike med policisti in policistkami so bile ugotovljene pri 11 pojavih, pri katerih je vrednost preseгла povprečje ($M > 3$) (tabela 7).

Tabela 7: Razlike v zaznavanju pojavov, ki najbolj ogrožajo varnost, med policisti in policistkami

Varnostni pojav	Policisti		Policistke		T-test za enakost aritmetičnih sredin
	M	S. O.	M	S. O.	
Alkoholizem	3,46	0,94	3,88	0,80	-4,08
Točenje alkohola mladoletnim osebam	3,00	0,99	3,32	0,92	-2,60
Točenje alkohola pijanim osebam	3,53	0,97	3,76	0,81	-2,16
Tuji delavci	2,57	1,07	3,04	1,02	-3,51
Brezposelnost	3,37	0,98	3,67	0,92	-2,46
Nasilje v družini	3,22	0,90	3,67	0,95	-4,00
Organizirana kriminaliteta	2,85	1,09	3,19	0,93	-2,83
Tatvine	3,57	0,97	3,89	0,86	-2,97
Vlomi	3,63	0,96	3,99	0,81	-3,38
Propadli in zanemarjeni stanovanjski in poslovni objekti	3,08	0,99	3,36	0,91	-2,28
Onesnaženost naravnega okolja	2,77	0,96	3,01	0,95	-2,02

Lestvica: 1 – sploh ni problem; 5 – zelo velik problem.

V nadaljevanju smo opravili primerjavo med prebivalci in policisti, ki živijo oziroma delajo v urbanih, suburbanih in ruralnih okoljih, da bi ugotovili, ali pri zaznavanju resnosti varnostnih pojavov v lokalni skupnosti prihaja do kakršnih koli razlik glede na kraj prebivališča oziroma dela.

Analiza ANOVA je pokazala, da med prebivalci in policisti obstaja statistično značilna razlika ($p \leq 0,05$) pri vseh varnostnih pojavih, razen pri alkoholizmu ($F(2, 1778) = 0,948$, $p = 0,39$). Z uporabo Tukey post-hoc testa pa smo pridobili rezultate, razvidne iz tabele 8.

Tabela 8: Razlike v stališčih glede varnostnih pojavov prebivalcev in policistov v urbanih, suburbanih in ruralnih okoljih

Odklonjena spremenljivka	Skupina (neodvisna spremenljivka)	M	S. O.	Analiza variance	
				Urbano okolje	Suburbano okolje
Točenje alkohola mladostnim osebam	Urbano	3,31	1,19		
	Suburbano	3,05	1,16	0,00*	
	Ruralno	2,84	1,10	0,00*	0,05
Točenje alkohola pijanim osebam	Urbano	3,57	1,15		
	Suburbano	3,42	1,12	0,09	
	Ruralno	3,35	1,12	0,01*	0,70
Pijančevanje na javnih mestih	Urbano	3,39	1,19		
	Suburbano	2,89	1,17	0,00*	
	Ruralno	2,75	1,11	0,00*	0,28
Kajenje marihuane na javnih mestih	Urbano	3,17	1,23		
	Suburbano	2,65	1,25	0,00*	
	Ruralno	2,52	1,10	0,00*	0,37
Preprodaja drog	Urbano	3,38	1,25		
	Suburbano	2,85	1,32	0,00*	
	Ruralno	2,63	1,19	0,00*	0,07
Kopičenje smeti na javnih mestih	Urbano	3,13	1,19		
	Suburbano	2,62	1,16	0,00*	
	Ruralno	2,60	1,21	0,00*	0,99
Hrup ali glasna glasba iz lokalov	Urbano	2,74	1,16		
	Suburbano	2,16	1,04	0,00*	
	Ruralno	2,19	1,05	0,00*	0,93
Hrup ali glasna glasba z zasebnih zabav	Urbano	2,56	1,11		
	Suburbano	2,11	0,96	0,00*	
	Ruralno	2,14	1,03	0,00*	0,95
Prireditve na prostem ponoči	Urbano	2,41	1,10		
	Suburbano	2,01	0,93	0,00*	
	Ruralno	2,07	1,01	0,00*	0,73
Begunci	Urbano	2,30	1,33		
	Suburbano	1,70	1,09	0,00*	
	Ruralno	2,26	1,32	0,90	0,00*
Tuji delavci	Urbano	2,33	1,22		
	Suburbano	1,99	1,13	0,00*	
	Ruralno	2,22	1,12	0,26	0,03*
Migranti	Urbano	2,30	1,31		
	Suburbano	1,74	1,09	0,00*	
	Ruralno	2,19	1,26	0,33	0,00*

Berači in klateži	Urbano	2,62	1,27		
	Suburbano	1,75	1,02	0,00*	
	Ruralno	1,87	1,00	0,00*	0,36
Turisti	Urbano	1,98	1,16		
	Suburbano	1,83	1,10	0,09	
	Ruralno	2,13	1,19	0,11	0,00*
Pripadniki drugih narodnosti ali kultur	Urbano	2,43	1,24		
	Suburbano	2,03	1,09	0,00*	
	Ruralno	2,20	1,15	0,00*	0,16
Korupcija	Urbano	3,37	1,33		
	Suburbano	2,72	1,29	0,00*	
	Ruralno	2,66	1,20	0,00*	0,84
Gospodarsko nazadovanje	Urbano	3,21	1,25		
	Suburbano	2,76	1,21	0,00*	
	Ruralno	2,93	1,10	0,00*	0,15
Brezposelnost	Urbano	3,65	1,14		
	Suburbano	3,04	1,17	0,00*	
	Ruralno	3,27	1,05	0,00*	0,02*
Revščina	Urbano	3,48	1,16		
	Suburbano	2,84	1,10	0,00*	
	Ruralno	3,08	1,06	0,00*	0,02*
Nasilje v družini	Urbano	3,18	1,18		
	Suburbano	2,61	1,18	0,00*	
	Ruralno	2,74	1,07	0,00*	0,31
Skupine mladostnikov, ki se zbirajo na določenem območju	Urbano	2,86	1,19		
	Suburbano	2,37	1,13	0,00*	
	Ruralno	2,39	1,06	0,00*	0,97
Prostaško ogovarjanje	Urbano	2,75	1,21		
	Suburbano	2,12	1,11	0,00*	
	Ruralno	2,21	1,01	0,00*	0,58
Vandalizem	Urbano	3,12	1,20		
	Suburbano	2,31	1,19	0,00*	
	Ruralno	2,52	1,12	0,00*	0,05*
Nasilje na ulici	Urbano	2,64	1,24		
	Suburbano	1,83	1,04	0,00*	
	Ruralno	1,84	0,93	0,00*	0,99
Organizirana kriminaliteta	Urbano	2,91	1,25		
	Suburbano	2,09	1,2	0,00*	
	Ruralno	2,26	1,12	0,00*	0,17
Prostitucija	Urbano	2,16	1,17		
	Suburbano	1,55	0,88	0,00*	
	Ruralno	1,57	0,86	0,00*	0,98

Spolni napadi/posilstva	Urbano	2,15	1,20		
	Suburbano	1,46	0,84	0,00*	
	Ruralno	1,47	0,76	0,00*	0,99
Divjanje z avtomobili	Urbano	3,38	1,18		
	Suburbano	3,02	1,17	0,00*	
	Ruralno	2,96	1,07	0,00*	0,74
Nepravilno parkiranje	Urbano	3,37	1,16		
	Suburbano	2,82	1,23	0,00*	
	Ruralno	2,77	1,09	0,00*	0,86
Tatvine	Urbano	3,42	1,14		
	Suburbano	2,90	1,20	0,00*	
	Ruralno	3,05	1,03	0,00*	0,20
Ropi	Urbano	2,70	1,24		
	Suburbano	1,94	1,10	0,00*	
	Ruralno	1,95	0,95	0,00*	0,98
Vlomi	Urbano	3,34	1,17		
	Suburbano	2,95	1,27	0,00*	
	Ruralno	3,01	1,10	0,00*	0,80
Propadli in zanemarjeni stanovanjski in poslovni objekti	Urbano	3,10	1,22		
	Suburbano	2,63	1,18	0,00*	
	Ruralno	2,93	1,09	0,05*	0,00*
Onesnaženost naravnega okolja	Urbano	3,08	1,19		
	Suburbano	2,58	1,09	0,000*	
	Ruralno	2,61	1,10	0,000*	0,96
Grafiti	Urbano	2,65	1,17		
	Suburbano	1,76	0,90	0,00*	
	Ruralno	1,94	0,94	0,00*	0,08
Zapuščeni avtomobili	Urbano	2,34	1,14		
	Suburbano	1,90	1,05	0,00*	
	Ruralno	1,93	0,95	0,00*	0,93
Odvržene narkomanske igle	Urbano	2,78	1,34		
	Suburbano	2,10	1,24	0,00*	
	Ruralno	1,79	1,00	0,00*	0,00*

Lestvica: 1 – sploh ni problem, 5 – zelo velik problem.

* Skupine se med seboj v povprečju statistično razlikujejo pri stopnji značilnosti 0,05.

Statistično značilne razlike v zaznavanju varnostnih pojavov pri vseh treh skupinah so se pokazale v zvezi s petimi dejavniki ogrožanja varnosti, in sicer z brezposelnostjo, revščino, vandalizmom, propadlimi in zanemarnimi stanovanjskimi in poslovnimi objekti ter odvrženimi narkomanskimi iglami. Anketirani prebivalci in policisti v urbanih okoljih so vse navedene varnostne pojave ocenili za bolj ogrožajoče kot anketiranci v suburbanih in ruralnih okoljih (najvišja aritmetična sredina).

Primerjava populacije urbanih in suburbanih okolij je pokazala, da statistično značilne razlike obstajajo pri 89,2 % vseh pojavov (tj. pri 33 pojavih). Po primerjavi populacije urbanih in ruralnih okolij pa se je izkazalo, da se statistično značilne razlike pojavljajo pri 94,6 % vseh pojavov (tj. pri 35 pojavih). Nazadnje, primerjava populacije suburbanih in ruralnih okolij kaže, da statistično značilne razlike obstajajo pri 25,7 % vseh pojavov (tj. pri 9 pojavih). Na podlagi tega lahko ugotovimo, da so zaznave suburbane populacije bližje zaznavam ruralne populacije kot pa zaznavam populacije urbanih okolij. Rezultati opravljenih analiz so predstavljeni in obrazloženi v zaključnem delu tega poglavja.

4 Razprava in sklep

Rezultati raziskav kažejo, da se prebivalci Slovenije praviloma počutijo varno. Delež anketirancev, ki se počuti varno, se namreč vseskozi giblje nad 70 %, v posameznih letih pa je celo presegel 80 %. V analizi smo različne pojave, ki jih anketiranci zaznavajo kot dejavnike ogrožanja varnosti, razvrstili od najbolj do najmanj ogrožajočega pojava, hkrati pa smo pridobljene podatke primerjali glede na spol in življenjsko oziroma delovno okolje, čeprav je treba poudariti, da je na petstopenjski lestvici (1 – sploh ni problem; 5 – zelo velik problem) le malo pojavov, pri katerih je aritmetična sredina preseгла 3, še težje pa je najti pojave, katerih aritmetična sredina se je približala 4. Večina vrednosti se je gibala nekje med 2,5 in 3, kar pravzaprav govori v prid zgoraj predstavljeni ugotovitvi, da se prebivalci Slovenije na splošno počutijo varno. Podrobnejša analiza ugotovitev opravljenih raziskav kaže, da je javnost v preteklih 25 letih menila, da so nevojaški dejavniki predstavljali ključne vire ogrožanja varnosti. Pri tem izstopajo zlasti pojavi, povezani s socialnoekonomskimi razmerami (brezposelnost, revščina, ekonomske težave). Po drugi strani pa terorizem in vojaške grožnje po mnenju javnosti običajno ne predstavljajo resnih virov ogrožanja varnosti.

Raziskava, opravljena leta 2017, je pokazala, da anketiranci sicer še vedno izpostavljajo enake varnostne pojave, vendar jim ne pripisujejo več tako velikega pomena kot leta 2011. Iz primerjave 31 varnostnih pojavov, ki so jih anketiranci ocenjevali tako leta 2011 kot tudi leta 2017, je namreč razvidno, da je njihovo stališče ostalo nespremenjeno le v zvezi s štirimi pojavi, in sicer s prireditvami na prostem ponoči, berači in klateži, nepravilnim parkiranjem in onesnaženostjo naravnega

okolja. Po drugi strani pa so po mnenju anketirancev le trije pojavi (in sicer turisti, pripadniki drugih narodnosti ali kultur ter propadli in zanemarjeni stanovanjski in poslovni objekti) pomenili večjo grožnjo varnosti kot leta 2011. Anketiranci so večini pojavov (24) pripisali manjši pomen kot leta 2011. Do podobnega sklepa lahko pridemo tudi na podlagi primerjave rezultatov, ki smo jih pridobili z ločeno analizo odgovorov prebivalcev na eni in policistov na drugi strani, saj gre pri večini spremenljivk za statistično značilen upad zaznavanja posameznih pojavov kot problematičnih v lokalni skupnosti.

Nedavne raziskave kažejo na precej jasno razliko med zaznavami groženj pri prebivalcih in policistih, čeprav na splošno velja, da bi si morali policisti prizadevati za to, da bi razumeli potrebe in pričakovanja prebivalcev na področju varnosti. Prav tako so se pokazale statistično značilne razlike med zaznavami varnostnih pojavov, o katerih so poročali prebivalci urbanih, suburbanih in ruralnih okolij. Tako prebivalci kot tudi policisti iz urbanih okolij so varnostnim pojavom na splošno pripisali večjo težo kot anketiranci iz suburbanih in ruralnih okolij.

Občutek (ne)varnosti temelji na subjektivnih ocenah. Te se lahko močno razlikujejo in so odvisne od spola in starosti ter geografskih, političnih, socialnih, poklicnih, kulturnih in drugih dejavnikov. Zato se krepí prepričanje, da je pojem človekove varnosti v praksi dejansko »živ« ne glede na to, ali ga državne in lokalne oblasti zavestno upoštevajo v procesih oblikovanja varnostne politike in odločanja.

Dihotomijo med urbanim in ruralnim vidikom varnostne problematike bi bilo zagotovo treba bolj poglobljeno preučiti. Ugotovitve raziskav namreč kažejo, da so stališča prebivalcev suburbanih okolij bolj podobna stališčem prebivalcev ruralnih kot pa prebivalcem urbanih okolij. Vendar za zdaj še ni jasno, kateri dejavniki prispevajo k nastanku teh razlik. Lahko zgolj predpostavljamo, da suburbana okolja niso enaka in da so nekatere lastnosti določenih delov suburbanih okolij enake ali podobne urbanemu okolju, nekatere pa ruralnemu. To je tudi izziv za nadaljnje raziskovanje v okviru programske skupine, ki se ukvarja z dihotomijo urbano/ruralno na področju varnosti.

Literatura

- Buzan, B., Wæver, O. in Wilde, J. D. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Boulder & London: Lynne Rienner Publishers.
- Grizold, A. in Bučar, B. (2011). Izzivi sodobne varnosti: Od nacionalne in mednarodne do človekove varnosti. *Teorija in praksa*, 48(4), 827–851.
- Hafner Fink, M. in Malešič, M. (2016). *Slovensko javno mnenje 2015: Mednarodna raziskava Stališča o delu (ISSP 2015), Mednarodna raziskava Stališča o vlogi države (ISSP 2016), Ogledalo javnega mnenja in raziskava Stališča o varnosti* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. Pridobljeno na https://doi.org/10.17898/ADP_SJM15_V1
- Hafner-Fink, M., Stebe, J., Malnar, B., Uhan, S., Kurdija, S. in Malešič, M. (2013). *Slovensko javno mnenje 2012/1: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti, Mednarodna raziskava o družini in spreminjanju spolnih vlog IV., Primerjalna raziskava volilnih sistemov CSES V. in Longitudinalni program SJM 2012* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. Pridobljeno na https://doi.org/10.17898/ADP_SJM121_V1
- Jelušič, L. et al. (2005). *Slovensko javno mnenje 2005/2: Nacionalna in mednarodna varnost (CRP Znanje za varnost in mir) in Mednarodna dovolilna raziskava* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. Pridobljeno na https://doi.org/10.17898/ADP_SJM052_V1
- Malešič, M. et al. (2007). *Slovensko javno mnenje 2007: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti; vojaški poklici* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. Pridobljeno na https://doi.org/10.17898/ADP_SJM07_V1
- Malešič, M. et al. (2009). *Slovensko javno mnenje 2009/2: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. Pridobljeno na https://doi.org/10.17898/ADP_SJM092_V1
- Malešič, M. in Vegič, V. (2007). Javno mnenje o varnostnih temah: Splet naključij ali dosleden vzorec? *Teorija in praksa*, 44(1/2), 49–66.
- Malešič, M. in Vegič, V. (2009). Slovene public opinion about security issues: A coincidence or a consistent pattern? V G. Caforio (ur.), *Advances in Military Sociology: Essays in Honour of Charles C. Moskos* (str. 99–119). Bingley: Emerald.
- Merton, R. K. (1995). The Thomas theorem and the Matthew effect. *Social Forces*, 74(2), 379–424.
- Meško, G., Sotlar, A., Lobnikar, B., Tominc, B. in Jere, M. (2012). *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni: CRP (V5-1038 A): Poročilo ciljnega raziskovalnega projekta*. Ljubljana: Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.
- Page, B. I. in Shapiro, R. Y. (1983). Effects of public opinion on policy. *The American Political Science Review*, (77)1, 175–190.
- Pavone, V., Degli-Esposti, S. in Santiago, E. (2015). *Key factors affecting public acceptance and acceptability of SOSTs*. Pridobljeno na https://www.academia.edu/4921643/D2.4_Key_factors_affecting_public_acceptance_and_acceptability_of_SOSTs
- Pilger, J. (13. 5. 2014). In Ukraine, the US is dragging us towards war with Russia. *The Guardian*. Pridobljeno na <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/may/13/ukraine-us-war-russia-john-pilger>
- Prezelj, I. (2005). *Nacionalni sistemi kriznega menedžmenta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Scott, J. in Marshall, G. (2009). *A dictionary of sociology* (3rd ed.). Oxford, New York: Oxford University Press.
- Smith, S. (2002). The contested concept of security. V S. Smith (ur.), *The concept of security before and after September 11 (RSIS Working Paper, No. 23)*. Singapur: Nanyang Technological University. Pridobljeno na http://dr.ntu.edu.sg/bitstream/handle/10220/4423/RSIS-WORKPAPER_31.pdf?sequence=1
- Sotlar, A. (2008). Od globalne varnosti do individualne (ne)varnosti. *Delo in varnost*, 53(6), 8–16.

- Sotlar, A. (2015). Reševanje varnostnih problemov – med nacionalno, lokalno in človekovo varnostjo. V G. Meško (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih: Zbornik prispevkov* (str. 26–33). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Tominc, B. in Sotlar, A. (2012). Zaznava deklarativnih virov ogrožanja nacionalne varnosti v slovenski družbi. *Varstvoslovje*, 14(3), 231–258.
- Tominc, B. in Sotlar, A. (2017). Trendi percepcije javnosti do virov ogrožanja v lokalni skupnosti. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – Izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji: Konferenčni zbornik* (str. 17–25). Maribor: Univerzitetna založba Univerze. Pridobljeno na <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/300>
- Tominc, B. in Sotlar, A. (2018). Ni pomembno, kaj je res, ampak kar ljudje verjamejo, da je res – stabilnost javnega mnenja o virih ogrožanja. V G. Meško, A. Sotlar in B. Lobnikar (ur.), *4. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Sklepné ugotovitve raziskovanja (2015–2018): Konferenčni zbornik* (str. 73–104). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Toš, N. et al. (1994). *Slovensko javno mnenje 1994/5: Nacionalna varnost in mednarodni odnosi* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. Pridobljeno na https://doi.org/10.17898/ADP_SJM945_V1
- Toš, N. et al. (1999). *Slovensko javno mnenje 1999/1: Demokratizacija v vzhodno-evropskih državah (mednarodna raziskava) in Nacionalna varnost* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. Pridobljeno na https://doi.org/10.17898/ADP_SJM991_V1
- Toš, N. et al. (2001). *Slovensko javno mnenje 2001/3: Raziskava o zdravlju in zdravstvu IV. in Raziskava o obrambi in varnosti* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. Pridobljeno na https://doi.org/10.17898/ADP_SJM013_V1
- Toš, N. et al. (2003). *Slovensko javno mnenje 2003/3: Nacionalna in mednarodna varnost; Vojaški poklic* [datoteka kodirne knjige]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. Pridobljeno na https://doi.org/10.17898/ADP_SJM033_V1
- Wæver, O. (2004). *Aberystwyth, Paris, Copenhagen: New 'schools' in security theory and their origins between core and periphery*. Pridobljeno na <https://edoc.site/queue/40010349-ole-waever-aberystwyth-paris-en-new-schools-in-security-theory-and-their-origins-between-core-and-peripherypdf-pdf-free.html>
- Williams, P. D. (2008). Security studies: An introduction. V P. D. Williams (ur.), *Security studies: An introduction* (1st ed.) (str. 1–10). New York: Routledge.
- Williams, P. D. (2012). Security studies: An introduction. V P. D. Williams (ur.), *Security studies: An introduction* (2nd ed.) (str. 1–12). New York: Routledge.
- Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2017). *Strokovna izhodišča za leto 2018*. Pridobljeno na https://www.ess.gov.si/_files/10610/Strokovna%20izhodišča_2018.pdf

KRIMINALITETA IN ZAZNAVA VARNOSTNIH GROŽENJ PRI POLICISTIH V URBANIH IN RURALNIH SKUPNOSTIH

ROK HACIN IN KATJA EMAN

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija
E-pošta: rok.hacin@fvv.uni-mb.si, katja.eman@fvv.uni-mb.si

Povzetek V poglavju se osredotočamo na primerjavo kriminalitete in zaznave varnostnih groženj pri policistih v urbanih in ruralnih okoljih v Sloveniji. Čeprav kriminaliteta v Sloveniji v splošnem upada, so, v primerjavi s podeželskimi, mestne občine še vedno bolj obremenjena območja s kriminaliteto. Primerjava zaznav varnostnih groženj pri policistih v dveh časovnih obdobjih je pokazala, da policisti, ki delajo v ruralnih okoljih, pozitivneje zaznavajo varnost v soseski, medtem ko njihovi kolegi v urbanih okoljih zaznavajo varnostne pojave, povezane z javnim neredom in zlorabo alkohola, kot resnejše grožnje varnosti. V obdobju 2011–2017 je zaznava resnosti groženj in socialnoekonomskih prikrajšanosti pri policistih upadla, hkrati pa so se zaznave varnosti v soseski, javnega nereda in socialnoekonomskih prikrajšanosti razlikovale med policisti v urbanih in ruralnih okoljih.

Ključne besede:

kriminaliteta,
policisti,
zaznava
varnostnih
groženj,
lokalne
skupnosti,
Slovenija

CRIME AND POLICE OFFICERS' PERCEPTION OF SECURITY THREATS IN URBAN AND RURAL COMMUNITIES

ROK HACIN & KATJA EMAN

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana, Slovenia
E-mail: rok.hacin@fvv.uni-mb.si, katja.eman@fvv.uni-mb.si

Abstract The chapter focuses on the comparison of crime and police officers' perception of security threats in urban and rural areas in Slovenia. In general, crime in Slovenia is declining, and urban municipalities have been identified as more crime-prone areas. A comparison of police officers' perception of security threats in two time periods showed that police officers working in rural areas perceive safety and security in the neighbourhood more positively, while their colleagues in urban areas perceive security threats related to public disorder and alcohol abuse as more severe threats to safety and security. In the period 2011–2017, perceptions of the seriousness of threats and socio-economic disadvantages among police officers declined, while perceptions of neighbourhood safety and security, public disorder, and socio-economic disadvantages differed between police officers in urban and rural areas.

Keywords:

crime,
police
officers,
perception of
security
threats,
local
communities,
Slovenia

1 Uvod

Človek si izbira kraj bivanja glede na lastnosti in prednosti, ki mu jih le-ta omogoča. Urbanizacija območja omogoča številne prednosti (npr. urejena infrastruktura in (javni) promet), čeprav s sabo lahko prinese tudi nekatere negativne učinke (tj. gosta poseljenost, neurejenost zapuščenih zgradb in kriminaliteta). Prav tako se z urbanizacijo okrepi potreba po varnosti. Varovanje življenja in premoženja je bilo ključni del razvoja človeštva. V zadnjih dveh desetletjih pa je stopnja razvoja varnosti dosegla raven, ko jo lahko opredelimo kot »javno dobrino, ki mora biti dostopna vsem« (Žnidarič, 2006: 53).

Gollin, Jedwab in Vollrath (2015) ugotavljajo, da je območja človekove poselitve glede na gostoto grajenih objektov in število prebivalcev, ki v njih živijo, mogoče opredeliti kot ruralna ali urbana območja; med urbana območja spadajo mesta in velemesta, ruralna območja pa se nanašajo na vasi in zaselke. Glavna razlika med urbani in ruralnimi območji je v tem, da so se slednja običajno razvijala v bližini naravnih rastlinskih in živalskih virov v posamezni regiji, medtem ko so bila urbana naselja večinoma skrbno načrtovana (Tisdale, 1942). Gollin in sodelavci (2015) poudarjajo, da so ruralna območja pogosto v središču pozornosti državnih in lokalnih oblasti ter razvojnih agencij, ki jih želijo preoblikovati v urbana območja. Za slednja so značilne prednosti, kot so napredne storitve javnih služb, priložnosti za izobraževanje, objekti javne prometne infrastrukture, možnosti za poslovanje in druženje ter nasploh boljša kakovost življenja, medtem ko na podeželju teh prednosti ni (Vlahov in Galea, 2003). Hkrati lahko urbano prebivalstvo uživa v vseh pridobitvah in dognanjih človekovega razvoja na področju znanosti in tehnologije, pri opravljanju vsakodnevnih dejavnosti pa ni odvisno od narave oziroma naravnih pojavov. Kljub temu pa urbana območja zaznamuje še ena precej pogosta in problematična lastnost, in sicer kriminaliteta.

Doucet in Lee (2016), Lee (2008), Sampson, Raudenbush in Earls (1997) ter Sampson in Groves (1989) poudarjajo, da v skladu s teorijo skupnosti velja, da je na območjih, za katera so značilna stabilnost prebivalstva (tj. manj prehajanja oziroma gibanja prebivalcev znotraj in zunaj naselij) ter stalnost naložb, storitev in infrastrukture (npr. šole, bolnišnice, knjižnice ipd.), običajno manj kriminalitete in pojavov, ki ogrožajo varnost. Navedeno je v nasprotju s statističnimi podatki o kriminaliteti in izsledki študij, ki kažejo, da je število kaznivih dejanj v ruralnih okoljih

bistveno manjše kot v urbanih okoljih (Glaeser in Sacerdote, 1999; Pavlovič, 1998). Hacin (2019) in Pirnat (2021) ugotavljata, da so mestna središča območja, kjer se pojavi veliko kriminalitete, predvsem premoženjske.

Urbana in ruralna okolja se, poleg pogostosti kaznivih dejanj (Glaeser in Sacerdote, 1999; Pavlovič, 1998), razlikujejo tudi po vrsti kaznivih dejanj (Japelj, 2015, 2016, 2017, 2018). Harkness (2017), Bunei, Rono in Chessa (2014), Sacco, Johnson in Arnold (1993) ter Zvonarevič (1989) ugotavljajo, da nižja gostota prebivalstva vpliva na razvoj in vzpostavitev posebnih (bolj osebnih) medsebojnih odnosov, za katere so značilni višja raven socialne kohezije, urejena (čista) okolica, višja stopnja medsosedske pomoči in okrepljeno neformalno družbeno nadzorstvo, kar na splošno prispeva k manjšemu številu kaznivih dejanj v ruralnem okolju.

Vpliv številnih dejavnikov na kriminaliteto je še posebej izrazit v ruralnih okoljih, ki so manjša, manj strukturirana in bolj socialno naravnana. Slednje je še posebej opazno na področju sodelovanja s policijo (Eman, Ivančič in Bagari, 2019). Rebernik (2008), Adams in Serpe (2000), Glaeser in Sacerdote (1999), Pavlovič (1998) in Wirth (1938) so v okviru primerjave družbene interakcije in kriminalitete v urbanih in ruralnih okoljih ugotovili, da med njimi obstajajo določene razlike glede: 1) narave medosebnih stikov (ti so pogostejši v ruralnih okoljih, kjer vlada višja stopnja zaupanja med prebivalci), 2) obstoja skupnih interesov in medsosedske pomoči, ki je pogostejša v ruralnih okoljih, 3) občutka pripadnosti, ki je v ruralnih okoljih močnejši, kar se odraža v sodelovanju prebivalstva v društvih in dejavnostih na lokalni ravni, 4) boljšega poznavanja sosedov in ostalih prebivalcev v skupnosti in okolici ter 5) manjšega obsega kriminalitete v ruralnih okoljih.

Med najpogostejše oblike kriminalitete v ruralnih okoljih spadajo medosebni spori, zloraba prepovedanih drog in alkohola ter nasilje v družini. Vendar je treba poudariti, da je sprejemljivost tovrstnih kaznivih dejanj med prebivalci ruralnih okolij precej visoka. Naveden je tudi razlog, da se nekatera izmed dejanj ne obravnavajo resno (Harkness, 2017). Donnermeyer (2016) navaja, da v ruralnih okoljih živi približno polovica svetovnega prebivalstva, vendar pa se s kriminaliteto v teh okoljih ukvarja le peščica kriminoloških študij. Kljub temu smo bili v preteklih dveh desetletjih priča razvoju nove veje kriminologije, tj. ruralne kriminologije, ki se osredotoča na preučevanje kriminalitete v ruralnih okoljih, specifično na pojavnost in pojavne oblike kriminalitete na podeželju, poudarjanje razlik v primerjavi s kriminaliteto v

mestih, identifikacijo različnih urbanih vplivov ter izpostavljanje problemov neenakosti, revščine, patriarhata in drugimi strukturnimi dejavniki, ki na podeželju vplivajo na pojav kriminalitete (Donnermeyer in DeKeseredy, 2013).

Ugotovitve preliminarnih raziskav in pilotnih študij v slovenskem okolju (Eman, Meško in Fields, 2009; Eman et al., 2019; Hacin, 2019; Hacin in Eman, 2014; Meško in Eman, 2016; Meško, Šifrer in Vošnjak, 2012; Pirnat in Meško, 2019) kažejo, da med ruralnimi in urbanih okolji prihaja do nekaterih razlik, povezanih z značilnostmi kriminalitete, strahom pred kriminaliteto itd. Slovenija leži na specifičnem geografskem območju, kjer je strogo razlikovanje med urbanih in ruralnimi okolji včasih oteženo (le dve slovenski mesti imata namreč več kot 100.000 prebivalcev). Vse to se odraža v pomanjkanju študij, ki bi se osredotočale na pojavnost, pogostost in lokacijo kaznivih dejanj na slovenskem podeželju. V poglavju zato analiziramo različne oblike kriminalitete in njeno gostoto v urbanih in ruralnih okoljih Slovenije ter ugotavljamo obstoj morebitnih razlik glede vrste in pogostosti kaznivih dejanj. Obenem se osredotočamo na zaznavanje groženj med policisti v urbanih in ruralnih okoljih v Sloveniji in analiziramo podatke, zbrane v dveh različnih obdobjih. Poglavje pa zaključujemo z razpravo o rezultatih študije in predlogi za nadaljnje raziskovanje.

2 Kriminaliteta v ruralnih in urbanih okoljih

Rogers in Pridemore (2016), ki sta teorijo družbene dezorganiziranosti preizkusila s preučevanjem kriminalitete v ruralnih skupnostih, ugotavljata, da so izsledki evropskih študij v nasprotju z ugotovitvami, ki jih je v zvezi z navedeno teorijo podala t. i. čikaška šola. Njuni izsledki so podobni tistim, do katerih so v svojih študijah prišli Donnermeyer (2016), Berg in Lauritsen (2015) ter Barnett in Mencken (2002), ki ugotavljajo, da je kriminaliteta v ruralnih okoljih izjemno raznolika in da so v teh okoljih pogostejša kazniva dejanja z »osebno konotacijo« (npr. nasilje v družini).

V primerjavi z urbanim okoljem sta za ruralno okolje na splošno značilni stabilnost prebivalstva ter večja rasna in narodnostna enovitost. Arthur (1991), Kowalski in Duffield (1990) ter Wilkinson (1984a, 1984b) ugotavljajo, da ruralnost ni »konstanta«, ki jo je mogoče vselej uporabiti za napovedovanje stopnje kriminalitete v teh okoljih, medtem ko je revščina, tako v ruralnem kot tudi v urbanem okolju, v

pozitivni korelaciji s kriminaliteto. Raziskovalci (Doucet in Lee, 2016; Lee, 2008; Sampson in Groves, 1989; Sampson et al., 1997) prav tako ugotavljajo, da je kriminaliteta v ruralnih okoljih odvisna od nestabilnosti prebivalstva (priseljavanje/izseljevanje), narodnostne heterogenosti in družinskih sporov. Behrendt, Porter in Vivian (2016) so po preučevanju dejavnikov, ki vplivajo na stopnjo kriminalitete na podeželju, ugotovili, da je kriminaliteta pogostejša v tistih ruralnih okoljih, ki se soočajo z visoko stopnjo brezposelnosti in nizko stopnjo izobrazbe (npr. avtohtona ljudstva v Avstraliji, Severni Ameriki, Romi ipd.). Za ta okolja so značilni tudi težke socialnoekonomske razmere (upadanje prebivalstva ter nizki dohodki ali revščina), alkoholizem, brezposelnost in pomanjkanje drugih družbenih dejavnosti, nezmožnost plačila denarnih kazni, pretirana prisotnost in intenzivnost delovanja policije ter omejeno poročanje o kriminaliteti, omejene možnosti kaznovanja, omejen dostop do alternativnih oblik kaznovanja in reševanja problemov ter slabo ekonomsko stanje in prenaseljenost. Poleg tega so za ruralna okolja z visoko stopnjo kriminalitete značilni tudi slabi odnosi znotraj lokalne skupnosti (npr. rasizem in segregacija na določenih območjih), nestabilni ali nepredvidljivi odnosi znotraj lokalne skupnosti (visok delež nasilnih kaznivih dejanj), potreba in želja po samoodločbi in avtonomiji (npr. Aborigini v Avstraliji) ter neurejeni odnosi med policijo in lokalno skupnostjo.

Na podeželju običajno opazamo tudi visoko stopnjo kriminalitete zoper kmetije in kmete, ki v urbanih okoljih pravzaprav ne obstaja, ker kmetij tam sploh ni. Med najpogostejša kazniva dejanja v ruralnih okoljih spadajo tatvine živine, žit, poljščin, volne, jajc, sadja, oreškov, zelenjave, školjk in drugih kmetijskih proizvodov; vlomi v stanovanjske hiše in gospodarska poslopja ter tatvine (npr. strojev, opreme, goriva, škropilnic, gnojil itd.); vandalizem na poljih ali objektih; goljufige (v zvezi s kmetijskimi proizvodi ali hipotekarnimi posojili); požigi; kršitve biološke varnosti; nezakonito odlaganje odpadkov; kraja vode in lesa iz naravnih habitatov; gojenje marihuane ali proizvodnja prepovedanih drog na kmetijskih zemljiščih; zloraba živali, včasih pa tudi delavcev na kmetiji; in nezakonit lov (to je na podeželju pogost pojav, do katerega lahko pride zaradi slabega ekonomskega položaja posameznika, lahko pa gre tudi za dejavnost organizirane kriminalitete) (Barclay, 2016; Bunei et al., 2014; Ceccato in Dolmen, 2013; Donnermeyer in Barclay, 2005; Lovell, 2016; Nicholson, 2015; Pohja-Mykrä, 2016). Kmetje kaznivih dejanj običajno ne prijavijo policiji, kar je lahko posledica pomanjkanja informacij oziroma ozaveščenosti ali prepričanja v neuspešnost (nezainteresiranost) policije pri obravnavi kaznivega

dejanja. Zato včasih prihaja do maščevanja storilcu kaznivega dejanja, pri katerem gre za obliko vigilantizma oziroma jemanja pravice v svoje roke (Lovell, 2016).

Za ruralna okolja je v primerjavi z urbanih območji značilen tudi višji delež določenih oblik nasilja nad ženskami, kot so spolni napadi, posilstva ter fizično in psihično nasilje. Weisheit in Wells (2005) sta preučevala več umorov, povezanih z nasiljem v družini, ki so se dogajali na ameriškem podeželju, in prišla do podobnih zaključkov kot Ellis in DeKeseredy (1997). Težava je v tem, da nasilje v ruralnem okolju ostaja skrito ali prikrito, zaradi česar imajo ženske manj možnosti, da bi poiskale ali prejele ustrezno pomoč. Značilnost podeželja je tudi v tem, da se v večini ljudje med seboj poznajo, kar v primeru nasilja nad ženskami predstavlja dodaten razlog, da žrtve tega ne prijavijo pristojnim institucijam.

Evans, Smokowski in Cotter (2016) v povezavi z mladoletniškim prestopništvom ugotavljajo, da se »klasično« ustrahovanje v ruralnih okoljih pojavlja pogosteje kot spletno nadlegovanje in da vandalizem ni tako pogost kot v urbanih okoljih. Weisheit in Brownstein (2016) obenem navajata, da so ruralna okolja, zlasti zelo odmaknjena podeželska območja, idealna za gojenje konoplje in pridelavo marihuane (npr. v gozdovih, na odmaknjenih poljih ali neobdelanih zemljiščih, kjer je mogoče konopljo posejati med druge rastline, ipd.) ter proizvodnjo metamfetaminov.

Hacin (2019) je primerjal kriminaliteto v ruralnih in urbanih okoljih v Sloveniji ter ugotovil, da v obeh okoljih prevladuje premoženjska kriminaliteta. Primerjava mestnih in vaških občin je pokazala, da so v mestnih občinah bolj pogosta kazniva dejanja zoper človečnost in človekovo zdravje ter premoženje, v vaških občinah pa kazniva dejanja zoper življenje in telo, spolno nedotakljivost, zakonsko zvezo, družino in otroke, varnost javnega prometa ter okolje, prostor in naravne dobrine. Podobno o kriminaliteti v mestih ugotavlja Pirnat (2021), ki je v študiji v Ljubljani ugotovila, da je kriminaliteta v mestih zgoščena na območjih, ki so najbolj urbanizirana, še posebno v strogem centru mest. Za tovrstna območja je značilna visoka stopnja gostote prebivalstva, kar povečuje posameznikovo anonimnost. Za urbana okolja je značilno, da je večja stopnja brezposelnosti povezana z večjo stopnjo premoženjske kriminalitete (npr. vlomi in tatvine) in tudi s kriminaliteto z elementi nasilja (npr. ropi, fizični napadi, umori).

Zagotavljanje lokalne varnosti poteka v okviru občine, pri čemer ima policija praviloma glavno vlogo (Pirnat in Meško, 2019). Za varnost lokalne skupnosti skrbijo različni organi in službe, in sicer: policija, civilna zaščita, gasilci, reševalci nujne medicinske pomoči, redarske službe in v izrednih primerih tudi vojska. V modelu policijskega dela v skupnosti je poudarjeno sodelovanje policije in prebivalstva (Hacin in Eman, 2020), saj je policija brez pomoči prebivalstva manj uspešna pri odkrivanju kriminalitete in zagotavljanju varnosti na splošno. Meško in Hacin (2018) sta poudarila, da mora policija sama zagotoviti nadzor, saj ima velik vpliv na stanje kriminalitete v lokalni skupnosti.

V zvezi z izvajanjem policijske dejavnosti na podeželju številni raziskovalci (Jones, Lithopoulos in Ruddell, 2016; Yarwood in Wooff, 2016) poudarjajo, da se sistem delovanja policije in kazenskega pravosodja v ruralnih okoljih razlikuje od sistema v urbanih okoljih – majhnost in medsebojna povezanost ruralnih skupnosti namreč vpliva na strogost in temeljitost policije, ki je običajno prizanesljivejša kot v urbanih okoljih. V ruralnih okoljih vladajo ekonomski, socialni in kulturni dejavniki, ki so značilni za majhne skupnosti in narekujejo odziv policije ter drugih državnih organov. Zaradi omejenih virov financiranja je odziv teh organov počasnejši in običajno tudi dražji. Obenem pa policisti in ostali predstavniki oblasti izhajajo iz istega vaškega socialnega okolja, kar vpliva na njihovo presojo in odločanje. Eman s sodelavci (2019) je izpostavila, da pridobitev zaupanja in spoštovanja pri prebivalcih, predstavlja temeljni element uspešne policijske dejavnosti v ruralnih okoljih, ki vodi v sodelovanje med prebivalci in policijo.

Jones in sodelavci (2016) opozarjajo, da na policijsko delo v skupnosti vpliva tudi zgodovina posameznega ruralnega območja (npr. avtohtoni prebivalci v Avstraliji in Severni Ameriki). Družbene skupine, ki živijo na teh območjih, se običajno soočajo s težkimi socialnoekonomskimi razmerami, ki vplivajo na večjo pojavnost nasilja in kriminalitete v teh okoljih, obenem pa je lokalno prebivalstvo deležno popustljivejše obravnave v sistemu kazenskega pravosodja in ima posledično slabše odnose s policijo (zlasti, če je bila ta v preteklosti nasilna). Zato je pomembno, da policija v teh okoljih najprej (ponovno) pridobi zaupanje in spoštovanje prebivalstva.

Yarwood in Wooff (2016) ugotavljata, da se je prisotnost policije v ruralnih okoljih povečala zaradi vsesplošne modernizacije življenja, pri čemer se pričakuje, da bodo policisti izpolnili dva konkretna pogoja, in sicer »vidnost« in »odgovornost« (Yarwood, 2003, 2008). Čeprav je obseg kriminalitete na podeželju manjši, pa je treba upoštevati specifične lastnosti ruralnega okolja in naravo operativnega dela policije (Gilling 2011; Rudell in Lithopoulos, 2016; Wooff, 2015; Yarwood in Gardner, 2000). Ruddell (2015) poudarja, da so policisti na podeželju »strokovnjaki za vse«, ki se morajo odzivati na vsak naznanjen dogodek, čeprav spada na njihovo področje dela le približno 30 % prijav. Smith in McElwee (2013) ugotavljata, da je ena od težav, s katerimi se soočajo policisti na podeželju, vzdrževanje socialne distance (problematika pretiranega ali nezadostnega izvajanja policijske dejavnosti). Poleg tega so nekatere skupnosti zaradi svojega gospodarskega in družbenega razvoja bolj »odporne« na kriminaliteto. V Združenem kraljestvu so se vzpostavila številna partnerstva in programi za zmanjšanje občutka izolacije in osamljenosti v ruralnih okoljih ter za preprečevanje kriminalitete ali strahu pred kriminaliteto (Yarwood in Wooff, 2016). Pojavlja se tudi vprašanje, kdo je dejansko odgovoren za izvajanje policijske dejavnosti na podeželju (Yarwood, 2011) ter kakšne so vizije in smernice, ki jih policija oblikuje in izvaja na podeželju (Gilling, 2011), kar jasno kaže, da se vzpostavljajo zametki za uveljavljanje pluralne policijske dejavnosti.

3 Slovenska policija

Slovenska policija je bila po razpustitvi nekdanje milice leta 1992 ustanovljena kot organ v sestavi Ministrstva za notranje zadeve. Začetki vzpostavljanja policije na ozemlju Slovenije segajo v 19. stoletje, ko je bila Slovenija del avstrijskega cesarstva (ustanovitev orožnikov po francoskem vzoru). Slovenija je bila po drugi svetovni vojni ena od federativnih republik socialistične Jugoslavije. Policijske enote, ki so delovale v obdobju pred drugo svetovno vojno, so bile razpuščene, njihovo vlogo pa je prevzela milica, ki je bila pod močnim vplivom partijske politike. Osamosvojitve Slovenije je leta 1991 privedla do korenitih sprememb v policijski organizaciji, ki se je depolitizirala, vse večji poudarek pa je bil namenjen varstvu človekovih pravic (Kolenc, 2002). Meško in Lobnikar (2018) navajata, da so bile reforme sprva sicer simbolne (npr. preimenovanje nekdanje milice v policijo, sprememba položajnih oznak in simbolov policije ipd.), vendar jim je leta 1998

sledilo sprejetje Zakona o policiji,¹ ki je na novo opredelil policijska pooblastila in uvedel civilni nadzor nad delom policije. Poleg tega je Generalna policijska uprava postala samostojen organ znotraj Ministrstva za notranje zadeve. Leta 2013 je bila sprejeta nova zakonodaja, ki je bila namenjena decentralizaciji policije in uvajanju policijskega dela v skupnosti ter obveščevalno vodene policijske dejavnosti.

Policijo v sedANJI obliki vodi generalni direktor policije, njena dejavnost pa je organizirana na treh ravneh, in sicer na državni ravni (Generalna policijska uprava), regionalni ravni (policijske uprave) in lokalni ravni (policijske postaje). Leta 2018 je bilo v slovenski policiji zaposlenih 8.204 oseb, od katerih je bilo 5.458 uniformiranih policistov, 1.712 neuniformiranih policistov in 1.034 ostalih delavcev policije (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, 2019a). Organe in delo policije urejata Zakon o policiji² ter Zakon o organiziranosti in delu v policiji.³ Število kaznivih dejanj, ki jih je obravnavala policija, se je z 89.511 v letu 2009 zmanjšalo na 55.026 v letu 2019. Med najpogostejše obravnavane oblike kriminalitete spadajo kazniva dejanja zoper premoženje, kazniva dejanja zoper življenje in telo ter kazniva dejanja, povezana s prepovedanimi drogami (Generalna policijska uprava, 2020; Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, 2019b). Policija od leta 2015 zaradi migracijske krize izvaja okrepljen nadzor slovenske meje s Hrvaško (Meško, Hacin, Pimat in Eman, 2018).

Policijska dejavnost je v Sloveniji močno odvisna od okolja, v katerem delujejo policisti. V preteklih nekaj letih je podeželje postalo življenjsko okolje številnih delavcev, ki se vozijo na delo, in starejših, ki se tja preselijo po upokojitvi (Barbič, 2005). Tovrstne selitve za Slovence ne predstavljajo posebnega izziva, saj so identitetno in kulturno močno povezani s podeželjem, tudi če živijo v mestih (Uršič, 2015). Selitev prebivalstva in demografske spremembe v ruralnih okoljih lahko privedejo do ogrožanja varnosti in pojava posebnih oblik kriminalitete, ki jih podeželje v preteklosti ni poznalo. Slovenski policisti se na podeželju soočajo z edinstvenimi izzivi, zaradi česar se njihovo delo razlikuje od dela kolegov, ki delujejo na primestnih in mestnih območjih. Pogostejše prihajajo v neposreden stik z občani, ki jih velikokrat osebno poznajo, na policijskih postajah v ruralnih okoljih je običajno manj zaposlenih, odzivni čas interventnega ukrepanja je zaradi oddaljenosti

¹ Zakon o policiji (ZPol), Uradni list RS, št. 49/1998.

² Zakon o policiji (ZPol), Uradni list RS, št. 66/2009.

³ Zakon o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol), Uradni list RS, št. 15/2013.

nekaterih ruralnih okolij daljši itd. (Adams, 2019; Pierce, 2001; Ricciardelli, 2018; Weisheit, Wells in Falcone, 1994; Yarwood in Mawby, 2011). Značilnosti kriminalitete v urbanih in ruralnih okoljih v obdobju od leta 2010 do leta 2018 so predstavljene v naslednjem poglavju.

4 Pregled kriminalitete v urbanih in ruralnih okoljih

V tabeli 1 so predstavljene značilnosti kriminalitete v ruralnih in urbanih okoljih, ki jih je slovenska policija obravnavala v obdobju od leta 2010 do leta 2019. Na splošno je število kaznivih dejanj upadlo z 90.004 v letu 2010 na 55.026 v letu 2019 (kar pomeni, da se je delež kaznivih dejanj zmanjšal za 38,9 %).⁴ V obravnavanem obdobju se je povečalo število kaznivih dejanj zoper 1) človečnost, 2) delovno razmerje in socialno varnost, 3) uradno dolžnost, javna pooblastila in javna sredstva, 4) splošno varnost ljudi in premoženja ter 5) varnost javnega prometa. Število kaznivih dejanj zoper volilno pravico in volitve, vojaško dolžnost, obrambo države in suverenost Republike Slovenije in njeno demokratično ustavno ureditev je ostalo enako, medtem ko se je obseg ostalih oblik kriminalitete zmanjšal.

Število kaznivih dejanj v mestnih občinah se je s 50.748 v letu 2010 zmanjšalo na 30.296 v letu 2019 (kar pomeni, da se je delež kaznivih dejanj znižal za 40,3 %). V obravnavanem obdobju se je povečalo število kaznivih dejanj zoper 1) človečnost, 2) čast in dobro ime, 3) spolno nedotakljivost, 4) delovno razmerje in socialno varnost, 5) uradno dolžnost, javna pooblastila in javna sredstva, 6) splošno varnost ljudi in premoženja ter 7) okolje, prostor in naravne dobrine. Število kaznivih dejanj zoper volilno pravico in volitve, vojaško dolžnost, obrambo države in suverenost Republike Slovenije in njeno demokratično ustavno ureditev je ostalo enako, število vseh ostalih vrst kaznivih dejanj pa je upadlo.

Število kaznivih dejanj v podeželskih občinah,⁵ ki je leta 2010 znašalo 39.256, se je v letu 2019 zmanjšalo na 24.730 (kar predstavlja 37,0 % padec). V obravnavanem obdobju se je povečalo število kaznivih dejanj zoper 1) človečnost, 2) delovno razmerje in socialno varnost, 3) uradno dolžnost, javna pooblastila in javna sredstva,

⁴ Število kaznivih dejanj, ki jih je obravnavala slovenska policija, se razlikuje od števila preiskanih kaznivih dejanj.

⁵ V Sloveniji se za neurbane občine uradno ne uporablja noben poseben izraz (tako se v razmerju do mestne občine uporablja zgolj izraz občina). Zaradi lažjega razlikovanja med obema kategorijama občin se v nadaljevanju uporablja izraz podeželska občina.

4) splošno varnost ljudi in premoženja ter 5) varnost javnega prometa. Število kaznivih dejanj zoper volilno pravico in volitve, vojaško dolžnost in obrambo države ter zoper mednarodno pravo se ni spremenilo, medtem ko se je obseg ostalih oblik kriminalitete zmanjšal.

V mestnih in podeželskih občinah je prevladovala premoženjska kriminaliteta, ki so ji sledila kazniva dejanja zoper delovno razmerje in socialno varnost, gospodarstvo, človekove pravice in svoboščine ter zakonsko zvezo, družino in otroke. Primerjava različnih oblik kriminalitete v mestnih in podeželskih občinah v obdobju od leta 2010 do leta 2019 je pokazala, da so kazniva dejanja zoper 1) premoženje, 2) delovno razmerje in socialno varnost in 3) pravosodje bolj pogosta v mestnih občinah. Na drugi strani pa so za podeželske občine bolj značilna kazniva dejanja zoper 1) življenje in telo, 2) spolno nedotakljivost, 3) zakonsko zvezo, družino in otroke ter 4) okolje, prostor in naravne dobrine. V nadaljevanju predstavljamo empirični del študije o zaznavanju groženj pri policistih v urbanem in ruralnem okolju.

Tabela 1: Obravnavana kazniva dejanja v mestnih in podeželskih občinah v obdobju od leta 2010 do leta 2019

Vrsta kaznivega dejanja	Občina	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
KD zoper človečnost	Mestna	3	3	3	2	4	47	31	34	60	10
	Podeželska	1	4	3	37	0	4	1	33	13	3
KD zoper življenje in telo	Mestna	1.120	958	938	863	811	731	608	620	669	674
	Podeželska	1.276	1.249	1.283	1.139	998	942	985	888	967	963
KD zoper človekove pravice in svobosčine	Mestna	1.620	1.554	1.791	483	768	566	651	710	841	938
	Podeželska	2.469	2.384	1.108	577	457	463	1.248	1.243	1.243	1.353
KD zoper volilno pravico in volitve	Mestna	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0
	Podeželska	0	1	0	2	4	1	11	0	1	0
KD zoper čast in dobro ime	Mestna	31	56	61	62	63	43	43	57	29	36
	Podeželska	48	52	38	72	32	43	67	47	35	33
KD zoper spolno nedotakljivost	Mestna	160	137	160	169	129	131	125	166	141	178
	Podeželska	319	340	223	231	176	141	227	262	212	289
KD zoper človekovo zdravje	Mestna	1.070	892	1.144	1.187	963	1.086	820	798	836	744
	Podeželska	884	821	803	722	900	822	815	990	803	635
KD zoper zakonsko zvezo, družino in otroke	Mestna	2.316	2.279	2.679	2.252	2.072	2.127	771	777	824	882
	Podeželska	3.721	3.511	3.893	3.905	4.006	3.051	1.694	1.538	1.958	1.665
KD zoper delovno razmerje in socialno varnost	Mestna	176	526	1.337	1.388	3.824	1.626	1.702	865	881	1.919
	Podeželska	473	963	907	1.978	2.105	1.200	1.497	611	788	639
KD zoper premoženje	Mestna	35.060	35.921	36.937	37.745	35.242	27.491	23.176	21.903	22.529	21.465
	Podeželska	22.806	23.075	26.068	27.047	22.274	16.740	18.573	16.928	15.601	14.893
KD zoper gospodarstvo	Mestna	6.020	5.531	4.753	5.280	3.619	2.924	2.493	2.578	2.011	1.665
	Podeželska	3.468	3.041	2.649	3.702	3.169	2.225	1.893	2.744	2.183	1.698
KD zoper pravni promet	Mestna	1.948	1.533	1.471	1.696	1.965	2.079	828	1.421	537	838
	Podeželska	2.104	1.454	1.694	1.344	1.503	2.921	1.167	1.152	1.413	1.017

KD zoper javno uridno dolžnost, javna pooblastila in javna sredstva	Mestna	90	139	107	172	325	279	305	155	70	175
	Podruželska	129	172	83	128	411	113	92	82	42	173
KD zoper pravosodje	Mestna	288	169	138	137	154	160	128	122	108	183
	Podruželska	197	204	188	165	195	150	170	128	134	35
KD zoper javni red in mir	Mestna	694	724	828	757	616	478	590	427	520	428
	Podruželska	1.004	1.044	821	583	603	522	518	500	588	947
KD zoper vojaško dolžnost	Mestna	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Podruželska	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
KD zoper splošno varnost ljudi in premoženja	Mestna	107	126	87	109	111	93	89	91	107	124
	Podruželska	187	171	177	152	138	143	185	208	198	222
KD zoper varnost javnega prometa	Mestna	17	26	17	12	20	11	12	23	15	8
	Podruželska	23	35	30	24	36	30	24	31	40	48
KD zoper okolje, prostor in naravne dobrine	Mestna	26	52	31	48	35	36	30	27	31	28
	Podruželska	147	144	131	181	120	157	114	124	131	117
KD zoper suverenost Republike Slovenije in njeno demokratično ustavno ureditev	Mestna	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Podruželska	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
KD zoper obrambno moč države	Mestna	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
	Podruželska	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KD zoper mednarodno pravo	Mestna	2	2	0	1	2	0	0	0	0	1
	Podruželska	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
Skupaj (mestne občine)		50.748	50.628	52.483	52.364	50.725	39.908	32.404	30.774	30.209	30.296
Skupaj (podruželske občine)		39.256	38.666	40.099	41.989	37.127	29.669	29.279	27.509	26.352	24.730
Skupaj		90.004	89.294	92.582	94.353	87.852	69.577	61.683	58.283	56.561	55.026

vir: Generalna policijska uprava, 2020.

5 Metodologija

V študiji, ki temelji na rezultatih anketiranja, izvedenega v okviru študije o zagotavljanju varnosti na lokalni ravni (Meško, Sotlar, Lobnikar, Jere in Tominc, 2012), se osredotočamo na zaznavanje varnostnih groženj med policisti v različnih kulturnih okoljih. Sodelovanje policistov v študiji je bilo prostovoljno in anonimno. Anketiranje je potekalo od novembra 2011 do januarja 2012 in spomladi leta 2017. V osmih policijskih upravah smo za potrebe anketiranja izbrali 24 policijskih postaj (osem manjših, osem srednje velikih in osem velikih policijskih postaj). Osem policijskih postaj je delovalo v urbanih okoljih (Kranj, Maribor, Nova Gorica, Ljubljana, Celje, Novo mesto, Koper, Murska Sobota), 16 policijskih postaj pa je bilo v ruralnih okoljih (Škofja Loka, Jesenice, Ajdovščina, Gorišnica, Vrhnika, Gornji Petrovci, Domžale, Bovec, Kozina, Trebnje, Radlje ob Dravi, Šmarje pri Jelšah, Sežana, Dolenjske Toplice, Lendava, Podlehnik). Anketiranje je v obeh preučevanih obdobjih potekalo na istih policijskih postajah. Komandirji policijskih postaj so s policisti sklicali sestanke, na katerih so policisti po predstavitvi ciljev študije izpolnili anketni vprašalnik. Policisti so vprašalnik izpolnili v sklopu rednih delovnih sestankov. Zbrani podatki so bili vneseni v podatkovno bazo in obdelani s statističnim programom SPSS.

5.1 Vzorec

Vzorec iz leta 2011 temelji na podatkih, pridobljenih z anketiranjem 581 policistov na 24 policijskih postajah. Ta vzorec je predstavljal 7,1 % povprečnega števila policistov v letu 2011 (v slovenski policiji je bilo leta 2011 zaposlenih 8.808 oseb). Približno 46 % anketirancev je delo opravljalo na policijskih postajah v ruralnem okolju. Med anketiranci je bilo več kot 80 % moških,⁶ približno polovica anketirancev pa je bilo starih od 31 do 45 let (leta 2011 so bili policisti v povprečju stari 38,1 leto). Četrtnina anketirancev (25,1 %) je zaključila eno izmed višješolskih ravni izobraževanja (leta 2011 je imelo 27,5 % vseh policistov v slovenski policiji eno izmed oblik višješolske izobrazbe) (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, 2012). Več kot tretjina anketirancev (37,9 %) je bila v policiji zaposlena več kot 16 let. Polovica anketirancev (50,4 %) je navedla, da je njihov osebni dohodek približno

⁶ Leta 2011 je bilo v slovenski policiji zaposlenih 2.116 žensk (24,0 %) in 6.692 moških (76,0 %) (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, 2012).

enak povprečni mesečni plači v Sloveniji (988 EUR). Manj kot polovica anketirancev (46,6 %) je delo policista opravljala v urbanem okolju (na policijski postaji, ki je v eni od mestnih občin).

Vzorec iz leta 2017 je zajemal 520 policistov s 24 policijskih postaj. Ta vzorec je predstavljal 6,3 % povprečnega števila policistov v letu 2017 (v slovenski policiji je bilo leta 2017 zaposlenih 8.204 oseb). Skoraj 47 % anketirancev je delo opravljalo na policijskih postajah v ruralnem okolju. Več kot 80 % anketirancev je bilo moškega spola,⁷ skoraj dve tretjini anketirancev (64,0 %) pa je spadalo v starostno skupino od 31 do 45 let (leta 2017 so bili policisti v povprečju stari 41,7 let). Približno 40 % anketirancev je imelo eno izmed oblik višješolske izobrazbe (leta 2017 je bilo višješolsko izobraženih 29,1 % vseh policistov v slovenski policiji) (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, 2018). Več kot polovica anketirancev (57,1 %) je bila v policiji zaposlena več kot 16 let. Malce manj kot polovica vseh anketirancev je navedla, da je njihov osebni dohodek približno enak povprečni mesečni plači v Sloveniji (1.087 EUR). Manj kot polovica anketirancev (46,9 %) je delo policista opravljala v urbanem okolju (na policijski postaji, ki je v eni od mestnih občin). Značilnosti obeh vzorcev so predstavljene v tabeli 2.

⁷ Leta 2017 je bilo v slovenski policiji zaposlenih 2.082 žensk (25,4 %) in 6.122 moških (74,6 %) (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, 2018).

Tabela 2: Opis vzorca

Spremenljivka		2011 (n = 581)				2017 (n = 520)			
		Ruralno okolje		Urbano okolje		Ruralno okolje		Urbano okolje	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Spol	Moški	264	45,4	228	39,2	231	44,4	211	40,6
	Ženske	43	7,4	41	7,1	43	8,3	32	6,1
	Brez odgovora	5 (0,9 %)				3 (0,6 %)			
Starost (v letih)	< 30	95	16,4	99	17,1	24	4,6	25	4,8
	31–45	171	29,4	134	23,1	177	34,0	156	30,0
	46 <	31	5,3	28	4,8	72	13,9	61	11,7
	Brez odgovora	23 (3,9 %)				5 (1,0 %)			
Izobrazba	Srednješolska ali nižja izobrazba	227	39,1	191	32,8	168	32,3	136	26,1
	Višješolska strokovna ali višja izobrazba	73	12,6	73	12,6	106	20,4	106	20,4
	Brez odgovora	17 (2,9 %)				4 (0,8 %)			
Delovna doba	< 5	69	11,9	63	10,8	12	2,3	15	2,9
	6–10	71	12,2	55	9,5	54	10,4	47	9,0
	11–15	52	8,9	41	7,1	49	9,4	37	7,1
	16 <	111	19,1	109	18,8	155	29,8	142	27,3
	Brez odgovora	10 (1,7 %)				9 (1,8 %)			
Dohodek	Nižji od povprečja	163	28,1	130	22,4	119	22,9	113	21,7
	Povprečen	99	17,0	89	15,3	94	18,1	79	15,2
	Višji od povprečja	39	6,7	38	6,5	51	9,8	43	8,3
	Brez odgovora	23 (4,0 %)				21 (4,0 %)			

V nadaljevanju so opisane spremenljivke, ki so bile vključene v faktorsko analizo.

5.2 Faktorji

V tabeli 3 so predstavljene spremenljivke, ki smo jih najprej vključili v faktorsko analizo (metoda glavnih komponent; rotacija Varimax), nato pa analizirali z regresijsko analizo.

Tabela 3: Opis spremenljivk, vključenih v faktorjsko analizo

Spremenljivka	2011				2017			
	Ruralno okolje		Urbano okolje		Ruralno okolje		Urbano okolje	
	M	S. O.	M	S. O.	M	S. O.	M	S. O.
<i>Občutek varnosti v soseski</i> ($\alpha = 0,85$; KMO = $0,77$; var. = $69,24\%$) ^a	3,48	0,74	2,99	0,69	3,50	0,80	3,12	0,72
Prebivalci se v soseski počutijo sproščeno.	3,38	0,89	2,91	0,81	3,39	0,93	2,97	0,81
Prebivalci se počutijo varno.	3,65	0,91	3,21	0,84	3,69	0,87	3,35	0,82
Ko se ponoci sprehatajo po soseski, se prebivalci počutijo varno.	3,70	0,92	3,23	0,91	3,81	0,92	3,36	0,85
Ko koga ni doma, se lahko zamere na sosedce, da bodo pazili na njegov dom oziroma pazili na morebitne težave.	3,16	0,92	2,65	0,89	3,29	0,94	2,79	0,98
<i>Ogrevanje varnosti (slioraba alkohola)</i> ($\alpha = 0,89$; KMO = $0,68$; var. = $81,51\%$) ^b	2,43	0,81	3,05	0,92	2,45	0,75	2,87	0,77
Hrup ali glasna glasba iz lokalov.	2,50	0,88	3,13	0,98	2,54	0,88	3,04	0,92
Hrup ali glasna glasba z zasebnih zabav.	2,50	0,88	3,13	0,98	2,47	0,87	2,87	0,89
Priradive na prostem ponoci.	2,28	0,89	2,84	1,00	2,35	0,85	2,68	0,88
<i>Ogrevanje varnosti (slioraba alkohola)</i> ($\alpha = 0,86$; KMO = $0,77$; var. = $70,04\%$) ^b	3,18	0,83	3,58	0,89	3,17	0,78	3,48	0,79
Zloraba alkohola.	3,50	0,93	3,54	0,99	3,50	0,94	3,54	0,94
Točenje alkohola mladoletnim osebam.	3,15	0,95	3,56	0,99	2,91	0,95	3,22	0,97
Točenje alkohola pijanim osebam.	3,15	0,95	3,5	0,99	3,54	0,95	3,61	0,96
Pijančevanje na javnih mestih.	2,94	0,97	3,71	1,07	2,83	1,01	3,55	1,05
<i>Socialnoekonomska pritegnjenost</i> ($\alpha = 0,82$; KMO = $0,66$; var. = $73,52\%$) ^b	3,69	0,86	3,81	0,87	3,24	0,79	3,31	0,87
Gospodarsko nazadovanje.	3,39	1,11	3,53	1,07	3,09	1,02	3,14	1,04
Brezposelnost.	3,88	0,93	4,02	0,97	3,36	0,91	3,47	1,02
Revščina.	3,73	0,96	3,84	1,03	3,23	0,93	3,35	1,00

Spremenljivka	2011						2017					
	Ruralno okolje			Urbano okolje			Ruralno okolje			Urbano okolje		
	M	S. O.	M	S. O.	M	S. O.	M	S. O.	M	S. O.	M	S. O.
Strategija policijskega dela v skupnosti (cilji)* ($\alpha = 0,87$; KMO = 0,66; var. = 68,72 %) ^c	-	-	-	-	-	-	3,14	0,76	3,05	0,76	3,14	0,76
Več partnerskega sodelovanja z lokalno skupnostjo.	-	-	-	-	-	-	3,14	0,84	2,97	0,86	3,14	0,86
Več partnerskega sodelovanja z državnimi organi.	-	-	-	-	-	-	3,15	0,79	3,00	0,85	3,15	0,85
Več partnerskega sodelovanja s predstavniki civilne družbe.	-	-	-	-	-	-	3,14	0,80	2,97	0,84	3,14	0,84
Večja vidnost in okrepljena prisotnost policistov v lokalni skupnosti.	-	-	-	-	-	-	3,18	1,03	2,93	1,03	3,18	1,03
Povečanje občutka varnosti med občani,	-	-	-	-	-	-	3,29	0,93	3,13	0,89	3,29	0,93
Povečanje zaupanja v delo policije.	-	-	-	-	-	-	3,26	0,93	3,17	0,94	3,26	0,94
Povečanje zadovoljstva z delom policije.	-	-	-	-	-	-	3,25	0,91	3,17	0,93	3,25	0,93

* Faktor je bil izračunan na podlagi podatkov, pridobljenih z anketiranjem policistov leta 2017.

^a Lestvica od 1 – sploh se ne strinjam do 5 – popolnoma se strinjam.

^b Lestvica od 1 – sploh ni problem do 5 – zelo velik problem.

^c Lestvica od 1 – cilji sploh niso doseženi do 5 – cilji so v celoti doseženi.

6 Rezultati

V tabeli 4 so prikazani rezultati diskriminantne analize. Wilksova lambda (0,83; $p < 0,001$) razkriva, da je leta 2011 obstajala statistično značilna razlika med zaznavami virov ogrožanja varnosti, ki so jih navedli policisti v ruralnih in urbanih okoljih. Rezultati kažejo, da spremenljivke *občutek varnosti v soseski* (66,87; $p < 0,001$), *ogrožanje varnosti (javni red in mir)* (74,13; $p < 0,001$) ter *ogrožanje varnosti (zloraba alkohola)* (32,44; $p < 0,001$) vplivajo na razlikovanje med skupinama. Primerjava med policisti v ruralnem in urbanem okolju razkriva, da je zaznavanje občutka varnosti v soseskah med policisti v ruralnem okolju bolj pozitivno, medtem ko policisti, ki delujejo v urbanem okolju, ogrožanje varnosti zaradi kršitev javnega reda in miru ter zlorabe alkohola zaznavajo kot večjo grožnjo. Iz klasifikacije odgovorov policistov je razvidno, da je bilo pravilno razvrščenih 71,1 % anketirancev (63,1 % policistov v urbanih okoljih in 78,1 % policistov v ruralnih okoljih). Rezultati klasifikacije kažejo, da imajo policisti v ruralnih okoljih enotnejša stališča, obenem pa je 36,9 % policistov iz urbanih okolij izrazilo podobna stališča kot njihovi kolegi iz ruralnih okolij. Po drugi strani pa ima podobna stališča kot policisti iz urbanih okolij le 21,9 % njihovih kolegov iz ruralnih okolij.

Tabela 4: Diskriminantna analiza: Zaznava virov ogrožanja varnosti med policisti v ruralnih in urbanih okoljih leta 2011

Spremenljivka	Ruralno okolje		Urbano okolje		Wilksova lambda	F
	M	S. O.	M	S. O.		
Občutek varnosti v soseski	3,48	0,74	2,99	0,69	0,89	66,87***
Ogrožanje varnosti (javni red in mir)	2,43	0,81	3,05	0,92	0,89	74,13***
Ogrožanje varnosti (zloraba alkohola)	3,18	0,83	3,58	0,89	0,95	32,44***
Socialnoekonomska prikrajšanost	3,69	0,86	3,81	0,87	0,99	2,85
Wilksova lambda	0,83***					

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

V tabeli 5 so prikazani rezultati diskriminantne analize podatkov, zbranih leta 2017. Wilksova lambda (0,89; $p < 0,001$) razkriva statistično značilno razliko med zaznavami virov ogrožanja varnosti, ki so jih navedli policisti v ruralnih in urbanih okoljih. Rezultati kažejo, da spremenljivke *občutek varnosti v soseski* (32,50; $p < 0,001$),

ogrožanje varnosti (*javni red in mir*) (41,04; $p < 0,001$) ter *ogrožanje varnosti (zloraba alkohola)* (19,72; $p < 0,001$) vplivajo na razlikovanje med skupinama. Iz primerjave med policisti v ruralnem in urbanem okolju je razvidno, da je zaznavanje občutka varnosti v soseskah med policisti v ruralnem okolju bolj pozitivno, medtem ko policisti, ki delujejo v urbanem okolju, ogrožanje varnosti zaradi kršitev javnega reda in miru ter zlorabe alkohola dojemajo kot večjo grožnjo. Iz klasifikacije odgovorov policistov je razvidno, da je bilo pravilno razvrščenih 63,1 % anketirancev (56,6 % policistov v urbanih okoljih in 68,8 % policistov v ruralnih okoljih). Rezultati klasifikacije kažejo, da imajo policisti v ruralnih okoljih enotnejša stališča, pri čemer je 43,4 % policistov iz urbanih okolij izrazilo podobna stališča kot njihovi kolegi iz ruralnih okolij. Le 31,2 % policistov iz ruralnih okolij pa ima podobna stališča kot njihovi kolegi iz urbanih okolij.

Tabela 5: Diskriminantna analiza: Zaznava virov ogrožanja varnosti med policisti v ruralnih in urbanih okoljih leta 2017

Spremenljivka	Ruralno okolje		Urbano okolje		Wilksova lambda	F
	M	S. O.	M	S. O.		
Občutek varnosti v soseski	3,50	0,80	3,12	0,72	0,94	32,50***
Ogrožanje varnosti (<i>javni red in mir</i>)	2,45	0,75	2,87	0,77	0,93	41,04***
Ogrožanje varnosti (<i>zloraba alkohola</i>)	3,17	0,78	3,48	0,79	0,96	19,72***
Socialnoekonomska prikrajsanost	3,24	0,79	3,31	0,87	0,99	1,01
Strategija policijskega dela v skupnosti (cilji)	3,14	0,76	3,05	0,76	0,99	1,61
Wilksova lambda	0,89***					

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Tabela 6 prikazuje rezultate diskriminantne analize. Wilksova lambda (0,92; $p < 0,001$) razkriva obstoj statistično značilne razlike med zaznavami virov ogrožanja varnosti, ki so jih policisti v ruralnih okoljih navedli leta 2011 in leta 2017. Rezultati kažejo, da spremenljivka *socialnoekonomska prikrajsanost* (44,07; $p < 0,001$) vpliva na razlikovanje med skupinama. Primerjava med podatki, ki so bili med policisti v ruralnem okolju zbrani leta 2011 in 2017, kaže, da so policisti, ki delujejo v ruralnem okolju, leta 2017 menili, da socialnoekonomska prikrajsanost pomeni večjo grožnjo varnosti kot leta 2011. Iz klasifikacije odgovorov policistov izhaja, da je bilo pravilno

razvrščenih 62,6 % odgovorov (70,3 % policistov v letu 2011 in 54,0 % policistov v 2017). Rezultati klasifikacije kažejo, da so imeli policisti leta 2011 enotnejša stališča, hkrati pa je 46,0 % policistov leta 2017 izrazilo podobna stališča kot leta 2011. Leta 2011 je le 29,7 % policistov imelo podobna stališča kot policisti, ki so v študiji sodelovali leta 2017.

Tabela 6: Diskriminantna analiza: Zaznava virov ogrožanja med policisti v ruralnih okoljih v letih 2011 in 2017

Spremenljivka	2011		2017		Wilksova lambda	F
	M	S. O.	M	S. O.		
Občutek varnosti v soseski	3,48	0,74	3,50	0,80	1,00	0,11
Ogrožanje varnosti (javni red in mir)	2,43	0,81	2,45	0,75	1,00	0,05
Ogrožanje varnosti (zloraba alkohola)	3,18	0,83	3,17	0,78	1,00	0,01
Socialnoekonomska prikrajšanost	3,69	0,86	3,24	0,79	0,93	44,07***
Wilksova lambda	0,92***					

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Tabela 7 prikazuje rezultate diskriminantne analize. Wilksova lambda (0,91; $p < 0,001$) kaže na obstoj statistično značilnih razlik med zaznavami virov ogrožanja varnosti, ki so jih policisti v urbanih okoljih navedli leta 2011 in 2017. Iz rezultatov izhaja, da spremenljivke *občutek varnosti v soseski* (4,23; $p < 0,001$), *ogrožanje varnosti (javni red in mir)* (5,77; $p < 0,001$) ter *socialnoekonomska prikrajšanost* (42,69; $p < 0,001$) vplivajo na razlikovanje med skupinama. Primerjava med zaznavami, ki so jih policisti iz urbanih okolij navedli leta 2011 in 2017, kaže, da so policisti v urbanih okoljih leta 2011 menili, da ogrožanje varnosti zaradi kršitev javnega reda in miru ter socialnoekonomska prikrajšanost predstavljata večjo grožnjo varnosti kot leta 2017. Poleg tega so policisti iz urbanih okolij občutek varnosti v soseskah leta 2017 zaznavali bolj pozitivno kot njihovi kolegi leta 2011. Iz klasifikacije odgovorov policistov je razvidno, da je bilo pravilno razvrščenih 61,4 % odgovorov (66,8 % policistov v letu 2011 in 55,30 % policistov v 2017). Rezultati klasifikacije kažejo, da so imeli policisti leta 2011 enotnejša stališča, hkrati pa je 44,7 % policistov leta 2017 izrazilo podobna stališča kot policisti leta 2011. Leta 2011 je imelo le 33,2 % policistov podobna stališča kot policisti, ki so v študiji sodelovali leta z 2017.

7 Razprava in zaključek

Razlike med ruralnimi in urbanih okolji se jasno odražajo v kulturnem in zgodovinskem razvoju, družbenih odnosih, konservativnih vrednotah in značilnostih kriminalitete. Analiza statističnih podatkov o kriminaliteti v urbanih in ruralnih okoljih Slovenije za obdobje od leta 2010 do leta 2018 je pokazala, da je število kaznivih dejanj na podeželju nižje kot na urbanih območjih in da obstajajo določene posebnosti oziroma razlike glede oblike kriminalitete. Na kriminaliteto v ruralnih okoljih vplivajo nestabilnost prebivalstva (priseljavanje/izseljevanje), narodnostna heterogenost in družinski spori (Doucet in Lee, 2016; Lee, 2008; Sampson in Groves, 1989; Sampson et al., 1997). Iz navedenega izhaja, da ruralnost sama po sebi ne predstavlja stalnice, na podlagi katere bi lahko napovedovali stopnjo kriminalitete. Podobno kot Berg in Lauritsen (2015) ugotavljamo, da so za ruralna okolja značilna kazniva dejanja z »osebno konotacijo«, kot je nasilje v družini (Berg in Lauritsen, 2015). Prav tako se je revščina v obeh okoljih izkazala za dejavnik, ki je v pozitivni korelaciji s kriminaliteto.

Podobno kot Yarwood in Wooff (2016) ter Jones et al. (2016) ugotavljamo, da majhnost, medsebojno poznavanje in povezanost zmanjšujejo rigidnost policijske dejavnosti ter vplivajo na presojo policistov. Slednje je še posebej izrazito v ruralnih okoljih, vendar se pojavlja tudi v urbanih lokalnih skupnostih, npr. v t. i. četrtnih skupnostih. Prav tako so dobri, spoštljivi medsebojni odnosi in sodelovanje s prebivalci, zavzeti in strokovni (ter tudi človeški) policisti in podpora vodstva pomembni dejavniki za uspešno policijsko delo v lokalni skupnosti, kar se med drugim kaže v zadovoljstvu s policijskim delom in uspešni preiskavi kaznivih dejanj. V slovenskem prostoru se poleg reka varovati in služiti (ang. *to protect and to serve*) uveljavlja še drugi rek *skupaj z ljudmi za varno lokalno skupnost*, ki poudarja pomembnost medsebojne povezanosti med policijo in prebivalci v lokalnem okolju.

V Sloveniji je glede na njeno velikost precej težko potegniti jasno ločnico med ruralnim in urbanih okoljem. Ugotovitve kažejo, da policisti, ki delujejo v ruralnih okoljih, varnost v soseskah zaznavajo bolj pozitivno kot njihovi kolegi v urbanih okoljih. V majhnih skupnostih, za katere je značilno močno neformalno nadzorstvo, vlada močnejši občutek varnosti tako med prebivalci kot tudi med policisti. Poleg tega je za takšne skupnosti značilna nižja stopnja kriminalitete in strahu pred

kriminaliteto (Eman et al., 2009; Hacin in Eman, 2014; Meško in Eman, 2016; Meško et al., 2012).

Na drugi strani pa policisti v urbanih okoljih grožnje varnosti, ki so posledica kršitev javnega reda in miru ter zlorabe alkohola, v primerjavi s kolegi v ruralnem okolju zaznavajo kot resnejši varnostni pojav. Kršitve javnega reda in miru zaradi hrupa in glasne glasbe ter zabav, ki potekajo do zgodnjih jutranjih ur, so bolj značilne za urbana okolja, v katerih obstaja ustrezna infrastruktura (npr. bari, diskoteke in drugi nočni lokali). V ruralnih okoljih že sama majhnost podeželskih naselij preprečuje zbiranje velikega števila mladih (ker mladih preprosto ni dovolj). Poleg tega zabave, ki trajajo pozno v noč, na podeželju običajno potekajo v obliki prireditev, na katerih sodeluje celotna lokalna skupnost. Glede zlorabe alkohola ugotovljamo, da je sprejemljivost pojavov, kot so popivanje, točenje alkohola mladoletnim osebam in pijančevanje na javnih mestih, v urbanih okoljih nižja kot na podeželju. Prebivalci ruralnih okolij imajo pogosto lastne vinograde ali manjše žganjarne, v katerih proizvajajo alkohol za osebno uporabo. Zato lahko le predvidevamo, da je popivanje v ruralnih okoljih omejeno na bližnje lokale in posamezna gospodinjstva ter da ne poteka na javnih mestih. Ruralna okolja poleg tega zaznamujejo socialni in kulturni dejavniki, ki so značilni za majhne skupnosti in narekujejo tudi odziv policije. Lokalni policisti so del vaškega socialnega okolja, majhnost in medsebojna povezanost ruralnih skupnosti pa vpliva na strogost in temeljitost policije, ki je običajno prizanesljivejša kot v urbanih okoljih (Jones et al., 2016; Weisheit, Wells in Falcone, 2006; Yarwood in Woolf, 2016).

V obdobju od leta 2011 do leta 2017 se je delež policistov, ki socialnoekonomsko prikrajšanost zaznavajo kot grožnjo za varnost v ruralnih in urbanih okoljih, zmanjšal. Učinki gospodarske krize (brezposelnost, revščina itd.), ki je prizadela Slovenijo, so bili leta 2011 močno prisotni v vseh lokalnih skupnostih. Vpliv visoke stopnje brezposelnosti na kriminaliteto, zlasti v ruralnih okoljih, so v študiji potrdili že Behrendt in sodelavci (2016). Obenem so se med policisti okrepile zaznave občutka varnosti v soseskah, obseg zaznav ogrožanja varnosti zaradi kršitev javnega reda in miru pa se je zmanjšal.

Omejitve študije, predstavljene v tem poglavju, izhajajo iz majhnega števila analiziranih dejavnikov (v študijo so bili vključeni le štirje dejavniki). Poleg tega obstaja možnost, da so policisti med izpolnjevanjem vprašalnika vpisovali socialno zaželene odgovore, in sicer iz strahu pred razkritjem informacij in morebitnimi sankcijami nadrejenih.

Študije bi se morale v prihodnosti osredotočiti na preučevanje razlik v zaznavanju različnih virov ogrožanja varnosti med policisti (tudi tistih, ki so značilni le za ruralno ali urbano okolje), saj je v Sloveniji veliko območij, na katerih meje med ruralnim in urbanim okoljem niso najbolj jasne. Opraviti bi bilo treba tudi poglobljeno študijo o zaznavanju groženj med policisti, ki bi ponudila vpogled v morebitne lokalne posebnosti različnih območij v Sloveniji. Prav tako v prihodnjih študijah ne bi smeli zanemariti posebnih lastnosti delovnega področja in okolja, v katerem delujejo policisti, ki lahko vplivajo na njihovo zaznavo groženj.

Literatura

- Adams, E. R. in Serpe, T. R. (2000). Social integration, fear of crime and life satisfaction. *Sociological Perspectives*, 43(4), 605–629. doi:10.2307/1389550
- Adams, J. L. (2019). »I almost quit«: Exploring the prevalence of the Ferguson effect in two small sized law enforcement agencies in rural southcentral Virginia. *The Qualitative Report*, 24(7), 1747–1764. Pridobljeno na <https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol24/iss7/15/>
- Arthur, J. A. (1991). Socioeconomic predictors of crime in rural Georgia. *Criminal Justice Review*, 16(1), 29–41. doi:10.1177/073401689101600106
- Barbič, A. (2005). *Izzivi in priložnosti podeželja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Barclay, E. (2016). Farm victimisation – The quintessential rural crime. V J. F. Donnermeyer (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 107–116). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Barnett, C. in Mencken, F. C. (2002). Social disorganisation theory and the contextual nature of crime in nonmetropolitan countries. *Rural Sociology*, 67(3), 372–393. doi:10.1111/j.1549-0831.2002.tb00109.x
- Behrendt, L., Porter, A. in Vivian, A. (2016). Factors affecting crime rates in six rural indigenous communities. V J. F. Donnermeyer (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 33–44). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Berg, M. T. in Lauritsen, J. L. (2015). Telling a similar story twice? NCVS/UCR convergence in serious violent crime rates in rural, suburban, and urban places (1972–2000). *Journal of Quantitative Criminology*, 32(1), 61–87.
- Bunci, E. K., Rono, J. K. in Chessa, S. R. (2014). Crime prevention on farms: The opinion of farmers. *International Journal of Rural Criminology*, 2(2), 209–224. doi:10.18061/1811/61594
- Ceccato, V. in Dolmen, L. (2013). Crime prevention in rural Sweden. *European Journal of Criminology*, 10(1), 89–112. doi:10.1177/1477370812457763
- Donnermeyer, J. F. (2016). *The Routledge international handbook of rural criminology*. London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Donnermeyer, J. F. in Barclay, E. M. (2005). The policing of farm crime. *Police Practice and Research: An International Journal*, 6(1), 3–17. doi:10.1080/15614260500046913

- Donnermeyer, J. F. in DeKeseredy, W. (2013). *Rural criminology: New directions in critical criminology*. London: Routledge.
- Doucet, J. in Lee, M. (2016). Civic community and violence in rural communities. V J. F. Donnermeyer (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 15–22). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Ellis, D. in DeKeseredy, W. S. (1997). Rethinking estrangement, intervention, and intimate femicide. *Violence Against Women*, 3(6), 590–609. doi:10.1177/1077801297003006003
- Eman, K., Meško, G. in Fields, C. B. (2009). Crimes against the environment: Green criminology and research challenges in Slovenia. *Varstvoslojje*, 11(4), 574–592.
- Eman, K., Ivančič, D. in Bagari, D. (2019). Pojavne oblike kriminalitete in posebnosti policijskega dela v ruralnih predelih Pomurja V G. Meško, R. Hacin in K. Eman (ur.), *Uvod v razpravo o varnosti v urbanih in ruralnih okoljih: konferenčni zbornik* (1. izd.) (str. 97–108). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Evans, C. B. R., Smokowski, P. R. in Cotter, K. L. (2016). Rural bullying: An overview of findings from the rural adaptation project. V J. F. Donnermeyer (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 201–210). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Generalna policijska uprava. (2020). *Kazniva dejanja 2010–2019*. Ljubljana: Generalna policijska uprava.
- Gilling, D. (2011). Governing crime in the rural UK: Risk and representation. V R. Mawby in R. Yarwood (ur.), *Rural policing and policing the rural: A constable countryside* (str. 23–32). Farnham: Ashgate.
- Glaeser, L. E. in Sacerdote, B. (1999). Why is there more crime in cities? *Journal of Political Economy*, 107(6), 225–258. doi:10.1086/250109
- Gollin, D., Jedwab, R. in Vollrath, D. (2015). Urbanization with and without industrialization. *Journal of Economic Growth*, 21(1), 35–70. doi:10.1007/s10887-015-9121-4
- Hacin, R. (2019). Primerjava kriminalitete v slovenskih občinah. V G. Meško, R. Hacin in K. Eman (ur.), *Uvod v razpravo o varnosti v urbanih in ruralnih okoljih: konferenčni zbornik* (1. izd.) (str. 57–63). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Hacin, R. in Eman, K. (2014). Study of the fear of crime in the municipality of Trbovlje using crime mapping tools. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(4), 299–315.
- Hacin, R. in Eman, K. (2020). Police officers perception of threats in urban and rural environments. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 70(5), 455–468.
- Harkness, A. (2017). Crime prevention on farms: Experiences from Victoria, Australia. *International Journal of Rural Criminology*, 3(2), 131–156. doi:1811/81050
- Japelj, B. (2015). Kriminaliteta v Sloveniji leta 2014. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(2), 130–152.
- Japelj, B. (2016). Kriminaliteta v Sloveniji leta 2015. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(2), 140–170.
- Japelj, B. (2017). Kriminaliteta v Sloveniji leta 2016. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(2), 69–99.
- Japelj, B. (2018). Kriminaliteta v Sloveniji leta 2017. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 69(2), 67–99.
- Jones, N. A., Lithopoulos, S. in Ruddell, R. (2016). Policing rural indigenous communities: An examination of practices in Australia, Canada, New Zealand and the United States. V J. F. Donnermeyer (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 355–364). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Kolenc, T. (2002). *Slovenska policija*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.
- Kowalski, G. S. in Duffield, D. (1990). The impact of the rural population component on homicide rates in the United States: A country-level analysis. *Rural Sociology*, 55(1), 76–90. doi:10.1111/j.1549-0831.1990.tb00674.x
- Lee, M. R. (2008). Civic community in the hinterland: Toward a theory of rural social structure and violence. *Criminology*, 46(2), 447–478. doi:10.1111/j.1745-9125.2008.00115.x
- Lovell, J. S. (2016). Understanding farm animal abuse: Legal and extra-legal factor. V J. F. Donnermeyer (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 137–146). London: Routledge, Taylor & Francis Group.

- Meško, G. in Eman, K. (2016). Legitimnost policijske dejavnosti v Srednji in Vzhodni Evropi – mnenja študentov prava. V G. Meško, K. Eman in B. Flander (ur.), *Oblast, legitimnost in družbeno nadzorstvo* (str. 123–157). Ljubljana: Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.
- Meško, G. in Lobnikar, B. (2018). Police reforms in Slovenia in the past 25 years. *Policing: A Journal of Policy and Practice*. doi:10.1093/police/pay008
- Meško, G., Hacin, R., Pirnat, U. in Eman, K. (2018). Migration issues in Slovenia: Beyond the rhetoric of university-level criminology and crime prevention education for sustainable development. V H. Kury in S. Redo (ur.), *Refugees and migrants in law and policy: Challenges and opportunities for global civic education* (str. 495–527). Cham: Springer.
- Meško, G., Sotlar, A., Lobnikar, B., Jere, M. in Tominc, B. (2012). *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/SOJ/word/Tacen_15112012/Porocilo_CRP_zagotavljanje_varnosti_v_lokalni_skupnosti_FVV_2010_2012.pdf
- Meško, G., Šifrer, J. in Vošnjak, L. (2012). Strah pred kriminaliteto v mestnih in vaških okoljih v Sloveniji. *Varstvoslovje*, 14(3), 259–276.
- Meško, G. in Hacin, R. (2018). Pregled študij o načrtovanju in oblikovanju okolja kot obliki situacijskega preprečevanja kriminalitete. V G. Meško, A. Sotlar in B. Lobnikar (ur.), *4. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Sklepne ugotovitve raziskovanja (2015–2018): Konferenčni zbornik* (str. 223–248). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (2012). *Letno poročilo o delu policije 2011*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve. Pridobljeno na <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2011.pdf>
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (2018). *Letno poročilo o delu policije 2017*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve. Pridobljeno na <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2017.pdf>
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (2019a). *Letno poročilo o delu policije 2018*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve. Pridobljeno na <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2018.pdf>
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (2019b). *O slovenski policiji*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/o-slovenski-policiji>
- Nicholson, N. (23. 2. 2015). Rural rides help combat countryside crime. *Farmers Weekly*. Pridobljeno na <https://www.fwi.co.uk/news/crime/rural-riders-help-combat-countryside-crime>
- Pavlovič, Z. (1998). Mednarodni anketi o kriminaliteti oz. viktimizaciji Slovenija (Ljubljana) 1992–1997 (1. del). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(3), 257–265.
- Pierce, R. (2001). One cop shop: Policing in one man department. *Law & Order*, 49, 17–110.
- Pirnat, U. (2021). *Oblike, vzroki in odzivi na kriminaliteto v urbanih lokalnih skupnostih* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru.
- Pirnat, U. in Meško, G. (2019). *Zaznava varnostnih problemov v lokalnih skupnostih – primerjava med regijami v Sloveniji* V G. Meško, R. Hacin in K. Eman (ur.), *Uvod v razpravo o varnosti v urbanih in ruralnih okoljih: konferenčni zbornik* (1. izd.) (str. 87–96). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Pohja-Mykrä, M. (2016). Illegal hunting as rural defiance. V Donnermeyer, J. F. (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 329–338). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Rebernik, D. (2008). *Urbana geografija: geografske značilnosti mest in urbanizacije v svetu*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Ricciardelli, R. (2018). Risk it out, risk it out: Occupational and organizational stresses in rural policing. *Police Quarterly*, 21(4), 415–439. doi:10.1177/1098611118772268

- Rogers, E. in Pridemore, W. A. (2016). Research on social disorganization theory and crime in rural communities. V J. F. Donnermeyer (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 23–32). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Ruddell, R. (2015). *Policing rural Canada: The police, partners, and public safety*. Whitby: de Sitter.
- Sacco, F. V., Johnson, H. in Arnold, R. (1993). Urban-rural residence and criminal victimization. *The Canadian Journal of Sociology*, 18(4), 431–451. doi:10.2307/3340899
- Sampson, R. J. in Groves, W. B. (1989). Community structure and crime: testing social-disorganisation theory. *American Journal of Sociology*, 94(4), 774–802. doi:2780858
- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W. in Earls, F. (1997). Neighbourhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277(5328), 918–924. doi:10.1126/science.277.5328.918
- Smith, R. in McElwee, G. (2013). Confronting social constructions of rural criminality: A case story on 'illegal pluriacivity' in the farming community. *Sociologia Ruralis*, 53, 113–118. doi:10.1111/j.1467-9523.2012.00580.x
- Tisdale, H. (1942). The process of urbanization. *Social Forces*, 20(3), 311–316.
- Uršič, M. (2015). Skriti pridih podeželja? Razrednost in »urbanost« v primeru Ljubljane in Maribora. *Teorija in praksa*, 52(1–2), 236–252.
- Vlahov, D. in Galea, S. (2003). Urban health: A new discipline. *The Lancet*, 362(9390), 1091–1092. doi:10.1016/S0140-6736(03)14499-6
- Weisheit, R. A. in Wells, L. E. (2005). Deadly violence in the heartland: Comparing homicide patterns in nonmetropolitan and metropolitan countries. *Homicide Studies*, 9(1), 55–80. doi:10.1177/1088767904271434
- Weisheit, R. A., Wells, L. E. in Falcone, L. E. (1994). Community policing in small town and rural America. *Crime & Delinquency*, 40(4), 549–567. doi:10.1177/0011128794040004005
- Weisheit, R. A., Wells, L. E. in Falcone, L. E. (2006). *Crime and policing in rural and small-town America*. Long Grove: Waveland Press.
- Weisheit, R. in Brownstein, H. (2016). Drug production in the rural context. V J. F. Donnermeyer, (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 235–244). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Wilkinson, K. P. (1984a). A research note on homicide and rurality. *Social Forces*, 63(2), 445–452. doi:10.2307/2579056
- Wilkinson, K. P. (1984b). Rurality and patterns of social disruption. *Rural Sociology*, 49(1), 23–36.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of life. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1–24. doi:10.1086/217913
- Wooff, A. (2015). Relationships and responses: Policing anti-social behaviour in Scotland. *Journal of Rural Studies*, 39, 278–286. doi:S0743016714001181
- Yarwood, R. (2003). A (rural) policeman's lot is not a happy one: Issues and efforts to police rural space in the United Kingdom. V G. Higgs (ur.), *Rural service and social exclusion* (str. 174–187). London: Pion.
- Yarwood, R. (2008). Policing policy and policy policing: directions in rural policing under New Labour. V M. Woods (ur.), *New labour's countryside* (str. 205–220). Bristol: Policy Press.
- Yarwood, R. (2011). Whose blue line is it anyway? Community policing and partnership working. V R. Mawby in R. Yarwood (ur.), *Rural policing and policing the rural: A constable countryside* (str. 57–67). Farnham: Ashgate.
- Yarwood, R. in Gardner, G. (2000). Fear of crime, cultural threat and the countryside. *Area*, 32(4), 403–411. doi:20004102
- Yarwood, R. in Mawby, R. (2011). Whither rural policing? An afterword. V R. Mawby in R. Yarwood (ur.), *Rural policing and policing the rural: A constable countryside* (str. 217–221). Burlington: Ashgate.
- Yarwood, R. in Wooff, A. (2016). Policing the countryside in a devolving United Kingdom. V J. F. Donnermeyer (ur.), *The Routledge international handbook of rural criminology* (str. 375–386). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Zvonarević, M. (1989). *Socijalna psihologija i kriminalitet*. Zagreb: Školska knjiga.
- Žnidarič, B. (2006). Teoretična izhodišča sodobne varnostne paradigme. *Delo in varnost*, 51(5), 53–56.

ZAZNAVE DRUŽBENIH PROCESOV, VARNOSTNIH TEŽAV IN POLICIJE V URBANIH SOSESKAH – PRIMER LJUBLJANE

URŠKA PIRNAT IN GORAZD MEŠKO

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija
E-pošta: pirnatur.ska@gmail.com, gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Povzetek V poglavju predstavljamo raziskavo o zaznavah družbenih procesov, varnostnih težav in policije v urbanih soseskah Ljubljane. Leta 2016 je bila izvedena pregledna študija na vzorcu 1.000 polnoletnih prebivalcev Ljubljane, ki so živeli v manj in bolj obremenjenih soseskah s prekrški zoper javni red in mir ter kriminaliteto. Analiza podatkov je pokazala, da so prebivalci manj problematičnih sosesk izrazili večjo stopnjo socialne kohezije, boljše mnenje o migrantih in manj zaznane odklonskosti mladih kot prebivalci bolj problematičnih sosesk. Prav tako so prebivalci manj problematičnih sosesk zaznali več postopkovne pravičnosti in večjo učinkovitost policije ter hkrati izrazili večjo pripravljenost na sodelovanje s policijo. V drugem delu analiz se ugotovitve nanašajo na različen vpliv dejavnikov, ki vplivajo na napovedovanje zaznavanja nereda v soseski in postopkovne pravičnosti policije glede na manj in bolj problematične soseske. V sklepu razpravljamo o ugotovitvah študije, predstavljamo njene glavne omejitve in podajamo predloge za nadaljnje raziskovanje.

Ključne besede:

varnost,
urbane
skupnosti,
prebivalci,
zaznave,
Slovenija

PERCEPTIONS OF SOCIAL PROCESSES, SECURITY ISSUES AND THE POLICE IN URBAN COMMUNITIES – THE CASE OF LJUBLJANA

URŠKA PIRNAT & GORAZD MEŠKO

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana, Slovenia
E-mail: pirnat.urska@gmail.com, gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Abstract In this chapter we present a study on perceptions of social processes, security issues and the police in urban neighbourhoods in Ljubljana. In 2016, a community survey was conducted on the sample of 1.000 adult residents of Ljubljana, which lived in low-risk and high-risk neighbourhoods. The data analysis indicated, that residents of low-risk neighbourhoods expressed higher level of social cohesion, better attitudes toward migrants and less youth deviance as residents of high-risk neighbourhoods. Moreover, residents of low-risk neighbourhoods perceived more procedural justice, police effectiveness and were more willing to cooperate with the police. Findings of the second part of the analysis relate to different impacts of factors that influence neighbourhood disorder and procedural justice regarding low-risk and high-risk neighbourhoods. In the discussion, the findings of the study are summarized, the main limitations are presented and future research proposals are proposed.

Keywords:

security,
urban
communities,
residents,
perceptions,
Slovenia

1 Uvod

Proces urbanizacije je močno pospešila industrializacija in že v dvajsetem stoletju je več kot polovica svetovnega prebivalstva živela na urbanih območjih, večinoma v gosto naseljenih mestih. Po nekaterih napovedih naj bi 68 % svetovnega prebivalstva do leta 2050 živelo v urbanih okoljih (Ritchie in Roser, 2018). Za urbana območja so značilni naslednji dejavniki: 1) prebivalstvo – urbana območja imajo veliko število prebivalcev; 2) gostota prebivalstva – veliko število prebivalcev živi na prostorsko omejenem območju (visoka gostota poselitve); in 3) heterogenost prebivalstva – heterogenost je lahko posledica večjega števila prebivalcev ali dejstva, da se urbano prebivalstvo ne reproducira in je treba na urbana območja naseliti migrante z drugih območij ali držav (Rebernik, 2008; Wirth, 1938). Na podlagi kombinacije teh treh dejavnikov je mogoče družbeno življenje v urbanih okoljih opisati kot organsko družbo, ki ima naslednje značilnosti: 1) pogosti stiki med prebivalci, 2) neosebni odnosi, 3) pomanjkanje skupnih interesov, 4) pomanjkanje občutka pripadnosti in 5) dejstvo, da se prebivalci med seboj ne poznajo. Za urbana središča so s sociološkega vidika značilne naslednje težave: 1) stanovanjska problematika, 2) brezposelnost, 3) kulturna trenja in 4) kriminaliteta (Rebernik, 2008; Shaw in McKay, 1942). Če na problematiko kriminalitete pogledamo z okoljskega vidika, lahko ugotovimo, da gre za osrednje vprašanje urbanih območij, saj je stopnja kriminalitete najvišja prav v urbanih stanovanjskih soseskah (Glaeser in Sacerdote, 1999).

Evropa je bila v dvajsetem stoletju priča hudim neenakostim in nasprotjem, zlasti zaradi znatnega povečanja brezposelnosti, kar je med evropskim prebivalstvom sprožalo občutke tesnobe, pešanje socialnih mrež in padec zaupanja v prihodnost. Ta kriza je ogrozila socialno kohezijo in solidarnost ter okrepila sebičnost in individualizem. Zato je Evropski forum za varnost v mestih (*European Forum for Urban Security*) oblikoval pojem urbane varnosti, ki se uporablja še danes, in začel javno razpravo o preprečevanju kriminalitete v Evropi, ki je namenjena ozaveščanju lokalnih organizacij in oblasti o pomenu varnosti v mestih (*European Forum for Urban Security*, 2000, 2019). Pojmovanje varnosti v mestih daje poudarek vidiku viktimizacije in predpostavlja celovit pristop k reševanju varnostne problematike, ki se ne sme osredotočati le na vlogo policije in kazenskega pravosodja, ampak tudi na vlogo mest pri zagotavljanju varnosti (Alvazzi del Frate in van Kesteren, 2004). Evropska listina o urbanih okoljih (*European Urban Charter*) izpostavlja varnost kot eno od temeljnih človekovih pravic in obenem opozarja na nekatera načela, ki jih je

treba upoštevati pri zagotavljanju varnosti v urbanih okoljih: 1) doslednost politike pri preprečevanju kriminalitete; 2) ažurnost in celovitost informacij in podatkov o kriminaliteti; 3) vključevanje vseh pripadnikov skupnosti v preprečevanje kriminalitete; 4) tesno sodelovanje med policijo in lokalno skupnostjo; 5) natančno opredeljeno politiko na področju drog, ki se izvaja v praksi; 6) oblikovanje in vzpostavitev alternativ zaporni kazni; 7) pomoč žrtvam kaznivih dejanj; ter 8) prednostna obravnava preprečevanja kriminalitete in temu primerno povečanje finančnih sredstev (The European Urban Charter, 2008).

V skladu z evropskimi smernicami je treba pri merjenju varnosti v urbanih lokalnih skupnostih zajeti informacije, ki se nanašajo na različne vidike, kot so: 1) demografija lokalnih skupnosti; 2) podatki o kriminaliteti ter o prostorski porazdelitvi kriminalitete in nereda; 3) prepoznavanje vzrokov za pojav kriminalitete; 4) opredelitev posledic viktimizacije; 5) izmeriti stališča prebivalcev o kriminaliteti in virih ogrožanja; 6) opredelitev stopnje kakovosti življenja in 7) določitev institucij, pristojnih za zagotavljanje varnosti na lokalni ravni (European Forum for Urban Security, 2007, 2016). V poglavju predstavljamo zaznave prebivalcev Ljubljane, največjega urbanega območja v Sloveniji, v zvezi z različnimi varnostnimi vidiki, pri čemer sledimo navedenim evropskim smernicam. Poglavje je sestavljeno iz teoretičnega dela, v katerem predstavljamo vzroke za pojav kriminalitete v Ljubljani in podajamo pregled predhodnih raziskav na področju kriminalitete, viktimizacije in strahu pred kriminaliteto, obravnavamo kriminaliteto in nered v urbanem okolju ter zaznavanje tovrstnih pojavov, se osredotočamo na vlogo socialne kohezije z vidika kriminalitete v urbanih okoljih ter vlogo policije v urbanih skupnostih. V empiričnem delu najprej predstavljamo raziskavo o zaznavah varnostnih problemov v urbanih soseskah, v nadaljevanju pa obravnavamo še rezultate naše raziskave. V razpravi predlagamo zaključke in usmeritve za nadaljnje raziskovanje na področju zaznav varnostnih problemov v urbanih soseskah.

2 Vzroki za pojav kriminalitete v urbanih okoljih – primer Ljubljane

Raziskave na področju kriminalitete v urbanih okoljih Slovenije so se osredotočale zlasti na preučevanje kriminalitete v Ljubljani kot glavnem mestu in največjem urbanem območju v državi. Prvo študijo o prostorski porazdelitvi kriminalitete v Ljubljani je leta 1975 izvedel Pečar (1975). Ob preučevanju odnosa med deviantnimi ravnanji in demografskimi značilnostmi je prišel do naslednjih ugotovitev: 1)

pijančevanje v okolici starih zgradb v mestnem jedru je predstavljalo pomembno varnostno težavo; 2) deviantna ravnanja so bila pogostejša in bolj zgoščena v delno urbaniziranih okoljih; in 3) z izrazitejšo odklonskostjo mladih ter večjim številom kršitev javnega reda in miru se pogosteje soočajo stanovanjske soseske na obrobju mesta. Pečar (1975) je na podlagi te raziskave poudaril, da sta gostota kriminalitete in število storilcev oziroma kršiteljev neenakomerno razporejena po celotnem območju mesta, pri čemer so večje zgostitve značilne za mestno središče. Neenakomerna razporeditev kriminalitete je bila pozneje potrjena tudi z raziskavo, ki so jo izvedli Klinkon, Meško in Rebernik (2004), v kateri so preučevali razmerja med prostorsko razporeditvijo družbenih skupin in kriminalitete ter dokazali pozitivno korelacijo med 1) starostjo in kriminaliteto, 2) spolom (ženski) in kriminaliteto (tatvine in ropi) ter 3) dohodkom in kriminaliteto, pa tudi negativno korelacijo med stopnjo izobrazbe in nasilnimi kaznivimi dejanji (umor in posilstvo). Tretja raziskava je razkrila vzorce najpogostejših oblik kriminalitete v Ljubljani. V celotnem obsegu splošne kriminalitete je premoženjska kriminaliteta predstavljala večino prijavljenih kaznivih dejanj v Ljubljani, znotraj te kategorije pa so bila najpogosteje prijavljena lažja kazniva dejanja zoper premoženje, ki so jim sledile tatvine, vlomi in ropi. Na podlagi prostorske analize kriminalitete se je izkazalo, da je za najpogosteje prijavljena kazniva dejanja (tatvine, vlomi in ropi) značilno koncentrično upadanje njihove pogostosti, ki se giblje iz mestnega središča v smeri proti obrobju mesta, pri čemer je bila najvišja stopnja kriminalitete zaznana v radiju do približno enega kilometra. Najnižja stopnja kriminalitete je bila zabeležena v predmestjih, ki so bila šele nedavno urbanizirana. Premoženjska kriminaliteta je bila razpršena na območjih, za katera so značilni velik dnevni pretok ljudi, bližina avtoceste oz. obvoznice in anonimnost prebivalcev (Meško, Maver in Klinkon, 2010). Hacin in Eman (2016) sta raziskala kriminaliteto v urbanih okoljih in analizirala podatke o kaznivih dejanjih zoper premoženje, ki so bila v Ljubljani prijavljena v obdobju od leta 2008 do leta 2013. Ugotovila sta, da je bilo leta 2013 prijavljenih 26.336 kaznivih dejanj, pri čemer je premoženjska kriminaliteta predstavljala kar 81 % celotnega števila kaznivih dejanj. V obravnavanem obdobju se je delež premoženjske kriminalitete povečal za 4,3 %; najpogostejša kazniva dejanja zoper premoženje v letu 2013 pa so bila tatvine (83 %), poškodovanje ali uničenje tuje stvari (9 %), goljufije (3 %) in ropi (0,6 %). Ugotovljeno je bilo, da so za območja z najvišjo razširjenostjo premoženjske kriminalitete značilni naslednji dejavniki: 1) velik pretok in dnevne migracije oseb, ki imajo praviloma pri sebi denar ali bančne kartice; 2) nezadostno varovanje parkirišč in premalo varnostnega osebja;

3) nepazljivost ljudi; ter 4) velika prisotnost dijakov, študentov in turistov, ki so lahke tarče žeparjev in tatov (Hacin in Eman, 2016).

2.1 Pregled raziskav na področju kriminalitete, viktimizacije in strahu pred kriminaliteto v Ljubljani

Slovenija se je pridružila mednarodni anketi o žrtvah kriminalitete (*International Crime Victim Survey*), v okviru katere so bile v letih 1992, 1997, 2001 in 2008 opravljene viktimizacijske študije v Ljubljani. Ugotovitve zadnje viktimizacijske študije kažejo na povečanje števila poškodovanja vozil, kraj koles in tatvin iz vozil. Tako so najpogostejše oblike viktimizacije zaradi kaznivih dejanj zoper premoženje zajemale poškodovanje vozil (11 %), kraje koles (6 %), tatvine iz vozil (5 %) in vlome (2,5 %). Med neprijavljenimi kaznivimi dejanji so največkrat zastopani poškodovanje vozila, poskusi vloma in ropi, medtem ko so bile policiji najpogosteje prijavljene tatvine iz vozila in tatvine vozil (Statistični urad Republike Slovenije, 2009). Lobnikar in Meško (2010) sta analizirala varnostne razmere v Ljubljani in odzive lokalnih organov nanje. Ugotovila sta, da med glavne varnostne probleme spadajo prometna varnost, nered v soseskah, kriminalna žarišča in organizirana kriminaliteta. V izsledkih v zvezi s krepitvijo varnosti v mestu sta poudarila predvsem pomen izvajanja policijskega dela v skupnosti, vzpostavitev sistema za preverjanje varnosti in krepitve vloge občinskih redarstev. Poleg tega se je na podlagi raziskave o zaznavah kriminalitete in nereda izkazalo, da so prebivalci v okviru splošne kriminalitete kot najbolj problematične zaznavali napade, tatvine in rope, v okviru nereda pa so najpogosteje izpostavili vandalizem, smeti na ulicah in popivanje na javnih mestih (Lobnikar, Prislan in Modic, 2016).

Ugotovitve raziskave, ki je temeljila na socialnopsihološkem in sociodemografskem modelu strahu pred kriminaliteto v Ljubljani, so opozorile na korelacijo med strahom pred kriminaliteto in 1) nekaterimi zaznavami nevarnih oseb in krajev – strah pred neznanci in neznanimi kraji; 2) spolom – ženske se počutijo bolj ogrožene; 3) starostjo – starejši izražajo več strahu pred kriminaliteto; 4) socialnoekonomskim položajem posameznika; 5) socialnimi mrežami posameznikov; in 6) predhodno viktimizacijo (Meško in Areh, 2003; Meško in Šifrer, 2008). Raziskava, ki je bila namenjena ugotavljanju morebitnih razlik v strahu pred kriminaliteto, ki ga izražajo prebivalci urbanih in ruralnih okolij, je pokazala, da je strah pred kriminaliteto večji na območjih mest. Prebivalci Ljubljane so strah pred kriminaliteto povezovali s

fizičnim in družbenim neredom ter antisocialnim vedenjem, ki se pogosteje pojavlja v urbanih okoljih. Poleg tega so prebivalci Ljubljane v primerjavi s prebivalci vaških okolij izrazili nižjo stopnjo socialne kohezije, zaupanja in socialnih mrež (Meško, Šifrer in Vošnjak, 2012). Opravljena je bila tudi raziskava o strahu pred kriminaliteto v dveh postsocialističnih prestolnicah (Ljubljani in Sarajevu), ki je pokazala, da se prebivalci Ljubljane počutijo bolj varno, saj 1) so v večji meri pripravljeni biti ponoči sami zunaj; 2) se ženske v Ljubljani počutijo manj ogrožene; 3) menijo, da obstaja večja verjetnost, da bi se branili pred morebitnim napadalcem; in 4) so si le redko predstavljali, da bi jim kdo prekrizal pot (Meško, Fallshore, Muratbegović in Fields, 2008). Meško, Fallshore in Jevšek (2007) so opozorili na pomen policijskega dela v skupnosti, ki predstavlja ustrezen način izvajanja policijske dejavnosti za zmanjšanje občutka ogroženosti. Poudarili so, da je načrtovanje varnega urbanega okolja v lokalnih skupnostih eden od ključnih ukrepov za zmanjšanje strahu pred kriminaliteto. Odprava fizičnega in družbenega nereda, ustrenejša ulična razsvetljava, odprti javni prostori in urejena zunanja podoba namreč kažejo na to, da je okolje, v katerem živi lokalno prebivalstvo, varno.

3 Kriminaliteta in nered v urbanih okoljih

Mednarodna anketa o žrtvah kriminalitete vsebuje podatke o razširjenostih in vrstah viktimizacije v urbanih okoljih, ki ne temelji na statističnih podatkih policije, kar pomeni, da pravzaprav daje bolj celosten vpogled v problematiko, saj zajema številna kazniva dejanja, ki običajno niso prijavljena policiji (Alvazzi del Frate in van Kesteren, 2004). Glavne ugotovitve predhodnih viktimizacijskih študij, opravljenih na urbanih območjih Evrope, kažejo, da so kazniva dejanja zoper premoženje in kazniva dejanja, povezana z motornimi vozili, najpogostejše oblike kriminalitete v urbanih okoljih. V okviru premoženjske kriminalitete je najpogosteje zastopana viktimiziranost zaradi tatvin in vlomov, v okviru kaznivih dejanj, povezanih z motornimi vozili, pa so najpogostejša poškodovanja vozil, tatvine iz vozil in tatvine vozil. V kategoriji kaznivih dejanj, pri katerih pride do stika med storilcem in žrtvijo, so na splošno najobičajnejši ropi in napadi, čeprav tovrstna kazniva dejanja na urbanih območjih niso zelo pogosta (Alvazzi del Frate in van Kesteren, 2004; Pavlović, 1993; van Dijk, van Kesteren, in Smith, 2007). Vse pogosteje prepoznana oblika viktimizacije je tudi sovražni govor, vse več študij pa se osredotoča na preučevanje obsega sovražnega govora v kontekstu nestrpnosti do migrantov (van Dijk et al., 2007; van Dijk, Manchin, van Kesteren in Hideg, 2005).

Znake nereda, ki so lahko vir ogrožanja varnosti v stanovanjskih soseskah, pa lahko poleg kriminalitete in viktimizacije pojasni tudi model antisocialnega oz. družbeno nesprejemljivega vedenja. Znaki nereda prebivalce neprestano opozarjajo na obstoj družbenih problemov in morebitnega tveganja za viktimizacijo (Covington in Taylor, 1991; Perkins, Meeks in Taylor, 1992; Raudenbush in Sampson, 1999). Predhodne študije s tega področja so se osredotočale na merjenje dveh oblik nereda v skupnostih, in sicer družbenega in fizičnega nereda. Družbeni nered je posledica antisocialnega oz. družbeno nesprejemljivega vedenja, ki je nepredvidljivo in potencialno nevarno, medtem ko se fizični nered odraža v zanemarjenosti življenjskih okolij in vidnih posledicah deviantnih pojavov (Kelling in Wilson, 1982; Raudenbush in Sampson, 1999; Skogan, 2011).

Zaznave kriminalitete med prebivalci sosesk kažejo na prisotnost tveganj, ki so posledica kriminogenih dejavnikov in odraz šibkega družbenega nadzorstva. Znaki kriminalitete in nereda lahko na vedenje prebivalcev vplivajo s treh različnih vidikov: 1) s čustvenega vidika – spremenijo se občutki in občutja prebivalcev; 2) s kognitivnega vidika – spremeni se razmišljanje prebivalcev; in 3) z vedenjskega vidika – spremeni se vedenje prebivalcev (Innes, 2004). Zaznavanje kriminalitete je povezano z dojemanjem kakovosti življenja, saj so prebivalci prepričani, da je vzdrževanje reda v soseskah in zmanjšanje števila kaznivih dejanj eden od elementov, ki vplivajo na kakovost življenja (Reisig in Parks, 2000). Čeprav zaznavanje kriminalitete vpliva na občutek ranljivosti in ogroženosti, raziskave kažejo, da zaznavanje nereda v soseskah velja za precej močnejši vir ogrožanja varnosti, saj prebivalci znake nereda opazijo pogosteje kot kriminaliteto (Innes, 2004). Zaznavanje nereda v soseskah je povezano z občutki ranljivosti in ogroženosti ter s strahom pred kriminaliteto, hkrati pa opozarja na neuspešnost mehanizmov družbenega nadzorstva (Gau in Pratt, 2010).

4 Vloga socialne kohezije

Vloga socialne kohezije se najbolj očitno kaže v programih preprečevanja kriminalitete v skupnosti, ki obravnavajo potrebo po 1) povečanju občutka varnosti prebivalcev; 2) odzivanju na skrbi in težave skupnosti v zvezi s kriminaliteto; ter 3) krepitvi socialne kohezije in socialnega kapitala v skupnostih (United Nations Office on Drugs and Crime, 2010). Osredotočajo se na vzpostavitev socialne kohezije v skupnosti in izboljšanje kakovosti življenja prebivalcev (International Centre for the

Prevention of Crime, 2010). Sampson in Groves (1989) poudarjata pomen oblikovanja družbenih vezi, kar omogoča učinkovito izvajanje neformalnega družbenega nadzorstva in vpliva na obvladovanje kriminalitete. Najpomembnejši dejavnik družbenih vezi, na podlagi katerih se krepi neformalno družbeno nadzorstvo, izhaja iz pojmovanja kolektivne zavesti, ki je opredeljena kot seštevek medsebojnega zaupanja in pripravljenosti prebivalcev na sodelovanje pri reševanju težav za skupno dobro (Sampson, Raudenbush in Earls, 1997: 921). Prvi element kolektivne zavesti je pripravljenost prebivalcev na sodelovanje v skupnosti za skupno dobro, ki se izraža kot stopnja, do katere se udejanjijo določena ravnanja, namenjena reševanju problematike kriminalitete. Druga prvina kolektivne zavesti pa obsega kombinacijo medsebojnega zaupanja in socialne kohezije. V skupnostih, za katere sta značilna visoka stopnja socialne kohezije in medsebojnega zaupanja, obstaja večja verjetnost, da bodo prebivalci skupaj prepoznali pereča vprašanja, jih ustrezno obravnavali in rešili (Sampson et al., 1997). Vpliv kolektivne zavesti na stopnjo kriminalitete so potrdile tudi ugotovitve empiričnih raziskav, ki dokazujejo, da je kolektivna zavest element, s katerim je mogoče precej natančno napovedati stopnjo kriminalitete (Pratt in Cullen, 2005; Sampson, 2006). Bučar Ručman (2019) je na podlagi preučevanja družbenih vezi in solidarnosti prišel do zaključka, da je za slovenska urbana okolja značilna pluralizacija, visoka stopnja tolerance in medsebojno zaupanje.

Kot navajata Shaw in McKay (1942), je družina, v okviru katere se razvijajo in vzdržujejo družbene norme in vrednote, najpomembnejši dejavnik neformalnega družbenega nadzorstva. Vendar imajo družine precejšnje težave pri vzdrževanju teh družbenih norm in vrednot, če se morajo nenehno soočiti z odklonskimi vzorci, ki so običajno prisotni v prikrajšanih soseskah. Odgovornosti za oslABLJENO družbeno nadzorstvo pa ne nosijo zgolj družine, ampak tudi prikrajšane skupnosti, ki nimajo ustreznih možnosti za reševanje socialne problematike. Zaznana odklonskost mladih je za prebivalce kazalnik, da skupnost ni sposobna uresničevati enakih vrednot in izvajati učinkovitega družbenega nadzora (Sampson in Groves, 1989). Učinkovit nadzor mladih, ki se začne z osnovno socializacijo in posledično omogoča preprečevanje deviantnih pojavov med mladimi, je eden od pomembnih dejavnikov, ki vplivajo na kakovost življenja. Nadzor, ki ga izvajajo prebivalci, pa vpliva tudi na pojav družbeno nesprejemljivega vedenja med mladimi (Haynie, 2001).

Če upoštevamo, da urbana okolja sestavljajo skupine prebivalcev različnih narodov in narodnosti, je jasno, da je sposobnost sobivanja med heterogenimi družbenimi skupinami znotraj skupnosti odraz socialne kohezije. To lahko opišemo kot stopnjo medsebojnega zaupanja, solidarnosti ter ustaljenih norm in vrednot med heterogenimi skupinami, ki so del posamezne skupnosti (Laurence, 2011). Odnos do migrantov, zlasti pa predsodke, povezane z migranti, je mogoče pojasniti z Blumerjevo (1958) teorijo zaznavanja migrantov na ravni družbene skupine. Migranti v svojem novem življenjskem okolju predstavljajo družbeno skupino, ki je podrejena dominantni družbeni skupini, sestavljeni iz lokalnega prebivalstva. Pripadniki dominantne skupine se zavedajo, da so v boljšem družbenem položaju, in lahko razvijejo 1) občutek večvrednosti, 2) občutek, da je podrejena skupina drugačna, 3) občutek, da imajo pravico do privilegirane položaja, ter 4) strah in nezaupanje v odnosu do podrejene skupine (Black, 1958).

Raziskave, ki so preučevale povezavo med socialno kohezijo in varnostjo v skupnostih, kažejo, da višja stopnja zaupanja, solidarnosti ter spoštovanja uveljavljenih norm in vrednot med prebivalci pozitivno vpliva na zmanjšanje kriminalitete, in sicer zaradi krepitve neformalnega družbenega nadzorstva v skupnostih (Lee, 2000; Reisig in Cancino, 2004). Višja stopnja socialne kohezije vpliva tudi na pripravljenost prebivalcev na sodelovanje s policijo, saj so prebivalci bolj naklonjeni prijavljanju kaznivih dejanj in sumljivih pojavov policiji ter sodelovanju v dejavnostih za preprečevanje kriminalitete (Goudriaan Witterbrood, in Nieuwbeerta, 2006).

5 Vloga in zaznava policije v urbanih skupnostih

Policija velja za osrednjo institucijo formalnega družbenega nadzorstva pri zagotavljanju varnosti v urbanih skupnostih. Ker so za urbana območja značilne posebne lastnosti (velika gostota poseljenosti in heterogenost prebivalcev) in ker ta območja živijo posebno družbeno življenje (organska družba), se lahko zgodi, da policija pogosto velja za odtujeno institucijo, ki s prebivalci ni v najboljših odnosih. Policija lahko kriminaliteto obvladuje z izvajanjem tradicionalnega policijskega dela¹ ali pa v ta namen uporabi alternativne strategije, kot je v reševanje problemov usmerjeno policijsko delo ali policijsko delo v skupnosti (United Nations, 2011).

¹ Tradicionalno policijsko delo je reaktivno oz. odzivno – izvaja se po tem, ko je kaznivo dejanje že storjeno.

Policijsko delo v skupnosti² lahko odigra bistveno vlogo pri vzpostavljanju zaupanja in partnerstva med policijo in prebivalci. Raziskave kažejo, da lahko policijsko delo v skupnosti prispeva k manjši zaznavi nereda v soseskah, močnejšemu občutku varnosti, večji zaznani učinkovitosti policije in zadovoljstvu prebivalcev z delom policije (Gill, Weisburd, Telep, Vitter in Bennett, 2014; Meško, Sotlar, Lobnikar, Jere in Tominc, 2012; Reisig, 2010).

Legitimnost policije lahko opredelimo kot občutek, da imajo določeni organi ali institucije pravico do posredovanja na določenih področjih in se jim je zato treba podrediti. To z drugimi besedami pomeni, da se posamezniki strinjajo s tem, da morajo svoje vedenje in ravnanja prilagoditi pričakovanjem teh organov in institucij (Tyler, 1990: 25). Zaznava legitimnosti policije vsebuje dva vidika, in sicer 1) instrumentalni in 2) normativni vidik (Hough, Jackson in Bradford, 2013; Sunshine in Tyler, 2003; Tyler, 1990). Normativni vidik legitimnosti poudarja vlogo pravičnosti v policijskih postopkih, pri čemer je postopkovna pravičnost opredeljena kot pošteno in korektno sprejemanje odločitev v okviru vodenja policijskih postopkov zoper prebivalce. Ker prebivalci dojemajo policijo kot avtoriteto, ocenjujejo njeno pravičnost v postopkih na podlagi dveh temeljnih predpostavk: 1) načina, na katerega se sprejemajo odločitve, in 2) kakovosti obravnave, ki so je deležni kot posamezniki (Blader in Tyler, 2003; Tyler, 1990). Način sprejemanja odločitev se nanaša na nepristranskost, nevtralnost in objektivnost v policijskih postopkih ter doslednost pri izvajanju policijskih pooblastil. Kakovost obravnave pa je povezana z vedenjem policistov v postopkih, ki ga prebivalci ocenjujejo glede na vljudnost, spoštljivost in dostojanstvenost obravnave (Tyler, 2003). Nedavna raziskava Reisiga, Flippina, Meška in Trinknerja (2020) je ugotovila, da je vpliv postopkovne pravičnosti na samo legitimnost policije enak v vseh urbanih okoljih ne glede na strukturo urbanih sosesk. Instrumentalni vidik legitimnosti se osredotoča na učinkovitost policije, ki je odločilen dejavnik za ocenjevanje njene legitimnosti. Če velja policija za učinkovito pri spopadanju s kriminaliteto ter vzdrževanju javnega reda in miru, jo prebivalci zaznavajo kot legitimnega nosilca avtoritete (Tankebe, 2008; Tyler, 1990). V raziskavi, ki se je osredotočala na preučevanje normativnega modela legitimnosti policije v urbanih okoljih v Sloveniji, je bilo potrjeno, da je

² Trojanowicz in Bucquerox (1991) policijsko delo v skupnosti opredelujeta kot novo filozofijo opravljanja policijskega dela, ki temelji na ideji, da policisti in prebivalci tvorno in ustvarjalno sodelujejo pri reševanju sodobnih težav, s katerimi se soočajo skupnosti in so povezane s kriminaliteto, strahom pred kriminaliteto, fizičnim in družbenim neredom ter propadanjem sosesk.

zaznava prebivalcev odvisna od postopkovne pravičnosti policije (Meško, Tankebe, Jere, Eman in Reisig, 2014).

Zaznavanje policije kot učinkovite lahko pojasnimo z modelom odgovornosti policije, ki predvideva, da prebivalci učinkovitost policije ocenjujejo na podlagi izvajanja njene primarne dejavnosti. Prebivalci njeno primarno dejavnost razumejo kot preprečevanje in obvladovanje kriminalitete ter vzdrževanje javnega reda in miru (Skogan, 2009), zaradi česar uspešnost policije ocenjujejo na podlagi lastnega zaznavanja kriminalitete in znakov nereda v soseski. Model odgovornosti policije tako predvideva, da zaznava kriminalitete in znakov nereda negativno vpliva na ocenjevanje učinkovitosti policije (Weitzer in Tuch, 2005).

Pripravljenost na sodelovanje s policijo lahko pojasnimo z uporabo dveh modelov, in sicer 1) instrumentalnega modela in 2) modela legitimnosti. Prvi zagovarja tezo, da je pripravljenost prebivalcev na sodelovanje s policijo pogojena z uveljavljanjem lastnih interesov, in temelji na predpostavki, da so prebivalci, ki policijo dojemajo kot učinkovito pri obvladovanju kriminalitete, bolj pripravljeni na sodelovanje s policisti (Sunshine in Tyler, 2003). Model legitimnosti pa predpostavlja, da zaznave v zvezi z legitimnostjo policije in izvrševanjem prava vplivajo na to, ali so prebivalci pripravljeni sodelovati s policijo (Sunshine in Tyler, 2003; Tyler in Fagan, 2008). Če prebivalci delovanje policije dojemajo kot pravično in legitimno, izkazujejo višjo raven pripravljenosti sodelovanja s policijo. Pripravljenost na sodelovanje pa je tesno povezana s postopkovno pravičnostjo, saj je zaupanje prebivalcev v policijo odvisno od tega, ali jo zaznavajo kot pravično, kar posledično privede tudi do višje pripravljenosti na sodelovanje s policijo (Hough et al., 2013; Tyler, 1990). Slovenski raziskovalci so preučevali pripravljenost prebivalcev na sodelovanje s policijo in vpliv zaznane legitimnosti policije na tovrstno sodelovanje. Njihove ugotovitve kažejo, da 1) zaznana legitimnost vpliva na posameznikovo spoštovanje zakonov in 2) zaznana postopkovna pravičnost vpliva na zaznavo legitimnosti policije (Reisig, Tankebe in Meško, 2014). Pomen legitimnosti policije in posledične pripravljenosti na sodelovanje s policisti izhaja tudi iz najnovejše strategije slovenske policije, ki se osredotoča na policijsko delo v skupnosti. Ta strategija opozarja na pomen tesnejšega partnerstva med policijo in prebivalci ter večje prisotnosti policistov v lokalnih skupnostih, zaradi česar se krepijo občutek varnosti, zaupanje v policijo in zadovoljstvo z delom policije (Ministrstvo za notranje zadeve RS, 2014).

6 Raziskava o zaznavah varnostnih problemov v ljubljanskih urbanih soseskah

Raziskava³ o zaznavah varnostne problematike, ki je bila izvedena med prebivalci urbanih sosesk na območju Mestne občine Ljubljana, je del raziskovalnega projekta na področju varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji (2015–2018). Ljubljana ima 288.919 prebivalcev in se razprostira na površini 279.44 km², kar pomeni, da znaša gostota prebivalstva 1.048 prebivalcev na km² (Ljubljana v številkah, 2017). V obdobju med letoma 1945 in 1991 se je število prebivalcev precej hitro povečalo s 123.000 na 272.000. Približno dve tretjini novih prebivalcev se je v Ljubljano priselilo z ruralnih območij Slovenije, ena tretjina pa iz republik nekdanje Jugoslavije. Po letu 1991 je prišlo do decentralizacije prebivalstva, ki je zapuščalo Ljubljano in se selilo v okoliške regije, zaradi česar je število prebivalcev vse do leta 2005 upadalo. V nadaljevanju je sicer spet prišlo do rasti števila prebivalcev, zlasti zaradi gradnje novih stanovanjskih objektov. Med glavne razloge za priseljevanje v Ljubljano spadajo boljše priložnosti za zaposlitev in večja izbira najrazličnejših delovnih mest (Rebernik, 2014).

Glede na najnovejša evropska merila, ki se uporabljajo za ocenjevanje stopnje urbaniziranosti, velja Ljubljana za gosto poseljeno območje (Evropska komisija, 2014) in eno od 58 največjih evropskih mest (Evropska komisija, 2016). Ljubljana v primerjavi z ostalimi prestolnicami po svetu velja za enega najvarnejših glavnih mest z visoko kakovostjo življenja (World's Capital Cities, 2017). Prebivalci Ljubljane v primerjavi s prebivalci drugih evropskih mest izražajo visoko stopnjo zadovoljstva. Ljubljana se namreč uvršča visoko na lestvici različnih kategorij, ki so jih ocenjevali njeni prebivalci; 91 % prebivalcev Ljubljane se počuti popolnoma varno v svojih soseskah, 76 % prebivalcev je zadovoljnih z zunanjo urejenostjo stavb in ulic, 86 % prebivalcev pa je zadovoljnih s kakovostjo življenja v mestu in okolja (Evropska komisija, 2016). Kar zadeva zaupanje v državne institucije, so prebivalci Ljubljane izrazili najvišjo stopnjo zaupanja v organe policije (Weziak Białowska in Dijkstra, 2015). Omeniti je treba tudi rezultate evropske raziskave o kakovosti življenja, ki vplivajo na zaznavo socialne kohezije, saj je pokazala, da se 65 % anketirancev strinja s trditvijo, da lahko zaupajo ljudem v svoji skupnosti, 81 % anketirancev pa zaupa ljudem v svoji soseski (Evropska komisija, 2016). Ljubljana je leta 2016 na podlagi

³ Raziskava je bila izvedena v okviru dvostranskega projekta med Slovenijo in ZDA (BI-US/16-17-123 (2016-17)).

visoke kakovosti zraka in vode, uporabniku prijaznega javnega prometa, zelenih javnih površin in trajnostnega turizma pridobila tudi naziv zelena prestolnica Evrope (Green Ljubljana, 2016).

Ljubljana spada pod administrativno pristojnost Policijske uprave Ljubljana, ki pokriva ozemlje 4.290 km². Na območju mesta Ljubljana je pet policijskih postaj, postaja prometne policije, policijska postaja za izravnalne ukrepe, policijska postaja vodnikov službenih psov in postaja konjeniške policije (Ministrstvo za notranje zadeve RS, Policija, n. d.). Podatki policijske statistike kažejo, da se v Ljubljani na letni ravni zabeleži približno tretjina vseh kaznivih dejanj in da se je v obdobju od leta 2010 do 2018 število kaznivih dejanj v Ljubljani zmanjšalo za skoraj polovico. Najpogostejša kazniva dejanja tako predstavljajo tatvine, poškodovanje tuje stvari, goljufije in poslovne goljufije (Generalna policijska uprava, 2019). Zakon o organiziranosti in delu v policiji določa, da policija pri zagotavljanju varnosti v lokalnih skupnostih sodeluje s predstavniki občin in civilne družbe. Prav tako predvideva ustanovitev občinskih posvetovalnih teles za zagotavljanje varnosti na lokalni ravni in spodbujanje sodelovanja prebivalcev pri izvajanju ukrepov na področju zagotavljanja varnosti (Zakon o organiziranosti in delu v policiji, 2013). Tovrstna posvetovalna telesa se v lokalnih skupnostih najpogosteje ustanavljajo v obliki varnostnih sosvetov. Leta 2015 je na območju mestne občine Ljubljana delovalo 12 varnostnih sosvetov (Ministrstvo za notranje zadeve RS, 2015).

6.1 Vzorčenje in zbiranje podatkov

Za namene raziskave je bila v urbanih predelih Ljubljane izvedena skupnostna anketa. V petih ljubljanskih policijskih enotah je bilo izbranih deset sosesk, ki so bile nato razdeljene na pet manj problematičnih in pet bolj problematičnih sosesk.⁴ Na sliki 1 je prikazan geografski položaj izbranih urbanih sosesk. Po izboru sosesk so bile naključno določene hiše in večstanovanjske stavbe, v katerih je potekalo anketiranje, pri čemer je bilo uporabljeno kvotno vzorčenje, s katerim je bilo v vsaki soseski izbranih 100 anketirancev.

⁴ Soseske so bile izbrane glede na število kaznivih dejanj in prekrškov zoper javni red in mir, ki so jih zabeležile lokalne policijske enote. Po preučitvi izbranih sosesk je bilo ugotovljeno, da so za bolj problematične soseske značilne visoka stopnja mobilnosti prebivalcev in večje število priložnosti, ki jih imajo storilci za izvedbo kaznivih dejanj (več gostinskih lokalov in trgovin). Manj problematične soseske pa so v glavnem sestavljala mirna naselja z večjim deležem stanovanjskih hiš.

Legenda:

Manj problematične soseske so označene s številko 2, 4, 6, 8 in 10.

Bolj problematične soseske so označene s številko 1, 3, 5, 7 in 9.

Slika 1: Grafični prikaz manj in bolj problematičnih sosesk

Anketiranje od vrat do vrat je bilo opravljeno s polnoletnimi anketiranci, ki so imeli prijavljeno prebivališče na območju desetih ljubljanskih sosesk. Anketiranje je potekalo od oktobra do decembra 2016, podatke pa so zbirali ustrezno usposobljeni študenti Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru. Anketiranci so bili najprej povabljeni k sodelovanju v raziskavi in obveščeni, da je njihovo sodelovanje prostovoljno in anonimno. Nato pa jim je bil na kratko predstavljen kontekst raziskovanja. Izpolnjevanje anketnega vprašalnika je v povprečju trajalo 30 minut.

Po končanem zbiranju podatkov smo pridobili še sekundarne podatke, ki so se nanašali na deset preučevanih sosesk. Prvi sklop podatkov je vseboval demografske podatke sosesk, ki smo jih pridobili na Statističnem uradu Republike Slovenije; drugi sklop podatkov pa je vseboval kazalnike kakovosti življenja prebivalcev, ki smo jih pridobili iz občinskih prostorskih načrtov.

6.2 Vprašalnik

Vprašalnik je vseboval več vidikov varnosti, s katerimi smo merili 1) družbene procese v soseski, 2) zaznavo kriminalitete in nereda v soseski, 3) različne vidike zaznave policije in 4) demografske podatke. Anketiranci so posamezne trditve ocenjevali na štiristopenjski Likertovi lestvici, pri čemer so posamezne vrednosti ustrezale naslednjim odgovorom: 1 – zelo malo verjetno, 2 – malo verjetno, 3 – verjetno in 4 – zelo verjetno. Faktorska analiza vprašalnika (v kateri smo uporabili metodo glavnih osi (*Principal Axis Factoring*) in rotacijo Varimax) je pokazala visoko zanesljivost vprašalnika (Cronbachov koeficient α je znašal 0,855, vrednost KMO pa 0,910) in izločila posamezne faktorje, ki kažejo na pomembno vlogo določenih zaznav varnostnih pojavov, družbenih procesov in vloge policije v soseskah.

6.3 Opis vzorca

Vzorec⁵ je vseboval 1.000 polnoletnih prebivalcev desetih izbranih sosesk v Ljubljani. V manj problematičnih soseskah je vzorec obsegal 48,2 % moških in 51,6 % žensk, v bolj problematičnih soseskah pa je sodelovalo 51,8 % moških in 48,4 % žensk. V zvezi s starostno strukturo vzorca smo ugotovili, da je večina anketirancev v obeh kategorijah sosesk spadala v prvo in drugo starostno skupino (18–29 in 30–44 let), najmanjši delež prebivalcev pa je spadal v tretjo starostno skupino (65 in več let). Skoraj polovica anketirancev obeh kategorij sosesk je pridobila visokošolsko izobrazbo, medtem ko je 25,2 % anketirancev iz manj problematičnih sosesk in 22,4 % anketirancev iz bolj problematičnih sosesk zaključilo srednješolsko izobraževanje. V obeh kategorijah sosesk so največji delež predstavljali posamezniki, ki so v soseski živeli več kot 20 let (43,8 % v manj problematičnih in 51,4 % v bolj problematičnih soseskah), najmanjši delež anketirancev pa je v soseskah stanoval od 5 do 19 let (26,8 % v manj problematičnih in 30,6 % v bolj problematičnih soseskah).

⁵ Opravljena je bila tudi primerjava med deležema spola in starosti, ki sta bila zastopana v vzorcu, in statističnimi podatki za vsako izbrano sosesko, ki je pokazala, da je odklon med podatki iz vzorca in statističnimi podatki pri spolu znašal največ 4 %, pri starostnih skupinah pa največ 10 %. To je treba upoštevati pri morebitnem posploševanju rezultatov na celotno populacijo obravnavanih sosesk.

6.4 Rezultati

Faktorji, ki smo jih pridobili s faktorsko analizo odgovorov na posamezne trditve v vprašalniku, odražajo zaznavo različnih varnostnih pojavov. Skušali smo ugotoviti, ali se zaznave teh pojavov razlikujejo glede na to, ali anketiranci prebivajo v manj oziroma bolj problematičnih soseskah. Z izvedbo diskriminantne analize smo primerjali zaznave anketirancev iz manj oziroma bolj problematičnih sosesk. V tabeli 1 so predstavljeni rezultati diskriminantne analize. Razvidno je, da se pokažejo statistično značilne razlike glede na tip soseske tako pri družbenih procesih, zaznavah virov ogrožanja kot tudi pri zaznavi policije. Glede družbenih procesov, so statistično značilne razlike opazne pri: 1) odklonskosti mladih ($F = 32,45$; $p < 0,001$), 2) socialni koheziji ($F = 18,36$; $p < 0,001$), 3) kolektivni zavesti ($F = 14,69$; $p < 0,001$) in 4) odnosu do migrantov ($F = 5,56$; $p < 0,05$). Gledano z vsebinskega vidika prebivalci manj problematičnih sosesk izražajo manj odklonskosti mladih, več socialne kohezije ter kolektivne zavesti ter boljši odnos do migrantov kot prebivalci bolj problematičnih sosesk. Pri zaznavanju virov ogrožanja so bile statistično značilne razlike vidne pri: 1) neredu v soseski ($F = 151,25$; $p < 0,001$) in 2) zaznavanju kriminalitete ($F = 56,04$; $p < 0,001$). Interpretacija rezultatov z vsebinskega vidika nakazuje, da prebivalci manj problematičnih sosesk v manjši meri zaznavajo tako nered v soseski kot samo kriminaliteto. V zaznavanju policije se statistično značilne razlike pokažejo pri: 1) prisotnosti policije ($F = 5,21$; $p < 0,05$), 2) postopkovni pravičnosti ($F = 4,52$; $p < 0,05$), 3) učinkovitosti policije ($F = 9,58$; $p < 0,01$), 4) moralni identifikaciji ($F = 6,20$; $p < 0,05$) in 5) sodelovanju s policijo ($F = 9,90$; $p < 0,01$). Proučevanje dobljenih rezultatov z vsebinskega vidika kaže, da prebivalci manj problematičnih sosesk zaznavajo večjo prisotnost policije, več postopkovne pravičnosti in učinkovitosti policije, se v večji meri moralno identificirajo s policisti in izkazujejo večjo pripravljenost sodelovati s policijo.

Tabela 1: Rezultati diskriminantne analize

	Manj problematično		Bolj problematično		Wilksova lambda	F
	M.	S. O.	M.	S. O.		
Odklonskost mladih	1,77	0,61	2,01	0,72	0,97	32,45***
Socialna kohezija	2,77	0,58	2,61	0,62	0,98	18,36***
Kolektivna zavest	2,77	0,87	2,55	0,91	0,96	14,69***
Odnos do migrantov	2,00	0,80	2,13	0,86	0,99	5,59*
Nered v soseski	1,72	0,56	2,22	0,70	0,87	151,25***
Zaznavanje kriminalitete	1,56	0,59	1,86	0,68	0,95	56,04***
Prisotnost policije	1,74	0,50	1,66	0,59	0,99	5,21*
Postopkovna pravičnost	2,85	0,67	2,76	0,66	1,00	4,52*
Učinkovitost policije	2,57	0,74	2,43	0,73	0,99	9,58**
Moralna identifikacija	2,84	0,64	2,74	0,64	0,99	6,20*
Sodelovanje s policijo	3,17	0,70	3,02	0,77	0,99	9,90**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Z diskriminantno analizo nam je uspelo potrditi razlike v zaznavah prebivalcev glede na manj in bolj problematične soseske. V drugem delu analiz smo se osredotočili na preučevanje napovedovanja zaznavanja nereda v soseski. Ker pa smo že predhodno potrdili razlike v zaznavah glede na sam tip soseske, smo tudi regresijske analize za napovedovanje zaznavanja nereda v soseski izvedli ločeno, in sicer smo enak regresijski model uporabili za manj in bolj problematične soseske posebej. Rezultati modela so predstavljeni v tabeli 2 in kažejo, da na napovedovanje zaznavanja nereda v soseskah v manj problematičnih soseskah statistično značilno vplivajo: 1) odklonskost mladih ($\beta = 0,11$; $p < 0,01$), 2) socialna kohezija ($\beta = -0,09$; $p < 0,05$), 3) odnos do migrantov ($\beta = 0,06$; $p < 0,05$), 4) zaznavanje kriminalitete ($\beta = 0,36$; $p < 0,05$), 5) starost ($\beta = 0,01$; $p < 0,05$), 6) gostota prebivalstva ($\beta = 0,01$; $p < 0,05$), 7) avtobusna postajališča ($\beta = 0,16$; $p < 0,05$) in 8) število vzgojno-izobraževalnih ustanov ($\beta = 0,21$; $p < 0,01$). Regresijski model v manj problematičnih soseskah skupno pojasni 35 % variance. Na napovedovanje zaznavanja nereda v bolj problematičnih soseskah pa statistično značilno vplivajo le: 1) odklonskost mladih ($\beta = 0,33$; $p < 0,001$), 2) socialna kohezija ($\beta = -0,13$; $p < 0,01$) in 3) zaznavanje kriminalitete ($\beta = 0,37$; $p < 0,001$). Skupno regresijski model v bolj problematičnih

soseskah pojasni 47 % variance. Primerjava statistično značilnih regresijskih koeficientov v obeh tipih sosesk kaže, da v manj problematičnih soseskah na zaznavanje nereda vpliva veliko več napovednih spremenljivk kot v bolj problematičnih. Med napovedne spremenljivke, ki so statistično značilne v obeh tipih sosesk, spadajo odklonskost mladih, socialna kohezija in zaznavanje kriminalitete, primerjava njihovih regresijskih koeficientov pa pokaže, da se največja razlika pojavi pri odklonskosti mladih. Vpliv odklonskosti mladih je v manj problematičnih soseskah ($\beta = 0,11$) manjši kot v bolj problematičnih ($\beta = 0,33$), podobno pa se pokaže tudi pri vplivu socialne kohezije. Iz te ugotovitve lahko sklepamo, da so na račun manjšega vpliva odklonskosti mladih in socialne kohezije izrazitejši vplivi značilnosti soseske (gostota prebivalstva, avtobusna postajališča, vzgojno-izobraževalne ustanove), katerih vplivi se ne kažejo v bolj problematičnih soseskah.

Tabela 2: Razlike v napovedovanju zaznavanja nereda v soseski glede na tip soseske

	Manj problematične soseske		Bolj problematične soseske	
	β	S. N. t	β	S. N. t
Odklonkost mladih	0,11**	0,04 2,97	0,33***	0,04 9,25
Socialna kohezija	-0,09*	0,04 -2,25	-0,13**	0,04 -3,14
Odnos do migrantov	0,06*	0,03 2,17	0,02	0,03 0,54
Kolektivna zavest	-0,03	0,03 -1,07	-0,04	0,03 -1,53
Zaznavanje kriminalitete	0,36*	0,04 9,10	0,37***	0,04 9,41
Prisotnost policije	-0,05	0,05 -1,07	0,05	0,04 1,07
Učinkovitost policije	-0,06	0,03 -1,85	-0,03	0,04 -0,85
<i>Individualne značilnosti</i>				
pol	0,01	0,04 0,11	-0,05	0,05 -1,07
izobrazba	-0,03	0,02 -1,43	0,05	0,03 1,81
starost	0,01*	0,00 -2,10	0,00	0,00 -1,20
čas bivanja	0,01	0,00 0,94	0,00	0,00 -0,90
viktimizacija	0,03	0,09 0,36	0,00	0,08 -0,04
<i>Značilnosti soseske</i>				
gostota prebivalstva	0,01*	0,00 2,37	0,00	0,00 -0,54
avtobusna postajališča	0,16*	0,07 2,44	-0,06	0,18 -0,32
zdravstveno-socialne ustanove	-0,78	0,56 -1,38	-0,08	0,66 -0,13
vzgojno-izobraževalne ustanove	0,21**	0,07 2,95	0,33	0,30 1,13
R²	0,35		0,47	
F-statistika	14,7***		25,4***	

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Podobno kot pri preučevanju zaznavanja nereda v soseski smo tudi za preučevanje zaznavanja policije izvedli dva regresijska modela za napovedovanje postopkovne pravičnosti policije v obeh tipih sosesk. Rezultati obeh regresijskih analiz so predstavljeni v tabeli 3. Na napovedovanje postopkovne pravičnosti policije v manj problematičnih soseskah statistično značilno vplivajo naslednje napovedne spremenljivke: 1) učinkovitost policije ($\beta = 0,19$; $p < 0,001$), 2) sodelovanje s policijo ($\beta = 0,06$; $p < 0,05$) in 3) moralna identifikacija ($\beta = 0,66$; $p < 0,001$). Skupno regresijski model pojasni 68 % pojasnjene variance v napovedovanju postopkovne pravičnosti v manj problematičnih soseskah. V bolj problematičnih soseskah na napovedovanje postopkovne pravičnosti statistično značilno vplivajo: 1) odklonskost mladih ($\beta = -0,10$; $p < 0,01$), 2) nered v soseski ($\beta = 0,15$; $p < 0,001$), 3) učinkovitost policije ($\beta = 0,19$; $p < 0,001$), 4) moralna identifikacija ($\beta = 0,61$; $p < 0,001$) in 5) prisotnost policije ($\beta = -0,11$; $p < 0,01$). Regresijski model v bolj problematičnih soseskah skupno pojasni 65 % variance v napovedovanju postopkovne pravičnosti. Primerjava statistično značilnih regresijskih koeficientov napovednih spremenljivk kaže, da v bolj problematičnih soseskah obstaja večje število napovednih spremenljivk, ki kažejo vpliv na postopkovno pravičnost. Izmed napovednih spremenljivk, ki kažejo vpliv v obeh tipih sosesk, lahko opazimo manjšo razliko le pri moralni identifikaciji, ki kaže rahlo večji vpliv v manj problematičnih soseskah. Napovedne spremenljivke, ki kažejo vpliv le v bolj problematičnih soseskah, pa se vežejo na družbene procese (odklonskost mladih), zaznavo virov ogrožanja (zaznava kriminalitete) in ostale zaznave policije (prisotnost policije), ki niso statistično značilne v manj problematičnih soseskah.

Tabela 3. Razlike v napovedovanju zaznavanja postopkovne pravičnosti glede na tip soseske

	Manj problematične soseske				Bolj problematične soseske			
	β	S. N.	t		β	S. N.	t	
Odklonkost mladih	0,04	0,03	1,30		-0,10**	0,03	-3,20	
Socialna kohezija	0,07	0,03	1,90		0,06	0,03	1,92	
Odnos do migrantov	0,01	0,02	0,09		-0,01	0,02	-0,61	
Kolektivna zavest	-0,04	0,02	-1,83		0,03	0,02	1,19	
Nered v soseski	-0,01	0,04	-0,16		0,15***	0,03	4,34	
Zaznavanje kriminalitete	0,02	0,04	0,68		-0,04	0,03	-1,27	
Utrinkovitost policije	0,19***	0,03	5,67		0,19***	0,04	5,24	
Sodelovanje s policijo	0,06*	0,03	2,08		0,03	0,03	1,00	
Moralna identifikacija	0,66***	0,04	15,79		0,61***	0,04	14,87	
Prisotnost policije	0,07	0,04	1,74		-0,11**	0,03	-3,27	
Poznavanje lokalnega policista	-0,05	0,08	-0,63		0,01	0,06	-0,07	
Stiki s policisti	0,07	0,04	1,81		0,01	0,04	0,07	
<i>Inhibitivne značilnosti</i>								
spol	0,04	0,04	1,03		0,03	0,04	0,89	
starost	0,01	0,00	1,63		0,01	0,00	-0,77	
izobrazba	0,02	0,02	1,16		-0,03	0,02	-1,46	
čas bivanja v soseski	0,01	0,00	0,01		0,01	0,00	1,29	
viktimizacija	-0,03	0,07	-0,36		-0,04	0,06	-0,68	
R²	0,68				0,65			
F-statistika	56,6***				48,8***			

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

7 Razprava

V poglavju smo z izvedeno raziskavo preučili družbene procese, zaznavo virov ogrožanja in zaznavo policije v urbanih lokalnih skupnostih, sočasno pa ugotavljali tudi razlike omenjenih pojavov glede na manj in bolj problematične urbane soseske.

V prvem delu analiz smo preučevali razlike v družbenih procesih v manj in bolj problematičnih soseskah. Analiza socialne kohezije kaže, da prebivalci bolj problematičnih sosesk izražajo nižjo stopnjo socialne kohezije. Kljub temu ne moremo z gotovostjo trditi, da socialna kohezija kakor koli vpliva na stopnjo kriminalitete, saj odnos med tema dvema dejavnikoma še ni raziskan, lahko pa sklepamo, da je stopnja socialne kohezije v soseski tudi kazalnik stopnje kriminalitete. Socialna kohezija lahko zaradi višje stopnje izvajanja neformalnega socialnega nadzorstva pozitivno vpliva na zmanjšanje kriminalitete, kot je bilo v predhodnih raziskavah že ugotovljeno (Lee, 2000; Reisig in Cancino, 2004). Zaznana odklonskost mladih je dodaten element, ki kaže na nezmožnost vzpostavitve in uresničevanja enakih vrednot in norm v soseski (Sampson in Groves, 1989). Rezultati opravljene raziskave kažejo, da prebivalci bolj problematičnih sosesk zaznajo več pojavov odklonskosti mladih kot prebivalci manj problematičnih sosesk. Naše ugotovitve glede stopnje kolektivne zavesti so pokazale, da je le ta večja v manj problematičnih soseskah. Ugotovitev lahko povežemo z ugotovitvijo predhodne študije (Pratt in Cullen, 2005), ki je potrdila zvezo med stopnjo kolektivne zavesti in stopnjo kriminalitete v soseskah, saj smo tudi sami prišli do zaključka, da je za manj problematične soseske značilna večja stopnja kolektivne zavesti in obratno. V soseskah pa je moč preučevati še en družbeni proces, in sicer sposobnost sobivanja heterogenih družbenih skupin v skupnosti (Laurence, 2011). Naše ugotovitve kažejo, da prebivalci manj problematičnih sosesk izražajo večjo naklonjenost migrantom, kar nakazuje na višjo raven solidarnosti med heterogenimi skupinami v soseski.

Rezultati glede zaznavanja virov ogrožanja so pokazali, da prebivalci bolj problematičnih sosesk zaznavajo več znakov nereda v soseskah in praviloma tudi več kriminalitete. Ta ugotovitev pritrjuje stališču, da zaznana varnostna problematika običajno odseva dejanske varnostne razmere v soseskah, ne pa obratno, kot so trdili nekateri raziskovalci (Hipp, 2010; Innes, 2004). Analiza razlik v zaznavah nereda in kriminalitete v soseskah je pokazala na precej očitnejše razlike med prebivalci bolj in prebivalci manj problematičnih sosesk. Poleg tega je iz rezultatov razvidno, da

prebivalci obeh tipov sosesk zaznavajo več nereda kot kriminalitete. Ta ugotovitev je skladna z izsledki Sampsona (2009), ki trdi, da prebivalci zaznajo več nereda v soseski, s katerim se vsakodnevno srečujejo, medtem ko so le redko priča kriminaliteti.

Razlike v zaznavi policije so se med obema tipoma sosesk pokazale pri zaznavi prisotnosti policije, postopkovne pravičnosti, učinkovitosti policije, moralne identifikacije in pripravljenosti na sodelovanje s policijo. Kar zadeva zaznane postopkovno pravičnost, ugotavljamo, da prebivalci manj problematičnih sosesk zaznavajo višjo stopnjo postopkovne pravičnosti. Ker je bilo v preteklosti že ugotovljeno, da zaznava legitimnosti policije, ki jo navajajo prebivalci urbanih okolij, temelji na zaznavi postopkovne pravičnosti (Meško et al., 2014), se na podlagi tega dognanja porajajo nova vprašanja. Če je namreč zaznava postopkovne pravičnosti tudi posledica varnostnih razmer v posamezni soseski, potem instrumentalnega modela legitimnosti nikakor ne gre spregledati. V zvezi z zaznavo učinkovitosti policije so rezultati naše raziskave pokazali, da je razlika med faktorji, ki odražajo zaznave policije v posameznih soseskah, največja prav pri zaznani učinkovitosti. Prebivalci manj problematičnih sosesk policijo zaznavajo kot bolj učinkovito v primerjavi s prebivalci bolj problematičnih sosesk. Ta ugotovitev govori v prid modelu odgovornosti policije, saj prebivalci bolj problematičnih sosesk zaznavajo več znakov kriminalitete in nereda, kar lahko negativno vpliva tudi na ocenjevanje učinkovitosti policije (Weitzer in Tuch, 2005). Kar zadeva razlike v pripravljenosti na sodelovanje s policijo, ugotavljamo, da prebivalci manj problematičnih sosesk izražajo višjo stopnjo pripravljenosti na sodelovanje, kar potrjuje, da instrumentalni model pomembno vpliva na motivacijo za sodelovanje s policijo (Sunshine in Tyler, 2003).

Dalje smo se v analizah osredotočali na iskanje razlik v napovedovanju zaznavanja nereda glede na tip soseske. Ugotovitve so pokazale, da na zaznavanje nereda v manj problematičnih soseskah vplivajo različni dejavniki kot v bolj problematičnih. Predvsem je bila očitna že razlika v samem številu dejavnikov, saj smo v manj problematičnih soseskah potrdili veliko večje število dejavnikov kot v bolj problematičnih. Poleg dejavnikov, ki so bili skupni v obeh tipih sosesk (odklonskost mladih, socialna kohezija, zaznavanje kriminalitete), so v manj problematičnih do izraza prišle še značilnosti sosesk, vezane na družbeno infrastrukturo. Ta ugotovitev torej nakazuje, da je možno z izboljšanjem infrastrukture tudi vplivati na manjšo

zaznavo nereda v soseski. Tudi v preučevanju postopkovne pravičnosti smo glede na tip soseske ugotovili razlike v vplivu dejavnikov, ki na postopkovno pravičnost vplivajo. Rezultati so pokazali, da v bolj problematičnih soseskah obstaja večje število dejavnikov, ki vplivajo na samo postopkovno pravičnost kot v manj problematičnih, izmed katerih so vpliv kazali tudi družbeni procesi (odklonskost mladih) in zaznava virov ogrožanja (nereda v soseski). Ugotovitev torej nakazuje, da v soseskah, kjer je varnostno stanje slabše, na samo postopkovno pravičnost policije vplivajo tudi družbeni procesi in zaznava virov ogrožanja, medtem ko v soseskah z boljšim varnostnim stanjem na postopkovno pravičnost vplivajo le dejavniki, povezani z ostalimi zaznavami policije. Tudi v nedavni študiji so Reising et al. (2020) ugotovili, da kaže postopkovna pravičnost glede na varnostno stanje soseske drugačen vpliv na samo legitimnost policije.

Glavna omejitev predstavljene raziskave izhaja iz uporabljene metodologije samega raziskovanja. Pripravljenost anketirancev na sodelovanje v raziskavi bi lahko vplivala na reprezentativnost vzorca. Obenem je treba poudariti, da ugotovitev te raziskave ni mogoče posploševati na celotno populacijo urbanega območja Ljubljane, saj je bila skupnostna anketa opravljena na ravni izbranih sosesk. Dodatna omejitev izhaja tudi iz dejstva, da vzorec v vseh izbranih soseskah ni odražal dejanske demografske slike, zaradi česar rezultati te raziskave ne omogočajo posploševanja na celotno urbano populacijo. Na podlagi naših ugotovitev glede samih razlik tako v družbenih procesih, zaznavanju virov ogrožanja kot zaznavanju policije glede na varnostno stanje v soseskah kot tudi v različnih vplivih dejavnikov, ki na omenjene pojave vplivajo, vidimo veliko izzivov za raziskovanje v prihodnje v poglobljenem preučevanju teh razlik. Prav tako vidimo priložnost za raziskovanje v izvedbi podobnih študij v drugih urbanih okoljih v Sloveniji kot tudi v Evropi. Izvedbe takih študij bi namreč omogočale primerjavo ugotovljenih zakonitosti med različnimi urbanih okolji.

Literatura

- Alvazzi del Frate, A. in van Kesteren, J. (2004). *Criminal victimisation in urban Europe – Key findings of the 2000 International crime victim surveys*. Turin: UNICRI.
- Black, M. (1958). Notes on the meaning of 'rule'. *Theoria*, 24, 139–161.
- Blader, S. L. in Tyler, T. R. (2003). A four-component model of procedural justice: Defining the meaning of a 'fair' process. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(6), 747–758.
- Blumer, H. (1958). Race. Prejudice as a Sense of Group Position. *Pacific Sociological Review*, 1(1), 3–7.

- Bučar Ručman, A. (2019). Social ties, solidarity and threat perception in rural and urban communities in Slovenia. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 70(5), 409–421.
- Covington, J. in Taylor, R. B. (1991). Fear of crime in urban residential neighborhoods: Implication of between – and within – neighborhood sources for current models. *The Sociological Quarterly*, 32(2), 231–249.
- Evropska komisija. (2014). *A harmonised definition of cities and rural areas: the new degree of urbanisation. Regional Working Paper 2014*. Pridobljeno na http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/2014_01_new_urban.pdf
- Evropska komisija. (2016). *Quality of life in European cities 2015*. Luksemburg: Urad za publikacije Evropske unije.
- European Forum for Urban Security. (2000). *Safety and democracy: The cities' manifesto*. Paris: European Forum for Urban Security.
- European Forum for Urban Security. (2007). *Guidance on local safety audits: A compendium of international practice*. Paris: European Forum for Urban Security.
- European Forum for Urban Security. (2016). *Methods and tools for a strategic approach to urban security*. Paris: European Forum for Urban Security.
- European Forum for Urban Security. (2019). *European Forum for Urban Security (Efus)*. Pridobljeno na <https://efus.eu/en/about-us/about-efus/public/1450/>
- Gau, J. M. in Pratt, T. C. (2010). Revisiting broken windows theory: Examining the sources of the discriminant validity of perceived disorder and crime. *Journal of Criminal Justice*, (38), 758–766.
- Generalna policijska uprava. (2019). *Kazniva dejanja 2010–2018*. Ljubljana: Generalna policijska uprava.
- Gill, C., Weisburd, D., Telep, W. C., Vitter, Z. in Bennett, T. (2014). Community-oriented policing to reduce crime, disorder and fear and increase satisfaction and legitimacy among citizens: A systematic review. *Journal of Experimental Criminology*, 10(4), 399–428.
- Glaeser, L. E. in Sacerdote, B. (1999). Why is there more crime in cities? *Journal of Political Economy*, 107(6), 225–258.
- Goudriaan, H., Witterbrood, K. in Nieuwbeerta, P. (2006). Neighbourhood characteristics and reporting crime: Effects of social cohesion, confidence in police effectiveness and socio-economic disadvantage. *British Journal of Criminology*, 46(4), 719–742.
- Green Ljubljana. (2016). *Welcome to Ljubljana: European Green capital 2016*. Pridobljeno na <http://www.greenljubljana.com/>
- Hacin, R. in Eman, K. (2016). Uporaba metod policijske analitike pri preprečevanju premoženjske kriminalitete v slovenskih urbanih okoljih. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih: (konferenčni zbornik)* (str. 109–118). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Haynie, D. L. (2001). Delinquent peers revisited: does network structure matter? *American Journal of Sociology*, 106, 1013–1057.
- Hipp, J. R. (2010). Resident perceptions of crime and disorder: How much is 'bias' and how much is social environment differences? *Criminology*, 48(2), 475–508.
- Hough, M., Jackson, J. in Bradford, B. (2013). Legitimacy, trust and compliance: An empirical test of procedural justice theory using the European social survey. V J. Tankebe in A. Liebling (ur.), *Legitimacy and criminal justice: An International exploration* (str. 1–27). Oxford: Oxford University Press.
- Innes, M. (2004). Signal crimes and signal disorders: Notes on deviance as communicative action. *The British Journal of Sociology*, 55(3), 335–355.
- International Centre for the Prevention of Crime. (2010). *International report on crime prevention and community safety: Trends and perspectives, 2010*. Montreal, Quebec: International Centre for the Prevention of Crime.
- Kelling, G. L. in Wilson, J. Q. (1982). Broken windows: The police and neighborhood safety. *The Atlantic*, 294(3), 29–38.
- Klinkon, I., Meško, G. in Rebernik, D. (2004). Vpliv socialnodemografskih dejavnikov na razvoj kriminalitete v Ljubljani: Rezultati preliminarnega raziskovanja. V B. Lobnikar (ur.), *5. Slovenski dnevi varstvoslojja* (str. 836–847). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

- Laurence, J. (2011). The effect of ethnic diversity and community disadvantage on social cohesion: A multi-level analysis of social capital and interethnic relations in UK communities. *European Social Review*, 27(1), 70–89.
- Lee, M. R. (2000). Community cohesion and violent predatory victimization: A theoretical extension and cross-national test of opportunity theory. *Social Forces*, 79(2), 683–706.
- Ljubljana v številkah. (2017). *Ljubljana.si*. Pridobljeno na <https://www.ljubljana.si/sl/o-ljubljani/ljubljana-v-stevilkah/>
- Lobnikar, B. in Meško, G. (2010). Responses of police and local authorities to security issues in Ljubljana, the capital of Slovenia. V M. Cools (ur.), *Police, policing, policy and the city in Europe* (str. 161–179). Haag: Eleven International Publishing.
- Lobnikar, B., Prisljan, K. in Modic, M. (2016). Merjenje uspešnosti implementacije policijskega dela v skupnosti v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(2), 89–110.
- Meško, G. in Areh, I. (2003). Strah pred kriminaliteto v urbanih okoljih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(3), 144–152.
- Meško, G. in Šifer, J. (2008). Strah pred kriminaliteto v mestnem okolju – raziskava. *Varstvoslovje*, 10(4), 539–560.
- Meško, G., Fallshore, M. in Jevšek, A. (2007). Policija in strah pred kriminaliteto. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(4), 340–351.
- Meško, G., Fallshore, M., Muratbegović, E. in Fields, C. (2008). Fear of crime in two post-socialist capital cities – Ljubljana, Slovenia and Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. *Journal of Criminal Justice*, 36(6), 546–553.
- Meško, G., Maver, D. in Klinton, I. (2010). Urban crime and criminal investigation in Slovenia. V G. Cordner, A. Cordner in D. K. Das (ur.), *Urbanization, policing and security: global perspectives* (str. 301–322). Boca Raton, London, New York: Taylor & Francis Group.
- Meško, G., Sotlar, A., Lobnikar, B., Jere, M. in Tominc, B. (2012). *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Meško, G., Šifer, A. in Vošnjak, L. (2013). Strah pred kriminaliteto v mestnih in vaških okoljih v Sloveniji. *Varstvoslovje*, 14(3), 259–276.
- Meško, G., Tankebe, J., Jere, M., Eman, K. in Reisig, M. D. (2014). Vpliv postopkovne pravičnosti in legitimnosti policijske dejavnosti na spoštovanje zakonov pri slovenskih mladostnikih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65(1), 35–47.
- Ministrstvo za notranje zadeve RS. (2014). *Poročilo o delu policije za 2013*. Pridobljeno na [https://vrs-3.vlada.si/MANDAT13/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/d23b09715da3480fc1257ced0040d1c4/\\$FILE/LetnoPorocilo2013.pdf](https://vrs-3.vlada.si/MANDAT13/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/d23b09715da3480fc1257ced0040d1c4/$FILE/LetnoPorocilo2013.pdf)
- Ministrstvo za notranje zadeve RS. (2015). *Posvetovalna telesa*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/index.php/policijske-uprave/pu-ljubljana/posvetovalna-telesa>
- Ministrstvo za notranje zadeve RS, Policija. (n. d.). *Priказ območja, splošni podatki*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/index.php/policijske-uprave/pu-ljubljana/obmoje-uprave>
- Pavlovič, Z. (1993). Mednarodna anketa o viktimizaciji: Ljubljana 1992. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 44(2), 129–138.
- Pečar, J. (1975). *Gostitve nekaterih deviantnih pojavov v Ljubljani*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Perkins, D. P., Meeks, J. W. in Taylor, R. B. (1992). The physical environment of street blocks and resident perception of crime and disorder: Implications for theory and measurement. *Journal of Environmental Psychology*, 12(1), 21–34.
- Pratt, T. C. in Cullen, F. T. (2005). Assessing macro-level predictors and theories of crime: A meta-analysis. V M. Tony (ur.), *Crime and justice: A review of research* (str. 373–450). Chicago: University of Chicago.
- Raudenbush, S. W. in Sampson, R. J. (1999). Ecometrics: Toward a science of assessing ecological settings, with application to the systematic social observation of neighborhoods. *Sociological Methodology*, 29(1), 1–41.

- Rebernik, D. (2008). *Urbana geografija: Geografske značilnosti mest in urbanizacije v svetu*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni Inštitut Filozofske fakultete.
- Rebernik, D. (2014). Population and spatial development of settlements in Ljubljana urban region after 2002. *Dela*, 42, 75–93.
- Reisig, M. D. (2010). Community and problem-oriented policing. *Crime and Justice*, 39(1), 1–53.
- Reisig, M. D., Flippin, M., Meško, G. in Trinkner, R. (2020). The effects of justice judgments on police legitimacy across urban neighborhoods: A test of the invariance thesis. *Crime and Delinquency*, 1–24. Pridobljeno na <https://doi.org/10.1177%2F0011128720977435>
- Reisig, M. D. in Cancino, J. M. (2004). Incivilities in nonmetropolitan communities: The effects of structural constraints, social conditions, and crime. *Journal of Criminal Justice*, 32, 15–29.
- Reisig, M. D. in Parks, R. B. (2000). Experience, quality of life, and neighbourhood context: A hierarchical analysis of satisfaction with police. *Justice Quarterly*, 17(3), 607–630.
- Reisig, M. D., Tankebe, J. in Meško, G. (2014). Compliance with the law in Slovenia: The role of procedural justice and police legitimacy. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 20(2), 259–276.
- Ritchie, H. in Roser, M. (2018). Urbanization. *Ourworldindata.org*. Pridobljeno na <https://ourworldindata.org/urbanization>
- Sampson, R. J. (2006). Collective efficacy theory: Lessons learned and directions for future inquiry. V F. T. Cullen, J. P. Wright in K. Blevins (ur.), *Taking stock: The status of criminological theory* (str. 149–167). New Brunswick: Transaction.
- Sampson, R. J. (2009). Analytic approaches to disorder. *The British Journal of Sociology*, 60(1), 83–93.
- Sampson, R. J. in Groves, W. B. (1989). Community structure and crime: Testing social–disorganization theory. *American Sociological Review*, 94(4), 774–802.
- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W. in Earls, F. (1997). Neighbourhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277(5328), 918–924.
- Shaw, C. R. in McKay, H. D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas: A study of rates of delinquents in relation to differential characteristics of local communities in American cities*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Skogan, W. G. (2009). Concern about crime and confidence in the police: Reassurance or accountability? *Police Quarterly*, 12(3), 301–318.
- Skogan, W. G. (2011). Disorder and crime. V B. C. Welsh in D. P. Farrington (ur.), *The Oxford handbook of crime prevention* (str. 173–188). Oxford: Oxford University Press.
- Sunshine, J. in Tyler, T. R. (2003). The role of procedural justice and legitimacy in shaping public support for policing. *Law & Society Review*, 37(3), 513–548.
- Statistični urad Republike Slovenije. (2009). *Pilotna anketa o žrtvah kriminala, 2009*. Pridobljeno na <http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=3035>
- Tankebe, J. (2008). Police effectiveness and police trustworthiness in Ghana: An empirical appraisal. *Criminology in Criminal Justice*, 8(2), 185–202.
- The European Urban Charter. (2008). *Congress of local and regional authorities of the council of Europe*. Pridobljeno na <https://5cidade.files.wordpress.com/2008/11/the-european-urban-charter.pdf>
- Trojanowicz, R. in Bucqueroux, B. (1991). *Community policing and the challenge of diversity*. Rockville: National Institute of Justice.
- Tyler, T. R. (1990). *Why people obey the law*. London: Yale University Press.
- Tyler, T. R. (2003). Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law. *Crime and Justice: A Review of Research*, 30(1), 283–357.
- Tyler, T. R. in Fagan, J. (2008). Legitimacy and cooperation: Why do people help the police fight crime in their communities? *Journal of Criminal Law*, 6, 231–275.
- United Nations. (2011). *Introductory handbook on policing in urban space*. United nations office on drugs and crime (UNODC): New York. Pridobljeno na https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Introductory_Handbook_on_Policing_Urban_Space.pdf

- United nations office on drugs and crime. (2010). *Handbook on the crime prevention guidelines: Making them work*. Dunaj: United Nations.
- van Dijk, J. J. M., Manchin, R., van Kesteren, J. in Hideg, G. (2005). *The burden of crime in the EU. Research report: A comparative analysis of the European survey of crime and safety (EU ICS) 2005*. Haag: WODC.
- van Dijk, J. J. M., van Kesteren, J. in Smit, P. (2007). *Criminal victimisation & International perspective: Key findings from the 2004–2005 ICVS and EU ICS*. Haag: WODC.
- Weitzer, R. in Tuch, S. A. (2005). Determinants of public satisfaction with the police. *Police Quarterly*, 8(3), 279–297.
- Weziak Bialowska, D. in Dijkstra, L. (2015). *Trust, local governance and quality of public service in EU regions and cities*. Luksemburg: Urad za publikacije Evropske unije.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of Life. *The American Journal of Sociology*, 44(1), 1–24.
- World's Capital Cities. (2017). World's Safest Capital Cities. *Worldscapitalcities.com*. Pridobljeno na <https://www.worldscapitalcities.com/worlds-safest-capital-cities/>
- Zakon o organiziranosti in delu v policiji. (2013). *Uradni list RS*, (15/13).

MODELI, PRISTOPI IN IZZIVI POLICIJSKE DEJAVNOSTI V SLOVENIJI

BRANKO LOBNIKAR IN KAJA PRISLAN

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija
E-pošta: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si, kaja.prislan@fvv.uni-mb.si

Povzetek Uspešno izvajanje policijske dejavnosti, v času nenehnih sprememb, visoke spremenljivosti in dinamičnega okolja, zahteva ustrezno fleksibilnost ter prilagodljivost policijskih organizacij. Slednje pri izvajanju svoje dejavnosti uporabljajo različne pristope, ki so odvisni od strateških in operativnih ciljev policijske organizacije ter od družbenih okoliščin, v katerih delujejo. Model policijskega dela, ki ga razumemo kot koherentno celoto pristopov izvajanja policijskih nalog, odraža vrednote in norme posamezne policijske organizacije. V poglavju so povzeta stališča prebivalcev Slovenije glede najbolj primernih pristopov oziroma modelov policijskega dela. Pri tem se je izkazalo, da so najbolj naklonjeni modelu policijskega dela v skupnosti, v kombinaciji z na izvajanju prava temelječem modelu policijskega dela. Izhajajoč iz analize stališč javnosti in razvoja ter reform policijskega dela v Sloveniji so v zaključnem delu poglavja predstavljeni sodobni razvojni trendi na področju organizacije policije in izvajanja policijskega dela.

Ključne besede:

policija,
modeli
policijskega
dela,
reformne,
tehnologija,
Slovenija

MODELS, APPROACHES AND CHALLENGES OF POLICING IN SLOVENIA

BRANKO LOBNIKAR & KAJA PRISLAN

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana, Slovenia
E-mail: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si, kaja.prislan@fvv.uni-mb.si

Abstract In times of constant change, high variability, and a dynamic environment, successful implementation of police activity requires adequate flexibility and adaptability of police organisations. In carrying out their activities, police organisations use different approaches, which depend on the police's strategic and operational goals and the social circumstances in which they operate. The police work model, which we understand as a coherent set of approaches to the implementation of police tasks, reflects the police organisation's values and norms. The chapter summarizes Slovenian residents' views regarding which policing model is perceived to be the most appropriate for their communities. It is evident that the community policing model and the lawful policing model are perceived as the most suitable models. Based on the analysis of the public views and the development and reforms of police work in Slovenia, the final part of the chapter presents modern development trends in the field of police organisation and implementation of police work.

Keywords:

police,
models of
police
work,
reforms,
technology,
Slovenia

1 Uvod

Policijske organizacije ne delujejo v nadzorovanem okolju, temveč se v sodobnih družbah soočajo s številnimi trendi in zahtevami, na katere se morajo ustrezno odzivati. Sheptycki (2012) meni, da je policijska dejavnost pravzaprav posledica in ogledalo različnih razvojnih in družbenih trendov. Podobno kot gospodarske družbe se morajo tudi policijske organizacije soočiti z raznovrstnimi političnimi, ekonomskimi, sociološkimi, tehnološkimi in pravnimi trendi ter se neprestano odločati, kdaj oz. kako spreminjati svoje organizacijske procese in strukture (van den Born et al., 2013). Varnostne potrebe pluralne družbe postajajo vse bolj kompleksne, sodobne varnostne grožnje pa se hitro razvijajo in so bolj dinamične kot kdaj koli poprej (Sotlar in Tominc, 2016). Zaradi raznolikosti dejavnosti policijskih organizacij, ki potekajo na več ravneh, se poraja vprašanje, kako je mogoče zagotoviti, da bodo pristopi in načrti policije usklajeni s potrebami različnih družbenih okolij in skupnosti, v katerih delujejo. Van der Vijver in Moor (2012) ugotavljata, da pomembni izzivi sodobne policijske dejavnosti ne zajemajo zgolj prilagajanja policijskega dela najnovejšim trendom, ampak tudi trenutnim potrebam družbe. Prožne organizacijske strukture in inovativne rešitve so zlasti danes, ko smo priča vse hitrejšim in intenzivnejšim spremembam, bistvene za zagotavljanje uspešnega prilagajanja spreminjajočim se okoliščinam. V preteklosti so policijske organizacije v razvitih državah že uvedle nekatere bistvene spremembe, in sicer ko so se odločile, da bodo tog, birokratski in avtoritarni model nadomestile z odprtim, demokratičnim in prožnejšim pristopom k policijski dejavnosti (Lobnikar, Sotlar in Meško, 2013). Najočitnejši napredek je mogoče zaslediti na področju internacionalizacije, profesionalizacije, pluralizacije in tehnološke modernizacije policije, do opaznih sprememb pa je prišlo tudi na področju policijskih pooblastil, kadrovske strukture in sistema vodenja (Modic, Lobnikar in Dvojmoč, 2014). Te temeljne spremembe in družbeni trendi so v preteklih tridesetih letih privedli tudi do pojava sobivanja različnih modelov in pristopov izvajanja policijskega dela. Eden od teh je tudi policijsko delo v skupnosti, pri katerem gre za aktualno filozofijo, ki se je razvila kot odziv na zahteve in potrebe lokalnih skupnosti, v katerih so bile težave zaradi kriminalitete in kršitev javnega reda še posebej pereče. Vendar navdušenje nad policijskim delom v skupnosti postopoma plahni, številne policijske organizacije pa poročajo o omejenem izvajanju tega modela. Razlogi za to bi lahko bili povezani s tem, da policijskim organizacijam ni uspelo izvesti ustreznih strukturnih sprememb, potrebnih za institucionalizacijo te strategije, prav tako je vzroke možno iskati v nezadostni usklajenosti med načini izvajanja policijske

dejavnosti in potrebami skupnosti. (Ne)uskklajenost med ukrepi policije in pričakovanji skupnosti je pomembna pri napovedovanju uspešnosti izvajanja policijskega dela v skupnosti, zato bi ta vidik morali upoštevati pri odločanju, kakšni pristopi policijskega dela naj se izvajajo v konkretni skupnosti in kako.

V tem poglavju bomo analizirali aktualne družbene trende in spremembe, ki vplivajo na sodobne policijske organizacije, ter njihov učinek na policijsko dejavnost. Najprej pa bomo razpravljali o možnih modelih policijskega dela v Sloveniji in o najustreznejših pristopih policijske dejavnosti z vidika pričakovanj občanov. Poglavje bomo sklenili z razpravo o razvoju sodobnih strategij policijske dejavnosti, zopet z vidika pričakovanj prebivalcev.

2 Modeli policijskega dela

Vsak znanstveni model je do neke mere poenostavljena ponazoritev resnične dejavnosti v okviru preučevanega pojava, ki je posebej zasnovan tako, da zaobjame vse bistvene vidike tega pojava. Znanstveniki pri ponazarjanju določene dejavnosti v obliki modela običajno izpustijo številne elemente, ki obstajajo v realnem življenju (posebnosti), in se osredotočijo na tiste elemente, ki jih zanimajo ali ki se zdijo pomembni za ponazoritev te dejavnosti (Lukman, 2014). Policije pri izvajanju policijske dejavnosti uporabljajo različne pristope, ki so odvisni od njihovih ciljev ter od organizacijskih, političnih in družbenih okoliščin, v katerih delujejo. Da pa bi neki pristop lahko poimenovali model, mora tvoriti koherentno in domišljeno celoto pristopov in odzivov na varnostne pojave. Model policijskega dela torej odraža vrednote in norme posamezne policijske organizacije. Da bi določen pristop lahko poimenovali za model policijskega dela, mora vsebovati vsaj informacije o: a) ciljnih policijskega dela; b) vlogi preventivne dejavnosti; c) odnosu do policijske diskrecije; in d) pomembnosti vloge skupnosti. Z izbiro modela policijskega dela torej odgovorimo na vprašanje, kakšno policijsko dejavnost želimo izvajati v določeni družbi?

Na tem mestu je treba poudariti, da modela policijskega dela ne smemo enačiti s konkretno policijsko organizacijo, saj je mogoče v dejavnosti, ki jo izvaja v praksi, prepoznati lastnosti različnih modelov policijskega dela. Poleg tega modelov policijskega dela ne gre razlagati v smislu miselnih vzorcev, ki imajo jasno časovno sosledje, saj se lahko različni modeli policijskega dela hkrati izvajajo v različnih časovnih zaporedjih. Sodobni raziskovalci policijske dejavnosti na podlagi zgoraj

opisanih meril za določitev modela policijske dejavnosti razlikujejo med štirimi osnovnimi modeli policijskega dela¹ (Ponsaers, 2001): militaristično-birokratski model (ang. *military-bureaucratic model*), na izvajanju prava temelječ model (ang. *lawful policing model*), model delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo (ang. *public-private divide policing*) ter model policijskega dela v skupnosti (ang. *community-oriented policing*).

Teoretiki birokratskega modela so na začetku 20. stoletja zagovarjali reformo policijskih organizacij v Združenih državah Amerike, s katero naj bi se odzvali na korupcijo in neučinkovitost v policiji. Njihovi predlogi strukturnih sprememb so bili v veliki meri namenjeni krepitvi notranjega nadzora, izboljšanju učinkovitosti in zaščiti policije pred političnimi vplivi. Čeprav so svoje poglede poimenovali »profesionalni model«, so v bistvu zagovarjali vojaško miselnost in organiziranost v policiji (Banutai, Rančigaj in Lobnikar, 2006). Izhajali so iz Webrovega idealnega tipa racionalne organizacije in uvajali birokratska načela organiziranosti, najpomembnejši element pri določanju strukture pa je bila velikost organizacije (Pagon, 2004). Eden najvidnejših zagovornikov tega pristopa je bil Bruce Smith (v Langworthy, 1986), ki je s svojim prispevkom bistveno vplival na reformo policijskih organizacij med drugo svetovno vojno in po njej. Med drugim je pozval k poenostavitvi policijskega dela, da bi se tako olajšal nadzor nad njegovim izvajanjem. Bil je prepričan, da organizacijsko strukturo poleg števila zaposlenih določajo tudi načelo visoke stopnje specializacije, obseg nadzora in enotnost poveljevanja. Velikost organizacije naj bi vplivala tako na horizontalno kot tudi na vertikalno diferenciacijo.

Militaristično-birokratski model daje velik poudarek disciplini in je bil oblikovan kot odziv na korupcijo in visoko politizacijo v policiji (Ponsaers, 2001). Za ta model so značilni razumsko uresničevanje ciljev ter hierarhično predpisan način poveljevanja, discipliniranje neposlušnih posameznikov in zaprt sistem napredovanja znotraj policijskih nazivov. Prav tako ga zaznamujejo visoka stopnja specializacije ter poudarek na vzdrževanju reda in miru, kar naj bi se doseglo s profesionalnim odnosom in reaktivnim delovanjem policije. Možnost uveljavljanja diskrecijske pravice je zelo nizka, enako pa velja tudi za odgovornost uslužbencev policije v

¹ Kot je bilo že navedeno, v praksi obstajajo številne različice modelov policijskega dela; v preteklih letih so začeli izstopati različni inovativni pristopi, kot so v reševanje problemov usmerjeno policijsko delo (ang. *problem-oriented policing – POP*), obveščevalno vodena policijska dejavnost (ang. *intelligence-led policing – ILP*) ter pobude za upravljanje uspešnosti, kot so CompStat (ki temelji na primerjavi policijskih statistik) in rešitve za kartiranje kriminalitete (Crank, Kadleck in Kosi, 2010; Darroch in Mazerolle, 2012).

razmerju do zunanjih organov in organizacij. Z vidika sodelovanja z javnostjo je policijska dejavnost v okviru militaristično-birokratskega modela omejena na izvrševanje zakonsko določenih predpisov, ki je v glavnem namenjeno preprečevanju nereda. Bistvo tega modela policijskega dela je torej vzdrževanje reda in miru (Lobnikar in Sotlar, 2006).

Na izvajanju prava temelječ model se je razvil kot odziv na militaristično-birokratski model. Zanj sta značilni izrazita ločenost od skupnosti in visoka stopnja specializacije s poudarkom na boju proti kriminaliteti. Podoben model je opisal tudi Wilson² (v Ponsaers, 2001) in ga poimenoval legalistični stil policijske organizacije (Pagon, 2004). Na izvajanju prava temelječ model si prizadeva za dosledno upoštevanje pravno varovanih vrednot, kar posledično pomeni, da policisti pri odločanju pravzaprav nimajo nobene diskrecijske pravice. Odnosi z javnostjo so bistvenega pomena, namenjeni pa so predvsem ozaveščanju javnosti o problematiki kriminalitete. Zaradi prepričanja v učinkovitost generalne in specialne prevoencije, ki temelji na doslednem sankcioniranju kršiteljev oziroma storilcev, je preventivno delovanje skorajda v celoti zapostavljeno. Poudarja se profesionalizacija policijske dejavnosti, ki temelji na izobraževanju in usposabljanju policistov. Ta model svojo legitimnost črpa iz zakonite uporabe pooblastil, zato lahko rečemo, da sta legalnost in legitimnost v okviru tega modela povsem izenačeni in enakovredni (Lobnikar in Sotlar, 2006).

Prizadevanja raziskovalcev delovanja birokratske organiziranosti (tako v okviru birokratskega modela kot tudi v okviru na izvajanju prava temelječega modela) so večinoma prispevala k odpravi slabosti in pomanjkljivosti policijske dejavnosti, kot so korupcija, neučinkovitost, politično vpletanje v policijsko delo itd. To je veljalo za izjemen uspeh, zato se je izvajanje tega modela razširilo po celem svetu. Vendar so se precej hitro pokazali tudi negativni učinki tega modela, ki so večinoma prevladali nad njegovimi prednostmi. Zaradi uporabe birokratskega modela se je namreč policija odtujila od skupnosti.

² Wilson (v Ponsaers, 2001) je opredelil tudi čuvajski tip, ki je podoben birokratskemu modelu, in storitveni tip, ki je podoben policijskemu delu v skupnosti.

V predmodernih in modernih družbah je tradicionalno veljalo, da policija deluje pod okriljem države in ima zato monopol nad uporabo sile in zagotavljanjem varnosti prebivalcem in organizacijam, ki živijo in poslujejo na njenem ozemlju. Takšna delitev je bila z organizacijskega vidika dokaj preprosta, obenem pa ni puščala nobenega dvoma o tem, kdo je pristojen za zagotavljanje varnosti. Vendar se je ta sistem v preteklem desetletju izkazal za neučinkovitega. Policija namreč sama ne more več izpolniti vseh varnostnih zahtev in potreb. Zato se je policijska dejavnost v tem obdobju pozno moderne družbe začela *deliti na javno policijsko dejavnost*, ki jo zagotavljajo državni in lokalni organi, in *zasebno policijsko dejavnost*, ki pravzaprav dopolnjuje javno policijsko dejavnost in premaguje omejitve, s katerimi se sooča javna/državna policija.

Model delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo velja za prvi celostni policijski vzorec (Ponsaers, 2001), ki presega okvir pretirano omejenega in tradicionalnega pojmovanja policije. Ta model se z vidika obvladovanja problematike, povezane s kriminaliteto, osredotoča na razvoj hibridnega izvrševanja zakonov in preprečevanja, ki zajema sodelovanje s tretjimi osebami, in sicer s prebivalci, regulativnimi organi in zasebnimi subjekti (Crank et al., 2010). Za ta model je značilno medsebojno povezovanje med obema sferama, ki se odraža v močni diskrecijski pravici in selektivni usmerjenosti interesa v dobro naročnika določene varnostne storitve. Preprečevanje škode je bistvo zasebne policijske/varnostne dejavnosti. Ta je povezana s preventivnimi ukrepi, visoko stopnjo profesionalizma, večstransko odgovornostjo (do državnih (javnih) institucij, naročnikov varnostnih storitev in deležnikov zasebnih varnostnih organizacij) in legitimnostjo, ki izhaja iz pogodbene narave zasebnovarnostne industrije. Součinkovanje med javnim in zasebnim sektorjem vodi v *hibridno* policijsko dejavnost (Lobnikar in Sotlar, 2006), ki smo ji priča v sodobnih družbah, v katerih deluje množstvo različnih policijskih organizacij (javna policija, redarske službe, mestne policije ipd.), upravljavskih institucij s posebnimi pooblastili (npr. zasebnovarnostne in detektivske zbornice, varnostni sosveti) ter vladnih in paravladnih agencij, ki tako ali drugače posegajo na področje policijske dejavnosti in, širše, na zagotavljanje varnosti (Ponsaers, 2001). Vzrok za pojav zasebne policijske dejavnosti lahko najdemo v dinamiki prostega trga. V zahodnem svetu je vodilni dejavnik rasti tovrstne industrije močno povezan z nenehnim povečevanjem zahtev in potreb podjetniške panoge, pri čemer je treba posebej poudariti podporno vlogo, ki so jo pri razvoju tovrstnih zahtev in potreb imele zavarovalnice.

Model delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo se v mnogih ključnih vidikih razlikuje od drugih predmodernih (birokratski model in na izvajanju prava temelječ model policijske dejavnosti) in postmodernih modelov (policijsko delo v skupnosti, ki je predstavljeno v nadaljevanju). Ugotovimo lahko, da je pristop zasebne policijske dejavnosti do vprašanja diskrecijske pravice izjemno razdrobljen, kar vpliva tudi na neobstoj vsakršne celovite politike, ki bi urejala vprašanja varnosti in obvladovanja kriminalitete. Čeprav so ponudniki zasebne policijske dejavnosti omejeni s pravnimi in zakonskimi okviri, pa večino njihovih dejavnosti urejajo sporazumi o poslovnem sodelovanju oziroma pogodbe, sklenjene med naročnikom in ponudnikom storitve. V nasprotju z modeli javne (državne) policijske dejavnosti, katere izvajanje je v interesu prebivalstva (javnem interesu), je interes zasebne policijske dejavnosti precej bolj selektiven (zasebni interes). Zato glavni (čeprav ne izključni) cilj zasebne policijske dejavnosti ni delovati v dobro javnosti, ampak v korist naročnika varnostnih storitev (tudi če je izvajalec varnostnih storitev javna ali državna institucija). Gre namreč za odnos med naročnikom in ponudnikom storitve, zato ta dejavnost temelji na pogodbenem razmerju. Bistvo zasebne policijske dejavnosti torej ni zagotavljanje javne varnosti, ampak predvsem *preprečevanje škode* (Lobnikar in Sotlar, 2006).

Buerger (2007), ki je preučeval spremembe v izvajanju policijskega dela, je ugotovil, da se kultura policijskih organizacij preoblikuje iz kaznovalne v bolj regulativno, ki namesto temeljne vloge policije, ki se nanaša na izvrševanje zakonodaje, poudarja socialno usmerjenost policije (Crank et al., 2010). De Guzman in Kim (2017) sta v svoji raziskavi prav tako preizkusila tezo, da mora imeti skupnost možnost vplivanja na izbiro modela policijskega dela. V tej raziskavi sta preučila razmerja med potrebami skupnosti, organizacijskimi dejavniki in različnimi modeli policijskega dela, ki jih izvajajo policijske organizacije. Na podlagi njunih ugotovitev lahko sklepamo, da hierarhija potreb skupnosti in organizacijski dejavniki pomembno vplivajo na izvajanje modelov policijskega dela v policijskih organizacijah.

Zato se sodobne policijske organizacije v zadnjih desetletjih osredotočajo na model policijskega dela v skupnosti, za katerega se običajno uporabljata dva izraza, in sicer »policijsko delo v skupnosti« (ang. *community policing*), ki se najpogosteje uporablja, in »v skupnost usmerjeno policijsko delo« (ang. *community-oriented policing*), katerega uporaba je prav tako precej pogosta. Model policijskega dela v skupnosti (v nadaljevanju PDS) je eden pomembnejših sodobnih pristopov izvajanja policijske dejavnosti in temelji na demokratični in vključujoči strategiji, ki se prilagaja potrebam

prebivalcev in skupnosti. Zaradi nezadostnih in nejasnih rezultatov raziskav, ki so se osredotočale na učinke modelov policijskega dela, je bil z vidika učinkovitosti in smotrnosti prav model policijskega dela v skupnosti v zadnjih desetletjih deležen največje pozornosti raziskovalcev in strokovnjakov. V preteklih tridesetih letih se je PDS izkazalo za prevladujočo filozofijo, ki so ji policijske organizacije sledile pri svojem delu v urbanih in ruralnih okoljih (Crank et al., 2010; Wilson, 2006), in je veljalo za učinkovit odziv na potrebe in težave različnih skupnosti (Reisig in Parks, 2004; Skogan in Hartnett, 1997). Temeljno načelo PDS je sodelovanje (partnerstvo) med policijo in lokalno skupnostjo (Trojanowicz, Kappeler in Gaines, 2002). Številne opredelitve PDS pa poleg partnerstva izpostavljajo tudi v reševanje problemov usmerjen pristop k policijskemu delu (Miller in Hess, 2002). Kelling in Wycoff (2001) med rezultate dobro organiziranega policijskega dela v skupnosti uvrščata naslednje: a) preprečevanje kriminalitete; b) zadovoljstvo prebivalcev s kakovostjo življenja v določeni skupnosti; c) razrešitev perečih vprašanj/problemov; ter d) legitimnost in zakonitost policijskega dela. Drugi avtorji (Meško, Fallshore in Jevšek, 2007; Skogan in Hartnett, 1997; Trojanowicz in Carter, 1988) k pomembnim rezultatom tega pristopa prištevajo še nižjo stopnjo strahu pred kriminaliteto.

Iz primerjave med PDS in tradicionalnimi modeli policijskega dela (kot sta birokratski in na izvajanju prava temelječ model) je razvidno, da so slednji usmerjeni k uporabi represije za »boj«[»] proti kriminaliteti, medtem ko si PDS prizadeva za izboljšanje kakovosti življenja prebivalstva in zmanjšanje strahu pred kriminaliteto (Greene, 2007). Za tradicionalni oziroma standardni način izvajanja policijske dejavnosti so značilni odzivanje na dogodke, opiranje na izvrševanje prava, situacijska prevencija in opravljanje tradicionalnih nalog kazenskega pregona, ki se ne ozira na lastnosti posameznika, kraj, čas in okoliščine. Pri PDS pa gre za povsem drugačen model policijskega dela s precej širšo organizacijsko strategijo: zajema namreč reševanje problemov, kar je sicer tudi del standardnih modelov, vendar obenem spodbuja partnerstvo s pripadniki lokalne skupnosti (Clarke in Eck, 2005). Poglavitna lastnost PDS torej izhaja iz nadgradnje običajnega policijskega dela s preventivnimi ukrepi, ki obsegajo dejavno sodelovanje skupnosti pri prepoznavanju in reševanju varnostnih vprašanj.

Kljub priljubljenosti tega modela v okviru različnih pobud za reforme pa raziskovalci in strokovni delavci ugotavljajo, da navdušenje nad PDS v 21. stoletju usiha in da njegovo dejansko izvajanje počasi upada (Myers, 2004). Crank et al. (2010) v svoji raziskavi ugotavljajo, da prihaja v večini policijskih institucij v Združenih državah

Amerike do zmanjšanja števila policistov, ki izvajajo PDS, in do splošnega opuščanja te strategije. Razlogi za pojezanje vloge PDS so povezani z različnimi trendi in situacijami, kot so krčenje sredstev, pojav novih prednostnih nalog na področju nacionalne varnosti, odpor skupnosti in zavračanje tega modela s strani vodstvenih kadrov v policiji.

Številne policijske organizacije prav tako niso mogle ustrezno izvajati PDS, saj niso bile izvedene strukturne spremembe, ki so na organizacijski ravni potrebne za institucionalizacijo te strategije (Crank et al., 2010; Maguire in King, 2007; Skogan in Hartnett, 1997). Obstoj razlik med različnim obsegom izvajanja PDS v različnih policijskih organizacijah je ugotovil tudi Wilson (2006), ki je razloge za tovrstna razhajanja pripisal organizacijskim dejavnikom. Raziskovalci (de Guzman in Kim, 2017) navajajo, da bi bilo mogoče odločitve policije glede izvajanja PDS pojasniti s kontingenčno in institucionalno teorijo. To strategijo so policijske organizacije namreč začele izvajati, da bi se odzvale na pritiske, naj vendarle nekaj storijo v zvezi s kriminaliteto, pa tudi zato, ker so to počeli kolegi iz drugih držav in ker so uprave želele slediti zgledu drugih institucij.

Glavni razlog za nesprejemanje tega modela ter posledično odsotnost strateškega in proaktivnega pristopa je povezan tudi z neobstojem dokazov, s katerimi bi lahko potrdili, kako pomemben je učinek PDS na kriminaliteto (Crank et al., 2010). Raziskovalci ugotavljajo, da ni mogoče z veliko mero prepričljivosti trditi, da PDS na splošno pomembno vpliva na zmanjšanje kriminalitete; poleg tega se dejanski učinki na posamezne skupnosti razlikujejo in so po svojih lastnostih precej pestri (de Guzman in Kim, 2017; Zhao, 2004). Vendar nas tovrstna razhajanja pri izvajanju PDS, kot poudarjata de Guzman in Kim (2017), ne bi smela presenetiti, saj mora ta model upoštevati potrebe skupnosti, ki ji služi. Raziskovalca trdita, da je mogoče razlike v izvajanju PDS pojasniti ne le z organizacijskimi spremenljivkami, ampak tudi s spremenljivkami, ki se nanašajo na strukturne lastnosti posameznih skupnosti. Na primer, Skogan in Hartnett (1997) ugotavljata, da prinaša PDS največje koristi dobro organiziranim skupnostim, medtem ko so ugodni učinki v prikrajšanih skupnostih precej manjši.

Ta ugotovitev je skladna s stališčem, ki sta ga v zvezi z ugodnimi učinki PDS oblikovala Lambertus in Yakimchuck (2007), ki trdita, da je lahko izvajanje tega modela učinkovito le v skupnostih, katerih osnovne skupnostne potrebe so že izpolnjene. Raziskovalca sta predstavila tristopenjsko lestvico potreb skupnosti po

varnosti. Javni red je osnovna potreba skupnosti ter podlaga za njen obstoj in za udejstvovanje njenih pripadnikov v družbi. Vzdrževanje reda je naslednja v hierarhiji potreb skupnosti in se nanaša na stalno zagotavljanje reda. Zadnjo potrebo pa sta poimenovala krepitev javnega reda, ki se odraža v samoaktualizaciji in opolnomočenju skupnosti. Lambertus in Yakimchuck (2007) prav tako pojasnjujeta, da sta za skupnosti na prvi stopnji značilna veliko število kaznivih dejanj in nered, zaradi česar si te skupnosti želijo izboljšati stanje v družbi; ko je red ponovno vzpostavljen, pa si lahko začnejo prizadevati za višjo kakovost življenja. Razmerje med strukturnimi lastnostmi skupnosti in modeli policijskega dela sta raziskovala tudi Travis in Langworthy (2008). Po njunem mnenju je model PDS primeren za solidarne skupnosti, katerih pripadniki delujejo na podlagi trdnega in enotnega dogovora o zagotavljanju varnosti, medtem ko je tradicionalno izvajanje policijske dejavnosti primernejše za slabo organizirane skupnosti.

De Guzman in Kim (2017) sta na podlagi predstavljenih predpostavk ugotovila, da je mogoče lastnosti posamezne skupnosti (npr. slaba organiziranost družbe, geodemografija) uporabiti kot elemente za napovedovanje uspešnosti izvajanja PDS in načinov opravljanja policijskega dela. Trdita, da domnevna neuspešnost PDS pri izboljšanju stanja v skupnostih izhaja iz neskladja med izbranim modelom policijskega dela in potrebami skupnosti. Sodelovanje in ukrepanje skupnosti, ki sta sestavna dela PDS, sta namreč močno odvisna od družbenih in strukturnih lastnosti, ki policiji pogosto preprečujejo celovito izvajanje te strategije. To pomeni, da bi bilo treba PDS in neformalno družbeno nadzorstvo izvajati šele po tem, ko se z uporabo tradicionalnega modela policijskega dela in izvrševanjem zakonodaje vzpostavi in vzdržuje red: PDS ima namreč lahko ugodne učinke šele, ko v skupnosti vlada red.

Pregled preteklega raziskovalnega dela nas pripelje do zaključka, da se vprašanja, povezana z izvajanjem modela policijskega dela, porajajo zaradi organizacijskih dejavnikov, predvsem pa zaradi necelovitega pristopa k uveljavljanju sprememb in zavračanja reform, ki sta zlasti posledica prepričanja, da spremembe ne bodo prinesle pričakovanih rezultatov. Vendar temeljna težava za takšno neučinkovitost pristopov in pomanjkanje zavzetosti pri uveljavljanju sprememb izvira predvsem iz neskladnosti med načrtovanimi pristopi in načini izvajanja policijskega dela na eni ter potrebami skupnosti na drugi strani. Tovrstne ovire in pomisleke, zlasti v zvezi z izvajanjem PDS, je mogoče opaziti tudi v reformah policijskih organizacij v državah Srednje in Vzhodne Evrope, ki so v svojem razvoju strogo sledile trendom in praksam zahodnih držav.

Da bi bolje razumeli odnos prebivalcev Slovenije do različnih modelov policijskega dela, smo izvedli raziskavo (Kmet, Prislan in Lobnikar, 2019; Prislan in Lobnikar, 2019), ki je teoretično izhajala iz predpostavk opisanih modelov policijskega dela (Ponsaers, 2001). Model je sestavljen iz osmih meril; opisani modeli pa se vsebinsko razlikujejo po merilih, tako da lahko z razlikovanjem med posameznimi merili v naslednjem koraku določimo tudi odnos do posameznega modela policijske dejavnosti. Modele med sabo tako ločimo po naslednjih merilih:

- a. **Odnos do uporabe diskrecijske pravice:** kolikšen je obseg diskrecijske pravice policistov?
- b. **Odnos do prava:** ali se pravo razume kot sredstvo za izvajanje policijske dejavnosti ali pa je izvrševanje zakonov končni cilj policijskega dela?
- c. **Določitev odgovornosti policije:** komu in na kakšen način odgovarjajo policisti?
- d. Kakšna je **narava sodelovanja med policijo in skupnostjo?**
- e. Kakšna je **narava profesionalizacije in specializacije policije?**
- f. Na čem temelji **legitimnost policije?**
- g. Kakšen je **odnos policije do preventivne dejavnosti?**
- h. Osredotočenost policijske dejavnosti: ali je poudarek na **proaktivnem ali na reaktivnem delovanju policije?**

Metodologija raziskave je natančno opisana v prispevku o pričakovanih pristopih in modelih policijske dejavnosti v Sloveniji (Prislan in Lobnikar, 2019), v tabeli 1 pa natančneje pojasnujemo razlike med merili glede na posamezni model policijske dejavnosti.

Tabela 1: Opis razlik med merili glede na posamezni model policijske dejavnosti

	Militaristično-birokratski model	Na izvajanju prava temelječ model	Model policijskega dela v skupnosti	Model delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo
Diskrecija	Interna pravila in hierarhija so bistveni za delo policije	Zakon se spoštuje brez izjem	Potreba po »pametnem« policijskem delu	Zunaj okvira zakona je vse dovoljeno
Dojemanje zakonov	Zakon in red – spoštovanje zakonov je temelj delujoče družbe	Uveljavljanje zakonskih norm je bistvo policijskega dela	Uporaba zakonov je orodje za doseganje ciljev policijskega dela	Vodilo delovanja je interes stranke, ki je pogodbeno določen
Odgovornost	Ni zunanje odgovornosti	Ogromno avtonomije, ki izhaja iz zakona	Velik pomen zunanji odgovornosti	Odgovornost pogodbenim strankam
Sodelovanje s skupnostjo	Velik prepad med policijo in skupnostjo	Distanca – javnost je samo informator	Temelji na partnerstvu z javnostmi	Javnosti so samo potencialne stranke
Specializacija	Pred dano situacijo poišči pravilo, če ga ni, si ga ustvari	Visoka specializiranost	Teži se h generalizaciji	Minimalen vložek, maksimalni dobiček
Legitimnost	Vidna je v odsotnosti nereda in monopolu nad represijo	Izhaja iz zakona	Povezana s konceptom demokracije	V interesu pogodb in varnostne industrije
Odnos do preventivne dejavnosti	Fokus je na zaščiti, represiji in nadzoru množic	Represija – odstopanja od zakona se sankcionirajo	Preprečevanje	Zmanjševanje škode, preračunavanje tveganj, preprečevanje izgub
Proaktivnost/reaktivnost	Zelo reaktivno delovanje	Precej reaktivno delovanje	Proaktivno policijsko delo nadgrajuje intervencijo	Bolj proaktivno kot reaktivno

V tabeli 2 je prikazana stopnja primernosti posameznih modelov policijskega dela glede na ocene prebivalcev Slovenije (Prislan in Lobnikar, 2019). Pri vsakem modelu je naveden seštevek vseh vrednosti, ki so jo anketiranci pripisali posameznemu merilu, uporabljenemu za ocenjevanje tega modela (anketiranci so pri vsakem merilu s pomočjo petstopenjske lestvice ocenjevali strinjanje s štirimi različnimi trditvami, vezanimi na posamezne modele). Ker je bilo uporabljenih osem meril, najnižja možna vrednost pri posameznem modelu znaša osem, najvišja možna vrednost pa štirideset točk.

Tabela 2: Ocena primernosti določenih modelov policijskega dela za slovensko okolje

Modeli policijskega dela	N	Min.	Maks.	M	S. O.
Militaristično-birokratski model	244	12,00	40,00	23,16	5,40
Na izvajanju prava temelječ model policijskega dela	243	8,00	40,00	27,87	5,08
Model policijskega dela v skupnosti	245	17,00	40,00	31,95	4,29
Model delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo	244	12,00	40,00	25,54	5,51

Vir: Prislan in Lobnikar (2019)

Prebivalci Slovenije so policijsko delo v skupnosti ocenili kot najprimernejši model, ki ima tudi najmanjši standardni odklon, medtem ko so na izvajanju prava temelječ model izbrali za drugi najprimernejši model v Sloveniji, malce slabše so nato ocenili model delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo, kot najmanj primernega pa so ocenili militaristično-birokratski model policijskega dela. V tabeli 3 je prikazana porazdelitev odgovorov, ki se nanašajo na odnos prebivalcev do določenega modela policijskega dela z vidika posameznih meril, ki so bila uporabljena za ovrednotenje njihovega odnosa. Z znakom (–) so označena merila, ki so bila ocenjena podpovprečno, kar pomeni, da so jih prebivalci ocenili kot neprimerna za uporabo v slovenskem okolju. Znak (o) označuje merila, ki so jih prebivalci ocenili kot nevtralna, medtem ko se (+) uporablja za merila, ki po mnenju prebivalcev predstavljajo primeren pristop k izvajanju policijske dejavnosti v njihovem okolju.

Tabela 3: Ocena (ne)primernosti modelov policijskega dela glede na posamezna merila

	Militaristično-birokratski model	Na izvajanju prava temelječ model	Model policijskega dela v skupnosti	Model delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo
Diskrecijska pravica	O	O	+	-
Zakon kot sredstvo	O	O	+	-
Odgovornost	-	O	+	O
Sodelovanje s skupnostjo	-	O	+	O
Specializiranost	O	+	O	-
Legitimnost	-	+	O	O
Odnos do preventivne dejavnosti	-	O	+	O
Proaktivnost/reaktivnost	-	O	+	O

Vir: Prislan in Lobnikar (2019)

Kot je razvidno iz zgornje tabele, so opisi, ki so bili najpogosteje ocenjeni za primerne, del modela policijskega dela v skupnosti; ostale pozitivne ocene je prejel le na izvajanju prava temelječ model policijskega dela. Diskrecijska pravica policistov, ki izhaja iz visokih standardov te poklicne skupine ter partnerstva med policisti in prebivalci, velja za temelj opravljanja policijskega dela v lokalnih skupnostih. Odnos prebivalstva do diskrecijske pravice policistov tako izhaja iz širšega pogleda na policijsko delo, v skladu s katerim je to obravnavano kot opravljanje poklica, kar kaže na zavračanje ožjega pravniškega razumevanja diskrecijske pravice. Odgovornost policije je odvisna od tega, kako prebivalci ocenjujejo policiste, zaradi česar lahko ugotovimo, da je stališče slovenske javnosti zelo blizu eni od temeljnih predpostavk demokratičnega izvajanja policijske dejavnosti, ki jo je opredelil Sir Robert Peel: »*Policija je javnost in javnost je policija.*« Poleg tega velja, da legitimnost policijskega dela temelji na učinkovitem izvrševanju zakonov s posebnim poudarkom na uspešnem preiskovanju kaznivih dejanj. Rezultati kažejo, da prebivalci pričakujejo, da bo policija poleg korektnega preiskovanja že storjenih kaznivih dejanj zavzela tudi bolj proaktiven pristop, zlasti kar zadeva preprečevanje kriminalitete ter kršitev javnega reda in miru. Ugotovimo lahko, da sta model policijskega dela v skupnosti in na izvajanju prava temelječ model policijskega dela edina modela, ki na podlagi danih meril nista prejela nobene negativne ocene. Najslabše so bila ocenjena merila, ki so opisovala militaristično-

birokratski model policijskega dela, razmeroma nizke pa so bile tudi ocene modela delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo. Prvi (birokratski) model najverjetneje velja za zastarelega, za drugega (delitev na javno in zasebno policijsko dejavnost) pa se zdi, da je še vedno precej slabo poznan in zato tudi manj sprejemljiv.

V tabeli 4 so predstavljeni rezultati korelacijske analize, ki je bila opravljena, da bi ugotovili, ali je odnos do posameznih modelov policijskega dela povezan s katerimi koli vsebinskimi ali socialno-demografskimi dejavniki. Iz tabele je razvidno, da tradicionalna modela policijskega dela (birokratski in na izvajanju prava temelječ model) izkazujeta pozitivno in statistično značilno korelacijo. To je bilo pravzaprav pričakovano, saj se navedena modela nanašata na glavni funkciji policijske dejavnosti: birokratski model temelji na avtoritativnem posredovanju, katerega poglobitveni cilj je zagotavljanje reda in miru, na izvajanju prava temelječ model pa zagotavlja simbolno pravičnost, katere končni cilj je izvrševanje zakonov, ki veljajo enako za vse, s čimer se v skupnosti krepi občutek pravičnosti. Dejstvo, da se model policijskega dela v skupnosti bistveno razlikuje od prvih dveh modelov, in sicer tako z vidika miselnosti (odnos do preventivnega policijskega dela, skupnosti in gradnikov legitimnosti je namreč povsem drugačen kot v tradicionalnih modelih) kot tudi z vidika organizacije, potrjujejo tudi rezultati, ki jasno kažejo, da model policijskega dela v skupnosti ni statistično povezan niti z birokratskim modelom niti z modelom, ki temelji na izvajanju prava.

Kljub temu pa sta oba tradicionalna modela v statistično značilni in pozitivni korelaciji z zadnjim modelom policijskega dela, tj. z modelom delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo. Iz tega izhaja, da številni deležniki pluralne policijske dejavnosti (npr. občinska redarstva na eni ter zasebnovarnostna podjetja in detektivi na drugi strani) izvajajo naloge, ki se običajno pripisujejo tradicionalnim modelom policijskega dela. Že samo ime občinskega redarstva namreč razkriva njegov osnovni namen, tj. vzdrževanje reda in miru, medtem ko osnovna dejavnost zasebnih detektivov na primer zajema izvrševanje zakonov in predpisov na področjih, na katerih država nima izključne pristojnosti. Vseeno pa model delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo izkazuje najmočnejšo korelacijo z modelom policijskega dela v skupnosti. Policijsko delo v skupnosti temelji na partnerskem reševanju varnostne problematike, medtem ko je model delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo namenjen predvsem odpravi tveganj za nastanek škodnih dogodkov (*upravljanje-obvladovanje škode*), kar pomeni, da se modela medsebojno dopolnjujeta (Kmet et al., 2019).

Tabela 4: Korelacijska analiza odnosa do posameznih modelov policijskega dela

		1	2	3	4
<i>Militaristično-birokratski model (1)</i>	r	1			
	sig. (2-stranski)				
	n	244			
<i>Na izvajanju prava temelječ model policijskega dela (2)</i>	r	,649**	1		
	sig. (2-stranski)	,000			
	n	239	243		
<i>Model policijskega dela v skupnosti (3)</i>	r	,064	,087	1	
	sig. (2-stranski)	,326	,181		
	n	241	239	245	
<i>Model delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo (4)</i>	r	,272**	,151*	,492**	1
	sig. (2-stranski)	,000	,020	,000	
	n	240	238	241	244
Nepristranskost in zakonitost	r	,101	,227**	,028	-,001
	sig. (2-stranski)	,131	,001	,678	,987
	n	225	224	225	224
Skrb za varnost	r	,111	,155*	,031	,025
	sig. (2-stranski)	,098	,020	,641	,705
	n	225	224	225	224
Starost ³	r	-,174**	-,235**	,037	-,081
	sig. (2-stranski)	,006	,000	,569	,206
	n	244	243	245	244
Delovna doba	r	-,138*	-,217**	,032	-,057
	sig. (2-stranski)	,039	,001	,630	,395
	n	226	225	227	226
Izobrazba	r	-,170**	-,174**	,014	-,159*
	sig. (2-stranski)	,008	,007	,832	,014
	n	242	241	243	242

Vir: Prislan in Lobnikar (2019)

Poleg tega so bile ugotovljene tudi nekatere statistično značilne korelacije s faktorjema, ki sta bila uporabljena za merjenje stopnje zadovoljstva prebivalcev z delom policije. Prebivalci, ki so nepristranskost in zakonitost dela policistov ocenili kot pomembno, so kot pomembnejša ovrednotili tudi merila, ki veljajo za na izvajanju prava temelječ model policijskega dela. Enaka ugotovitev glede korelacije velja tudi v zvezi s skrbjo za varnost. Glede na rezultate opravljene analize lahko ugotovimo, da stopnja zadovoljstva prebivalcev z delom policije statistično značilno in pozitivno korelira s postopki izvrševanja zakonodaje in zagotavljanjem enakosti

³ Podatki glede starosti, izobrazbe in delovne dobe so bili zbrani v obliki lestvice »od–do«, zaradi česar smo v analizi lahko uporabili tudi Pearsonov korelacijski koeficient.

pred zakonom; obenem pa je zanimiv podatek o odsotnosti korelacije med zadovoljstvom prebivalcev in policijskim delom v skupnosti. Tako lahko sklenemo, da anketiranci, ki dajejo večji poudarek enakopravni obravnavi in pravičnosti pri izvajanju policijskega dela, hkrati tudi v večji meri podpirajo na izvajanju prava temelječ model policijskega dela. Zagotavljanje zakonitosti in enakopravne obravnave s poudarkom na zagotavljanju varnosti je torej temeljna dejavnost policije, medtem ko je partnersko reševanje varnostne problematike zgolj nadgradnja te osnovne policijske usmeritve.

Ugotovili smo tudi, da so mlajši prebivalci prvima dvema (sodobnima) modeloma policijskega dela izrazito nenaklonjeni; enako velja za anketirance z višjo stopnjo izobrazbe in daljšo delovno dobo. Vendar je treba poudariti, da to ne pomeni, da so bolj naklonjeni drugim modelom policijskega dela. Rezultati zgolj kažejo, da mlajši, bolj izobraženi in bolj izkušeni anketiranci ne verjamejo, da sta birokratski model in na izvajanju prava temelječ model policijskega dela primerna za sodobno slovensko okolje.

S pomočjo t-testa in analize variance (ANOVA) smo tudi ugotovili, da so upokojenci ($F = 4,125$; $p = 0,007$) in ženske ($t = -2,97$; $p = 0,004$) v primerjavi z ostalimi skupinami anketirancev bolj naklonjeni modelu policijskega dela, ki temelji na izvajanju prava, medtem ko so samski anketiranci ($t = 2,04$; $p = 0,042$) izrazili večjo naklonjenost policijskemu delu v skupnosti. Anketiranci z najvišjo stopnjo izobrazbe ($F = 2,59$; $p = 0,037$) so dodelili višjo oceno modelu delitve med javno in zasebno policijsko dejavnostjo. Presenetljivo pa je, da niso bile ugotovljene nobene statistično značilne razlike med odnosom, ki so ga v zvezi s primernostjo konkretnega modela policijskega dela za slovensko okolje izrazili anketiranci, ki živijo na podeželju, in tistimi iz mestnih središč.

3 Izzivi policijske dejavnosti v sodobnih družbah in v Sloveniji

Na spremembe v organiziranju policijskih institucij in pristopih k izvajanju policijske dejavnosti vplivajo različni trendi. Spreminjajoče se socialno-demografske značilnosti posameznih skupnosti in družbe kot celote ter njihovih norm in vrednot, razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologij (v nadaljevanju IKT), kompleksnost kriminalitete in omejevanje javne porabe predstavljata posebne trende, ki imajo precejšen vpliv na policijo (Deloitte, 2018; van den Born et al., 2013). Kot ugotavljata Guzman in Kim (2017), se razvoj policijskih organizacij odvija v

okolščinah, ki jih zaznamuje več dejavnikov, kot so tehnološki razvoj, ideološki premiki, prizadevanja na področju političnih in državljskih pravic, trendi, povezani z gospodarstvom, in urbanizacija. Crank et al. (2010) so na podlagi raziskave, v kateri so preučili izzive, pred katerimi naj bi se po napovedih ameriških znanstvenikov in raziskovalcev na področju policijske dejavnosti v prihodnje znašle policijske organizacije, ugotovili, da se bodo policije morale soočiti s pomembnimi kulturnimi in normativnimi spremembami. Raziskovalci so prepričani, da bosta osrednja vloga in poslanstvo policije posledica številnih sprememb, ki bodo vplivale tudi na to, kako bodo policisti z družbenega vidika dojemali svoje delo in udeleževali svoje vrednote. Glede na dinamiko okolja, v katerem delujejo policije, je treba ponovno premisliti in ustrezno prilagoditi njihovo organizacijsko strukturo, metode, ki se uporabljajo za preiskovanje in preprečevanje kriminalitete, pristope k zaposlovanju ter načine vključevanja javnosti v policijsko dejavnost (Deloitte, 2018).

Spremembe, ki bodo v prihodnje vplivale na policijsko dejavnost, so bile podrobno obravnavane tudi v okviru mednarodnega projekta COMPOSITE (*Comparative Police Studies in the EU*), katerega namen je bil preučiti politične, ekonomske, družbene, tehnološke in pravne trende, s katerimi se bodo po pričakovanjih soočale policijske organizacije v Evropski uniji. Raziskava je pokazala, da imajo najmočnejši vpliv na spremembe tehnološki in ekonomski trendi, ki jim sledijo družbeni trendi, medtem ko je vpliv političnih in zakonodajnih sprememb zmeren. Tako ekonomski kot tudi družbeni trendi naj bi negativno vplivali na policijo, medtem ko naj bi pravni in tehnološki trendi imeli ugoden vpliv nanjo. V nadaljevanju so povzete glavne ugotovitve tega projekta, saj odražajo trende in izzive, s katerimi se soočajo policijske organizacije v Evropi (van den Born et al., 2013).

Večina priložnosti in nevarnosti za policijsko dejavnost, ki izhajajo iz političnega okolja, je povezanih z zamenjavo vlade na državni, regionalni ali lokalni ravni. Vendar splošne politične spremembe običajno nimajo velikega vpliva, saj policija v demokratičnih družbah deluje precej neodvisno od dnevopolitičnih preobratov⁴. Kljub temu se policijske organizacije večinoma soočajo z dvema vrstama političnih sprememb, in sicer s spremembami političnega vpliva, ki se odražajo v splošnem političnem vzdušju v državi, in s spremembami vladnega vpliva, ki so povezane s

⁴ V okoljih s pomanjkljivostmi v demokratični tradiciji pa so vplivi političnih sprememb lahko veliko bolj neposredni ter trajnejše vplivajo na načine organiziranja policije, izvajanja policijske dejavnosti ter predvsem legitimnosti policijske organizacije. Čas bo pokazal, ali lahko sem uvrstimo tudi spremembe v organiziranju in delovanju slovenske policije konec leta 2020 in v začetku leta 2021.

konkretnimi politikami. Spremembe, ki izhajajo iz »vladnega vpliva«, za številne policijske organizacije pomenijo, da morajo spoštovati različne prednostne usmeritve, ki se spreminjajo zaradi odhoda prejšnje in nastopa nove vlade (npr. reorganizacija, sprejemanje novih politik, spremembe prednostnih nalog, uvajanje novih procesov in postopkov ter mikroupravljanje). Pri tem je treba opozoriti, da so reforme v številnih državah namenjene povečanju učinkovitosti, obenem pa spodbujajo centralizacijo ter sprejemanje politik in praks, ki temeljijo na interventnem ukrepanju. V državah Evropske unije je moč opaziti tako desno kot tudi levo usmerjene politične trende, ki imajo različne učinke na določanje prednostnih usmeritev policijske dejavnosti in pričakovanja, ki naj bi jih izpolnjevale policijske organizacije. Poleg tega velja, da imajo spremembe v mednarodni politiki najbolj negativen in najmočnejši vpliv na policijo, zlasti zaradi izzivov, povezanih z mednarodnim terorizmom, ki zahtevajo skupno in usklajeno odzivanje, zaradi katerega ima policija manj priložnosti za izvajanje ostalih prednostnih nalog (van den Born et al., 2013).

Na policijske organizacije vplivajo tudi zakonodajne spremembe, zlasti tiste, ki so povezane z delovnopравnimi predpisi, kodeksi ravnanja in novimi opredelitvami nekaterih policijskih ukrepov za nezakonite in ki policijske organizacije silijo v prilagajanje svojih praks in ponovno določanje prednostnih nalog. Ekonomski trendi naj bi v primerjavi z vsemi ostalimi skupinami trendov imeli najslabše učinke. Ti imajo namreč negativne posledice na policijo in policijsko dejavnost zato, ker vplivajo na družbo, saj lahko slabi ekonomski pogoji na eni strani prispevajo k povečanju kriminalitete, na drugi strani pa privedejo do sprememb pri dodeljevanju proračunskih sredstev policiji ali izplačilu plač policistom. Proračunski rezi veljajo za izjemno pomemben negativen dejavnik na delovanje policijske organizacije, saj mora policija z manj sredstvi obvladovati večji obseg kriminalitete. Poleg ekonomskih trendov pa na policijo negativno vplivajo tudi družbene spremembe (zlasti na področju demografske slike, kaznivih dejanj in družbenih norm), zaradi katerih se pogosto povečuje obseg policijskega dela. Višja stopnja brezposelnosti in revščine prispeva k povečanju nekaterih oblik kriminalitete in usihanju legitimnosti in na njej temelječe avtoritete, ki jo ima policija v sodobnih družbah (van den Born et al., 2013).

Pluralizacija policijske dejavnosti, ki temelji na sodelovanju med javnimi in zasebnimi subjekti za zagotavljanje varnosti, se je pojavila kot odziv na opisane ekonomske in družbene trende. Državna policijska dejavnost je namreč močno odvisna od fiskalnih razmer. Sposobnost (javne) policije, da skupnosti, v kateri deluje, zagotavlja potrebne storitve, temelji na razpoložljivih proračunskih sredstvih, katerih višina je nezanesljiva in vse pogosteje pogojena z zahtevo po doseganju merljivih rezultatov. Na drugi strani pa je financiranje zasebnovarnostnih subjektov stabilno in se stalno povečuje. V preteklih dveh desetletjih smo bili priča težnjam po decentralizaciji policijske dejavnosti in precejšnjemu porastu zasebnovarnostnih podjetij, ki naj bi zapolnili vrzel v storitvah, ki jih javni policijski organi ne zmorejo več zagotavljati (Bayley in Shearing, 2001; Forst, 2000). Trend pluralizacije policijske dejavnosti – oziroma zagotavljanja varnosti v sodelovanju z različnimi deležniki – zahteva ustrezne politične in zakonodajne rešitve, ki bi omogočile dejansko izvajanje, krepile usklajevanje med različnimi akterji, razmejile njihove pristojnosti ter povečale nadzor, kar pa, kot opozarjajo Modic et al. (2014), ostaja izziv, s katerim se bo treba soočiti v prihodnje. Zato so razmerja med javnimi in zasebnimi varnostnimi organizacijami, ki temeljijo na partnerstvu in sodelovanju, pomemben trend, ki ga je treba upoštevati v razpravah o prihodnosti policijske dejavnosti.

Na splošno velja, da ima tehnološki napredek v primerjavi z doslej obravnavanimi trendi najbolj pozitiven učinek na policijo. Policija mora namreč obvladovati nove oblike kriminalitete in hkrati povečati učinkovitost obravnave obstoječih vrst kaznivih dejanj, zaradi česar je še toliko pomembnejše, da dosledno sledi tehnološkemu razvoju (van den Born et al., 2013). Ker gre pri izvajanju javnih služb v bistvu za naloge obdelave podatkov, lahko organizacije v javnem sektorju na najrazličnejše načine izkoristijo prednosti, ki jih prinaša informacijska tehnologija (Garicano in Heaton, 2010). Raziskovalci, ki se ukvarjajo s policijsko dejavnostjo, so obširno obravnavali in preučili pomen in učinke napredka na področju IKT. Informacijska tehnologija je v preteklih desetih letih postala temelj, na katerem sloni večina procesov in sistemov v policijskih organizacijah (Darroch in Mazerolle, 2012), policijska dejavnost pa je po mnenju Rosenbauma (2007) v 21. stoletju vstopila v dobo informacijske tehnologije. Izjemen pomen tehnološkega napredka je mogoče pripisati dejstvu, da lahko policija z uporabo IKT optimizira svoje delovne procese na način, ki ji pomaga pri pridobivanju informacij in vzpostavljanju varnega komunikacijskega omrežja, izvajanju internih predpisov, lažji izmenjavi informacij in

učinkovitejši komunikaciji z javnostjo (Mastrofski in Willis, 2010; van den Born et al., 2013).⁵

Uporabo sodobnih in naprednih tehnologij pri izvajanju policijske dejavnosti lahko zasledimo tako pri reaktivnem kot tudi pri preventivnem policijskem delu. Nove tehnološke pridobitve so trenutno najbolj očitne pri uvajanju sistemov in storitev, ki lajšajo in poenostavljajo komunikacijo ter omogočajo hitrejšo zbiranje in obdelavo podatkov, potrebnih za uspešno odkrivanje varnostnih incidentov in odzivanje nanje. Priljubljene napredne tehnološke rešitve (za sledenje osumljencem, prepoznavanje morebitnih varnostnih incidentov in usklajeno odzivanje nanje), ki jih številne policijske organizacije že uporabljajo, vključujejo brezpilotne letalnike, napredne naprave za nadzor prometa in meja, sisteme pozicioniranja, visokotehnološko opremo za izvajanje video nadzora z uporabo infrardečih in toplotno občutljivih naprav ter naprave za video nadzor javnih površin (Crank et al., 2010). V družbi Deloitte (2018) ugotavljajo, da velika večina policijskih organizacij že vlaga v nakup dronov, kibernetško varnost, računalništvo v oblaku, podatkovno analitiko in biometrijo (vključno s tehnologijo za prepoznavo obraza, odvzem prstnih odtisov in identifikacijo s prepoznavo šarenice). Rezultati tehnološkega razvoja se odražajo tudi v naprednejših pristopih k analizi in povezovanju podatkov, kar posledično spodbuja pojav policijskega dela, ki temelji na podatkih (ang. *data-driven policing*), policijskega dela, ki temelji na kriminalnih žariščih (ang. *hot spots policing*), boj proti kriminaliteti, ki se osredotoča na določeno geografsko območje (ang. *geographically-based crime fighting*), in sprejemanje odločitev na podlagi kriminalistično-obveščevalnih podatkov (ang. *intelligence-based decision-making*) (Ratcliffe in Guidetti, 2008; Rosenbaum, 2007).⁶

⁵ Kljub vsem prednostim, ki jih imajo lahko nove tehnologije za krepitev zmogljivosti policije, pa obstajajo tudi nekateri stranski učinki tehnološkega razvoja, ki (domnevno ali dejansko) vplivajo na uspešnost policije. Vse večja razpoložljivost IKT širši javnosti pomeni, da imajo posamezniki boljši dostop do informacij, zaradi česar so lahko bolj kritični tudi do policijskih postopkov. Široka uporaba družbenih omrežij, mobilnih telefonov in spleta omogoča izjemno hitro ustvarjanje in razširjanje mnenj med prebivalci. Poleg tega tudi storilci kaznivih dejanj nove tehnologije uporabljajo za kazniva ravnanja in izkoriščajo prednosti sodobnih tehnologij – spletno okolje spodbuja tako kibernetško kriminaliteto kot tudi »tradicionalne« kriminalne dejavnosti (van den Born et al., 2013). Tehnološki napredek potemtakem ne ustvarja le priložnosti, ampak tudi nove grožnje za uspešnost policijske dejavnosti.

⁶ Kljub izjemnemu napredku na področju tehnologije policijska dejavnost še vedno precej zaostaja za ostalimi panogami, zlasti z vidika prilagoditve nekaterih ključnih digitalnih orodij in procesov, ki so razmeroma dobro razviti in bi lahko bistveno prispevali k uresničevanju prizadevanj policijskih organizacij. Ti med drugim vključujejo tehnološko podprte procese upravljanja odnosov s prebivalstvom, ki bi policiji omogočili pripravo natančne ocene vseh posameznikov, s katerimi so bili v stiku, in tehnologije za upravljanje odnosov z zaposlenimi, ki bi omogočili učinkovito komuniciranje in izmenjavo informacij znotraj policije (Deloitte, 2018).

Policijska dejavnost se je v državah Srednje in Vzhodne Evrope v 20. stoletju močno spremenila, in sicer zato, da bi se policija približala zahodnemu načinu izvajanja policijskega dela. Militarizirane policijske strukture, ki so se prvotno razvile pod vplivom francoskega (t. i. napoleonskega) modela, so se preoblikovale v demokratične, civilne in v skupnost usmerjene policijske organizacije (Jere, Sotlar in Meško, 2012; Meško in Lobnikar, 2018). Ker so razvojni trendi v evropskih državah precej usklajeni, so lastnosti policijskih organizacij v Evropi postopoma postajale vse bolj poenotene (Lobnikar et al., 2013). Policije v tej regiji se soočajo s podobnimi družbenimi, tehnološkimi in ekonomskimi trendi (van den Born et al., 2013), pri čemer se spremembe v glavnem osredotočajo na demokratizacijo, legitimnost in odgovornost, s poudarkom na razvoju policijske dejavnosti, ki temelji na reševanju problemov, je usmerjena v skupnost in je obveščevalno vodena (Meško in Lobnikar, 2018).

Iskanje ravnotežja med zahtevami in pričakovanji lokalnih skupnosti ter potrebami po vpetosti v nadnacionalne varnostne procese je pomemben izziv za sodobne policijske organizacije. Policija se mora uspešno vključiti v mednarodno okolje in sodelovati v njem, saj se lahko le tako uspešno kosa s kriminaliteto, ki ne pozna meja ali zahteva specifična znanja za njeno preiskovanje; obenem pa je treba veliko truda vložiti v delo v lokalnem okolju, saj so prebivalci vse bolj zahtevni, kar zadeva zelene rezultate policijske dejavnosti (Lobnikar et al., 2013). Pluralizacija policijske dejavnosti in institucij formalnega nadzorstva spada med bolj opazne razvojne trende (Modic et al., 2014) in povzroča krepitev profesionalizacije državne policije. Zaradi vseh sprememb, s katerimi se policija sooča, se je začel spreminjati tudi njen odnos do kreacije in uporabe znanja – govorimo o trendu na znanju utemeljene policijske dejavnosti in *akademizacije* policijskega dela. Razvoj znanosti na področju policijske dejavnosti vse pogosteje temelji na kakovostni znanstvenoraziskovalni dejavnosti, vse bolj pa se povečujejo tudi akademske zahteve v procesu izobraževanja policistov (Lobnikar in Modic, 2018; Lobnikar et al., 2013).

Vpliv teh opisanih trendov se odraža tudi v razvoju policijske dejavnosti v Sloveniji. Slovenija je po osamosvojitvi leta 1991 začela s celovito prenovo organizacije ter poslanstva in nalog policije (Modic et al., 2014). Od razglasitve samostojnosti slovenske države so bile v slovenski policiji izvedene številne reforme. Leta 2013 so učinki teh reform postali še toliko očitnejši, saj je bila na tem področju sprejeta nova zakonodaja, ki je namenjena krepitvi decentralizacije in zagotavljanju boljšega sodelovanja med policijo in lokalnimi skupnostmi (Meško in Lobnikar, 2018). Poleg

tega je bila leta 2013 sprejeta Strategija policijskega dela v skupnosti (Ministrstvo za notranje zadeve RS, Policija, 2013), v kateri so določene natančne usmeritve, ki v ospredje postavljajo programe na ravni lokalnih skupnosti. Slovenija je načelom PDS sledila od začetka samostojnosti države; vendar je bilo izvajanje teh načel v praksi zaradi različnih kulturnih in organizacijskih ovir sprva neuspešno. Kljub ambiciozno zastavljenim ciljem ni šlo brez težav pri izvajanju, uveljavljanje modela PDS pa je naletelo tudi na ovire v obliki pravnih predpisov in dejstva, da ta strategija ni bila ustrezno prilagojena značilnostim lokalnega okolja. Glavne težave v zvezi z izvajanjem modela PDS so bile in ostajajo podobne tistim, s katerimi so se spopadale policije po vsem svetu in so prvenstveno povezane s pomanjkanjem prožnosti ter s togo in legalistično miselnostjo policistov in policijskih vodij (Meško, 2009).

Vzporedno z uveljavljanjem sprememb, inovacij in novih strategij v praksi se seveda pojavljajo tudi potrebe po ugotavljanju njihove učinkovitosti. Javnost zanima predvsem to, ali so reforme imele pričakovane učinke na izboljšanje varnosti ter povečanje učinkovitost policije in zadovoljstva javnosti. Preučevanju razvoja policijske dejavnosti in učinkov organizacijskih sprememb v Sloveniji so se zato posvetili številni raziskovalci (Durić in Šumi, 2018; Lobnikar, Meško in Modic, 2017; Lobnikar et al., 2013; Meško in Klemenčič, 2007; Meško, Lobnikar, Jere in Sotlar, 2013; Modic et al., 2014; Modic, Lobnikar, Tominc, Sotlar in Meško, 2017). Uspešnost izvajanja PDS je bila med drugim predmet analize v nacionalni raziskavi, ki so jo izvedli Lobnikar, Prislan in Modic (2016), v kateri so ugotovili, da je na podlagi zaznavanja varnosti med prebivalci, skupnostne povezanosti in kakovosti dela policistov mogoče sklepati, da je bilo izvajanje PDS v Sloveniji razmeroma uspešno, čeprav so potrebne nekatere izboljšave, zlasti kar zadeva kakovosti stikov med policisti in prebivalci lokalnih skupnosti. Do podobnega sklepa so na podlagi analize različnih raziskav na področju PDS v Sloveniji prišli tudi Modic, Sotlar in Meško (2012). Ugotovitve raziskav kažejo, da obe strani – policisti in prebivalci – PDS dajeta prednost pred ostalimi pristopi in modeli policijske dejavnosti. 2017 sta Prislan in Lobnikar (2017) predstavila rezultate raziskave o pričakovanih glede varnostnih ukrepov in policijskega dela v prihodnje, ki sta jih pridobila z analizo stališč policistov in prebivalcev lokalnih skupnosti v Sloveniji. Prebivalci so se strinjali, da je treba v prihodnje zagotoviti doslednejše kaznovanje kršiteljev in izboljšati prometno varnost. Najmanj pa so bili naklonjeni širitvi policijskih pooblastil na občinske redarje in povečevanju pristojnosti zasebnih varnostnih organizacij. Čeprav sta se obe skupini strinjali glede področij, ki jim je treba nameniti posebno pozornost, so bile njihove prioritete razporejene nekoliko drugače. Na

primer, policisti so v primerjavi s prebivalci precej bolj naklonjeni dodatnemu zaposlovanju oziroma povečanju števila policistov, uvedbi enotne telefonske številke za klice v sili in večji rabi zasebnega in tehničnega varovanja. Po drugi strani pa se prebivalci zavzemajo za boljšo ureditev okolja v lokalni skupnosti, dejavnejše sodelovanje nevladnih organizacij in krepitev lastnih samoobrambnih sposobnosti. Ta raziskava je pokazala, da se pričakovanja in potrebe prebivalcev in policistov ponekod sicer razlikujejo, čeprav so njihova stališča in pričakovanja glede določenih varnostnih ukrepov podobna. Na podlagi tega sta obe skupini prepoznali in podprli področja, ki jih je treba v lokalnih skupnostih prihodnje razvijati in prednostno obravnavati. Z načrtovanjem sprememb, ki temeljijo na skupnih pričakovanjih in podobnih stališčih, je namreč mogoče zagotoviti hitrejšo in lažje uveljavljanje teh sprememb v lokalnih skupnostih (Prislan in Lobnikar, 2017).

Policijske organizacije se skušajo prilagoditi različnim spremembam in trendom, vendar je napredek v praksi pogosto razdrobljen in skromen. Izzivi, povezani z uvajanjem inovacij in prilagajanjem spremembam, so običajno predstavljali težavo za javni sektor in policijo, zlasti ko je šlo za strateške spremembe in preobrazbo (Allen, 2002). Skupni imenovalac, ki je zaznamoval večino neuspehov pri uvajanju reform in prilagajanju spremembam, je pomanjkanje podpore prebivalcev ter pomanjkanje načrtovanega in proaktivnega pristopa. Darroch in Mazerolle (2012) sta na podlagi obsežnega pregleda literature ugotovila, da je nasprotovanje reformam v glavnem povezano s togo in tradicionalno policijsko kulturo, razlikami v pričakovanjih deležnikov in slabo organiziranimi pristopi k uvajanju sprememb. Temu stališču se pridružuje družba Deloitte (2018), ki v svojem poročilu »*Policing 4.0*« predstavja rezultate raziskave o prihodnosti policijske dejavnosti. V poročilu ugotavljajo, da policijske organizacije le stežka dohajajo sodobne trende, saj so vodstveni delavci dvomili v: a) sposobnost policijskih organizacij za učinkovito izkoriščanje prednosti, ki jih prinaša tehnologija; b) vzpostavitev usklajenega lokalnega, regionalnega in državnega odziva na problematiko sodobne kriminalitete, ki pogosto ne pozna geografskih ali organizacijskih meja; in c) sposobnost motiviranja spreminjajoče se strukture zaposlenih v policiji ter pridobivanje specialističnih znanj in spretnosti.

Kot je bilo prikazano v pregledu razvojnih trendov, je bil na področju policijske dejavnosti v preteklih desetletjih dosežen pomemben napredek, saj so bili številni trendi uspešno uvedeni v prakse vzorčnih organizacij. Vendar so se pri njihovem izvajanju pojavile podobne ovire, zaradi česar so se izoblikovale številne zamisli za

krepitev in izboljšanje trenutnih praks in pristopov. Pregled opravljenih raziskav prav tako kaže, da je treba poleg stališč strokovnjakov, ki se s policijsko dejavnostjo ukvarjajo tako v teoriji kot tudi v praksi, razumeti tudi poglede in pričakovanja skupnosti. Če namreč želimo zagotoviti visoko raven uspešnosti pristopov policijskega dela, so povratne informacije iz okolij, v katerih se ti pristopi izvajajo, bistvenega pomena. To potrjujejo tudi ugotovitve raziskav, ki kažejo, da so bila prizadevanja za uveljavljanje reform v policiji, zgodovinsko gledano, običajno povezana s stališči javnosti in zahtevami, ki so se izoblikovale na podlagi nadzora javnosti nad delom policije (Crank et al., 2010).

4 Zaključek

Perkins (2016) je v svoji raziskavi ugotovil, da družbene in strukturne lastnosti okolja (t. i. geodemografija) vplivajo na stališča javnosti glede policije. Sklenil je, da bi morali načini izvajanja policijskega dela (oziroma modeli policijskega dela) zato ustrezati tem stališčem, da bi tako zagotovili zadovoljstvo javnosti s policijskim delom in pozitiven odnos do policije. To je še posebej pomembno, ker stališča javnosti glede uspešnosti in učinkovitosti policijskega dela vplivajo na legitimnost policije (Hinds in Murphy, 2007; Sunshine in Tyler, 2003). Ta pa v praksi vpliva na vedenje posameznikov (njihovo pripravljenost, da prijavijo kazniva dejanja, upoštevajo navodila policije in spoštujejo zakone, sodelujejo v postopkih kot priče) in njihov odnos do policije (zaupanje v korektnost opravljenega dela in pravnega sistema) (Kochel, Parks in Mastrofski, 2013; Sunshine in Tyler, 2003; Tankebe, 2008; Tyler in Fagan, 2008), od česar so pravzaprav odvisni rezultati dela policije. Legitimnost policije temelji na zaznani uspešnosti policijskega dela ter skladnosti med pristopi (modeli policijskega dela) in dejanskimi potrebami družbenega okolja. Če želi policija v razvitih in demokratičnih družbah zagotoviti, da bodo modeli policijskega dela in reforme, povezane s policijsko dejavnostjo, uspešni in sprejemljivi za vse, morajo nujno upoštevati pričakovanja javnosti. Zato je treba razviti pristope, ki bodo prilagojeni potrebam lokalnih skupnosti, in nenehno spremljati njihovo učinkovitost. S tega vidika je pomembno spremljati, kako prebivalci ocenjujejo kakovost uveljavljanja sprememb in izvajanja trenutnih pristopov k policijskemu delu ter kakšne so njihove želje in pričakovanja v zvezi z okoljem, v katerem živijo. Le tako je mogoče zagotoviti, da bodo osebe, pristojne za izvajanje policijske dejavnosti, prejele ustrezne povratne informacije glede trenutnega stanja ter usmeritve za načrtovanje izboljšav in izvajanje najprimernejših modelov policijskega dela v prihodnje.

Uspešnost policijskega dela bo v prihodnje temeljila na sposobnosti uvajanja in izvajanja ustreznih sistemskih in strateških sprememb, ki bodo upoštevale pričakovanja in potrebe različnih deležnikov in okolja, v katerem se to delo izvaja. Policija lahko s prepoznavanjem pričakovani skupnosti pridobi dragocene informacije o tem, kako naj razvija svoje varnostne dejavnosti, da bo izpolnila pričakovanja skupnosti, in opredeli tista področja, na katerih je treba uskladiti mnenja in stališča različnih deležnikov glede prednostnih nalog. Čeprav je policijska dejavnost v Sloveniji pogosta tema raziskovalnih projektov (Lobnikar, Modic in Sotlar, 2019), pa je bila celovita raziskava glede varnosti v lokalnih skupnostih izvedena šele leta 2015. Takrat se je namreč na Fakulteti za varnostne vede (Univerza v Mariboru) začel izvajati štiriletni raziskovalni projekt z naslovom *Varnost v lokalnih skupnostih*. Raziskovalci so ugotovili, da je v določenih urbanih okoljih več varnostnih problemov kot v drugih lokalnih skupnostih. Dinamika življenja v urbanem okolju je namreč intenzivnejša, kar velja tudi za kriminaliteto in ostala deviantna ravnanja, zato je bil ta projekt namenjen poglobljenemu preučevanju razširjenosti in narave kriminalitete in nereda v slovenskih mestih, zajemal pa je tudi viktimizacijsko študijo, ki se je osredotočila na strah pred kriminaliteto in subjektivno zaznavanje deviantnih ravnanj (Meško, 2017).

Tako iz raziskave o primernih modelih policijskega dela kot tudi iz navedenega projekta je mogoče razbrati pomembne usmeritve za prihodnje strateško in operativno načrtovanje. Zdi se, da učinkovito izvrševanje zakonodaje, ki za preprečevanje kriminalitete in zagotavljanje varnosti zahteva sodelovanje različnih deležnikov, vsebuje zmagovalno kombinacijo vzorcev policijske dejavnosti za slovensko okolje. Z njo je namreč mogoče v različnih okoljih oblikovati varnostne programe, ki bodo prilagojeni potrebam skupnosti. V raziskavi odnosa do različnih modelov policijskega dela smo ugotovili, da so prebivalci Slovenije policijsko delo v skupnosti ocenili kot najprimernejši organizacijski pristop k izvajanju policijske dejavnosti v Sloveniji, ki mu sledi na izvajanju prava temelječ model policijskega dela. Kljub temu je treba dodati, da prebivalci še vedno ocenjujejo, da je policijsko delo, ki temelji na nepristranskem izvrševanju predpisov in zakonov, bistvenega pomena. Zato je z vidika strateškega upravljanja policijske dejavnosti nujno, da se pričakovanja prebivalcev upoštevajo, obenem pa ne gre zanemariti trenutnih razvojnih trendov, povezanih z razvojem na znanju temelječe in tehnološko napredne policijske dejavnosti, ki so predstavljeni v tem poglavju.

Če povzamemo tako rezultate raziskav, ki so bile v zvezi s policijsko dejavnostjo opravljene v Sloveniji, kot tudi aktualne trende policijske dejavnosti, ki se oblikujejo v demokratičnih in razvitih družbah, je jasno, da prihodnost prinaša številne priložnosti za delo policistov. Zato morajo nosilci odločanja sprejeti pravilne odločitve glede prednostnih usmeritev, filozofije policijske dejavnosti in novih zmogljivosti, za uspešno spopadanje z novimi razmerami. Družba Deloitte (2018) je oblikovala nekaj predlogov za vodstvene delavce v policiji, s katerimi je mogoče zagotoviti, da bo policijska dejavnost ustrezno pripravljena na prihodnje izzive:

- a. vključevanje javnosti v odločanje o prednostnih usmeritvah in sprejemanje kompromisov za ohranjanje legitimnosti;
- b. spodbujanje poglobljenih in na dokazih temelječih razprav o zahtevah in preventivnih dejavnostih, v okviru katerih je mogoče zagotavljati ustrezne storitve;
- c. ohranjanje zmogljivosti za preprečevanje kriminalitete, da bi se tako izognili začaranemu krogu, v katerem se je mogoče zgolj odzivati na vse večje potrebe in zahteve. To je mogoče doseči z vzpostavitvijo storitev in interventnih dejavnosti za učinkovitejše odzivanje na lažja kazniva dejanja in prekrške, z izboljšanjem prepoznavnosti in dostopnosti s pomočjo komunikacijskih kanalov, ki jih omogoča IKT, ter z vzpostavitvijo dialoga s partnerji iz javnega sektorja in podjetji za določitev pristojnosti in področij sodelovanja;
- d. zagotavljanje jasne vizije za prihodnost s pojasnjevanjem pomena glavnih nalog policijske dejavnosti in filozofije vodenja;
- e. opredelitev nujnih zmogljivosti in sredstev, potrebnih za izpolnjevanje sedanjih in bodočih zahtev, pri čemer se ne gre osredotočiti le na finančna sredstva in kadre, ampak tudi na procese in tehnologije;
- f. vlaganje v podatke, ki naj veljajo za ključno dobrino organizacije, saj lahko, če se pravilno uporabljajo in analizirajo, povečajo storilnost ter omogočajo boljše prepoznavanje groženj in oceno ogroženosti; in
- g. razvoj sistemov za »upravljanje odnosov s prebivalci«, ki bodo omogočili oblikovanje posamezniku prilagojenih storitev in izkoriščanje preventivnih zmogljivosti, ki obstajajo v skupnosti, ter sistemov in orodij za upravljanje odnosov z zaposlenimi, s pomočjo katerih se bodo ustrezno obravnavali ustvarjalnost, znanje in veččine ter dobrobit vseh zaposlenih.

Vsa navedena priporočila so povsem skladna z rezultati raziskav, ki so bile predstavljene v tem poglavju. Dejavno spremljanje sodobnih trendov, uvajanje najboljših praks in prepoznavanje priložnosti za inovacije so temeljni predpogoji, ki jih je treba izpolniti, če želimo, da se bo policijska dejavnost v prihodnje razvijala v kar najboljši smeri. Obenem je treba zadostiti zahtevam po sistematskem pristopu, da bi tako zagotovili ustrezne pogoje za njihovo izvajanje in povezovanje. Pregled literature in rezultatov raziskav v Sloveniji kaže, da sistematičen pristop pomeni, da so reforme prilagojene lastnostim okolja, v katerem se izvajajo, hkrati pa sledijo svetovnim razvojnim trendom. Prožne organizacijske strukture so namreč bistvene, če naj reforme dobro uspevajo in privedejo do pričakovanih rezultatov. Policijske organizacije morajo svoj ustroj, ki je nekoč odgovarjal razmeram v stabilnem okolju, preoblikovati v prožnejšo, bolj decentralizirano in organsko strukturo, ki se je sposobna prilagajati sodobnemu dinamičnemu okolju (van den Born et al., 2013). Poleg prožne organizacijske strukture (ki je skladna z želenim modelom policijskega dela v skupnosti) je treba zagotoviti tudi ustrezno organizacijsko podporo, ki spodbuja uveljavljanje sprememb v praksi. Podpora vodstvenih delavcev je eden od najpomembnejših dejavnikov uveljavljanja inovacij v okviru policijske dejavnosti. S tega vidika je transformacijsko vodenje tisti dejavnik, ki najbolj prispeva k prevzemanju inovacij in uveljavljanju sprememb (Darroch in Mazerolle, 2012). Policijske organizacije tradicionalno uporabljajo transakcijski pristop k upravljanju storilnosti, v okviru katere nadzor, ocenjevanje in nagrajevanje temeljijo na doseženih rezultatih (Glenn et al., 2003), vendar se pri izvajanju preventivnih načrtov, zlasti v okviru policijskega dela v skupnosti, vse pogosteje pojavlja potreba po transformacijskem vodenju, ki zagotavlja več diskrecijske pravice in daje poudarek usposabljanju, opolnomočenju in ustvarjalnosti policistov pri reševanju problemov. Nedvomno pa je pomembno tudi ciljno usmerjeno vodenje. Vodstvo policije mora biti namreč trdno zavezano izvajanju načrtovanih sprememb in jasno opredeljenih ciljev; v nasprotnem primeru se lahko kaj hitro pojavi odpor do sprememb in pomanjkljivo uvajanje inovacij.

Da bi bile inovacije v organiziranosti policijskega dela uspešne, je treba izvajanje novih pristopov primerjalno analizirati in spremljati skozi čas, najbolj izpostavljene policiste pa spodbujati, motivirati, vključevati in usposabljati za prevzemanje novih vlog (Darroch in Mazerolle, 2012). Policisti, ki delajo na terenu, so namreč tisti, ki dejansko vplivajo na stališča javnosti in izkušnje posameznikov ter skrbijo za izvrševanje organizacijskih predpisov v praksi. To, ali se spremembe, ki jih narekuje strateško vodstvo policije, ustrezno uresničujejo v praksi, je namreč odvisno od

njihovega ravnanja in vneme. Če vodstveni delavci v policiji ob prizadevanjih za povečanje učinkovitosti in izboljšanje odnosov z javnostjo hkrati ne poskrbijo tudi za boljše delovne pogoje policistov in ne zagotovijo poštenih medsebojnih odnosov, so vsakršne spremembe najverjetneje obsojene na propad (Trinkner, Tyler in Goff, 2016). To je dejansko tudi najpomembnejši izziv za vodstvene delavce v slovenski policiji. Pomembno pa je tudi zato, ker bi na ta način izpolnili pričakovanja prebivalcev Slovenije glede tega, kako naj bi se policijska dejavnost organizirala in izvajala.

Za zaključek je treba poudariti, da se lahko policija uspešno prilagaja spremembam in trendom le, če pridobi temeljit vpogled v prihodnje razmere v okolju, v katerem deluje in ki mu mora prilagoditi svoja poslanstvo in organiziranost, pa tudi v slabosti, ki trenutno obstajajo znotraj policije in jih je treba odpraviti (van den Born et al., 2013). Uspešnost policijske dejavnosti in z njo povezanih reform je namreč močno odvisna od ustreznega, ciljno usmerjenega pristopa, ki mora biti sprejemljiv za lokalno skupnost, spremljati pa ga mora tudi podpora na vseh ravneh policijske organizacije. Ne nazadnje za uspešno izvajanje reform se je treba opreti na filozofijo vodenja, ki se osredotoča na zaupanje javnosti. To seveda zahteva uporabo demokratičnih pristopov znotraj policijskih organizacij, saj se zaupanje v policijo in njena legitimnost gradita na podlagi pravičnega, poštenega ter vključujočega načrtovanja in izvajanja policijske dejavnosti.

Literatura

- Allen, R. Y. W. (2002). Assessing the impediments to organisational change: A view of community policing. *Journal of Criminal Justice*, 30(6), 511–517.
- Banutai, E., Rančigaj, K. in Lobnikar, B. (2006). Pomen in pripravljenost prebivalcev Slovenije za sodelovanje s policijo. V B. Lobnikar (ur.), *Raznolikost zagotavljanja varnosti: Zbornik prispevkov* (str. 586–601). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Bayley, D. H. in Shearing, C. D. (2001). *The new structure of policing: Description, conceptualisation, and research agenda*. Washington: US Department of Justice.
- Buerger, M. (2007). Third party policing: Futures and evolutions. V J. A. Schafer (ur.), *Policing 2020: Exploring the future of crime, communities, and policing* (str. 452–486). Washington: US Department of Justice.
- Clarke, R. V. in Eck, J. E. (2005). *Crime analysis for problem solvers – in 60 small steps*. Washington: U.S. Department of Justice Office of Community Oriented Policing Services.
- Crank, J. P., Kadleck, C. in Koski, C. M. (2010). The USA: The next big thing. *Police Practice and Research*, 11(5), 405–422.
- Darroch, S. in Mazerolle, L. (2012). Intelligence-led policing: A comparative analysis of organisational factors influencing innovation uptake. *Police Quarterly*, 16(1), 3–37.
- de Guzman, M. C. in Kim, M. (2017). Community hierarchy of needs and policing models: toward a new theory of police organisational behavior. *Police Practice and Research*, 18(4), 352–365.

- Deloitte. (2018). *Policing 4.0. Deciding the future of policing in the UK*. London: Deloitte.
- Durić, D. in Šumi, R. (2018). Leadership development in Slovenian police: Review and way forward. V G. Meško, B. Lobnikar, K. Prisljan in R. Hacin (ur.), *Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: From common sense to evidence-based policy-making* (str. 105–118). Maribor: University Press.
- Forst, B. (2000). Privatisation and civilianisation of policing. *Criminal Justice* 2000, 2, 19–79. Pridobljeno na https://www.ncjrs.gov/criminal_justice2000/vol_2/02c2.pdf
- Garicano, L. in Heaton, P. (2010). Information technology, organisation and productivity in the public sector: Evidence from police departments. *Journal of Labour Economics*, 28(1), 167–201.
- Glenn, R. W., Panitch, B. R., Barnes-Proby, D., Williams, E., Christian, J., Lewis, M. W. et al. (2003). *Training the 21st century police officer: Redefining police professionalism for the Los Angeles Police Department*. Santa Monica: RAND Public Safety and Justice.
- Greene, J. R. (2007). *The encyclopedia of police science*. New York: Routledge.
- Hinds, L. in Murphy, K. (2007). Public satisfaction with police: Using procedural justice to improve police legitimacy. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 40(1), 27–43.
- Jere, M., Sodlar, A. in Meško, G. (2012). Community policing practice and research in Slovenia. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(1), 3–13.
- Kelling, G. L. in Wycoff, M. A. (2001). *Evolving strategy of policing: Case studies of strategic change: Research report*. Rockville: National Institute of Justice.
- Kmet, M., Prisljan, K. in Lobnikar, B. (2019). Modeli policijske dejavnosti – preference prebivalcev Slovenije. V M. Modic, I. Areh, B. Flander, B. Lobnikar in B. Tominc (ur.). *Zbornik povzetkov: 20. Dnevi varstvoslovja* (str. 42). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Kochel, T., Parks, R. in Mastrofski, S. (2013). Examining police effectiveness as a precursor to legitimacy and cooperation with police. *Justice Quarterly*, 30(5), 895–925.
- Lambert, S. in Yakimchuk, R. (2007). *Future of policing in Alberta: International trends and case studies* (A discussion paper). Alberta: Alberta Solicitor General and Public Security Office Research Unit.
- Langworthy, R. H. (1986). *The structure of police organisations*. New York: Praeger.
- Lobnikar, B. in Modic, M. (2018). Profesionalizacija slovenske policije. *Varstvoslovje*, 30(3), 286–308.
- Lobnikar, B. in Sodlar, A. (2006). Celovito upravljanje z varnostnimi tveganji kot dejavnik dolgoročne uspešnosti podjetja. V A. Dvoršek in L. Selinšek (ur.). *Kriminalni napadi na premoženje gospodarskih subjektov* (str. 9–22). Maribor: Pravna fakulteta, Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Lobnikar, B., Meško, G. in Modic, M. (2017). Transformations in policing: Two decades of experience in community policing in Slovenia. V J. A. Eterno, A. Verma, A. M. Das in D. K. Das (ur.), *Global issues in contemporary policing* (str. 199–220). Boca Raton; London; New York: CRC Press, Taylor & Francis Group.
- Lobnikar, B., Modic, M. in Sodlar, A. (2019). Policijska dejavnost v Sloveniji – analiza razvoja dejavnosti in njenega raziskovanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 70(2), 162–175.
- Lobnikar, B., Prisljan, K. in Modic, M. (2016). Merjenje uspešnosti implementacije policijskega dela v skupnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(2), 89–110.
- Lobnikar, B., Sodlar, A. in Meško, G. (2013). Razvoj policijske dejavnosti v Srednji in Vzhodni Evropi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 5–18.
- Lukman, P. (2014). Znanstveni modeli in digitalizacija. *Razpotja: Revija humanistov Goriške*, 4(13), 20–26. Pridobljeno na <http://www.razpotja.si/znanstveni-modeli-in-digitalizacija/>
- Maguire, E. R. in King, W. R. (2004). Trends in the policing industry. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 593, 15–41. Pridobljeno na https://www.jstor.org/stable/4127665?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Mastrofski, S. D. in Willis, J. J. (2010). Police organisation continuity and change: Into the twenty-first century. *Crime & Justice*, 39(1), 55–144.
- Meško, G. (2009). Transfer of crime control ideas – Introductory reflections. V G. Meško in H. Kury (ur.), *Crime policy, crime control and crime prevention – Slovenian perspectives* (str. 5–19). Ljubljana: Tipografija.
- Meško, G. (2017). Uvodna predstavitev rezultatov raziskave o varnosti v lokalnih skupnostih v Sloveniji v letu 2017. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki*

- raziskovanja *zaznav varnosti v Sloveniji: Konferenčni zbornik* (str. 3–15). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Meško, G. in Klemenčič, G. (2007). Rebuilding legitimacy and police professionalism in an emerging democracy: The Slovenian experience. V T. R. Tyler (ur.), *Legitimacy and criminal justice: International perspectives* (str. 84–115). New York: Russell Sage Foundation.
- Meško, G. in Lobnikar, B. (2018). Police reforms in Slovenia in the past 25 years. *Policing: A Journal of Policy and Practice*. DOI: 10.1093/police/pay008
- Meško, G., Fallshore, M. in Jevšek, A. (2007). Policija in strah pred kriminaliteto. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(4), 340–351.
- Meško, G., Lobnikar, B., Jere, M. in Sotlar, A. (2013). Recent developments of policing in Slovenia. V G. Meško, C. B. Fields, B. Lobnikar in A. Sotlar (ur.), *Handbook on Policing in Central and Eastern Europe* (str. 263–286). New York: Springer.
- Miller, L. in Hess, K. M. (2002). *The police in the community: Strategies for the 21st century*. Belmont: Wadsworth/Thomson Learning.
- Ministrstvo za notranje zadeve RS, Policija. (2013). *Strategija policijskega dela v skupnosti*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve RS.
- Modic, M. Lobnikar, B. in Dvojmoč, M. (2014). Policijska dejavnost v Sloveniji: Analiza procesov transformacije, pluralizacije in privatizacije. *Varnostslovoje*, 16(3), 217–241.
- Modic, M., Lobnikar, B., Tominc, B., Sotlar, A. in Meško, G. (2017). Metropolitan policing in post-socialist countries: The case of Slovenia. V E. Devroe, A. Edwards in P. Ponsaers (ur.), *Policing European metropolises: The politics of security in city-regions* (str. 144–164). London; New York: Routledge.
- Modic, M., Sotlar, A. in Meško, G. (2012). Praksa in raziskovanje policijskega dela v skupnosti v Sloveniji. *Revija za kriminologijo in kriminalistiko*, 63(1), 3–13.
- Myers, R. W. (2004). What future(s) do we want for community policing? V L. Fridell in M. A. Wycoff (ur.), *Community policing: The past, present, and future* (str. 169–182). Washington: Police Executive Research Forum.
- Pagon, M. (2004). *Teorije policijske dejavnosti*. Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne zadeve.
- Perkins, M. (2016). Modelling public confidence of the police: How perceptions of the police differ between neighborhoods in a city. *Police Practice and Research*, 17(2), 113–125.
- Ponsaers, P. (2001). Reading about »community (oriented) policing« and police models. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 24(4), 470–496.
- Prislan, K. in Lobnikar, B. (2017). Zagotavljanje varnosti lokalnih skupnosti v prihodnje: Percepcije različnih deležnikov v Sloveniji. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji: Konferenčni zbornik* (str. 131–142). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Prislan, K. in Lobnikar, B. (2019). Modern Trends in Policing: Public Perceptions of the Preferred Policing Models in Slovenia. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 70(5), 483–500.
- Ratcliffe, J. H. in Guidetti, R. (2008). State police investigation structure and the adoption of intelligence-led policing. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 31(1), 109–128.
- Reisig, M. D. in Parks, R. B. (2004). Can community policing help the truly disadvantaged? *Crime & Delinquency*, 50(2), 139–167.
- Rosenbaum, D. (2007). Police innovation post 1980: Assessing effectiveness and equity concerns in the information technology era. *Institute for the Prevention of Crime Review*, 1(March), 11–44. Pridobljeno na <https://www.publicsafety.gc.ca/lbrr/archives/cnmcs-plncng/rip-cr-v1-11-44-eng.pdf>
- Sheptycki, J. (2012). Policing theory and research – What's in a metaphor? *Cabiers politiestudies = Journal of Police Studies*, 4(25), 55–69.
- Skogan, W. in Hartnett, S. (1997). *Community policing, Chicago style*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sotlar, A. in Tominc, B. (2016). The changing functions of the police and armed forces (in extraordinary situations) in Slovenia. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(4), 326–338.
- Sunshine, J. in Tyler, T. (2003). The role of procedural justice and legitimacy in shaping public support for policing. *Law and Society Review*, 37(3), 513–547.

- Tankebe, J. (2008). Police effectiveness and police trustworthiness in Ghana: An empirical appraisal. *Criminology & Criminal Justice*, 8(2), 185–202.
- Travis, L. F. in Langworthy, R. H. (2008). *Policing in America: A balance of forces* (4th ed.). Cincinnati: Prentice Hall.
- Trinkner, R., Tyler, T. R. in Goff, P. A. (2016). Justice from within: The relations between a procedurally just organisational climate and police organisational efficiency, endorsement of democratic policing, and officer well-being. *Psychology, Public Policy, and Law*, 22(2), 158–172.
- Trojanowicz, R. C. in Carter, D. (1988). *The philosophy and role of community policing*. East Lansing: The National Neighborhood Foot Patrol Center.
- Trojanowicz, R., Kappeler, V. E. in Gaines, L. K. (2002). *Community policing: A contemporary perspective*. Cincinnati: Anderson.
- Tyler, T. R. in Fagan, J. (2008). Legitimacy and cooperation: Why do people help the police fight crime in their communities. *Ohio State Journal of Criminal Law*, 6(1), 231–275.
- van den Born, A., van Witteloostuijn, A., Barlage, M., Sapulete, S., van der Oord, A., Rogiest, S. et al. (2013). Policing opportunities and threats in Europe. *Journal of Organizational Change Management*, 26(5), 811–829.
- van der Vijver, K. in Moor, L. G. (2012). Theories of policing. *Journal of Police Studies*, 4(25), 15–29.
- Wilson, J. (2006). *Community policing in America*. New York: Taylor & Francis Group.
- Zhao, J. S. (2004). The future of policing in a community era. V Q. C. Thurman in J. Zhao (ur.), *Contemporary policing: Controversies, challenges, and solutions* (str. 370–381). Los Angeles: Roxbury.

MLADOLETNIŠKO PRESTOPNIŠTVO V SLOVENIJI SKOZI LETA

IZA KOKORAVEC IN GORAZD MEŠKO

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija
E-pošta: iza.kokoravec@fvv.uni-mb.si, gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Povzetek Poglavje zajema temeljit pregled prispevkov in študij raziskovalcev ter različnih strokovnjakov na področju mladoletniškega prestopništva v Sloveniji po letu 1991. Tako teoretični kot statistični pregled v prispevku se opirata izključno le na izsledke slovenskih avtorjev v navedenem času. Sprva bomo predstavili obdobje adolescence, ki je kritično za razvoj prestopništva in predstavili dejavnike, ki najbolj (so)vplivajo na prestopništvo. Nato bomo predstavili glavne ugotovitve slovenskih raziskovalcev, ki so preučevali mladoletniško prestopništvo po različnih tematikah, predstavili glavne izsledke raziskav, ki so jih izvedli slovenski strokovnjaki in vključujejo vsaj določene elemente mladoletniškega prestopništva. Opravili bomo tudi pregled dostopnih policijskih poročil in statističnih podatkov, na katere so se sklicevali slovenski avtorji, ter prikazali položaj mladoletniške kriminalitete v Sloveniji. Ugotavljali bomo, katere oblike kriminalitete so najpogostejše, če prevalenca narašča, in ali obstaja trend v mladoletniški kriminaliteti. Na koncu bomo v razpravi še enkrat povzeli glavne ugotovitve in podali predloge za prihodnje raziskovanje.

Ključne besede:

mladoletniško prestopništvo, mladostniki, mladoletniška kriminaliteta, dejavniki tveganja, Slovenija

JUVENILE DELINQUENCY IN SLOVENIA OVER THE YEARS

IZA KOKORAVEC & GORAZD MEŠKO

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana, Slovenia
E-mail: iza.kokoravec@fvv.uni-mb.si, gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Abstract The chapter covers a thorough review of studies and articles of researchers and various experts in the field of juvenile delinquency in Slovenia after 1991. Both theoretical and statistical reviews in the paper are based solely on the findings of Slovenian authors. We will first present the period of adolescence, which is critical for the development of delinquency, and present the factors that most (co) influence delinquency. We will then present the main findings of Slovenian researchers who have studied juvenile delinquency on various topics, present the main findings of research conducted by Slovenian experts, which include at least certain elements of juvenile delinquency. We will then review the available police reports and statistical data referred to by Slovenian authors and present the situation of juvenile delinquency in Slovenia. We will observe which types of crime are most common, if prevalence is increasing, and whether there is a trend in juvenile delinquency. Finally, in the discussion, we will once again summarize the main findings and make suggestions for future research.

Keywords:

juvenile
delinquency,
juveniles,
youth
crime,
risk
factors,
Slovenia

1 Uvod

Mladoletniško prestopništvo zajema različne oblike odklonskega vedenja otrok in mladoletnikov, ki kršijo določena družbena pravila in so za mladoletnike ocenjena kot škodljiva (Filipčič, 2015; Šelih, 1973). Dekleva (2010) pravi, da izraz prestopništvo običajno uporabljamo le za označevanje prestopniških vedenj mladih, ne pa tudi odraslih oseb ter da ga v širšem smislu lahko razumemo tudi kot odklonskost in v ožjem smislu kot kriminaliteto. Vsebina odklonskega obnašanja oz. mladoletniškega prestopništva je zelo heterogena, saj se vanj štejejo tista deviantna ravnanja in dejanja posameznikov, ki so v konkretnem času, prostoru in družbenem okolju nesprejemljiva ali pa jih kazenski zakon opredeljuje kot kazniva (Dekleva, 2010; Globočnik, 2000). Poleg izvrševanja kaznivih dejanj (premoženjskih, nasilnih itd.) in izvrševanja prekrškov (motenja javnega reda in miru, vandalizma itd.) obstajajo tudi druge oblike neprilagojenega vedenja mladih (Šelih, 1973), kot so vedenja, povezana z uporabo drog, spolnostjo, oblačenjem, priljubljeno glasbo (Dekleva, 2010), vrstniško nasilje, izostajanje od pouka in beg od doma (Filipčič, 2015). Nekatera od teh vedenj sodijo tudi v tako imenovane statusne prekrške, kar pomeni, da so kazniva in obsojanja vredna le v primerih, ko jih storijo mladoletniki in otroci, ne pa tudi odrasli oz. polnoletni¹ (Dekleva, 2010). Tivadar (2000) razloži, da je morda ravno tu možno razumeti, zakaj mladi občasno kršijo zastavljena pravila, in da se ravno s prepovedovanjem in moraliziranjem krepijo družbene institucije, ki ta ravnanja želijo preprečiti.

Razumeti je treba tudi starostno opredelitev prestopništva. Zavedati se namreč moramo, da se v kazensko-pravnem kontekstu uporabljata izraza 'mladoletniško' in 'mladinsko' prestopništvo, kjer se prvo nanaša na skupino mladih, ki so stari med 14 in 17 let, drugo pa je veliko bolj nedefinirano in se lahko nanaša na mlade od kazensko-pravne kategorije 'otrok' (do 14 let) pa do dela mladih polnoletnih (od 18 let dalje, do 21 let, morda do 25 let ali celo do 29 let) (Dekleva, 2010). Tudi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) termin 'mladina' zajema mlade ljudi, zlasti med 14. in 25. letom starosti (Bajec, 1994; 559), definicija Urada za mladino RS pa pod mlade šteje osebe med 15. in 29. letom starosti (Bučar, 2004). V prispevku bomo od te točke dalje uporabljali izraz mladoletniki (14–18 let), mladostniki (otroci in mladoletniki) in izraz mladoletniško prestopništvo ter predstavili ugotovitve

¹ Dober primer statusnih prekrškov so npr. kajenje, uživanje alkohola, vožnja avtomobilov ipd. Takšna vedenja so mladim začasno prepovedana in so zato slaba, a so, ko dosežejo pravo starost, dovoljena ali celo spodbujana (Tivadar, 2000).

raziskovalcev iz Slovenije, ki so raziskovali in pisali o prestopništvu med mladoletniki.

Mladoletniško prestopništvo je pojav, s katerim se srečujemo v večjem ali manjšem obsegu povsod po svetu in na katerega je posebno pozorna vsaka sodobna družba (Oven, 1995; Singer, 1997). Zanimanje družbe in strokovnjakov se je očitno povečalo v 90. letih prejšnjega stoletja, ko se je s povečanim zavedanjem novih vrst pravic začelo tudi vedno bolj zavedati njihovih kršitev (Dekleva, 2010). Pri mladoletniškem prestopništvu gre za del prebivalstva, ki bo v prihodnosti prevzel odgovornost za razvoj družbe, zato družbi ni vseeno, kakšna je kakovost tega prebivalstva (Singer, 1997). Tu do izraza nedvomno pride znan rek 'na mladih svet stoji', saj odrasli pričakujejo, da so mladi dobro izobraženi, nekonfliktni, spoštljivi in se držijo določenih družbenih pravil, kajti prav oni predstavljajo podporne družbene stebre in v svet s svojim udejstvovanjem vnašajo največ sprememb. Brinc (2000) pravi, da je mladoletniško prestopništvo zelo pogosta tema razprav o socialni kriminalitetni politiki, kjer posamezna izjemna kazniva dejanja² spodbudijo širše razprave o nevarnostih mladoletniškega prestopništva, javno mnenje o njem, pa je oblikovano na podlagi poročanja medijev in poročil policije, ki s svojimi načini obveščanja spodbujajo kaznovalno usmeritev pri obravnavanju mladoletnikov. Dejstvo je, da izjemna kazniva dejanja predstavljajo le majhen del prestopništva, a v medijih prevladuje podoba o prestopniških in problematičnih mladostnikih, ki jim primanjkuje moralnih norm in se neodgovorno obnašajo (Tivadar, 2000). A čeprav je večina prestopniških vedenj trivialnih, lahko za nekatere mladostnike predstavlja nevarnost, saj se začetni manjši prestopki lahko prelevijo v nevarnejše prestopništvo, kar lahko pospeši razvoj kriminalne kariere in kriminalnega življenjskega stila (Brinc, 2000). Tudi Singer (1997) omenja, da se iz manjšega dela prestopniške populacije mladih kasneje razvijejo kriminalni povratniki, večkratni povratniki in prestopniki iz navade, ki so nato odporni na vse vzgojne ukrepe, prevzgojo in obravnavo. Vseeno pa se tako Brinc (2000) kot Singer (1997) strinjata, da je normalno, da so mladoletniki v času svojega odraščanja občasno prestopniški in da ne nazadnje sledijo nastanku in strukturi skupne kriminalitete neke družbe in so le odraz celotnega stanja in dogajanja v družbi ter njenih moralnih in etičnih vrednot.

² Posebno huda kazniva dejanja, kot npr. hude telesne poškodbe, posilstva, umori itd.

Mladoletniškemu prestopništvu v današnjih časih številni raziskovalci različnih strok posvečajo veliko pozornosti in ga raziskujejo z mnogih vidikov. Možno je raziskovati njegovo pojavnost (oblike, vrste, kraj in čas, način storitve itd.), vzroke v ožjem ali širšem družbenem okolju (domnevno relevantne osebnostne značilnosti, značilnosti družine, prijateljev in drugih družbenih institucij, ekonomska situiranost itd.) ali obravnavanje oz. družbeno odzivanje (načini dela s prestopniki, njihovega kazenskega obravnavanja, vzgojnega ali socializacijskega delovanja, svetovanja, pomoči itd.) (Dekleva, 2010; Oven, 1995). V tem prispevku želimo prikazati poglobljen pregled prispevkov in raziskav slovenskih strokovnjakov, s čimer želimo postaviti okvir za prihodnje raziskovanje prestopniškega vedenja mladostnikov. V okviru programske skupine *Varnost v lokalnih skupnostih* bomo sodelovali v mednarodni študiji o samonaznanitvi mladoletniškega prestopništva in viktimizacije.

2 Obdobje adolescence in nasilje mladostnikov

Za razumevanje razvoja prestopništva in nasilnega ter odklonskega obnašanja mladostnikov ter razreševanje njegove problematike je potrebno dobro poznavanje časa mladosti oz. adolescence³. To je obdobje med otroštvom in odraslostjo človeka, ki predstavlja pomemben prehod iz enega v drugo življenjsko obdobje in kjer mladostniki iz pubertete preidejo v odraslost (Lavš, 1994; Globočnik, 1997; Meško, 1997). V adolescenci se mladostniki soočajo s svojim mentalnim, čustvenim, socialnim in moralnim razvojem ter telesno zrelostjo (Meško, 1997; Pačnik, 1997). Mladostnik v obdobju adolescence želi doseči premik od odvisne k neodvisni osebi, izoblikovati svojo identiteto in takšne spretnosti v vedenju, kot jih imajo odrasli (Pačnik, 1997). Meško (1997) razloži, da adolescent v tem času išče svojo lastno identiteto in eksperimentira z igranjem različnih vlog. Tomori (2000) pravi, da mladostnik začne oblikovanje lastnega vrednostnega sistema, saj se v času adolescence razvijajo tudi njegove spoznavne sposobnosti in je zmožen vedno bolj abstraktnega mišljenja. V procesu socializacije otrok osvaja moralne norme in načela, ki jih pridobi od staršev in širšega družbenega okolja, in jih nato usvoji kot svoja ter jih počasi nadgrajuje in usklajuje s svojimi lastnimi prepričanji in vrednotami, ki delujejo kot regulator njegovemu vedenju (Skalar, 1987; Tomori, 2000).

³ Pačnik (1997) razlikuje tri stopnje adolescence, kjer je prva *predadolescenca* (11–12 let oz. 12–13 let pri fantih), druga *zgodnja adolescenca* (13–15 let) in zadnja *pozna adolescenca* (15–19 let).

Obdobje adolescence pa je tudi čas, ko se mladostniki pogosto vedejo uporniško in prihajajo v konflikt z zahtevami in zapovedmi družbe (Oven, 1995). Tomori (2000) razloži, da v času adolescence pri mladostnikih prihaja do različnih hormonskih in telesnih sprememb in nepredvidljive odzivnosti avtonomnega živčnega sistema, kar se odraža pri težkem obvladovanju čustev in dinamičnih razpoloženj. Njihov samonadzor je slabši, vedno pogosteje se pojavljajo želje po vznemirjenju in tveganih dejavnostih (tvegani športi, tvegana vedenja, igranje na srečo itd.), pogosto pa so potrebni tudi različnih sprostitvev in sproščanja svoje energije (šport, glasba, razgrajanje, izzivanje itd.). Tomori omeni tudi težnjo po samopotrditvi, potrjevanju ter doseganju lastne vrednosti in pripadnosti med vrstniki, nasprotovanje in upiranje avtoriteti in avtoritarnim likom, vključevanje v širši socialni prostor in uživanje različnih dovoljenih in prepovedanih drog. Mladostniki so v tem času izpostavljeni raznim stresom in skušnjavam, kot so seksualnost, dostop do alkohola, tobaka in drog, različna motorna vozila in orožja, ki so lahko zanje ali za okolje ogrožajoča, pa četudi jih uporabljajo le priložnostno ali za sprostitvev (Pačnik, 1997). Številne težave, ki jih mladostniki v tem času doživljajo ali s katerimi se soočajo, so večinoma normalen pojav, a hkrati je to obdobje tudi najbolj kritično za razvoj prestopniškega vedenja in začetka kriminalne poti (Meško, 1997; Oven, 1995). Singer (1997) pravi, da so v tem času fizična pripravljenost, obvladovanje različnih ovir in pomembnost statusni simboli, kjer se mladi pri izvajanju prestopniških dejanj pogosto želijo dokazovati, samopotrčiti, preizkusiti svoje zmožnosti, izkusiti pustolovščino ali pa jim to predstavlja sprostitvev ali maščevanje. Mladostniki redko, predvsem v primerih premoženjskih kaznivih dejanj, to izvajajo le zato, ker bi si želeli prisvojiti premoženjsko korist.

Mladostniki se na izzive, stres in tveganja odzivajo tudi z nasilniškim vedenjem, za katero velja, da v družbi pogosto vzbuja ogorčenje in strah, mnogi pa menijo, da nasilje mladostnikov narašča (Globočnik, 1997). Nasilje se lahko definira kot grobi napad na drugo osebo ali osebe, ki rezultira v izrazitem poškodovanju ali prizadetju fizične škode (Žužul, 1989: 46), SSKJ pa nasilje definira kot dejaven odnos do nekoga, značilen po uporabi pritiska in sile (Bajec, 1994: 624). Dekleva (2000) opozarja, da je nasilje sicer socialno konstruiran pojem, kar pomeni, da nima specifične opredelitve, ki bi veljala v vseh krajih in različnih časih, saj nasilje predstavlja to, kar je v neki družbi proglašeno za nasilje.⁴ Nasilje se lahko izraža kot

⁴ Različne oblike nasilja so torej postavljene na kontinuumu od sprejemljivih vedenj pa do odločnega zavračanja in uporabe opredelitev kazenske zakonodaje (Dekleva, 2000).

fizično, verbalno, socialno, ekonomsko in psihično, ki je lahko naperjeno zoper posameznike, skupine ali predmete (Dekleva, 2000; Globočnik, 1997). Družba je še posebno občutljiva na nasilje, ko je govora o mladostnikih, ker se šele v času adolescence pojavi sposobnost tolikšnega nasilnega vedenja, ki lahko resno ogroža druge, ker se nasilje pri mladostnikih izraža kot neuspeh socializacijskih prizadevanj družbe in ker mladostniki ob nezmožnosti uporabe drugih načinov za doseg svojih ambicij najpogosteje uporabljajo fizično nasilje, ki je tudi najbolj opazno in moteče (Dekleva, 2004). Poleg psiholoških značilnosti posameznikov, ki uravnavajo nasilniško vedenje v različnih stresnih okoliščinah, tudi socialno okolje s svojimi vrednotami, zapovedmi, kulturo in spremembami pomembno vpliva na nasilje v neki družbi (Globočnik, 1997). Dekleva (1996a) pravi, da je nasilje mladostnikov velikokrat tudi odraz nasilja odraslih, naj si bo preko (ne)posrednega, individualnega ali strukturnega nasilja. Nasilje, v kakršni koli obliki že, v družbo vnaša kaos, kaos povzroča strah, strah vzbuja občutek negotovosti, negotovost sili ljudi v pasivnost in jih napolnjuje z občutkom nemoči, ta občutek nemoči pa se hitro lahko spremeni v zgrešeno spoznanje ujetosti, s čimer nasilneži pridobijo navidezno legitimnost, žrtve pa razlog za opravičevanje svoje pasivnosti (Lisec, 2004). Nasilje je postalo vse bolj pogosto sredstvo za reševanje sporov in problemov in mnogi ta vzorec vedenja vključujejo v svoje ožje in širše družbeno okolje (Čelesnik in Bobnar, 2004).

Mladoletniki v Sloveniji odraščajo v družbi, ki je v tranziciji in kjer se mladoletniško prestopništvo pogosto povezuje s številnimi spremembami in pojavi sodobne družbe, kot so globalizacija, urbanizacija, modernizacija, mobilnost, hitra tehnološka razvitost in potrošništvo, ki zanje pomenijo nove izzive in tveganja ter vplivajo nanje skozi temeljne institucije, s katerimi se soočajo v vsakdanjem življenju, hkrati pa se dandanes zmanjšuje tudi družbeni nadzor in povečujejo odtujenost, individualizacija in anonimnost (Globočnik, 1997; Huselja, 2004; Krek, 2004; Rener, 2000). Krek (2004) današnjo družbo poimenuje 'družba tveganj' za katero pravi, da sicer res daje mladostnikom veliko možnosti za napredovanje in razvoj, a hkrati tega ne morejo doseči vsi. Mladostniki se morajo hitro prilagajati na spremenljive razmere in izoblikujeta se dve kontrastni skupini, zmagovalci in poraženci, kjer med poraženci niso več le te iz klasičnih nepriviligiranih okolij, nižjih razredov in družbenih manjšin (Krek, 2004; Rener, 2000). Rener (2000) poudarja, da družbena ranljivost in tveganja postajajo prevladujoči milje sodobnih mladostnikov. Krek (2004) prav tako opozarja, da družba prevzema vedno več nalog, ki so jih včasih imele in izvajale primarne družine, in mladostnike v današnjem odnosu do družbe primerja z marginalnimi skupinami, ki se trudijo doseči enakovrednost. Ker se morajo mladi za

polnopravni položaj izjemno potruditi in so do neke mere izključeni iz družbe, je treba tudi na nasilje in prestopništvo gledati kot enega izmed odgovorov na njihov položaj.

3 Dejavniki tveganja in zaščitni dejavniki

Občasna prehajanja meja dovoljenega so sorazmerno pogosta in normalna v obdobju adolescence, a ravno tista trajnejša in resna prestopniška vedenja nekaterih mladostnikov so le del kontinuitete, ki nato prehaja še v odraslost, in so posledica številnih vplivov v obdobju odraščanja (Tomori, 2000). Obstaja mnogo neugodnih vplivov v obdobju adolescence, za katere se uporabljata izraza, kot sta ogrožajoči dejavniki ali dejavniki tveganja (Kos-Mikuš, 1992). Prestopništva oz. odklonskega vedenja ni možno pripisati le enemu samemu vzroku, saj gre pri različnih mladostnikih za različna ozadja in dejavnike. Prav tako prestopniškega vedenja ni možno pojasniti na preprost način, saj ne gre le za različne vzroke v različnih primerih, temveč lahko tudi v vsakem primeru nastopa več vzročnih dejavnikov hkrati (Skalar, 1987; Tomori, 2000). Poznavanje dejavnikov tveganja nedvomno povečuje možnosti za razumevanje prestopniškega vedenja in nudenja pomoči mladostnikom (Filipčič, 2015).

Različni avtorji prikažejo in definirajo različne dejavnike tveganja, a večina se strinja, da na mladostnike vplivajo osebni dejavniki in dejavniki širšega okolja (družina, šola, vrstniki, sosesa, mediji itd.) (Bučar Ručman, 2004; Cugmas, 2000; Dekleva, 2002; Kastelic in Mikulan, 2004; Kos-Mikuš, 1992; Meško in Bertok 2013b; Pačnik, 1997; Skalar, 1987; Strojcin, 1997; Tomori, 2000; Vuga Beršnak in Prezelj, 2020). Obstaja torej konsenz za vpliv naslednjih dejavnikov tveganja na prestopništvo:

1. Osebnostne značilnosti

Skalar (1987) pravi, da je dejavnike tveganja najprej treba iskati v otrokovi osebnosti, v njegovih dispozicijah, v prikrašanostih in osebnostnih lastnostih. Skalar razloži, da se že v otrokovem zgodnjem razvoju ustvari notranja osebnostna naravnost za takšno ali drugačno vedenje, ki kasneje lahko vpliva oz. je lahko značilna za prestopniško vedenje. Tomori (2000) sem šteje konstitucijske lastnosti (impulzivnost, ekstravertiranost itd.) in psihološke lastnosti (majhna samopodoba in nizka raven spoštovanja, potreba po sprejetosti med vrstniki, slabša socialna zrelost, asocialne osebne motnje itd.).

2. Družina

Več avtorjev poudarja pomembnost družine⁵ in njenega vpliva na mladostnika ter razvoj prestopniškega vedenja (Bučar Ručman, 2004; Filipčič, 2015; Huselja, 2004; Kos-Mikuš, 1992; Meško in Bertok 2013b; Skalar, 1987; Tomori, 2000). Pečar (1991) opozarja, da ima družina posebno mesto med dejavniki socializacije zato, ker je najmanj odtujena človeška skupina. Tudi Bučar Ručman (2004) pravi, da je ravno družina tisti dejavnik, ki vpliva na razvoj mladostnikovega zaznavanja, kaj je prav in kaj narobe, ga nauči, kaj je v družbi sprejemljivo in kako se soočati s problemi in stres. Splošno sprejeto mnenje je, da so mladostniki, ki odraščajo v neurejenih družinah (ločeni starši, alkoholizem, pogosti prepiri med starši itd.), bolj nagnjeni k prestopniškemu vedenju (Filipčič, 2002). Tomori (1997) z družino poveže naslednje dejavnike tveganja: samospoštovanje in samopodoba, odnos do avtoritet, neprimerna vzgoja in vzgojne metode, nezmožnost obvladovanja stresov in neustrezni starševski liki, medtem ko Bučar Ručman (2004) dodaja še čustven odnos med staršema in otroki, nadzor otrokovega vedenja in patologijo staršev.

3. Vrstniki

Mladostnikom v času adolescence ogromno pomenijo tudi vrstniki in druženje s prijatelji. Vpliv družine je nanje v tem času vedno manjši, družba in še posebno njihovi vrstniki pa imajo vedno večji vpliv nanje (Bučar Ručman, 2004). Vrstniki bistveno in neposredno vplivajo tudi na število in obliko prestopniških dejanj (Meško in Bertok, 2013b). Bučar Ručman (2004) razloži, da mladostnik doživlja lastno vrednost mnogo bolj povezano z oceno vrstnikov in je zato tudi pripravljen storiti marsikaj, da bi se počutil sprejetega. V spontanah grupacijah vrstnikov pa se oblikujejo tudi skupne vrednote, stališča in predsodki, ki pa niso nujno vedno prilagojeni družbenim vrednotam in normam in lahko povzročajo razvoj uporniškega in odklonskega vedenja (Bučar Ručman, 2004; Huselja, 2004; Pušnik, 1999).

⁵ Kot družino razumemo lahko družino, v kateri se posameznik rodi, družino, ki jo oblikuje s skupnim življenjem z drugo osebo, kot razširjeno družino poleg zakoncev in otrok, kot enostarševsko družino, kot zvezo istospolnih partnerjev, kot dopolnjeno družino (skupnost starša in otrok z novim partnerjem in njegovimi otroki), nuklearno družino (oče, mati in otroci) ter samsko družino. Med vsemi navedenimi oblikami je dandanes najpogostejša oblika ravno nuklearna družina (Filipčič, 2002).

4. Šola

Mnogo avtorjev se tudi strinja, da se na izobraževalnih institucijah dogaja veliko odklonskega in nasilniškega vedenja ter da je ena izmed pomembnih funkcij šole preprečevanje takšnega vedenja (Meško in Bertok, 2013b; Pušnik, 1996; Skalar, 1987; Strojín, 1997; Tomori, 2000; Vodopivec, 1997). Šola je ključna družbena institucija tako vzgoje kot sistematičnega izobraževanja in je prostor, kjer mladostniki preživijo ogromno časa (Bučar Ručman, 2004; Pušnik, 1996; Šulc in Bučar Ručman, 2019). Kos-Mikuš (1992) pravi, da se šola z odklonskim vedenjem najpogosteje povezuje v smislu neustreznih zahtev, ki marginalizirajo veliko število dijakov in z drugimi stresogenimi vplivi. Dejavniki, s katerimi šola vpliva na nasilno in odklonsko vedenje mladostnikov, so med drugim neustrezne zahteve, ki marginalizirajo dijake, splošno neugodno ozračje šole, neugodni odnosi med mladostniki, osebnosti učiteljev, nezmožnost telesnega sproščanja itd. (Kos-Mikuš, 1992; Lampe et al., 2002).

Strokovnjaki pa ugotavljajo, da obstajajo tudi neranljivi ali odporni otroci, katerih napoved glede raznih tveganih znakov je izrazito neugodna, pa kljub temu ostajajo osebnostno močni in uspešno obvladujejo pritiske ter ne izkazujejo prestopniškega vedenja (Kos-Mikuš, 1992). Kos-Mikuš pravi, da obstajajo pojavi, dogajanja in procesi, katerih vpliv na posameznika, ki je izpostavljen nekim ogrožajočim dejavnikom, deluje ugodno in varovalno, kar stroka poimenuje varovalni oz. zaščitni dejavniki. Zaščitni dejavniki so tako kot pri dejavnikih tveganja lahko osebni (sposobnost čustvenega odzivanja in obvladanja stresnih položajev, mladostnikov pozitivni odnos do prihodnosti, čustvena stabilnost, pozitivna samopodoba, dobre socialne sposobnosti, dobra prilagodljivost itd.) in iz družinskega ali širšega okolja (čustvena opora družine, dobri medsebojni odnosi v družini, jasno postavljena pravila vedenja v družini, občutek pripadnosti in sprejetosti med vrstniki, občutek pripadnosti svojemu sociokulturnemu okolju, dobro okolje in odnosi v šoli, vključenost v skupine, organizacije in interesne dejavnosti, dobri odnosi v soseski itd.) (Kos-Mikuš, 1992; Tomori, 2000).

Tako dejavniki tveganja kot zaščitni dejavniki so torej tisti, ki zmanjšujejo ali povečujejo verjetnost, da se mladostniku nekaj zgodi ali pa se razvije določeno vedenje (Dekleva, 2002). Več kot je pri mladostniku prisotnih zaščitnih dejavnikov, manjša možnost je, da bodo dejavniki tveganja nanj tako močno vplivali, da bi razvil prestopniško in odklonsko vedenje. V prihodnjih podpoglavjih so prikazane glavne

ugotovitve raziskovalcev o določenih dejavnikih, ki se povezujejo s prestopništvom mladostnikov.

3.1 Družina in prestopništvo

Družina je pomemben dejavnik pri mladostnikovem odraščanju in njegovi samopodobi in čeprav postanejo odnosi z vrstniki v času adolescence zanje pomembnejši, ima večina otrok potrebo ohraniti starše kot objekt navezanosti, h katerim se zatečejo po oporo in udobje v stresnih položajih (Cugmas, 2000). Družina je primarna družbena skupina, v kateri mladostnik dobi prve informacije o odnosih, vlogah posameznikov, pravih in normah obnašanja in kjer dobi občutje lastne vrednosti in zaupanje v ljudi in svet (Pušnik, 2012). Kanduč (2001) pravi, da družina ni le institucija, v kateri njeni člani skupaj preživljajo mnogo prostega časa, ampak tudi okolje, kjer potekajo skupne dejavnosti, ki niso vedno povsem identične med vsemi člani. Prav tako se člani družine med seboj dobro poznajo in poznajo želje, potrebe, navade in šibke točke ostalih članov, kar lahko postane še posebno koristno v sporih in konfliktih. Muršič (2011) poudarja pomen vzgoje in škodo, ki jo prinese mladostnikom v razvojnem procesu. Problematične so predvsem prestroge vzgoje, preveč zaščitniške in permisivne vzgoje ter neuskkljenost staršev in nedosledne vzgoje. Kanduč (2001) tudi komentira, da je družina skorajda sinonim za zasebnost, saj predstavlja kraj, kamor se posameznik lahko umakne pred javnostjo, a je hkrati tudi skupina, iz katere je pogosto zelo težko izstopiti. To se še posebno pozna pri mladostnikih, ki še niso dopolnili 18 let in živijo v nasilnih družinah.

Družina predstavlja najnevarnejši kraj, kjer obstaja največja možnost, da bo posameznik žrtev fizičnega, psihičnega ali spolnega nasilja in zanemarjanja, prav tako pa mladostnikov odnos in vloga v družini lahko pomembno vplivata na nastanek prestopništva (Filipčič, 2000; Tomori, 2000; Čelesnik in Bobnar, 2004). Mladostniki, ki doživljajo nasilje v družini (bodisi na sebi ali med starši), se nanj odzivajo s strahom, tesnobo, krivdo, sramom, žalostjo, obupom ali ambivalentnimi čustvi (mešanico ljubezni in sovraštva, jeze, prezira, razočaranosti itd.) (Muršič, 2011; Pušnik, 2012). Fizično nasilje je sicer največkrat opaženo in prepoznano, a pogosto se pojavlja tudi skupaj s psihičnim ali celo spolnim nasiljem (Tomori, 2000; Čelesnik in Bobnar, 2004). V javnosti velja prepričanje, da se o spolnem nasilju nad otroki govori le pri posilstvu, vendar predsednica združenja proti spolnemu nasilju Katja Bašič (Žagar v Bučar Ručman, 2004) opozarja, da je ena izmed najpogostejših oblik spolne zlorabe otroka otipavanje. Storilec spolne zlorabe mladostnika najpogosteje

prihaja znotraj družine ali pa je oseba zunaj družine (družinski prijatelji, poklicne osebe kot npr. učitelji, trenerji, zdravstveni delavci ali duhovniki) (Bučar Ručman, 2004). Odrasle osebe največkrat s spolno zlorabo izkoristijo podrejeni položaj mladostnika in njegovo čustveno odvisnost, prav tako pa s tem najpogosteje želijo uveljaviti, povečati ali dokazati svojo moč in premoč (Filipčič, 2002; Čelesnik in Bobnar, 2004). Spolna zloraba mladostnika vzbudi največ pozornosti javnosti in poročanja medijev ter postavlja stroge zahteve po obravnavanju storilcev (Filipčič, 2002).

V Sloveniji je leta 1985 Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti (IKPF) prvič obravnaval obseg pojava trpinčenja otrok, kjer je vodja raziskave *Nekateri vidiki trpinčenja otrok – pravno, medicinsko in socialno-skerbstveno obvarovanje* Alenka Šelih s pregledom sodne statistike ugotavljala število kaznivih dejanj, kjer so bili žrtve otroci (Šelih, 1985). Spremljala je vse oblike trpinčenja otrok in v opazovanem obdobju ugotovila 30-odstotno zvečanje števila oseb, obsojenih za kazniva dejanja, storjenih na škodo mladostnikov. Leta 1995 pa je Pavlovič (1997) z delovno skupino za institucionalno obravnavanje zlorabljenih, trpinčenih in zanemarjenih otrok ugotavljal, koliko primerov so pri svojem delu opazile nekatere nerepresivne službe. Na podlagi podatkov so ugotovili, da se mreža institucij letno ukvarja s 3.000–3.500 primeri, kjer je med vidnimi primeri trpinčenja otrok 60 % telesnega in spolnega trpinčenja, za druge pa je značilno zanemarjanje in psihično nasilje. Raziskava *Mladina 98 oz. Kazalci socialne ranljivosti* pa je na vzorcu mladostnikov med 14. in 16. letom ugotovila, da 79,4 % mladostnikov ni imelo izkušnje o doživetju fizičnega nasilja staršev in le pri 8,2 % so starši uporabili fizično nasilje več kot le enkrat (Ule, 2000). V raziskavi *Študija o starševskem nadzorovanju in prestopništvu adolescentov* (SPMAD), ki je bila opravljena na osnovnošolcih in srednješolcih leta 2011, pa so raziskovalci preverjali konstrukt starševskega vedenja⁶ v primerjavi s stopnjo samonaznanjenega prestopništva (Bertok et al., 2012). Ugotovili so, da nadzor in vedenje staršev bistveno vplivata na prestopništvo mladostnikov, saj je bil večji nadzor povezan tudi z nižjo stopnjo pitja alkohola, kajenja cigaret, uživanja konoplje in drog na splošno.

⁶ Ta konstrukt je povezan z mladoletniškim prestopništvom, saj bolj, kot starši vedo, kaj se dogaja z njihovim otrokom, manj verjetno je, da bi otrok poročal o prestopniškem vedenju in dejanjih (Bertok, Wikström, Hardie in Meško, 2012).

Ko govorimo o nasilju v družini, pa ne smemo pozabiti na dve vrsti nasilja, ki se tudi pogosto pojavljata: a) nasilje med sorojenci – je zelo pogosto in večina jih ta pojav tolerira in obravnava kot normalen del odraščanja, ki bo slej kot prej minil, in b) nasilje mladostnikov nad starši – je ena izmed najbolj prezrtih oblik družinskega nasilja, o kateri se ne govori veliko, saj starši o takšni viktimizaciji neradi spregovorijo (Kanduč, 2001; Filipčič, 2002; Čelesnik in Bobnar, 2004). Bučar Ručman (2004) pravi, da se mladostniki najpogosteje psihično znašajo nad svojimi starši, medtem ko je hujša oblika fizično nasilje pogosto skrito javnosti. Vzroki zanj so lahko različni, od duševnih bolezni in koristoljubja do tega, da se mladostniki, ki so bili žrtve nasilja in zlorabe uprejo nazaj (Bučar Ručman, 2004; Čelesnik in Bobnar, 2004). Prav tako sta se nasilje in odklonsko vedenje do nedavnega najpogosteje pripisovala mladim, ki so prihajali iz nepopolnih družin s slabim socialnoekonomskim statusom, iz družin, kjer sta bila alkoholizem in nasilje pogosta pojava, a dandanes so vse pogostejše ugotovitve, da prestopniki prihajajo tudi iz urejenih družin, saj lahko nanje in na razvoj prestopništva vplivajo tudi drugi dejavniki (Možina in Pinoso, 2004).

3.2 Vpliv vrstnikov

V obdobju adolescence mladostniki širijo svoje socialne mreže, vse manj časa preživljajo s svojo družino, najpomembnejša pa jim postane družba vrstnikov (Gorenc, 2007; Kastelic in Mikulan, 2004; Koprivnikar, Drev, Roškar, Zupanič in Jeriček Klanšček, 2018; Stergar, Scagnetti in Pucelj, 2006). Mladostnik v skupine vrstnikov prinaša vrednote, norme in poglede, ki si jih je izoblikoval v krogu družine, ki so nato na preizkušnji, saj so zdaj njegovi prijatelji in vrstniki tisti, ki mu sporočajo, kako naj se vede, obnaša in oblači (Kastelic in Mikulan, 2004; Meško, 1997). Ker se mladostniki želijo vklopiti in biti priljubljeni med vrstniki, se pogosto podrejajo njenim stališčem in pravilom, kar jim povečuje občutek pripadnosti v skupini in jim vliva samozaupanje (Bučar Ručman, 2004). Mladostniki se v skupinah vrstnikov učijo tudi drugih socialnih veščin, kot so sodelovanje, prilagajanje, postavljanje za druge, s prijatelji preživijo veliko prostega časa, si delijo skupne interese, se udeležujejo istih dejavnosti in skupaj odganjajo osamljenost (Gorenc, 2007). Pogosto pa se tudi pripeti, da se v takšnih skupinah vrstnikov pojavljajo vrstniški pritiski tudi za izvajanje odklonskih vedenj ali pa mladostniki sami izvajajo določena vedenja, s katerimi mislijo, da bodo med vrstniki dosegli ugled in spoštovanje, kar posledično pomeni, da prilagajajo svoja mnenja, stališča in dejanja prevladujočim značilnostim skupine (Čelesnik in Bobnar, 2004; Gorenc, 2007). Čelesnik in Bobnar (2004)

razložita, da mladostnikom v ospredje stopi želja po doživetjih in izkušnjah, po potrjevanju in preizkušanju moči, ki jo želijo izkusiti v skupini, pri čemer opozarjata, da se lahko iz manjših kraj, vandalizma in odklonskega vedenja razvijejo tudi hujši primeri izvajanja prekrškov in kaznivih dejanj.

Dejstvo je, da si večina mladostnikov izbira družbo, ki ima približno podoben vrednostni sistem kakor ta, v katerem so odraščali, kar pomeni, da se tisti, ki niso nagnjeni k nasilju, neradi družijo z vrstniki, ki so nasilni (Bučar Ručman, 2004; Tomori, 2000). Znani rek 'isti ptiči skup letijo' v teh primerih še posebno šteje, saj se mladostniki, ki so nagnjeni k prestopniškemu vedenju, bolj družijo s podobnimi sebi in pogosto tudi oblikujejo subkulture ali scene, ki njene člane združujejo glede na slog oblačenja, izražanja, glasbe in glede na ista stališča in mnenja (Bučar Ručman, 2004; Tomc, 2014). V 90-ih letih so v Sloveniji obstajale subkulturne skupine mladostnikov, kot so skinheadi, pankerji, metalci, bajkerji, 'čefurji'⁷ in ostale skupine, ki so bile pogosto uporniške, nekonformne, politično aktivne in nasilniške ali odklonske (Stanković, Tomc in Velikonja, 1999). Avtorji Dekleva in Razpotnik (2002) in Bučar Ručman (2004) še posebno opozarjajo na 'čefurske' subkulture, za katere je značilno, da prihajajo iz gosto naseljenih urbaniziranih mest (npr. Fužine, Štepanjsko naselje itd.), da so iz nekdanjih držav Jugoslavije in se predvsem družijo v svojem lokalnem okolju ter pogosto začnejo izvajati nasilje nad drugimi. Ti priseljenci in njihovi potomci so pogosteje zastopani v nasilnih dejanjih in medvrstniškem trpinčenju kot storilci in žrtve, v skupinah pa se najpogosteje družijo fantje z nižjim socialnoekonomskim statusom v podobnem starostnem obdobju (Dekleva in Razpotnik 2002; Razpotnik, 2004; Razpotnik in Dekleva, 2015).

V študiji *Deviantnost in nasilje mladih: perspektiva evropskih strokovnjakov z različnih področij glede preventive in nadzora* (YouPrev) je bilo ugotovljeno, da so vsi mladostniki, ki so sodelovali v več kot pet različnih prestopniških dejanjih, dejali, da imajo prijatelje, ki so prestopniški, uživajo droge ali izvajajo nasilna dejanja (Meško in Bertok, 2013b). Tudi raziskava *Študija o samonaznanitvi prestopništva in viktimizacije med mladostniki* (International Self-Report Delinquency Study, ISRD2) je potrdila ugotovitev, da je prestopništvo skupinski pojav, saj se je stopnja prevalece prestopništva povečala za 1,55–2,64-krat, če so se mladostniki družili s skupino prijateljev, in povečala za 1,84–

⁷ Pripadniki: a) katerega koli naroda nekdanje Jugoslavije, živeči v Sloveniji (slabšalni izraz) in b) subkulturne skupine z značilno govorico in vedenjem.

5,73-krat, če so mladostniki to skupino prijateljev prepoznali kot 'tolpo'⁸ (Dekleva in Razpotnik, 2010). Kar 79 % mladostnikov pa je izjavilo, da imajo skupino prijateljev, s katerimi preživljajo večino prostega časa, 25,8 % pa je to skupino razumelo kot 'tolpo'.

3.3 Šola in medvrstniško nasilje

Šola je prva formalna institucija, s katero se mladostniki spoznajo in dolgotrajno ostajajo v stiku, zato je pomembno, kakšen odnos imajo do nje, vrstnikov in učiteljev ter kako dobro se prilagodijo nanjo (Tivadar, 2000). Mladostniki in drugi subjekti, vključeni v šolo, iz svojih primarnih okolij vnašajo vedenjske vzorce, vrednote, norme in stališča, ki se v šoli soočijo z vrednotami, stališči in normami drugih vrstnikov ter splošno sprejetih pravil in vrednot v šoli (Lešnik Mugnaioni, Koren, Logaj in Brejc, 2009; Pušnik, 2012). Lešnik Mugnaioni et al. (2009) opozorijo, da če so v družini pogosti nasilje in nasilno reševanje konfliktov, tiraniziranje in kruto kaznovanje, bo mladostnik najverjetneje vsaj nekaj teh nasilnih vedenjskih vzorcev ponotranjil in jih nato uporabljal v komunikaciji in v odnosu do šole in vrstnikov. Meško in Frangež (2005) poudarjata, da mora biti šola prostor kulture in socializacije, mora biti vzgojna in more biti kraj, kjer se bo mladostnik naučil, kako delati, živeti in najti lastne vrednosti. Šola mora imeti poleg izobraževalne funkcije tudi varovalno vlogo, saj lahko odkriva in preprečuje nasilje nad mladostniki, ki se lahko dogaja v šoli ali v družini, in mora predstavljati prostor, kamor se mladostniki lahko zatečejo, se počutijo varne in vedo, da jih bodo odrasli zaščitili in jim pomagali (Kos-Mikuš, 1992; Lešnik Mugnaioni et al. 2009). Za nekatere mladostnike pa šola vseeno postane prostor, kjer se njihovi problemi le še poglobijo in jo nekateri začnejo celo sovražiti (Meško in Frangež, 2005). Dejavniki, ki lahko vplivajo na mladostnike v šoli, so interesne dejavnosti, (ne)izpolnitev njihovih potreb, odnosi med učenci in učitelji, odnosi s sodelavci, organizacija dela na šoli itd. (Pušnik, 1999).

Oblike nasilja so lahko fizično, psihološko, verbalno, ekonomsko in spolno, avtorji pa omenjajo več vrst nasilja, ki se lahko pojavljajo v odnosu med subjekti: a) medvrstniško nasilje (pljuvanje, ščipanje, odrivanje, zmerjanje, norčevanje, otipavanje, fizično nasilje, obtoževanje, socialna izključenost, izsiljevanje, ločevanje po narodnosti itd.), b) nasilje med učenci in učitelji, c) nasilje med učitelji in drugimi

⁸ V Sloveniji ni t. i. tolpa, kakršne so npr. v Ameriki, zato kot tolpo razumemo manjšo skupino mladostnikov, ki skupaj izvajajo odklonska in v določenih primerih nasilna dejanja.

zaposleni/vodstvom zavoda in č) nasilje med učitelji in starši (Bašič, 2004; Filipčič, Bertok, Karajić, Klemenčič in Muršič, 2017; Lešnik Mugnaioni et al., 2009).

V šoli se mladostniki srečujejo tako z institucionalnim nasiljem⁹ kot z nasiljem, ki nastaja v interakciji in odnosu med vpletenimi v vzgojno-izobraževalnem procesu (Pušnik, 2012). Pušnik (1999) navaja različne oblike psihološkega nasilja in trpinčenja, ki jih mladostnikom lahko povzročajo učitelji ali drugi zaposleni v procesu discipliniranja in kaznovanja. Čeprav se učitelji redko fizično znašajo nad mladostniki (klofutanje, vlečenje za lase ali ušesa in ostale telesne kazni), se lahko nad njimi znašajo s kričanjem, grožnjami, odklanjanjem pomoči, javnim besednim poniževanjem ali žaljenjem, neupoštevanjem nasilja v razredu in ostalimi prikritimi oblikami agresije (protislovno, nejasno, nedorečeno komuniciranje, vzbujanje krivde in moraliziranje) (Pušnik, 1999; Pušnik, 2012). Pušnik omenja ugotovitev raziskave Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti iz leta 2010, kjer je 39,7 % anketirancev že doživelo neko obliko nasilja učitelja. A prav tako kot mladostniki lahko izkušajo nasilje učiteljev, so tudi sami lahko nasilni in se obnašajo odklonsko. Meško in Frangež (2005) poročata, da mladostniki vsako leto v šolah povzročijo ogromno škode (razbijajo in uničujejo pohištvo, igrala, ograje, pripomočke, pišejo po stenah) ter kradejo šolsko in osebno lastnino. Lešnik Mugnaioni in sodelavci (2009) pravijo, da se lahko mladostniki nasilniško obnašajo tudi do učiteljev (so nemirni med poukom, preklinjajo, norčujejo, grozijo, ponižujejo, odrivajo, brajajo, izsiljujejo, fizično napadajo, spolno nadlegujejo in uničujejo lastnine učiteljev). Raziskovalci tudi opišejo, da je leta 2006 Sindikat vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture (SVIZ) med svojimi člani v vzgojno-izobraževalnih zavodih izvedel anketo o pojavu nasilja nad učitelji in vzgojitelji, kjer je več kot 60 % anketirancev navedlo, da vsaj enkrat mesečno obravnavajo nasilje, 80 % pa se jih na delovnih mestih ni počutilo zaščitene. Pri zaznanih oblikah so bile najbolj pogoste verbalne in psihične oblike nasilja, medtem ko le 40 % učiteljev ni nikoli doživelo nobenega fizičnega napada mladostnikov. Uničevanje njihove lastnine doživlja 40 % vprašanih, uničevanje šolske lastnine pa zaznava 83 % anketiranih.

Pojav nasilja med vrstniki (ang. *bullying*) je tudi eden izmed pogostih in resnih problemov, ki je praviloma vezan na širši šolski prostor in se pojavlja na šolah, pred šolami, na poti v šolo in tudi izven nje (Bučar Ručman, 2004; Cvek in Pšunder, 2013; Dekleva, 1996a; Dekleva, 2002; Filipčič, 2015; Filipčič et al., 2017; Lešnik Mugnaioni

⁹ Strukturno nasilje, ki ga izvaja šola s svojim sistemom izobraževanja, discipliniranja in vzgajanja (Pušnik, 2012).

et al., 2009; Mušič, 2004; Pečjak, 2014; Razpotnik in Dekleva, 2015; Šulc in Bučar Ručman, 2019). Ker termina 'bullying' v Sloveniji ni mogoče dobesedno prevesti, se uporabljajo različni izrazi, kot npr. ustrahovanje, trpinčenje, norčevanje, maltretiranje, vrstniško nasilje in medvrstniško nasilje.¹⁰ O medvrstniškem nasilju govorimo, ko gre za fizično, psihično, verbalno, ekonomsko in spolno nasilje, katerega namen je prestrašiti, užaliti, trpinčiti in prizadeti žrtev in kjer obstaja neravnovesje moči med storilcem in žrtvijo, kjer se nasilje pogosto le še stopnjuje in se žrtev napada ne more ali zmore obraniti (Lebar, Nagode in Žerjav, 2017; Pušnik, 2012; Razpotnik in Dekleva, 2015; Stergar, Scagnetti in Pucelj, 2006; Zabukovec Kerin, 2002). Mladostniki lahko nasilje doživljajo kot žrtve, storilci, oboje ali kot opazovalci (Cvek in Pšunder, 2013).

Prvi raziskavi medvrstniškega nasilja sta opravila Dekleva (1996) in Pušnik (1996), kjer so ugotovitve pokazale, da je občasnega nasilja vrstnikov deležnih okoli 20–22 % učencev in da jih pri ustrahovanju drugih sodeluje okoli 13 %. Sledilo je tudi veliko drugih raziskav na temo medvrstniškega nasilja v šoli (Cvek in Pšunder, 2013; Dekleva in Razpotnik, 2002; Lešnik Mugnaioni et al., 2009; Muršič, 2010; Pečjak, 2014; Posnic in Košir, 2016; Pšunder, 2013; Pušnik, 1999), kjer so raziskovalci prišli do različnih ugotovitev, vendar se vsi strinjajo, da precejšen del mladostnikov vsakodnevno doživlja nasilje svojih vrstnikov in se počuti ogroženo. Podatki v raziskavah *Z zdrajem povezano vedenje v šolskem obdobju* (ang. HBSC – Health Behaviour in School Aged Children) kažejo, da se je v obdobju med 2002 in 2018 odstotek mladostnikov, ki so ustrahovali vrstnike, zvišal, da se je povišal tudi odstotek ustrahovanih med 15-letniki in da se je znižal odstotek mladostnikov, ki se pogosteje pretepajo (Jeriček Klanšček et al., 2019). Podatki različnih raziskav tudi kažejo, da učitelji pogosto podcenjujejo resnost nasilja v šolah in ga manj pogosto zaznavajo kot mladostniki (Bučar Ručman, 2004; Lobe in Muha, 2010; Posinc in Košir, 2016; Pušnik, 1999).

3.4 Kibernetsko nadlegovanje in kriminaliteta

S hitrim razvojem in uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije se je vzpostavila nova platforma izvajanja medvrstniškega nasilja, po ang. '*cyberbullying*', ki želi škoditi, ustrahovati ali prizadeti žrtev prek digitalnih medijev (Lebar, Nagode in Žerjav, 2015; Lobe in Muha, 2011; Pušnik, 2012; Pšunder, 2012; Šulc in Bučar

¹⁰ V tem prispevku bomo za prevod termina bullying uporabljali izraz medvrstniško nasilje.

Ručman, 2019; Završnik, 2013; Završnik in Sedej, 2012; Žakelj, 2013). Raziskovalci niso popolnoma zedinjeni glede prevoda in različno slovenijo termin 'cyberbullying', uporablja se npr. 'spletno ustrahovanje' (Lobe in Muha, 2011), 'spletno nadlegovanje' (Pušnik, 2012), 'internetno nasilje' (Pšunder, 2012), 'kibernetsko nadlegovanje'¹¹ (Završnik in Sedej, 2012; Završnik, 2013), 'kibernetsko medvrstniško nasilje' (Šulc in Bučar Ručman, 2019) itd. Pšunder (2012) pravi, da je kibernetško nadlegovanje mogoče povezati z računalniško pismenostjo, kjer storilec žrtev doseže po različnih kanalih v kibernetškem prostoru, predvsem na številnih spletnih družabnih omrežjih (Facebook, Instagram, Twitter, Snapchat, Tik Tok itd.). Kibernetško nadlegovanje obsega ustrahovanje, tiraniziranje, šikaniranje, žaljenje in poniževanje, širjenje neresnic, grožnje, prevare, razkrivanje osebnih podatkov, socialno izključevanje, zalezovanje, prevzemanje identitete žrtev ipd. na družabnih omrežjih, forumih, po e-pošti, na spletnih straneh, klepetalnicah in straneh za izmenjavo multimedjskih vsebin, medtem ko avtorji v večini ločijo tudi mobilno nadlegovanje (seksting, prekomerni klici, neprimerna sporočila in multimedjska sporočila (MMS)) (Lebar, Nagode in Žerjav, 2015; Pšunder, 2012; Završnik, 2013; Završnik in Sedej, 2012; Žakelj, 2013). Pušnik (2012) pravi, da čeprav žrtve pri kibernetškem nadlegovanju ne morejo biti fizično ranjene, se še vedno počutijo ranljive, saj v velikih primerih storilca ne poznajo (ali pa ne vedo, kdo je na drugi strani zaslona), ker se nadlegovanju zelo težko ali celo ne morejo izogniti in ker jih skrbi nenehna možnost posega v njihovo zasebnost. Prav tako komentira, da so v kibernetško nadlegovanje po navadi vključene depresivne in odtujene osebe z nizko samopodobo, žrtve medvrstniškega in drugih oblik nasilja, z dolgočaseni mladostniki in mladostniki, ki se jim nadlegovanje zdi zabavno. Storilci s svojimi dejanji želijo prizadeti, ustrahovati, ponižati, manipulirati ali socialno izključiti žrtve (Šulc in Bučar Ručman, 2019).

V raziskavi *EU Kids Online* iz leta 2010 (anketirani 9–16 let stari mladostniki) sta Lobe in Muha (2011) ugotovili, da je največ mladostnikov, ki doživljajo negativne izkušnje na spletu, starih med 15 in 16 let. Največ otrok je bilo izpostavljenih nadlegovanju na spletu v primeru pošiljanja neprimernih in žaljivih sporočil. Okoli 16 % mladostnikov je prejelo sporočila s spolno vsebino (11 % 11- in 12-letnikov in 25 % najstarejših), kjer so fantje malo pogosteje prejeli takšna sporočila. Mladostniki so tudi precej samostojni pri reševanju težav na spletu, saj se v kar 36 % poskušajo sami spopasti s problemom in so tudi uspešni, kjer jih 46 % osebo blokira

¹¹ V tem prispevku bomo za prevod termina 'cyberbullying' uporabljali izraz kibernetško nadlegovanje.

ali pa nasilna sporočila izbriše (41 %). Vseeno pa so ugotovili, da se mladostniki lahko odzivajo tudi enako nasilno (z enako žaljivimi ali neprimernimi komentarji) in so v takšnih primerih ne samo žrtve, temveč tudi storilci. Približno 9 % anketirancev je že doživelo tudi enega izmed navedenih primerov zlorabe osebnih podatkov, vsak tretji mladostnik je na spletu že vzpostavil stik z osebo, ki je prej ni poznal, okoli 13 % pa se je že odpravilo na srečanje z osebo, ki so jo spoznali na spletu. V raziskavi *YouPrev* sta Meško in Bertok (2013b) ugotovila, da je 13,5 % anketirank in 9,1 % anketirancev poročalo, da so bili nadlegovani na spletu. Razvoj informacijske tehnologije pa ni spremenil le načina komuniciranja na spletu, temveč je začel vplivati tudi na pojav novih oblik kibernetске kriminalitete. Raziskava je pokazala, da se npr. področje kršenja avtorskih pravic z razširjanjem digitalnih medijev vedno bolj širi, saj je bilo nelegalno kopiranje datotek z interneta močno razširjeno med mladostniki, ki so že vsaj enkrat kopirali datoteke na svoj računalnik (59,9 % anketirancev in 47 % anketirank).

3.5 Uporaba drog

Adolescenca je tudi obdobje preizkušanja, oblikovanja stališč in načinov vedenja v povezavi z uporabo dovoljenih in prepovedanih drog¹² in je obdobje, v katerem so mladostniki še zlasti ranljivi, saj uporaba drog lahko negativno vpliva na njihov razvoj in možganske funkcije (Koprivnikar et al., 2018). Uporaba drog se predvsem šteje kot tvegano vedenje za mladostnike, saj škodi zdravju in mentalnemu stanju tako kratko- kot dolgoročno in vpliva na socialne odnose. Stergar et al. (2006) naštejejo različne dejavnike, ki so povezani z uporabo in uživanjem drog med mladostniki: a) socialno-demografski (spol, starost, kulturno okolje, soseska, socialnoekonomski položaj itd.), b) osebni (stres, nizka stopnja samospoštovanja, zlom pod pritiskom, neuspehi v šoli, odnosi v družini itd.) in c) vedenjski (dovzetnost za tveganje, življenjski slog itd.). Uporaba drog je samo ena od oblik tveganega vedenja, s katero mladostnik išče odobravanje in razumevanje v družbi vrstnikov in ki lahko nastane zaradi pritiskov odraslega sveta in pritiska vrstnikov (kjer veljajo drugačna pravila in vrednote) (Bajt, 2007), vendar postane problem večji, ko se med mladimi pojavi odvisnost od drog.

¹² Dovoljene droge so v prosti prodaji (kofein, tobak, alkohol, zdravila itd.), vendar so najpogosteje mladostnikom do dopolnitve njihove polnoletnosti nedovoljene; prepovedane droge pa so tiste, katerih omogočanje uživanja oz. prodaja, promet, predelava in posest je kaznivo (konoplja, heroin, kokain, ekstazi, LSD itd.) (Dvoršek, 2008; Kastelic in Mikulan, 2004).

Ena izmed posledic odvisnosti od drog je tudi povečanje sekundarne kriminalitete in oblik odklonskega ter prestopniškega vedenja (Bučar Ručman, 2004; Grebenc, 2003). Odvisnost od drog in potreba po denarju mladostnike sili v izvajanje manjših kaznivih in prestopniških dejanj (kraja, povzročanje vzporedne škode, preprodaja drog, prekrški v prometu itd.), vendar obstaja tudi obratna korelacija, saj lahko včasih vpletenost v kazniva dejanja in prestopniško subkulturo mladostnikom odpre vrata v svet droge (Krek, 2004; Meško in Frangež, 2005). Grebenc (2003) komentira, da je povezava med uporabo prepovedanih drog in kriminaliteto po eni strani očitna, saj so posest, prodaja, izdelava in pridelava drog ter njenih sestavin prepovedane, vendar je težko popolnoma pritrditi stereotipu, da so uživalci drog, predvsem mladostniki, h kriminaliteti in prestopništvu nagnjena populacija. Meško (2002) tudi komentira, da zveza med uporabo drog in kriminaliteto ni popolnoma vzročna in jasna, saj različni avtorji prihajajo do različnih ugotovitev, zato je posledično sklepanje lahko zmotno.

Dekleva in Sande (2003) sta v raziskavi *Kvalitativna in kvantitativna analiza spreminjanja uporabe tobaka, alkohola in prepovedanih drog med ljubljansko mladino v času srednjega šolanja*, opravljeni leta 2001/2002, ugotovila, da je 71,5 % anketirancev že kadilo (41,3 % jih je kadilo že 40-krat ali več), 95,6 % anketirancev je že poskusilo alkohol (80 % jih je bilo že opitih) in da je že skoraj polovica (46,6 %) anketirancev poskusila konopljo ali hašiš. Levčič (2004) je izvedel raziskavo *Alkohol in mladi* leta 2003 med zaključnimi razredi osnovnošolcev, kjer je ugotovil, da je že 89 % anketirancev poskusilo alkohol, da 30 % anketirancev vsaj enkrat letno pije alkohol ter da je okoli 38 % anketirancev prvič poskusilo alkohol med 5. in 10. letom starosti. Nacionalni inštitut za javno zdravje (NIJZ) je izvedel že 5 raziskav HBSC (2002, 2006, 2010, 2014, 2018), kjer so ugotovili, a) da se je v obdobju 2002–2018 razširjenost tedenskega in dnevnega kajenja znižala med 13-letniki in 15-letniki skupno in pri obeh spolih, z izjemo dnevnega kajenja med 13-letnimi fanti, b) da se je v obdobju 2002–2018 odstotek mladostnikov, ki so bili opiti vsaj dvakrat v življenju, znižal v vseh starostnih skupinah skupno in pri obeh spolih, odstotek tedenskega pitja pa med 13-letniki in 15-letniki skupno in pri obeh spolih in c) da je odstotek mladostnikov, ki so že poskusili konopljo narasel s 17,8 % (2006) na 20,6 % med 15-letniki in 42,4 % med 17-letniki (2018) (Bajt, 2007; Jeriček Klanšček et al., 2019). V štiriletnih intervalih prav tako poteka tudi *Evropska raziskava o alkoholu in preostalib drogah med šolsko mladino* (ESPAD), ki je bila izvedena že 7-krat (1995, 1999, 2003, 2007, 2011, 2015 in 2019), kjer so ugotovili, da je v obdobju 1995–2019: a) odstotek mladostnikov, ki so že vsaj enkrat v življenju kadili, padel z 59 % na 38 %, b)

odstotek mladostnikov, ki so v zadnjem letu (1995) pili alkohol, znašal 73 % in odstotek mladostnikov, ki so kadar koli pili alkohol, znašal 84 % (2019) ter c) odstotek mladostnikov, ki so že poskusili konopljo in hašiš, narasel s 13 % na 23 % (ESPAD Group, 2020; Hibell, Andersson, Bjarnason, Kokkevi, Morgan in Narusk, 1997). Meško in Bertok (2013a), ki sta 2011/2012 opravila raziskavo *YouPrev* v osnovnih in srednjih šolah v Ljubljani in Kranju, ugotavljata, da 77 % otrok, starih 14 let ali manj, še nikoli v življenju ni bilo opitih. V najstarejši skupini anketirancev, starih 16 let ali več, je bilo le približno 40 % otrok, ki v življenju še niso bili opiti. Ugotovila sta tudi, da je v življenju poskusilo konopljo okoli 14 % deklet in 19 % fantov, vendar je bil delež deklet malenkost višji pri večkratnih uporabnikih.

3.6 Mediji in moralna panika

Vpliv medijev je v postmoderni družbi nenehen in dolgoročen, mladostniki pa so nedvomno najbolj dovzetni za različne medijske in kulturne vplive. Mladostniki so prejemniki medijskih sporočil, a vprašljivo je, ali se zavedajo, da so te le konstruktorji družbene resničnosti (Kink, 2009). Še posebno z razmahom mobilne telefonije, računalnikov in spletnih družbenih omrežij so elektronski mediji med mladostniki postali pomembno sredstvo medosebnega komuniciranja in preživljanja prostega časa (Hočevar, 2011). Že leta 1999 je raziskava *Mladi in mediji* pokazala, da osnovnošolci največ prostega časa posvečajo elektronskim medijem (televizija, računalniki, kino itd.) (Erjavec in Volčič, 1999), dandanes pa je poraba časa za raznorazne elektronske medije še večja. V raziskavi *Mladina 2010* so ugotovili, da vse večji delež celotne komunikacije mladostnikov predstavljajo mobilni telefoni, računalniki pa so uporabljeni tudi za zabavo (Lavrič, 2011). Jeriček Klanšček in sodelavci (2019) so v raziskavi HBSC ugotovili, da se le manj kot desetina mladostnikov zaveda težav in znakov problematične uporabe družabnih medijev, da približno petina vsak dan igra igre in da je več kot polovica mladostnikov (64,3 %) vsaj enkrat dnevno ali pogosteje v spletnem stiku s svojimi dobrimi prijatelji.

Elektronski mediji se v precejšnji meri vpletajo v življenje mladostnikov in oblikujejo njihovo nastajajočo identiteto in s svojo konstrukcijo družbene resničnosti vplivajo na njihovo zaznavanje (Kink, 2019). Kink komentira, da tako filmski mediji kot svetovni splet vplivata na zavedanje uporabnikov in določata, kaj je v družbenih odnosih primerno in kaj ne ter jih skušata oblikovati v medijske porabnike. Medijski in filmski prispevki prepogosto vključujejo nasilne vsebine (bodisi v informativnem ali zabavnem sklopu), s čimer nedvomno vplivajo na mladostnike, ki prejemajo in

gledajo takšne vsebine. Stranski vplivi prikazovanja nasilja so pri mladih lahko silni, fizični, čustveni, spoznavni ali vedenjski odzivi (Erijavač in Volčič, 1999), prepogosto zaznavanje nasilja pa lahko vpliva tudi na mladostnikov odnos do nasilja ter vodi do neobčutljivosti do žrtev nasilja v resničnem svetu (Kink, 2009). Mrevlje (1997) je v svoji raziskavi ocenjevala vpliv nasilja v medijih na nasilno vedenje mladostnikov in ugotovila, da so imeli mladostniki, ki so za nasilje v medijih sprejemljivejši, pogosteje neugodne družinske izkušnje in višjo stopnjo agresivnosti. Bučar Ručman (2004) pa opozarja, da obstajajo tudi drugačna mnenja o vplivu množičnih medijev in nasilnih medijskih vsebin na mladostnike, ki pravijo, da je njihovo delovanje na posameznike omejeno in lahko celo predstavljajo osvobajanje agresivnih impulzov.

Nobenega dvoma ni, da mediji o kriminaliteti pogosto poročajo na senzacionalističen, čustven in subjektiven način, kjer se predvsem osredotočajo na najbolj izjemne primere nasilja v obsegu, ki je pogosto nesorazmeren z dejansko količino storjenih kaznivih dejanj (Filipčič, 2002; Grebenc, 2003; Petrovec, 2003). Medijsko predstavljanje kriminalitete ima velik vpliv na pojmovanje njenih razsežnosti in občutkov ogroženosti (Meško, 2002). Pri tolikšni količini prikazanega nasilja v medijih se v javnosti vzbuja občutek, da je kaznovalna politika premila in da je potrebno strožje obravnavanje takšnih kaznivih dejanj in njihovih storilcev (Petrovec, 2003). Sodobna družba še posebno posveča veliko pozornosti in se strogo odziva na mladostniško nasilje in prestopništvo. Poročanje množičnih medijev, odzivi in reakcije družbe na neko novonastalo grožnjo, ki jo spodbudijo prestopniki, pogosto ustvarjajo moralno oz. družbeno paniko, pa čeprav je grožnja zanemarljiva (Bulc, 2003; Filipčič, 2004b; Pogačar, 2004). Grebenc (2003) poda primer, kako mediji ustvarjajo podobe uživalcev drog, kjer so ti šibki grešniki, ki so podlegli nebrzdanim strastem, s čimer v javnosti vzbujajo občutja jeze, šoka in zgražanja. Bulc (2003) in Pogačar (2004) tudi opišeta primer treh fantov, ki so v obdobju enega leta mučili in pobili 41 mačk. Šlo je za izredno odmevno medijsko zadevo, v kateri so, po štirih tednih poročanja, objavili vsaj 50 člankov in komentarjev, v razpravo pa so se začeli vmešavati tudi strokovnjaki in politiki. Ker so primeri serijskih pobojev domačih živali izjemno redki, je šlo v tem primeru za pretirano reakcijo medijev, javno mnenje, ki se je v tem času izoblikovalo, pa je fante obsodilo že pred obravnavo na sodišču. Vsako pretirano poročanje medijev v javnosti sproži reakcijo in posledično vpliva na oblikovanje punitivnih zahtev in intenzivnejšega načina obsojanja prestopnikov ne samo v širši javnosti, temveč tudi v politiki. Takšni redko ponovljivi dogodki samo prilivajo ogenj na diskurze o kriminaliteti, češ da ta vedno bolj narašča in je vedno bolj pogost, Singer (1997) pa misli, da s pretirano reakcijo

in odzivom javnosti in drugih družbenih subjektov (policija, sodišča, državna tožilstva, šole itd.) le pripomoremo k povečani kriminalizaciji dejanj mladostnikov in k utrjevanju recidivizma.

5 Mladoletniška kriminaliteta v Sloveniji

Na statistiko mladoletniškega prestopništva vpliva vrsta dejavnikov, kot npr. politika kazenskega pregona, spremembe kazenske zakonodaje, spremembe pravil znotraj policije, policijsko odkrivanje kaznivih dejanj in temno polje¹³ mladoletniškega prestopništva (Bašič, 1992; Brinc, 2000). Ravno zaradi temnega polja kriminalitete ne bomo nikoli poznali njenega pravega obsega, vendar vseeno lahko mladoletniško kriminaliteto ocenjujemo in merimo z različnimi metodami: a) analiza uradnih statističnih podatkov, b) viktimološke študije in c) samonaznanitvene študije (Tivadar, 2000). Samonaznanitvena študija, o kateri je pisal in jo prvič uporabil že Dekleva (1978), s pomočjo ankete meri viktimiziranost in prestopništvo (predvsem mladostnikov), ki ga anketiranci prijavijo oz. naznanijo sami (Dekleva, 2010; Meško in Bertok, 2013b). Meško in Bertok (2013b) razložita, da so mladostniki najpogosteje ciljna skupina takšnih raziskav zato, ker raziskovalci preko šol lahko pridejo v stik z večino populacije in ker so mladostniki veliko pogosteje pripravljeni odgovarjati na vprašanja s področja kriminalitete, prestopništva in viktimizacije. Omenita tudi prednost takšnih študij, saj imajo raziskovalci možnost, da s številnimi dejavniki preverjajo možne osebne, družinske in okoljske vplive na prestopništvo, a hkrati tudi opozorita, da pogosto ni možno preverjati t. i. svetlega polja kriminalitete, saj študije temeljijo na anonimnosti, mnogo dejanj pa najverjetneje nikoli niti ni bilo prijavljenih policiji, zato jih ni mogoče primerjati s policijskimi uradnimi statistikami.

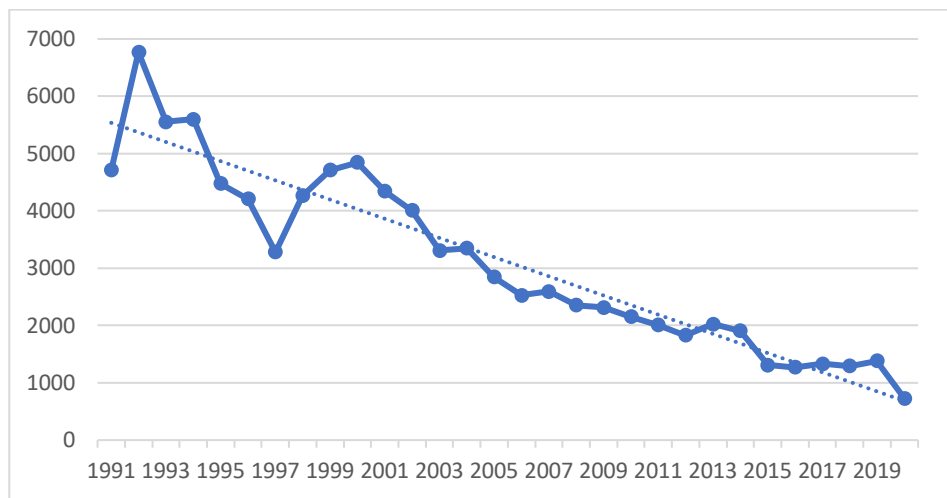
V slovenskem okolju je bilo izvedeno malo število študij, ki bi z uporabo samonaznanitvene študije preverjalo prestopništvo in viktimizacijo med mladostniki. Kot je bilo že omenjeno, je to metodo prvič uporabil Dekleva leta 1978, uporabljena pa je bila tudi v študijah Mladine, kjer so Ule (2000) in ostali raziskovalci v raziskavi *Mladina 98* ugotovili, da se prestopništvo pojavlja pri manj kot 10 % osmošolcev, ki so poročali o majhnem številu prestopniških vedenj (najpogostejši so bili statusni prekrški). Nobena raziskava Mladine se ni sistematično ukvarjala le s samonaznanitvijo prestopništva, kar pa sta izvedla Dekleva in

¹³ Delež kaznivih dejanj, ki ga uradne statistike ne zaznajo, oz. ni nikoli prijavljen organom pregona (Meško in Bertok, 2013b).

Razpotnik (2002) z raziskavo *Odklonskost, nasilje in kriminaliteta – problematika mladine neslovenske narodnosti oz. priseljencev druge generacije*. Ugotovila sta, da se večina fantov v starosti 14–15 let sreča vsaj z eno resno obliko nasilja, da so bila najpogosteje prijavljena kazniva dejanja tatvine v samopostrežbi (20 % anketirancev) in da je različna dejanja telesnega nasilja priznalo okoli 2–7 % anketirancev. Prav tako sta ugotovila število dejavnikov, ki so najbolj vplivali na nasilno vedenje in viktimiziranost, kot npr. moški spol, nagnjenost k tveganjem, slaba družinska klima, uporaba telesnega nasilja v otroštvu in med staršema, konfliktna naravnost med vrstniki itd. Dekleva (2010) je v letih 2005–2007 sodeloval tudi pri mednarodni študiji ISRD2, kjer je ugotovil, da je struktura prestopniških vedenj v Sloveniji podobna strukturi v drugih državah in da so s pojavljanjem prestopništva v različnih državah statistično povezani isti ali podobni socialnonadzorstveni dejavniki. Dekleva in Razpotnik (2010) sta zapisala, da je prestopništvo precej množično, razširjeno in v nekaterih pogledih skoraj normativno vedenje mladostnikov. Med slovenskimi 12–15-letnimi učenci so se kot najpogostejša odklonska vedenja pokazala vandalizem, tatvine in vdiranje v računalniške sisteme. Naslednje glavne ugotovitve, ki jih je Dekleva dognal v študiji ISRD2, so pokazale, da so bili prestopniki večinoma moškega spola, predvsem v primeru nasilja, vandalizma in bolj resnih prekrškov, da so bili mladostniki drugega porekla bolj prestopniški, da je večja navezanost na starše rezultirala v manjšem prestopništvu, da je ugodno šolsko okolje pozitivno vplivalo na manj prestopništva ter da se je stopnja razširjenosti prestopništva povečala, če so se mladi pogosto družili s skupino prijateljev.

Bertok in Meško (2013) sta v študiji SPMAD iz leta 2011 ugotavljala, kakšne občutke mladostniki doživljajo ob izvajanju prestopniških dejanj. Srednješolci, ki so storili že vsaj eno prestopniško dejanje, so v povprečju poročali o manj izrazitih občutkih sramu in krivde kot srednješolci, ki niso poročali o prestopniških dejanjih. Prav tako sta s spremenljivkami, ki so merile občutke sramu in krivde pojasnila največji delež variance pri dejanjih tatvin v trgovinah. Meško in Bertok (2013a) sta med mladostniki, stari 13–17 let, opravila tudi raziskavo *YouPrev*, v kateri sta potrdila tezo, da velik delež mladostnikov vsaj enkrat stori prestopniško dejanje (22 % fantov in 14,8 % deklet) – bodisi v obliki tatvine v trgovini, vloma v stavbo z namenom kraje, kraje vozila, uporabe groženj/orožja za izsiljevanje denarja, sodelovanja v skupinskem pretepu, uživanja droge ipd. Med mladostniki prevladujejo grafitiranje (12,3 %), tatvine v trgovini (9,7 %), poškodovanje tuje lastnine (6,5 %), kraja stvari (denarja) od druge osebe (7,2 %), nošnja orožja ali drugega predmeta, ki se lahko uporabi kot orožje (5,2 %). V raziskavi sta avtorja opravila tudi intervjuje s

strokovnjaki z različnih področij (kriminalisti, socialnimi delavci, psihologi itd.) in jih spraševala, kaj se bo po njihovem mnenju dogajalo na področju mladoletniškega prestopništva do leta 2025. Vsi strokovnjaki so se strinjali, da se kriminaliteta mladih v naslednjih letih ne bo bistveno spremenila, čeprav so kriminalisti opozarjali na uradne statistike, ki so kazale padec skupnega števila dejanj. Večino jih je skrbel le porast temnega polja kriminalitete na področju sodobne tehnologije zaradi hitrega napredka le-te.

Slika 1: Prikaz števila kaznivih dejanj mladoletniške kriminalitete (1991–2020)

Vir: www.policija.si; Brinc (2000); Filipčič (2004)

Kakor lahko vidimo na sliki 1, so se napovedi kriminalistov, policistov in ostalih strokovnjakov uresničile, saj graf nazorno prikaže velik padec števila kaznivih dejanj na področju mladoletniške kriminalitete. Po porastu št. kaznivih dejanj v letu 1992 (s 4709 na 6770), je število, z izjemo manjšega poskoka med letoma 1998 in 2000, vztrajno padalo vse do danes (2019 – 1384, 2020 – 728). Omeniti je treba, da so podatki mladoletniške kriminalitete za leto 2020 nepopolni (trenutno so podatki dostopni le do septembra 2020), vendar se za to leto nedvomno pričakuje velik padec števila kaznivih dejanj zaradi epidemije covid-19, ki je pretresla cel svet. Dekleva (2010) ponudi razlago za vztrajno padanje kaznivih dejanj, ki jih hipotetično lahko povežemo z dvema dogajanjema: a) mladoletniško prestopništvo je v omenjenem obdobju prenehalo biti pomembna družbena tema (tudi mladoletniki so postali bolj umirjeni, manj nasilni, depolitizirani, nezainteresirani za protestiranje itd.) in b)

prilagoditev policije in spremenjeni pogoji delovanja sodstva po 1995 na njegove zmanjšane zmogljivosti.

Zadnjih nekaj let (2018–2020) so najpogosteje zaznana kazniva dejanja med mladoletniki tatvina (najpogostejša); velika tatvina; neupravičena proizvodnja in promet s prepovedanimi drogami, nedovoljenimi snovmi v športu in predhodnimi sestavinami za izdelavo prepovedanih drog; poškodovanje tuje stvari; lahka telesna poškodba; pridobivanje oseb, mlajših od 15 let, za spolne namene; nasilništvo; prikazovanje, izdelava, posest in posredovanje pornografskega gradiva; grožnja; goljufija in ponarejanje denarja (Policija, 2020). Prav tako je policija v letu 2019 opozarjala na številne prijave, predvsem iz tujine, kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost otrok v povezavi z internetom, zaradi česar je bila tistega leta predlagana ustanovitev delovne skupine za preiskovanje spolnih zlorab otrok na spleta, v kateri bodo preiskovalci z izkušnjami s tovrstnimi kompleksnimi preiskavami in znanjem (Policija, 2019).

6 Razprava in zaključek

Prestopništvo je pojav, ki se nedvomno pojavlja po celem svetu ter vključuje prestopniška in odklonska vedenja mladoletnikov. Čeprav se zdi, da je občasno izvajanje prestopniških vedenj normalen potek v procesu družbenega in psihološkega dozorevanja ter ne predstavlja hujše družbene nevarnosti, lahko v določenih primerih postane tudi tvegano, saj se začetni majhni prestopki lahko čez čas spremenijo v nevarnejše in resnejše prestopništvo ter pospešijo razvoj kriminalne kariere (Brinc, 1997, 2000). Slovenski raziskovalci so preučevanje mladoletniškega prestopništva začeli že precej pred osamosvojitvijo leta 1991, vendar so ravno 90-ta prinesla najhitrejši razvoj na tem raziskovalnem področju. Ukvarjali so se predvsem s preučevanjem specifičnih dejavnikov tveganja in zaščitnih dejavnikov (osebni dejavniki, družina, šola, vrstniki, mediji itd.) in svojo pozornost usmerili na medvrstniško nasilje. Le malo število študij se je usmerilo v celovito preučevanje mladoletniškega prestopništva in viktimizacije (raziskava Odklonskost, nasilje in kriminaliteta; študija ISRD2 ter raziskavi SPMAD in YouPrev). V zadnjem desetletju je raziskovalno zanimanje za to tematiko upadlo, prav tako ni bila opravljena nobena večja raziskava. Tudi Deklevi (2010) se zdi, da raziskovalce v Sloveniji zadnja leta vedno manj zanima preučevanje mladoletniškega prestopništva, kar je opazno tudi v številu objav in izvedenih raziskav, za kar poda razlago, da mladoletniško prestopništvo kot osrednji koncept ni več dovolj značilen za opis sodobnega

ukvarjanja s tematikami, ki so povezane s prestopništvom. Vzniknile so namreč nove teme, ki so jih raziskovalci včasih obravnavali kot del prestopništva (uporaba drog, vrstniško nasilje itd.), ki so si v teh časih pridobile status neodvisnih tem. Dekleva tudi pravi, da so se po drugi strani raziskovalni interesi preoblikovali skladno z novimi koncepti, ki vključujejo tudi prestopništvo mladoletnikov, vendar se ne ukvarjajo predvsem z njim (socialnopedagoška diagnostika, brezposelnost, socialna izključenost in ranljivost mladih itd.).

Filipčič (2004a) pravi, da se ostrejšje obravnavanje mladoletniške kriminalitete upravičuje z zatrjevanjem, da ta narašča, čeprav statistični podatki policije kažejo drugače. Analiza kaznivih dejanj mladoletniške kriminalitete v Sloveniji ne kaže trenda naraščanja, prav nasprotno, očitno je, da kriminaliteta upada. Res je, da podatki za leto 2020 še niso dokončni, a se, v skladu z upadom kriminalitete drugje po svetu, tudi v Sloveniji zaradi covida-19 pričakuje strm padec. Dekleva (2010) padec v mladoletniški kriminaliteti razloži tudi z virtualizacijo in digitalizacijo življenja ter boljšimi nadzorstvenimi tehnologijami, ki zmanjšujejo priložnosti za izvajanje nekaterih tipičnih kaznivih dejanj mladoletnikov (npr. premoženjska kazniva dejanja). Najpogostejša kazniva dejanja mladoletnikov so dandanes še vedno v veliki meri tatvine in velike tatvine ter prestopniška dejanja, povezana z drogo, vendar policija opozarja tudi na številne prijave zoper spolno nedotakljivost otrok v povezavi z internetom (Policija, 2019).

Leta 2020 se je Slovenija ponovno pridružila *mednarodni študiji o samonaznanitvi prestopništva in viktimizacije med mladostniki*, ki bo že četrta te vrste (ISR4D). V okviru programske skupine *Varnost v lokalnih skupnostih* bo cilj raziskave v Sloveniji ugotoviti in pojasniti izkušnje mladostnikov s prestopništvom in viktimizacijo, preveriti veljavnost kriminoloških teorij in izdelati priporočila za preprečevanje in posredovanje v primeru prestopniškega vedenja mladih. Zbiranje podatkov bo izvedeno v začetku leta 2022, vzorčenje pa bo predvidoma potekalo med mladostniki osnovnih šol, gimnazij, srednjih in poklicnih šol v Ljubljani in Kranju ter specifičnih izrazito ruralnih srednjih in poklicnih šolah (tudi za primerjavo ugotovitev predhodnih študij, ki so bile opravljene na istih območjih). V raziskavi bomo ugotavljali tudi vpliv covida-19 na prestopništvo in viktimizacijo mladostnikov ter opravili primerjavo kriminalitete v urbanem in ruralnem okolju. Z izvedbo te raziskave želimo ponovno obuditi zanimanje za raziskovanje mladoletniškega prestopništva in poskusiti razložiti njegov obseg, pojavne oblike ter vzroke.

Literatura

- Bajec, A. (1994). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. DZS: Ljubljana.
- Bajt, M. (2007). Tvegana vedenja: uporaba tobaka, alkohola in marihuane. V H. Jeriček, D. Lavtar in T. Pokrajac (ur.), *Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju: HBSC Slovenija 2006* (str. 121–150). Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
- Bašič, K. (1992). Mladoletniška kriminaliteta. *Ptički brez gnezda: glasilo Društva specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije*, 15(31), 58–66.
- Bašič, K. (2004). Varna šola. V A. Anžič, G. Meško in J. Plazar (ur.), *Mladoletniško nasilje: zbornik razprav* (str. 103–113). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.
- Bertok, E. in Meško, G. (2013). Moralnost mladih glede na njihovo samonaznanjeno prestopništvo – izsledki raziskave SPMAD v Sloveniji. *Varstvoslojje*, 15(1), 97–115.
- Brinc, F. (1997). Kriminaliteta mladoletnikov in kaznovalna politika sodišč v Republiki Sloveniji do konca leta 1994. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 48(1), 26–37.
- Brinc, F. (2000). Pojavnost mladoletniškega prestopništva v svetu in v Sloveniji. V A. Šelih (ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih* (str. 113–135). Ljubljana: Bonex.
- Bučar Ručman, A. et al. (2004). *Nasilje in mladi*. Novo mesto: Klub mladinski kulturni center.
- Bulc, G. (2003). Serijski morilci – mačk: Moralna panika in mladinsko prestopništvo. *Teorija in praksa*, 40(2), 245–266.
- Cugmas, Z. (2010). Povezanost med mladostnikovimi odnosi s starši in vrstniki ter uživanjem zdravju škodljivih substanc. *Psihološka obzorja*, 19(4), 153–173.
- Cvek, M. in Pšunder, M. (2013). Učenci, žrtve medvrstniškega nasilja. *Revija za elementarno izobraževanje*, 6(4), 105–116.
- Čelesnik, T. in Bobnar, T. (2004). Nasilje nad in med mladimi ter vloga policije. V A. Anžič, G. Meško in J. Plazar (ur.), *Mladoletniško nasilje: zbornik razprav* (str. 125–138). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Dekleva, B. (1978). Samoprijava prekrškov in kaznivih dejanj kot sredstvo odkrivanja temnega polja in kot individualno merilo prestopništva: Poskus validacije. V I. Dizdarevič (ur.), *Ličnost i društvo* (str. 192–205). Sarajevo: Društvo psihologa Bosne i Hercegovine.
- Dekleva, B. (1996a). Nasilje med vrstniki v zvezi s solo – obseg pojava. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(4), 355–365.
- Dekleva, B. (2000). Šola, mladina in nasilje. V A. Šelih (ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih* (str. 137–149). Ljubljana: Bonex.
- Dekleva, B. (2002). Mladi v urbanem okolju in nasilje. V G. Meško (ur.), *Višje slovenske kriminologije* (str. 153–162). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Visoka policijsko-varnostna šola.
- Dekleva, B. (2004). Nasilni odzivi mladih v socialnem kontekstu. V A. Anžič, G. Meško in J. Plazar (ur.), *Mladoletniško nasilje: zbornik razprav* (str. 59–68). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Dekleva, B. (2010). Mladinsko prestopništvo v Sloveniji v mednarodni primerjavi. *Socialna pedagogika*, 14(4), 383–404.
- Dekleva, B. in Sande, M. (2003). *Tri leta kasneje: uporaba drog med dijaki ob koncu srednje šole*. Ljubljana: DrogArt.
- Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (ur.) (2002). *Čefurji so bili rojeni tu: Življenje mladih priseljencev druge generacije v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta in Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (2010). Slovenia. V J. Junger-Tas, I. H. Marshall, D. Enzmann, M. Killias, M. Steketeer in B. Gruszczynska (ur.), *Juvenile delinquency in Europe and beyond* (str. 327–340). New York: Springer.
- Dvoršek, A. (2008). *Kriminalistična metodika*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- ESPAD Group. (2020). *ESPAD report 2019: Results from the European school survey project on alcohol and other drugs*. Luxembourg: EMCDDA Joint Publications, Publications Office of the European Union.
- Erjavec, K. in Volčič, Z. (1999). *Odraščanje & mediji: Rezultati raziskave Mladi in mediji*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine.

- Filipčič, K. (2000). Miti o nasilju v družini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51(3), 97–206. Ljubljana: MNZ.
- Filipčič, K. (2002). *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.
- Filipčič, K. (2004a). Nove usmeritve pri obravnavanju mladoletnih prestopnikov. V G. Meško (ur.), *Preprečevanje kriminalitete – teorija, praksa in dileme* (str. 223–234). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Filipčič, K. (2004b). Odzivi sodobne družbe na nasilje mladih. V A. Anžič, G. Meško in J. Plazar (ur.), *Mladoletniško nasilje: zbornik razprav* (str. 51–58). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Filipčič, K. (2015). Mladoletniško prestopništvo. V A. Šelih in K. Filipčič (ur.), *Kriminologija* (str. 405–432). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Filipčič, K., Bertok, E., Karajič, E., Klemenčič, I. in Muršič, M. (2017). Nasilje v družini kot dejavnik medvrstniškega nasilja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(3), 218–234.
- Globočnik, M. (1997). Nasilniško obnašanje mladih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 48(1), 38–50.
- Globočnik, M. (2000). *Analiza kršitev javnega reda in miru v Sloveniji v letih 1988–1998*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.
- Gorenc, M. (2007). Odnosi z vrstniki. V H. Jeriček, D. Lavtar in T. Pokrajac (ur.), *Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju: HBSC Slovenija 2006* (str. 107–119). Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
- Grebenc, V. (2003). Droge in kriminal: kritičen razmislek o njuni zvezi. *Socialna pedagogika*, 7(4), 407–430.
- Hibell, B., Andersson, B., Bjarnason, T., Kokkevi, A., Morgan, M. in Narusk, A. (1995). *The 1995 ESPAD report: Alcohol and other drug use among students in 26 European Countries*. Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN).
- Huselja, A. (2004). Vpliv tranzicije na dejavnike deviantnega obnašanja mladoletnikov. V A. Anžič, G. Meško in J. Plazar (ur.), *Mladoletniško nasilje: zbornik razprav* (str. 227–237). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Kanduč, Z. (2000). Družina in nasilje: nasilje družine in nasilje v družini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(1), 11–20.
- Kastelic, A. in Mikulan, M. (2004). *Mladostnik in droga: Priručnik za starše in učitelje*. Ljubljana: Prohealth.
- Kink, S. (2009). Medijski vpliv na mlado občinstvo: nasilne medijske vsebine. *Sodobna pedagogika*, 60(2), 62–73.
- Koprivnikar, H., Drev, A., Rožkar, M., Zupanič, T. in Jeriček Klanšček, H. (2018). *Od prvega poskusa do pogoste uporabe tobaka, alkohola in kanabisa med mladostniki v Sloveniji*. Ljubljana: NIJZ.
- Kos-Mikuš, A. (1992). Varovalni dejavniki psihosocialnega razvoja – uporabnost za preprečevanje mladoletniškega prestopništva. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43(1), 25–32.
- Krek, M. (2004). Ukrepi nacionalne strategije na področju drog pri zmanjševanju mladostniške kriminalitete. V G. Meško (ur.), *Preprečevanje kriminalitete – teorija, praksa in dileme* (str. 205–218). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Lampe, A., Krivec, A., Osrajnik, B., Peršin, T., Berčič K., Peterlin, L. ... Zorko, U. (2002). *Šolsko nasilje* (raziskovalna naloga). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lavrič, M. (2011). *Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji* [Podatkovna datoteka]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Slovenski arhiv družboslovnih podatkov.
- Lavš, K. (1994). Uživanje drog kot odsev mladostniškega iskanja identitete in notranje harmonije. *Obzornik zdravstvene nege*, 28(3/4), 93–96.
- Lebar, L., Nagode, M. in Žerjav, N. (2017). Mladoletno prestopništvo in medvrstniško nasilje. V A. Črnak Meglič in B. Kobal Tomc (ur.), *Položaj otrok v Sloveniji danes: situacijska analiza* (str. 247–263). Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.
- Levačič, M. (2004). Alkohol in mladi. V A. Anžič, G. Meško in J. Plazar (ur.), *Mladoletniško nasilje: zbornik razprav* (str. 239–245). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Lisec, M. (2004). Vzgoja – alternativa nasilju. V A. Anžič, G. Meško in J. Plazar (ur.), *Mladoletniško nasilje: zbornik razprav* (str. 83–93). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Lobe, B. in Muha, S. (2011). *Treganja in varnost otrok na internetu: Slovensko poročilo*. Pridobljeno na <http://eprints.lse.ac.uk/46446/1/SloveniaReportSlovenian.pdf>

- Meško, G. (1997). *Družinske vezi na zatožni klopi?* Ljubljana: Educy.
- Meško, G. (2002). *Osnove preprečevanja kriminalitete*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Visoka policijsko – varnostna šola.
- Meško, G. in Frangež, D. (2005). Nasilje in droge v šolskem prostoru. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(3), 273–283.
- Meško, G. in Bertok E. (2013a). *Mladoletniško prestopništvo: Nacionalno poročilo projekta YouPrev*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Meško, G. in Bertok E. (2013b). *Mladoletniška kriminaliteta in mladoletniško nasilje: Ugotovitve evropske študije o prestopništvu in preventivnih dejavnostih – Gradivo za socialne delavce*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Možina, K. in Pinosa, R. (2004). Mladi in ulica: kako z nasiljem. V A. Anžič, G. Meško in J. Plazar (ur.), *Mladoletniško nasilje: zbornik razprav* (str. 257–266). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Mrevlje, U. P. (1997). Vpliv nasilja v vizualnih medijih na vedenje mladih. *Medicinski razgledi*, 36(1), 37–56.
- Mušič, T. (2004). Mladoletniška kriminaliteta. V A. Anžič, G. Meško in J. Plazar (ur.), *Mladoletniško nasilje: zbornik razprav* (str. 23–40). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Oven, N. (1995). Kontinuiteta odklonskega vedenja otrok in mladoletnikov ter možnosti napovedovanja prihodnjega vedenja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 46(1), 38–48.
- Pačnik, T. (1997). Značilnosti mladostništva in mladih prestopnikov. V D. Žagar (ur.), *Prestopništvo mladih – 8. seminar forenzične psihiatrije* (str. 19–26). Ljubljana: Psihiatrična klinika, Center za mentalno zdravje.
- Pavlovič, Z. (1997). *Slabo ravnanje z otroki v Sloveniji: opažanja in obravnave*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Pečar, J. (1991). *Neformalno nadzorstvo*. Radovljica: Didakta.
- Pečjak, S. (2014). *Medvrstniško nasilje v šoli*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Petrovec, D. (2003). *Mediji in nasilje: Obseg in vpliv nasilja v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Pogačar, V. (2004). Medijsko predstavljanje ekscenčnih dejanj mladih in odziv javnosti na dogajanja povezana z mladinskim nasiljem na primeru mučenja in pobijanja mačk. V A. Anžič, G. Meško in J. Plazar (ur.), *Mladoletniško nasilje: zbornik razprav* (str. 267–276). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Policija. (2020). *Letno poročilo o delu policije za leto 2019*. Ljubljana: MNZRS. Pridobljeno na https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2019_popr.pdf
- Policija. (2021). *Pregled dela policije za prvo polletje 2020*. Ljubljana: MNZRS. Pridobljeno na <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/PorociloZaPrvoPolletje2020.pdf>
- Posnic, K. in Košir, K. (2016). Medvrstniško nasilje, kot ga zaznavajo učitelji in učenci osnovne šole. *Revija za elementarno izobraževanje*, 9(3), 5–22.
- Pšunder, M. (2012). Medvrstniško nasilje preko interneta in primerjava s tradicionalnim nasiljem. V M. Senekovič, O. Dečman Dobrnjič, J. Ferik in D. Macura (ur.), *IV. Mednarodni kongres dijaških domov: Modeli vzgoje v globalni družbi* (str. 43–48). Ljubljana: Društvo vzgojiteljev dijaških domov Slovenije.
- Pušnik, M. (1996). *Projekt Trpinčenje med otroki in mladostniki: delovno gradivo*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Pušnik, M. (1999). *Vrstniško nasilje v šolah*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport.
- Pušnik, M. (2012). Nasilje v šoli v krogu nasilja V M. Muršič (ur.), *(O)krog nasilja v družini in šoli, Soočanje šole/ vrtica z nasiljem nad otroki* (str. 107–145). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo.
- Razpotnik, Š. (2004). Nasilje in potomci priseljencev. V A. Anžič, G. Meško in J. Plazar (ur.), *Mladoletniško nasilje: zbornik razprav* (str. 247–256). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Razpotnik, Š. in Dekleva, B. (2015). Medvrstniško nasilje v šoli – socialnopedagoški pogled. *Socialna pedagogika*, 19(3–4), 217–230.

- Renar, T. (2000). Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V M. Ule (ur.), *Socialna ranljivost mladib* (str. 145–168). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
- Singer, M. (1997). Prestopništvo otrok in mladostnikov. V D. Žagar (ur.), *Prestopništvo mladib – 8. seminar forenzične psihiatrije* (str. 13–18). Ljubljana: Psihiatrična klinika, Center za mentalno zdravje.
- Stankovič, P., Tomc, G. in Velikonja, M. (1999). *Urbana plemena. Subkulture v Sloveniji v devetdesetih*. Ljubljana: Študentska založba.
- Strojim, M. (1997). Preprečevanje vedenjskih težav na šoli. V D. Žagar (ur.), *Prestopništvo mladib – 8. seminar forenzične psihiatrije* (str. 33–36). Ljubljana: Psihiatrična klinika, Center za mentalno zdravje.
- Šelih, A. (1973). Obravnavanje mladoletnih storilcev prekrškov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 30(1), 3–14.
- Šelih, A. (1985). *Nekateri vidiki trpinčenja otrok – pravno, medicinsko in socialno-skerbstveno obravnavanje. Raziskava št. 72*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- Šulc, A. in Bučar Ručman, A. (2019). Šola in medvrstniško nasilje v Sloveniji – raziskovalni pristopi, metode in metaanaliza dosedanjega raziskovanja v Sloveniji. *Šolsko polje*, 30(1-2), 63–88. doi: 10.32320/1581-6044.30(1-2)63-88
- Tivadar, B. (2000). Mladost kot problem: dejavniki prestopniškega vedenja. V M. Ule (ur.), *Socialna ranljivost mladib* (str. 145–168). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
- Tomc, G. (2014). Pop mladina. Primerjava kulturnih študij mladinskih subkultur v Veliki Britaniji in Sloveniji. *Teorija in praksa*, 51(2-3), 306–323.
- Tomori, M. (1997). Družina mladoletnega prestopnika. V D. Žagar (ur.), *Prestopništvo mladib – 8. seminar forenzične psihiatrije* (str. 27–32). Ljubljana: Psihiatrična klinika, Center za mentalno zdravje.
- Tomori, M. (2000). Psihosocialni dejavniki pri mladoletniškem prestopništvu. V A. Šelih (ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladib* (str. 89–112). Ljubljana: Bonex.
- Ule, M. (2000). *Mladina '98: Socialna ranljivost mladib* [Podatkovna datoteka]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov.
- Vodopivec, M. (1997). Šola in možnosti preprečevanja mladoletnega prestopništva. V D. Žagar (ur.), *Prestopništvo mladib – 8. seminar forenzične psihiatrije* (str. 37–40). Ljubljana: Psihiatrična klinika, Center za mentalno zdravje.
- Vuga Beršnak, J. in Prezelj, I. (2020). Indikatorji za prepoznavanje radikalizacije med mladostniki. *Varstvoslovje*, 22(1), 27–42.
- Zabukovec Kerin, K. (2002). Vrstniško nasilje v šoli. V K. Ančić, D. Lešnik Mugnaioni, M. Plaz, N. Venček, T. Verbnik Dobnikar in Š. Veselič idr. (ur.), *Nasilje, nenasilje: priručnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol* (str. 35–75). Ljubljana: i2.
- Završnik, A. in Sedej, A. (2012). Spletno in mobilno nadlegovanje v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(4), 263–280.
- Završnik, A. (2013). Kibernetsko nadlegovanje: Pojem, metode in pojavnost po svetu in v Sloveniji. V Ambrož, M. (ur.), Filipič, K. (ur.), Završnik, A. (ur.), *Zbornik za Alenka Šelih: kazensko pravo, kriminologija, človekove pravice* (str. 427–448). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Žakelj, T. (2013). Nasilje med mladimi v kibernetskem prostoru: neraziskanost pojava v Sloveniji. *Družboslovne razprave*, 29(74), 107–123.

VARNOST V LOKALNIH SKUPNOSTIH – MED RURALNIMI IN URBANIMI PERSPEKTIVAMI

GORAZD MEŠKO (UR.)

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija
E-pošta: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Povzetek Monografija predstavlja osem tematsko zaokroženih poglavij, katerih glavna tema je varnost v lokalnih skupnostih ter ločnica med varnostjo v ruralnih in urbanih okoljih. Monografija predstavlja rezultat znanstvenoraziskovalnega dela članov programske skupine Varnost v lokalnih skupnostih – primerjava ruralnih in urbanih okolij, ki se izvaja na Inštitutu za varstvoslovje Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru. Avtorji delujejo na različnih področjih varstvoslovnega spektra, zato k obširni tematiki v svojih poglavjih pristopijo z različnih zornih kotov. Nekatera poglavja so bolj teoretske narave in preučujejo različne vidike varnosti, medtem ko so nekatera poglavja tudi produkt empiričnega raziskovanja varnostne problematike v ruralnih in urbanih lokalnih skupnostih.

Ključne besede:

varnost,
lokalne
skupnosti,
ruralno
okolje,
urbano
okolje,
Slovenija

SAFETY AND SECURITY IN LOCAL COMMUNITIES – BETWEEN RURAL AND URBAN PERSPECTIVES

GORAZD MEŠKO (ED.)

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana, Slovenia
E-mail: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Abstract The monograph presents eight thematically rounded chapters, the main topic of which is safety and security in local communities and the dividing line between safety in rural and urban environments. The monograph is the result of scientific research work of members of the program group Security and Safety in Local Communities – A Comparison of Rural and Urban Settings, which is carried out at the Institute of Criminal Justice and Security, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor. The authors come from various fields on criminal justice and security spectrum, so they approach the extensive topic in their chapters from divergent angles. Some chapters are more theoretical in nature and examine various aspects of security, while some chapters are also the product of empirical research on security issues in rural and urban local communities.

Keywords:

safety and
security,
local
communities,
rural
environment,
urban
environment,
Slovenia